

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Dr. Petre DUȚU

**FENOMENE ȘI PROCESE DEFINITORII
PENTRU EVOLUȚIA ARMATEI NAȚIONALE**

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS
- Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorului

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2008

ISBN 978-973-663-701-8

CUPRINS

Introducere	7
Capitolul 1. Considerații generale despre armată	12
1.1. Armata - instituție importantă a statului.....	12
1.2. Tipuri de armate naționale.....	17
1.3. Misiunile armatei naționale.....	31
1.3.1. Considerații generale privind misiunile armatei....	31
1.3.2. Noile misiuni ale armatei.....	37
Capitolul 2. Armata și apărarea națională	47
2.1. Apărarea națională atribut al statului.....	47
2.1.1 Apărarea – activitate umană complexă.....	47
2.1. 2. Particularități ale apărării naționale.....	54
2.1.3. Statutul și rolul statului în apărarea națională.....	64
2.2. Securitatea națională și armata.....	67
2.2.1 Securitatea națională - atribut al statului național	67
2.2.2. Mutații în percepția securității naționale.....	72
2.3. Corelația dintre securitatea, apărarea și armata	
națională.....	82
Capitolul 3. Transformarea armatei naționale	85
3.1. Conceptul de transformare a armatei.....	85
3.2. Factori determinanți ai procesului de transformare a	
armatei naționale.....	100
3.3. Concluzii asupra transformării armatei naționale.....	110
Capitolul 4. Trecerea de la armata de masă la armata	
mixtă/de profesioniști	113
4.1. Profesionalizarea armatei – proces necesar.....	113
4.2. Factori ai trecerii de la armata de masă la armata	
mixtă/de profesioniști.....	118
4.3. Profesionalizarea Armatei României.....	123
4.3.1. Cerințe ale profesionalizării Armatei României ..	123
4.3.2. Caracteristici ale profesionalizării Armatei	
României.....	135

4.4. Dimensiuni și efecte ale profesionalizării armatei	
naționale.....	141
Capitolul 5. Procesul feminizării armatei	149
5.1. Feminizarea armatei - proces complex și interdependent	
.....	149
5.2. Elemente definitorii ale statutului femeii militar.....	153
5. 3. Factori determinanți ai feminizării armatelor.....	161
Capitolul 6. Externalizarea unor servicii și activități din	
armată	167
6.1. Ce este externalizarea?.....	167
6.2. Caracteristicile externalizării în armată.....	172
6.3. Avantaje și inconveniente ale externalizării unor	
activități din domeniul securității și apărării naționale....	175
6.3.1. Unele avantaje generate de externalizare în	
armată.....	176
6.3.2. Inconveniente ale externalizării unor servicii și	
activități din armată.....	178
6.4. Unele concluzii privind externalizarea din armată....	182
Capitolul 7. Privatizarea armatei – realitate sau utopie?....	184
7.1. Armată privată sau privatizarea armatei?.....	184
7.2. Societăți militare private - scop, misiuni, condiții de	
acțiune.....	195
7.2.1. Constituirea societăților militare private și a	
societăților de securitate private.....	195
7.2.2. Efecte ale existenței și activității SMP și SSP .	197
7.3. Statutul și rolul SMP și SSP.....	204
7.4. Societățile militare private și mercenariatul.....	210
7.5. Motivele extinderii activității și ariei de acțiune a SMP	
și SSP.....	216
Capitolul 8. Viitorul armatei naționale și al alianțelor	
politico-militare	218
8. 1. Statutul și rolul armatei naționale.....	218
8.2. Impactul apartenenței țării la o organizația politico-	
militară asupra apărării naționale.....	223

8.3. Armata națională ca entitate statală.....	238
8.4. Viitorul armatei naționale.....	243
Concluzii.....	249
Bibliografie.....	252
Anexe.....	257

Defining phenomena and processes for the national army's evolution

Introduction • General considerations about the army • The army and the national defence • The national's army transformation • The transition from a mass army to a mixed/professionalized one • The process of the army's feminization • Outsourcing some services and activities within the army • Privatising the army – reality or utopia? • The future of the national army and politico-military alliances • Conclusions and proposals • References

The military is one of the most important state's institutions. It is appreciated and perceived, both by population and the public opinion, by the political parties and the civil society as a state's trustworthy structure, acting accordingly and maintaining some moral and civic qualities and also some national traditions. In that sense, it is to mention the *existence of certain cultural symbols defining the military's identity*. Due to the impact of social, economical, political, cultural and military phenomena and processes, whether national or international, on one hand, and globalization and the regional integration, on the other, the national armies pass over some vast changing phenomena and processes, on all aspects and areas. We have witnessed: the transition from a mass army and/or mixed to professional ones; professionalization of the national armies; feminization of the national armies; national armies' transformation; diversity of the national armies; participation to international military coalition and politico-military alliances meant to ensure peace and stability around the world. The national army, as a state's institution and organization, behaves as a living body, continuously adjusting to the environment. That is why, in time, it goes through a wide area of interdependent processes and phenomena – professionalization, feminization, transformation, outsourcing and privatization - marking its evolution. By its long-time proven flexibility, by the important assumed roles, the national army has a future as a fundamental state's institution.

Introducere

Statul național are menirea de a garanta și asigura securitatea cetățenilor săi. Aceasta presupune apărarea împotriva agresiunii militare externe venită din partea altui stat sau a unui grup de state ori a unei alianței politico-militare, acordarea de sprijin populației în caz de calamități naturale, crearea condițiilor propice vieții și activității umane, prevenirea riscurilor și amenințărilor de securitate. În realizarea acestor sarcini, statul apelează la toate instituțiile sale, precum și la organizații ale societății civile. Una dintre instituțiile frecvent chemate să contribuie, activ și responsabil, la îndeplinirea obiectivelor mai sus menționate este armata națională.

Armata reprezintă, în marea majoritatea a țărilor lumii, una dintre instituțiile importante ale statului. Ea este apreciată și percepută atât de către populație, cât și de opinia publică, de partidele politice și de societatea civilă ca o structură statală de încredere, care se comportă ca o purtătoare și o păstrătoare a unor înalte calități morale și civice, precum și a unor tradiții naționale. În acest sens, se cuvine menționată *existența unor simboluri culturale care definesc identitatea armatei*. Astfel, există drapelul de luptă al fiecărei unități militare, uniforme diferite pentru fiecare categorie de arme, insigne, ceremoniale, semne de armă. În ceea ce privește uniforma militară a unei armate naționale, ea poate fi apreciată ca simbol al statului respectiv, sub aspectul tradițiilor, al autorității instituționalizate, al apartenenței la un anumit spațiu geografic și spiritual și al continuității idealurilor, precum și o afirmare a statutului și rolul său semnificative atât pe plan intern, cât mai ales internațional. De aici, deosebirile de culoare, de însemne, de tipuri de ținute – de oraș, de ceremonie, de paradă, de instrucție - ale uniformelor pe care militarii unei armate sau ai alteia le poartă. De altfel, portul uniformei militare reprezintă o mândrie

pentru orice cetățean ce posedă statutul de militar dar și un indicator al apartenenței la o armată națională, care în fond este o expresie a identității naționale.

În același timp, ea este considerată atât de către autoritățile publice, cât și de populație ca un sprijin temeinic, la nevoie - calamități naturale, stări sociale critice sau de criză - atât pentru întreaga națiune, cât și pentru comunitățile locale. Deseori, armata este solicitată să acorde ajutor prompt autorităților publice locale și centrale atunci când teritoriul administrat de acestea este supus unor calamități naturale, cum ar fi: inundații, furtuni și tornade, căderi masive de zăpadă, cutremure catastrofale, alunecări de teren.

Datorită impactului pe care îl au fenomenele și procesele sociale, economice, politice, culturale și militare, interne și internaționale, pe de o parte, și globalizarea și integrarea regională, pe de altă parte, armatele naționale cunosc ample fenomene și procese de schimbare a lor, sub toate aspectele și pe toate planurile. Astfel, în ultimii ani ai secolului trecut și ai începutului veacului actual, se asistă la apariția și manifestarea unor fenomene și procese cum ar fi: trecerea de la armatele de masă și/sau mixte la cele de profesioniști; profesionalizarea armatelor naționale; feminizarea armatelor naționale; transformarea armatelor naționale; diversificarea misiunilor armatelor naționale; participarea la coaliții militare internaționale și la alianțe politico-militare destinate asigurării păcii și stabilității în lume; externalizarea unor activități și servicii din armată; constituirea unor societăți militare private ce tind să se implice activ în operațiuni specifice apărării și securității naționale și nu numai.

Literatura de specialitate acordă, în ultima vreme, multă atenție acestor societăți, întrucât ele par a fi o formă de manifestare a așa-numitului fenomen de privatizare a armatei. Practic, aici se cer avute în vedere două aspecte distincte în ceea ce privește evoluția armatelor naționale. Mai întâi, se

cuvine analizat fenomenul externalizării unor activități și servicii pe care până acum armata le realiza, prin forțe și mijloace proprii, atunci când avea în rândurile sale persoane ce efectuau serviciul militar obligatoriu. Acesta este un fenomen firesc, natural cerut de specificul armatei de profesioniști. Apoi, este vorba de apariția și funcționarea unor societăți militare private care oferă diverse servicii cu caracter militar/de securitate, contra cost atât unor persoane fizice, organizații diverse, cât și unor state.

Totodată, tendințele în evoluția omenirii, schimbările produse în mediul strategic internațional de securitate, apariția și dezvoltarea unor factori perturbatori ai dezvoltării durabile, a bunei guvernări, a păcii și stabilității mondiale au un impact semnificativ asupra mutațiilor ce le vor cunoaște armatele naționale. Printre aceștia, literatura de specialitate, menționează: *terorismul internațional, criminalitatea organizată, proliferarea armelor de distrugere în masă și a mijloacelor de ducere a lor la țintă, creșterea demografică alarmantă în țările subdezvoltate și/sau în dezvoltare și îmbătrânirea populației în majoritatea țărilor dezvoltate.*

Toate fenomenele și procesele cu impact consistent asupra evoluției armatelor naționale, atât din comunitatea mondială, cât și din cadrul instituției militare se cer cunoscute, prin intermediul studiilor științifice, pentru a se putea elabora strategii adecvate, cu întindere pe termen mediu și lung, de către factorii de decizie naționali, împreună cu organizațiile regionale și internaționale interguvernamentale, cu responsabilități în materie de securitate și susținute de organizații ale societății civile naționale, regionale și mondiale, cu preocupări în domeniul amintit anterior.

Cea mai mare parte a proceselor ce definesc evoluția armatelor naționale la începutul secolului al XXI-lea sunt determinate preponderent de factorii interni - economici, politici, militari, culturali, sociali. Deciziile factorului politic,

susținute economic și social se fac simțite și în materie de apărare și securitate națională. Desigur, militarii, armata ca instituție a statului se implică, activ și responsabil, în toate problemele ce privesc apărarea și securitatea națională, dar nu decid adoptarea unei soluții sau a alteia. Factorul politic este cel care adoptă și deciziile în materie de apărare și securitate națională și colectivă.

Este evident că pe întregul parcurs al evoluției armatelor naționale, procesele și fenomenele pe care acestea le cunosc vor genera atât efecte pozitive, cât și consecințe mai puțin dorite pentru personalul instituției militare, pe de o parte, și pentru întreaga societate, pe de altă parte. Răspunsul adecvat la aceste provocări trebuie să îl dea societatea în cadrul căreia ființează armata, ea fiind cea care știe ce vrea să facă (care sunt obiectivele strategice, operaționale și tactice), cum (ce metode va folosi) și cu ce resurse (umane, materiale și financiare), când (pe ce durată de timp se vor întinde aceste mutații în armata națională).

În prezent, statele lumii trebuie să facă față unei palete largi de pericole, riscuri și amenințări de apărare și securitate. Dacă în perioada Războiului Rece fiecare stat știa cine este posibilul agresor și care sunt principalele pericole sau amenințări cărora trebuie să le facă față, acum acest lucru numai este posibil. Mediul de securitate, indiferent de nivelul la care se manifestă, are aceleași caracteristici și anume: dinamism, complexitate, imprevizibilitatea acțiunii unor actori non statali și sporirea numărului amenințărilor asimetrice la adresa apărării și securității statelor, practic, a locuitorilor acestora. De aceea, comunitatea mondială, prin intermediul activității unor organizații internaționale interguvernamentale și al unor organizații ale societății civile caută să intervină pentru a asigura pacea și stabilitatea în lume, precum și o dezvoltare durabilă tuturor statelor, concomitent cu o bună guvernare.

Desigur, într-un climat regional și global complex și fluid, statele lumii nu se mulțumesc doar cu măsurile luate de comunitatea internațională, ci fiecare caută soluții viabile la pericolele, riscurile și amenințările ce pot viza apărarea și securitatea lor. În acest sens, au fost constituite organizații politico-militare (de exemplu, NATO) sau de altă natură (Uniunea Europeană), prin care să se asigure o apărare colectivă și, respectiv, comună, s-au încheiat tratate militare bilaterale (sursa unei asistențe militare reciproce, oportune și eficiente), s-au constituit sisteme naționale de apărare moderne, flexibile și suplimentare (fundamentul principal al oricărei apărări naționale).

Totuși, se pare că datorită evoluției rapide a tehnologiei informațiilor și a comunicațiilor, a impactului globalizării asupra mediului de securitate național, regional și internațional și a apariției și manifestării pe scena lumii a numeroși actori non statali - companii multinaționale, organizații teroriste, organizații aparținând criminalității organizate - puternici economic și financiar sau semnificativ animați de idealuri specifice, o serie de state optează pentru o îmbinare a apărării naționale individuale cu apărarea colectivă.

Apărarea împotriva amenințărilor militare sau a oricărei forme de atingere a suveranității și integrității teritoriale naționale, precum și a independenței politice a statului, de fapt, a securității cetățenilor săi, rămâne fundamentală. În această privință, țările au o concepție globală asupra apărării lor, cu scopul declarat să le ferească din timp de orice formă de agresiune militară externă și de alte amenințări de securitate.

Apărarea este națională întrucât nu privește doar dimensiunea militară și forțele armate, ci toate structurile responsabile ale statului cu competențe în materie de apărare și securitate. De aceea, statele concep și organizează atât apărarea militară, cât și apărarea economică și civilă, fie prin forțe proprii, fie apelând la alianțe și parteneriate.

Capitolul 1. Considerații generale despre armată

1.1. Armata - instituție importantă a statului

Armata, ca element de forță, a apărut din nevoia unor comunități umane de a se apăra de atacurile altor comunități sau grupuri umane în căutare de hrană, practic, de teritorii cu resurse naturale suficiente. În timp, ea se consolidează și devine tot mai puternică, uman și material, pe măsura constituirii și dezvoltării statelor. Practic, ea devine mijlocul specializat prin care un stat își apără atributele specifice: independența și suveranitatea politică, integritatea și unitatea teritorială, precum și securitatea cetățenilor săi. De aceea, armata a fost considerată, vreme îndelungată, „scutul” și „spada” statului împotriva oricărei agresiuni militare externe. Treptat, ea devine instrumentul prin care statele, folosind forța armelor (specifice fiecărei epoci istorice a evoluției societății umane), fie s-au apărat de atacurile armate ale altui stat sau a altor state, fie au agresat militar alt stat ori alte state. Istoria omenirii cunoaște suficiente exemple de state și imperii, ce își constituiseră armate puternice, cu care au atacat alte state, le-au copleșit și exploatat, o perioadă variabilă de timp, după care s-au retras din diferite motive, dispărând de pe scena istoriei.

De regulă, organizarea militară a urmat, organizarea politică a societății. Centralizarea progresivă a instituțiilor guvernamentale și administrative s-a prelungit prin monopolizarea de către stat a violenței legitime. În acest context, armata devenind instituția menită să utilizeze violența, la nevoie și în mod legal, pentru a îndeplini misiunile ce îi sunt încredințate, atât pe plan intern, cât și extern. În acest scop, ea dispune de organizare adecvată, personal calificat, mijloace de luptă diverse, acte normative ce-i justifică existența și întrebuintarea legală a violenței, în îndeplinirea sarcinilor ce îi revin în societate.

Practic, armata reprezintă diferitele structuri și mijloace militare pe care un stat le consacră punerii în practică a politicii sale de apărare și securitate. Prima ei misiune este de a asigura securitatea statului, a intereselor sale și protecția populației și a teritoriului de o amenințare militară externă. De asemenea, ea poate primi, într-un cadru internațional, misiuni de menținere, de restabilire sau impunere a păcii, misiuni umanitare, misiuni post-conflict,. În general, ea participă la punerea în operă a altor politici publice: politica externă, securitatea internă, securitatea civilă, sănătatea publică, protecția mediului.

În unele țări, armata regrupează forțe speciale dedicate misiunilor de securitate internă sau de poliție și cuprind atunci forțe de jandarmerie sau forțe paramilitare (garda de frontieră, garda de coastă).

Pe durata a mai multor secole, forțele armate au fost considerate ca încarnarea suveranității naționale. Ele se prezentau drept garante ale independenței și suveranității politice a statului, a unității și integrității teritoriale naționale. De aceea, frecvent ele au fost și sunt încă percepute de populație ca o componentă esențială a identității naționale a unui stat, în calitate de purtătoare a tradițiilor și apărătoare a valorilor specifice națiunii respective.

Armatele, de regulă, sunt permanente și constituite de un guvern legitim, pe baza Constituției și a altor legi ale țării. Ele pot fi: *armate de profesioniști* (membrii lor sunt militari de carieră și militari voluntari); *armate mixte* (efectivele lor sunt formate atât din voluntari, cât și din militari conșcripți); *armate de conșcripție* (cea mai mare parte din efectivele lor este compusă din persoane care execută serviciul militar obligatoriu). Ele pot fi completate prin rezerve, constituite, fie din civili voluntari având o formare specifică, fie de foști conșcripți. Rezerviștii sunt chemați pentru misiuni speciale sau în caz de criză ori în timp de război.

În multe țări, forțele armate sunt împărțite în următoarele: *forțe terestre*, *forțe navale* și *forțe aeriene*. Potrivit strategiei naționale de apărare și de securitate, strategiei militare naționale și doctinelor aferente, aceste componente, într-un stat sau altul, sunt mai mult sau mai puțin independente în domeniul lor de întrebuintare (uscat, apă, aer), dar din ce în ce mai mult, ele se integrează într-o organizație interarme responsabilă cu conducerea operațiilor, a coerenței mijloacelor și acoperind un anumit număr de servicii comune (sănătate, învățământ militar, sisteme de informație și de comandament, infrastructuri). Totodată, în unele state fiecare categorie de forțe armate își păstrează prerogativele sale în materie de pregătire și de disponibilitate a forțelor (antrenament și susținere).

Armata, prin modul său specific de organizare (structurare ierarhică, orice activitate începe și se termină la ordin, caracterul continuu al activității atât la pace, cât și la război, dominanța activității de grup sau colective, obediența și conformarea la norme și reguli), misiunile încredințate și funcțiile îndeplinite în societate poate fi văzută ca fiind concomitent organizație și instituție importantă a statului.

Armata națională se comportă asemenea unui organism viu. Ea cunoaște în timp o serie de mutații, de transformări și schimbări atât datorită evoluției mediului de securitate, cât și a societăților în care ea ființează. Practic, multă vreme armata mixtă și/sau de masă (conșcripție) reproducea, din punct de vedere social, la o anumită scară, societatea al cărui subsistem era. De fapt, armata era percepută de majoritatea populației ca o „școală a curajului” ce avea menirea să contribuie la maturizarea socială a tinerilor, la pregătirea lor pentru viață. Odată cu trecerea la profesionalizarea armatei atât această caracteristică, cât și percepția menționată tind să se diminueze tot mai mult, urmând, probabil să dispară în timp. La fel, s-ar putea petrece lucrurile și în privința legăturii intime dintre

armată, ca instituție a statului, și populație, precum și a sentimentului de apărare în rândul cetățenilor țării.

Astăzi, armata națională este tot mai implicată în misiuni ce depășesc cu mult sarcinile ei tradiționale (protecția independenței, suveranității și a teritoriului sau, mai general, a cetățenilor). Astfel, ei i se încredințează, tot mai frecvent misiuni umanitare, în caz de urgențe (catastrofe naturale, de exemplu) atât pe plan intern, cât și extern și misiuni internaționale diverse (de menținere, restabilire și/sau impunere a păcii, misiuni post-conflict). De asemenea, armata primește, tot mai des, în ultimul timp, sarcini de securitate internă (de exemplu, asistența forțelor de poliție cu scopul de a menține ordinea în cazurile excepționale în care acesta este destabilizată).

În plus, datorită creșterii complexității și dinamicii alerte a mediului de securitate (internațional, regional și național) statele se orientează spre realizarea unui sistem viabil de apărare și securitate colectivă. În prezent, lumea se confruntă cu noi riscuri și amenințări, de cele mai multe ori de natură non militară și asimetrică. Terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată, războaiele civile, ciber-atacurile și corupția sunt doar câteva dintre ele. Pentru a face față acestora, în timp, au apărut diferite organizații politico-militare (Alianța Nord-Atlantică, de exemplu) având menirea de a pune în practică o apărare și securitate colectivă. Prin urmare, armatele naționale ale statelor membre ale unor astfel de alianțe au, acum, și misiunea de a participa activ și responsabil la apărarea și securitatea colectivă a aliaților lor. De aici, a apărut necesitatea pentru aproape toate statele de redefinire a conceptului de apărare.

În prezent, se asistă și la o modificare, adesea de o manieră consistentă, a locului armatelor naționale în societate, a resurselor repartizate și a raporturilor pe care le întrețineau cu mediul civil pe teritoriul național, precum și în operațiuni

externe. La aceasta un rol semnificativ au avut transformarea suferită de misiunile armatelor datorită dispariției amenințării militare masive de odinioară asupra teritoriului și intereselor strategice vitale. De asemenea, transformările endogene (turnura neoliberală, raționalizarea opțiunilor bugetare) au indus o nouă cerere de profesionalizare (suprimarea conscripției și trecerea la armata de profesioniști), ce antrenează ștergerea legăturii directe a armatei cu națiunea, referință centrală care definea rolul instituției și sensul angajamentului în jocul exercitării profesiei de militar.

În același timp, societatea exercită, în statele democratice, un control civil constant asupra armatei. Practic, există un sistem de control democratic civil al armatei. Acesta nu diminuează statutul și rolul armatei în statul de drept, ci așează raporturile dintre instituția militară și personalul acesteia și conducerea politică legitimă a statului pe temeiul prevederilor Constituției și legilor țării. Parlamentul, președintele și guvernul țării, aleși prin vot de electorat, conduc toate instituțiile statului, inclusiv armata, potrivit mandatului încredințat de către alegători. Militarii au obligația de a-i consilia pe politicieni și de a transpune în practică deciziile politice adoptate de către cei în drept în materie de apărare și securitate națională și colectivă/comună.

Armata națională regulată a fost creată pentru a poseda o cantitate suficientă, impozantă și constant desfășurabilă de militari performanți ca profesioniști în scopul apărării unui teritoriu. De asemenea, ea are ca misiune să asigure securitatea populației și suveranitatea acestui teritoriu, precum și de a participa la apărarea, apropiată sau îndepărtată, a intereselor acesteia. Această misiune generală implică ca ea să fie în măsură să distrugă sau să respingă dincolo de teritoriul național orice inamic ce o amenință.

1.2. Tipuri de armate naționale

Din punctul de vedere al metodei de recrutare a membrilor săi există trei tipuri de armate naționale - **armată de masă, armată mixtă și armată de profesioniști**.

Astfel, potrivit metodei conscripției – adică obligativitatea executării serviciului militar pentru toți cetățenii țării - se constituie **armata de masă**. Cu alte cuvinte, întregul efectiv de militari este rezultatul prevederii legale ca toți cetățenii țării să efectueze stagiul militar obligatoriu pe o durată bine determinată. Desigur, armata de masă are și un anumit număr de *militari de carieră*, adică ofițeri, subofițeri și maiștrii militari (de exemplu, în cazul României) care, dacă nu intervin factori perturbatori boli, răniri grave, deces, condamnări penale), își vor desfășura activitatea profesională, întreaga viață, în rândurile armatei. Deci, în armata de masă se vor întâlni două categorii de militari - militarii de carieră și conscripții. Aceștia din urmă, dacă nu solicită să devină ofițeri sau subofițeri activi, după efectuarea stagiului militar obligatoriu, sunt trecuți în rezervă. Bineînțeles, odată cu ieșirea din sistem nu încetează legătura lor cu instituția militară. aceasta poate să-i cheme periodic, potrivit legii în materie, să-și perfecționeze pregătirea militară și de specialitate.

Pe timpul stagiului militar ei își însușesc cunoștințele și își formează deprinderile necesare îndeplinirii atribuțiilor unor posturi de luptă din structura subunităților sau/și a unității militare la care au fost repartizați după încorporare. Atât timp cât au statutul de militar în termen, de exemplu, acești tineri au o serie de drepturi și obligații. Printre acestea din urmă se înscrie și folosirea lor la executarea unor sarcini și activități de altă natură decât cea militară cerută de funcția sau postul pe care sunt încadrați în unitatea militară. Frecvent aceștia sunt puși să îndeplinească diferite activități de natură administrativ-gospodărească în unitatea militară de care aparțin

sau să presteze diferite munci în economia națională. Practic, militarii în termen - produs al conscripției – în armata de masă reprezintă o mână de lucru ieftină, obedientă și disponibilă.

O altă caracteristică a armatei de masă o constituie efectivele numeroase ale personalului militar - ofițeri, subofițeri, maiștri militari și militari în termen (gradați și soldați).

Conscripția (din latinescul *conscribere*, a se înscrie împreună) este înscrierea pe rolurile serviciului militar a tinerilor născuți în același an. Aceasta este o tehnică de recrutare, singura ce permite obținerea de efective foarte mari (războaiele napoleoniene, războaiele mondiale). Ea este o tehnică sigură față de recrutarea profesioniștilor care are un caracter mult mai aleator. În esența sa, conscripția este o obligație legală căreia trebuie să-i „răspundă afirmativ” toate persoanele care îndeplinesc condițiile de efectuare a serviciului militar. Acesta din urmă, este traducerea practică a acestei obligații legale printr-un serviciu personal sub arme (chemarea sub drapel). Dar, nevoile armatelor fiind variabile, contigentele și diferitele legi privind serviciul (ce fixează mai ales durata sa) au fost mereu condiționate prin adecvarea nevoi-resurse. Progresiv, depășindu-se aspectul său tehnic, conscripția a devenit un simbol politic pe motivul legăturii conscripție-cetățeni (soldatul-cetățean).

Totodată, conscripția este percepută ca: mit al națiunii înarmate; formă de manifestare a participării cetățeanului la apărarea țării sale; factor de integrare și de luare la cunoștință a comunității naționale de nevoile de apărare ale țării. Toate aceste aspecte esențiale ale conscripției sunt, de fapt, elemente de simbol legate de conscripție. Dar acest simbol are și limite pentru că o parte a conscripților scapă obligațiilor militare.

Conscripția este specifică armatei de masă. Aceasta din urmă este prezentă în acele state în care este prevăzut serviciul militar obligatoriu. Practic, în aceste țări tinerii și tinerele la

împlinirea unei anumite vârste și cu îndeplinirea criteriilor de sănătate, fizică și psihică, sunt obligați să efectueze serviciul militar o perioadă de timp, variabilă de la o țară la alta.

În condițiile Războiului Rece majoritatea statelor europene aveau prevăzut serviciul militar obligatoriu pentru cetățenii lor. După 1990, odată cu dispariția URSS și a Tratatului de la Varșovia, situația în Europa a devenit mai relaxată, pericolul unui atac armat fiind prea puțin probabil, multe state europene au început să acționeze în direcția trecerii de la armata de masă la armata de profesioniști.

Conscripția prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje. Printre avantajele sistemului de conscripție se numără următoarele:

a) *represents metoda cea mai sistematică* pentru ridicarea armatelor și este cel mai facil de organizat;

b) *este preferatul planificatorilor*. Ei își pot face calculele cu precizie și pot conta pe umplerea rubricilor fără dureri de cap. Niciun efort de imaginație nu se impune pentru recrutare sau îmbunătățirea condițiilor de serviciu. Oamenii trebuie să vină, când sunt chemați, că le place sau nu, în caz contrar vor suporta rigorile legii și oprobiul public;

c) *este sistemul cel mai economic* – în proporția efectivelor înregistrate. Se poate obține personal de calitate și tehnic competent fără grija nivelului salariilor. Aceasta este imposibilă cu o armată de profesioniști recrutată pe bază de voluntariat;

d) *pare a fi cel mai democratic, deoarece pretinde aceeași durată a serviciului pentru toți*. Dar echitatea sa poate părea echivocă dacă se analizează în profunzime factorii sociali și psihologici, după luarea în calcul a diversității mentalităților și temperamentelor, precum și a funcționării sistemului. Aici, nu poate exista o adevărată egalitate în tratarea uniforme de cei care sunt în mod natural predispuși la serviciul militar și la cei care nu sunt - și un adevăr și mai evident al experienței umane

vrea cu cât un om își îmbunătățește calitățile civile, cu atât el își pierde dorința de a lupta. Totuși, aparenta egalitate prezintă o atracție evident într-un sistem politic ce vizează egalitarismul. Conscripția pare, de asemenea, mai democratică căci puterea ce rezidă în cunoașterea armelor este distribuită printre cetățenii unei țări, în loc să fie încredințată unui segment anume de populație;

e) *poartă promisiunea controlului abuzurilor* de o asemenea putere printr-o castă profesională ale cărei interese pot să meargă la întâlnirea cu cele ale comunității în ansamblul său; aduce, tinerilor națiunii, o necesară disciplină și un spirit favorabil serviciului comunității. Deși acest argument pentru conscripție a fost adesea preferatul iubitorilor războiului, ceea ce l-a făcut suspect, nu trebuie prea repede respins pentru acest motiv. Un simț al disciplinei este necesar, de o manieră sau de alta, pentru un bun cetățean. Absența disciplinei a fost marcată de la dispariția autorității parentale și inconvenientele sale sunt insidioase. Serviciul militar aduce adesea o îmbunătățire. Dar recursul al un astfel de substitut este mărturia unui eșec al educației, de acasă și de la școală. S-ar remedia aceasta mai bine concentrându-se asupra problemei la origine, în loc de a o ignora până când este prea târziu;

f) *este singurul sistem care poate produce o mare armată*. Aceasta este principala sa justificare și este importantă atât timp cât principala asigurare a securității unei națiuni în pace și a victoriei sale în război se bazează pe numărul mare de oameni sub arme. Din punct de vedere militar, grandoarea are alte avantaje de care consilierii militari ai unui guvern sunt conștienți, deși ei ezită să se servească de aceasta ca argument.

Dar, conscripția prezintă și o serie de inconveniente cum ar fi:

a) *efectele sale subiacente asupra eficacității*. Cea mai mare perioadă a conscripției posibile în timp de pace nu este destul de lungă pentru a dezvolta nivelul de competență atins pe

timpul unui îndelungat serviciu voluntar și timpul cerut crește cu complexitatea armii. Dar înapoia factorului timp stă un factor psihologic. Entuziasmul este principala sursă a eficacității și este evident incompatibil cu constrângerea. Aceasta nu implică, desigur, că un bărbat recrutat prin mijlocul constrângerii nu-și poate dezvolta entuziasmul pentru o profesie (muncă), sau că o armată de voluntari funcționează fără constrângere. La urma urmelor, un grad bun de eficacitate poate fi atins chiar dacă oamenii nu sunt foarte motivați pentru munca lor. Dar gradele mai înalte de eficacitate provin de la un impuls dinamic în esență spontan și acesta depinde, la rândul său, de un sentiment de constrângere atât de redus pe cât este posibil;

b) *conscripția tinde să slăbească capacitatea unei armate, de a înfrunța riscurile, pericolele și amenințările în special sub stres și constrângere.* Un soldat care execută serviciul militar obligatoriu este purtătorul germenului demoralizării și susceptibil să propage „infectia” în rândul subunității/unității sale. Nimic nu este mult mai contagios ca panica. În condițiile mereu mai individualiste ale războiului modern, orice element slab devine mai periculos. Sistemul serviciului obligatoriu multiplică natural probabilitatea unor astfel de slăbiciuni;

c) *conscripția merge la întâlnirea cu tendința calitativă a mijloacelor moderne de război.* Ea pune accentul pe fetișismul numărului, într-o epocă în care adevărata superioritate a forței va depinde din ce în ce mai mult de competențele specializate și inițiativa individuală. Asupra acestui punct, este semnificativ că liderii naziști au fost conduși, de experiență, la a pune o emfază mare pe utilizarea de trupe de asalt speciale pentru fiecare obiectiv important. Mișcarea nazistă era în esență o mișcare voluntară, exclusivă mai degrabă decât înțelegătoare, în timp ce secțiunile cel mai vitale ale forțelor germane – aviația, tancurile, parașutiștii și unitățile SS – erau recrutate pe o bază semi-voluntară. Puține

elemente indică că masa ordinară a armatei germane împărtășea același entuziasm, dar probe considerabile sugerează că aceasta a contribuit la slăbirea fundamentală a aparentei puteri germane¹;

d) *o armată de conscripție prezintă inconvenientul de a fi lentă în a mobiliza, și într-o țară democratică există tendința naturală de a întârzia mobilizarea.* Nu se poate niciodată atinge același grad de pregătire cu o armată de profesioniști. Din acest fapt, o armată de conscripție este mult mai puțin aptă să înfrunte pericolul unei invazii de tip blitzkrieg –și încă mai puțin aptă să înfrunte pericolul unui atac nuclear;

e) *o armată de conscripție tinde să apere vechea idee, de acum înainte iluzorie, potrivit căreia forța unei țări rezidă în greutatea numărului celor înarmați și de aici rezultă un fals sentiment de securitate.* Puterea militară a unei țări poate să se măsoare prin intermediul diferitelor componente ale apărării sale. În anexa nr.1 se redă o listă cu efectivele forțelor armate în diferite state naționale. De asemenea, sunt indicate rezervele și forțele paramilitare în măsura posibilului pentru a cunoaște „întinderea militară teoretică” a unei țări;

f) *un pericol mai subtil al conscripției este slăbirea patriotismului.* Aceasta este naturală căci constrângerea atrofiază simțul responsabilității personale, și favorizează spiritul de evaziune. Țările care au fost obișnuite vreme îndelungată la sistemul obligatoriu au avut un procentaj ridicat de dezertori și trădători, ca și a unei dispoziții marcate spre prăbușiri instantanee ale moralului individual și ale celui colectiv îndeosebi în situații accentuate de stres.

Modelul armatei de masă, bazat pe mobilizare și conscripția universală și nu pe o ideologie revoluționară a națiunii înarmate, tinde, în lumea occidentală, să fie înlocuită

¹ Basil LIDDELL HART, Informations internationales: Armée professionnelle ou une armée de conscription?, în http://www.interet-general.info/article.php3?id_article=9, p.2.

de o nouă formă de organizare militară mai voluntaristă. Declinul modelului armatei de masă se cere privit prin prisma unor sisteme de variabile cu caracter organizațional: *efectivele și fluctuația lor; participarea militară a cetățeanului prin conscripție și mobilizare; nivelul diferențierilor structurale prin diviziunea internă a muncii, distribuția ierarhică, convergența militaro-civilă, raportul combatant/necombatant și feminizarea*. Într-o perspectivă diacronică, ar apărea că acest declin constituie o tendință seculară.

Astăzi, cea mai mare parte a statelor occidentale a pus capăt conscripției. Dar sunt state ca Suedia, Elveția, Finlanda, Austria, Germania, Israel, de exemplu, care și-au păstrat acest sistem (anexa nr 2).

În același timp, există state cu alt regim politic decât cel din țările occidentale și cu o populație numeroasă, cum sunt, de pildă, China, India, Brazilia, Pakistan care mențin conscripția ca metodă de recrutare a efectivelor militare. În cazul acestor țări, este posibil ca menținerea serviciului militar obligatoriu să fie făcută și din considerente politice - armata face o educație adecvată tinerilor deprinzându-i cu disciplina, ordinea, ascultarea -, militare – probabil aceste state se simt amenințate din exterior din punct de vedere militar -, sau chiar economice - armata dă tinerilor posibilitatea însușirii unei meserii utile în viața civilă, soldații participă la diferite activități economice pe timpul stagiului militar, dobândind o educație prin muncă și pentru muncă.

Armata mixtă îmbină două metode de recrutare a personalului militar și anume metoda conscripției și metoda voluntariatului. Desigur, proporția militarilor proveniți printr-o metodă sau alta se stabilește de către factorii de decizie ai fiecărei țări în funcție de un ansamblu de factori interni și externi de natură economică, militară, politică și socială. În acest caz, militarii proveniți din conscripție sunt, de regulă, repartizați la anumite arme și specialități, iar durata serviciului

militar obligatoriu este diferită de la o țară la alta. Astfel, în unele state durata stagiului militar este de 10 luni în timp ce în altele poate ajunge la 1-2 ani s-au chiar mai mult., cum se întâmplă în Israel. În cazul armatelor mixte, se trimit în afara teritoriului național pentru a executa misiuni sub egida ONU, UE sau OSCE numai structuri formate din militari de carieră și militari voluntari.

Desigur, statele care au armată mixtă apreciază că în acest mod se menține o legătură strânsă între națiune și instituția militară, că sentimentul patriotic este puternic în rândul populației, iar aceasta din urmă are o atitudine de apreciere a serviciului militar și a armatei naționale. Bineînțeles, în cazul armatei mixte tinerii care execută serviciul militar obligatoriu provin dintr-o conscripție selectivă și neuniversală.

De fapt, se poate face aprecierea că armata mixtă reprezintă modalitatea de trecere adecvată de la armata de masă la armata de profesioniști.

Armata de profesioniști este compusă numai din militari de carieră și militari voluntari. Trecerea de la armata de masă/mixtă la armata de profesioniști, în cele mai multe state europene, este un proces firesc cerut de un ansamblu de factori de natură militară, economică, socială și de securitate. Astfel, mediul de securitate european s-a modificat substanțial după încheierea Războiului Rece, prin dispariția pericolului unui atac militar extern masiv, ca urmare a dizolvării Tratatului de la Varșovia. Totodată, Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană și-au lărgit rândurile prin primirea de noi membri, mulți dintre aceștia din urmă fiind foste țări socialiste. În același timp, se asistă la apariția și manifestarea a noi pericole, riscuri și amenințări de securitate, îndeosebi de natură asimetrică. Pe de altă parte, armatele încep să se doteze din ce în ce mai mult cu mijloace de luptă tot mai sofisticate. Acestea pretind să fie exploatate de specialiști temeinic instruiți și

motivați, mai întâi, pentru că tehnica de luptă fiind complexă cunoașterea și formarea deprinderilor de luptă necesită mai mult timp decât în perioada anterioară și, apoi, pentru că ea costă foarte mult.

În plus, armamentul de astăzi are o putere foarte mare de distrugere și o precizie similară. Aceasta conduce la două concluzii: profesionalizarea servanților ce deservește tehnica de luptă modernă este obligatorie și reducerea efectivelor la strictul necesar, fără diminuarea puterii de foc corespunzătoare. Acum, nu se mai calculează puterea de foc în oameni, în săbii, în puști, ci se numără rachetele, tancurile și megatonele.

În acest context, înlocuirea armatei de masă/mixtă fondată pe conscripție cu armata de profesioniști bazată pe voluntariat apare ca necesară. Dar armata de profesioniști se confruntă cu unele neajunsuri. Printre acestea se numără și următoarele:

1) reprezentativitatea socială a armatei. Acest aspect se pune foarte repede și pentru timp îndelungat. În ansamblul său, literatura de specialitate dă importanță problemei componenței sociale a celor care vin să devină militari profesioniști. De exemplu, în armata SUA proporția de afro-americani care se angajează în armată este net superioară celorlalte minorități (cum este cea hispanică sau asiaticii). De aceea, problema reprezentativității sociale în armata americană este avută în vedere sub două unghiuri diferite: 1) chestiunea suprareprezentării afro-americanilor de la 1,5 la 3 în raport cu populația generală și 2) chestiunea discriminărilor reziduale ale căror victime sunt afro-americani în dezvoltarea carierei lor militare;

2) reprezentarea și legitimitatea socială a armatei. De obicei, în mentalul colectiv, armata reprezintă poporul și este în serviciul său. De unde ideea cetățeanului înarmat, a milițiilor și a serviciului militar obligatoriu în timp de război. Cu profesionalizarea armatei de masă, chestiunea reprezentării

socială a armatei s-a pus cu rapiditate. Practic, armata unei democrații trebuie să reflecte, sub aspectul structurii sociale, națiunea pentru care ea luptă. Dacă largi segmente ale populației nu sunt legate de o manieră interpersonală cu armata de profesioniști, atunci există un risc de decuplaj cu largi segmente ale populației ce ignoră sau nu susțin activitățile armatei. O asemenea situație constituie un serios inconvenient. În 1974, Janowitz și Moskos afirmă că în societățile liberale precum SUA, legitimitatea unei instituții depinde în parte de reprezentativitatea sa căci trebuie ca oamenii să se recunoască în numita instituție pentru a o susține. Janowitz se teme că o recrutare bazată pe segmente prea înguste ale societății antrenează o închidere socială ce riscă să exacerbeze „conservatorismul natural” al corpului de ofițeri și chiar, în contextul de după Vietnam, să antreneze o alunecare către extrema dreaptă².

Totuși, marea majoritate a sociologilor consideră că reprezentativitatea nu poate fi și nu trebuie să fie complet fidelă. Charles Moskos, David Segal și James Burk sunt astăzi de acord că o reprezentativitate fidelă a societății nu este nici posibilă și nici de dorit. Reprezentativitatea absolută presupune într-adevăr că indivizii și responsabilitățile sunt interșanjabile. Totuși, ea ignoră imperatiile funcționale ale unei organizații sau a alteia. Cercetătorii care caută să ajungă la o reproducere socială fidelă sunt conduși să multiplice criteriile de selecție și să sfârșească mereu prin a se lovi de o imposibilitate matematică. Rămâne că dacă reprezentativitatea perfectă nu este considerată ca dorită, diversificarea recrutării este considerată ca un scop de atins. Din anii '70, în SUA Departamentul apărării a angajat o politică agresivă de recrutare și de retenție pe lângă populația care nu avea până atunci sau nu-și găsisese locul în instituția militară - mai ales

² Cf. Pascale, COMBELLES SIEGEL, *Etat des lieux de la sociologie militaire*, în http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/IMG/pdf/etat_lieu_socio_mili_12_00.pdf, p. 23.

femeile și minoritățile. Politicile departamentului sunt concomitent incitative (campanii de publicitate, de exemplu) și coercitive (cote de recrutare ce rezervă un procentaj de posturi femeilor și minorităților, promovare diferențiată ce permite depășirea rapidă a sub-reprezentării la vârful ierarhiei). Aceste politici au permis ca în SUA să se ajungă la diversificarea în termeni de recrutare socială, rasială și geografică;

3) efecte de structură. Unul din primele efecte ale trecerii de la o armată de masă/mixtă la o armată de profesioniști este *o ușoară îmbătrânire a societății militare*. Amplitudinea sa depinde, pe de o parte, de durata modală a contractelor și de rata reangajării, pe de altă parte. În principiu, într-o armată de profesioniști ofițerii constituie 15% din personal și subofițerii 35%, ceilalți fiind militari de rând (soldați și gradați). Un alt efect structural puțin remarcat³, deși adesea masiv, al oricărei treceri la armata de profesioniști este *creșterea relativă a civililor în aparatul apărării*. În SUA, ei sunt astăzi 830.000 adică cu mai mult de 35% din efectivele globale: prin comparație, Armata Terestră nu are decât 500.000 bărbați și femei, Marina 430.000, Corpul de marină 170.000 și Armata Aerului mai puțin de 400.000. Această „civilire” este crescută de dificultățile de recrutare și din considerații de cost, pentru că civili nu beneficiază de remunerațiile necesare pentru atragerea candidaților la recrutare.

Armata de profesioniști compensează reducerea numărului de militari prin recurgerea la materiale de înaltă tehnologie, ceea ce presupune personal foarte specializat capabil să le folosească și să le administreze adecvat. Unul dintre fenomenele frecvent întâlnite în armatele de profesioniști este *creșterea bruscă a numărului militarilor de rând ce provin din medii defavorizate*⁴;

³ Bernard BOEN, *Armées de métier contemporaines*, în http://www.stratisc.org/Klein_Klein-Reforme%20politique_19.html, p.8.

⁴ Bernard BOEN, *art.cit.*, p.5.

4) natura raporturilor armată - putere politică.

Profesionalizarea forțelor armate ridică chestiunea tipului de raporturi pe care instituția militară, în întregul său, le va întreține cu cei ce exercită puterea politică. Există teama că armata de profesioniști, în anumite condiții, poate forma un stat în stat și abdicând de la rolul său de instrument politic să devină actor autonom al politicii datorită armelor al căror monopol legal societatea li l-a încredințat și a dreptului legitim de a folosi violența. Se amintește adesea că, necesară pentru a alimenta armata de masă altădată, conscripția servea de asemenea, în anumite țări acum câteva decenii, de paznic socio-politic împotriva oricărei aventuri de acest gen. Totuși, practica din multe țări democratice arată că această teamă este nefondată. Există un control civil democratic al societății asupra armatei, pe de o parte, iar militarii și-au înțeles rolul conferit de statutul lor într-un stat de drept, pe de altă parte;

5) apariția sectorului privat în afaceri militare. Este un alt efect semnificativ al trecerii de la armata de masă/mixtă la armata de profesioniști. Armata de profesioniști este însoțită și de apariția unui sector privat cu preocupări în domeniul securității și apărării. De acest lucru, ea profită prin externalizarea unor servicii și activități pe care, în armatele de masă și mixte, le executau militarii proveniți prin conscripție;

6) ruptura socială între tineret și armată. În statele ce au trecut la armata de profesioniști, serviciul militar nu mai este obligatoriu, ci benevol, în sensul că vin să se facă militari doar tinerii care doresc acest lucru. De aici, în timp, poate apărea o ruptură socială între instituția militară și tineretul țării. Acest aspect negativ poate fi compensat prin organizarea unor activități compensatorii atât de școală, de familie, cât și de armată. Percepția populației asupra renunțării la serviciul militar obligatoriu și trecerea la armata de profesioniști a cunoscut în timp o evoluție ascendent pozitivă. Iată, de exemplu, această evoluție a percepției populației față de

trecerea de la conscripție la serviciul militar pe bază de voluntariat, cum se prezenta în Franța. Afirmatia potrivit căreia „apărarea Franței poate fi asigurată de o armată de profesioniști”, minoritară în 1975 (43% din răspunsuri erau favorabile), a devenit puternic majoritară după Războiul din Golf (70% la 75%)⁵;

7) intervențiile în caz de catastrofe naturale. Armata de profesioniști nu poate îndeplini decât misiuni pur militare pentru care ea a fost creată și echipată. În plus, s-ar înțelege prost că asemenea specialiști a căror formare a costat foarte scump să fie folosiți să facă activități ca, de exemplu, strângerea gunoiului dintr-un oraș aflat în nevoie. Și totuși, va trebui în situații de criză să presteze și alt tip de activități decât cele strict militare. Armata de profesioniști este concepută în principal pentru a fi în măsură să pună la dispoziția celor în drept, o forță de proiecție capabilă să intervină, imediat la ordin, oriunde în lume, unde interesele țării o impun.

Acest tip de armată se caracterizează prin faptul că întregul efectiv de militari, adică ofițeri și subofițeri activi și militarii de rând (gradați și soldați) sunt recrutați prin metoda voluntariatului. Prin urmare, vom întâlni în rândurile ei profesioniști, ce încadrează funcții și posturi pentru care militarii s-au pregătit în mod deosebit. Militarii de rând, profesioniști acum, spre deosebire de cei proveniți prin conscripție, nu pot fi folosiți la executarea altor activități ce nu au legătură cu pregătirea și încadrarea lor în structura unității militare. Altfel spus, aceștia nu pot fi folosiți de către comandanții și șefii lor pe post de „mână de lucru ieftină” în realizarea unor sarcini de altă natură decât cele ce țin de funcția/postul pe care sunt încadrați.

În plan psihosocial, armata de profesioniști, cel puțin la nivel grupal, poate fi mult mai coezivă, eficace, conformistă și

⁵ Henri MENDRAS, *Vive l'armée... de métier*, în http://www.scienceshumaines.com/vive-l-armee-de-metier_fr_11941.html, p.2.

cu un consens puternic, decât armata de masă/mixtă. În armata de profesioniști, relațiile dintre militari sunt clar definite, sarcinile de muncă încredințate sunt strict specializate, într-o anumită măsură chiar individualizate, iar scopurile colective sunt asimilate și puse în practică în mod concertat. Toate acestea se produc pentru că alegerea profesiei militare se face în mod liber de către fiecare persoană și nu în virtutea prevederilor unei legi ce-o obliga să presteze un serviciu sub drapel o perioadă de timp variabilă.

În plan militar, armata de profesioniști este eficace întrucât personalul său este superior specializat și înalt calificat. Fiecare militar știe ce are de făcut, cum, când, de ce și cu ce mijloace, cu cine colaborează, cui se subordonează. Practic, armata de profesioniști este în măsură să îndeplinească orice misiune legală în orice moment. Cu alte cuvinte, **disponibilitatea**, pentru executarea misiunilor ce îi revin în societate și a celor ordonate de către cei în drept, este una dintre **caracteristicile fundamentale ale acestui tip de armată**.

Totuși, armata de profesioniști are o serie de probleme specifice pe care trebuie să le rezolve. Printre acestea se află și următoarele: *recrutarea personalului militar; fidelizarea personalului* (adică rămânerea persoanei angajate cu contract o perioadă îndelungată în sistem); *profilul militarilor de rând* (gradați și soldați); *distanța între ce se dorește și ceea ce s-a realizat; consecințele structurale ale profesionalizării; schimbările de așteptat în cultura militară; raporturile armată-societate sau armată-stat*.

În plus, pentru a menține atractivitatea profesiei militare, la cote înalte, este necesar ca armata să se preocupe și de următoarele probleme: *reinsertia militarilor cu carieră scurtă și a celor disponibilizați* din motive ce nu li se pot imputa. Armata de profesioniști compensează reducerea numărului de militari prin recurgerea la mijloace de luptă de înaltă tehnologie, ceea ce presupune personal specializat și

capabil să le folosească și să le administreze adecvat; *reținerea în serviciu a celor a căror pregătire este costisitoare; asigurarea unei compoziții sociale apropiate de cea a societății din care armata face parte; rezolvarea unor aspecte ce țin de viața de familie a militarilor* (asigurări de sănătate ale membrilor de familie, educația copiilor de militari, vacanțe și concedii plătite).

În esență, armata de profesioniști se impune atât din cauza unor cerințe economice, cât mai ales a naturii noilor misiuni pe care aceasta trebuie să le îndeplinească din ce în ce mai mult acum și în viitor. Practic, în prezent, s-au înmulțit și diversificat misiunile în materie de securitate și apărare pe care o armată națională trebuie să le îndeplinească atât în țară, cât mai ales în afara acesteia.

1.3. Misiunile armatei naționale

1.3.1. Considerații generale privind misiunile armatei

„Misiunile armatei”, ca realitate relativ unanim acceptată, se pot defini atât în sens larg, cât și în sens restrâns. *În sens larg*, prin misiune a armatei, se înțelege ansamblul de activități și acțiuni diverse, ca natură și conținut (concepție, organizare, conducere, desfășurare, învățământ – exerciții, antrenamente, aplicații tactice, trageri cu armamentul de infanterie, trageri de luptă), reglementate juridic (legi, hotărâri de guvern, ordine ale ministrului Apărării Naționale, dispoziții, instrucțiuni, regulamente), organizate, conduse și derulate în cadrul instituției militare, în calitatea sa de componentă importantă a statului de drept, în vederea îndeplinirii obiectivelor și scopurilor legale stabilite de societate.

În sens restrâns, misiunea armatei constituie un mesaj, de regulă, scris și fundamentat legal, adresat de o structură ierarhică superioară uneia subordonate pentru a declanșa o

acțiune, în mod obligatoriu și necondiționat. Sub aspect juridic, îndeplinirea sa ad literam absolvă de orice răspundere pe executant (persoană, grup uman sau structură militară), pentru efectele produse. De asemenea, prin acest termen (misiune) se poate înțelege și „exprimarea clară și precisă a acțiunii ce urmează a fi îndeplinită și a scopului urmărit”⁶.

Misiunile armatei descriu *rolul și statutul* instituției militare în statul de drept. Din punct de vedere psihosocial, prin *rolul* armatei se înțelege totalitatea așteptărilor pe care le are față de aceasta populația, societatea în întregul său, celelalte instituții ale statului cu atribuții în domeniul securității naționale și apărării țării. În principal, așteptările celor menționați față de armată se pot rezuma astfel:

1) armata este un subsistem al sistemului social general, o componentă importantă a națiunii. Aceasta atât timp cât serviciul militar este obligatoriu. Odată cu trecerea la serviciul militar bazat pe voluntariat se schimbă datele problemei. Armata devine o organizație profesională cu un scop clar stabilit - apărarea țării, a intereselor sale fundamentale, atât pe teritoriul național, cât și în afara acestuia. Aprecierea că reprezintă o *componentă a națiunii* își poate pierde treptat actualitatea;

2) instituția militară recunoaște și acceptă controlul civil și democratic al societății asupra sa (sub toate aspectele și în toate domeniile de activitate). Este vorba de controlul efectuat *de și prin instituțiile abilitate* ale statului de drept;

3) militarii, de fapt, armata, în întregul său, respectă autoritățile civile, hotărârile adoptate de acestea, potrivit procedurilor legale;

4) armata este neutră politic, în sensul că ea servește interesele naționale, fără a se amesteca în jocul politic, specific democrației. În acest context, este vorba nu doar de instituția

⁶ **Glossaire interarmees des termes et expressions relatifs á l'emploi operationnel des forces**, București, Editura AISM, 2002, p. 33.

militară în sine, ci și de cei care o reprezintă în raporturile cu societatea, în general, și cu societatea politică, în special;

5) armata își îndeplinește, întotdeauna și necondiționat, toate misiunile legale încredințate de organele abilitate ale statului, atât pe teritoriul național, cât și în afara acestuia.

Prin *statusul* armatei se înțelege totalitatea așteptărilor pe care le are instituția militară față de celelalte componente ale societății (populație, instituții ale statului, societatea politică, societatea civilă). Altfel spus, statusul armatei înseamnă, în principal, următoarele:

1) recunoașterea faptului că armata constituie un instrument legitim al garantării democrației constituționale, independenței, suveranității, integrității teritoriale și unității statului;

2) societatea finanțează și respectă rolul, misiunile și gestiunea internă a instituției militare;

3) existența civililor în structurile de conducere ale instituției militare, ca o formă a controlului civil și democratic al societății asupra armatei;

4) societatea, prin instituțiile legale corespunzătoare, se va implica activ în tot ceea ce presupune securitatea națională și apărarea țării.

Misiunile armatei se pot considera ca fiind *mandatul încredințat* legal instituției militare de către societate, în general, și de către instituțiile statului abilitate, prin lege, să facă acest lucru, în special. Mandatul se referă la: principalele competențe ale armatei, atât în domeniul securității și apărării țării, cât și al promovării intereselor naționale, oriunde în lume; obligațiile pe care România și le-a asumat, prin tratate și convenții internaționale în ceea ce privește securitatea zonală, regională și globală. În plus, statutul țării noastre de membru al Alianței Nord -Atlantice și al Uniunii Europene lărgeste sfera de cuprindere a acestui mandat. Astfel, România are sarcini în

cadrul apărării colective specifice NATO, dar și ca stat membru al Uniunii Europene.

Totodată, misiunile armatei se cer înțelese și văzute ca *sarcini* permanente, *generale* (garantarea suveranității, a independenței și a unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale), *speciale* (sprijinirea instituțiilor statului și a autorităților locale în caz de urgențe civile) și *ocasionale* (acțiuni umanitare, extragerea și evacuarea cetățenilor români aflați în zone de conflict), legitime (adică întemeiate pe legile țării și pe normele dreptului internațional), pe care instituția militară le poate primi de la cei abilitați să i le încredințeze spre a le îndeplini, oportun, în mod obligatoriu și necondiționat.

De asemenea, *misiunile armatei* se impun a fi percepute, atât de către personalul acesteia, cât și de ceilalți membri ai societății, ca *parametri juridici și funcționali ai existenței și activității* specifice instituției militare. Cu alte cuvinte, întreaga activitate a armatei (atât în interiorul, cât și în afara ei) se organizează, conduce și desfășoară în strictă conformitate cu prevederile constituționale, ale legilor țării și ale altor acte normative.

În același timp, *misiunile armatei* se pot vedea ca *un răspuns concret, adecvat și flexibil* al acesteia la promovarea și apărarea intereselor naționale, atât în interiorul țării, cât și în afara acesteia. Armata României, ca armată de profesioniști, își va menține misiunea fundamentală de apărare a intereselor fundamentale ale țării noastre, în condițiile democrației constituționale și ale controlului democratic și civil al societății asupra sa.

În plus, *misiunile armatei* reprezintă *posibile criterii de evaluare a gradului de îndeplinire a rolului* încredințat acesteia de către societate. Modul în care armata se achită de sarcinile încredințate de organele competente legal reflectă, de fapt, intrarea sa corectă și definitivă în rolul definit de Constituția

României și de celelalte legi ale țării referitoare la securitatea națională și la apărarea individuală și colectivă.

Misiunile armatei pot fi interpretate, totodată, ca fiind:

1) *expresia concordanței dintre necesitatea existenței instituției militare și costurile sociale ale menținerii sale* în activitate. În prezent, țara noastră are o economie de piață funcțională, iar acestui tip de economie îi este specifică eficiența și rentabilitatea oricărei activități sociale. Iar, armata prestează o activitate socială care, atât timp cât este percepută ca fiind utilă, este menținută, adică i se alocă fondurile necesare de la buget;

2) *indicatorul utilității sociale* al acestei instituții, chiar și în condițiile în care pericolul unei agresiuni militare externe este extrem de redus și perceput de populația țării și opinia publică internă ca puternic diminuat de statutul României de stat membru NATO;

3) *oglinza modului în care armata răspunde provocărilor mediului de securitate intern și extern*. Aici, este vorba de preocupările armatei de a se moderniza, de a se adapta optim la schimbările produse în mediul de securitate intern și extern. Un astfel de răspuns adecvat îl reprezintă trecerea de la armata de mixtă la armata profesionalizată, întemeiată pe voluntariat ca formă de recrutare a personalului său;

4) *dovada funcționării adecvate* a instituției militare. Altfel, spus armata are resurse interne suficiente pentru a se adapta flexibil la mutațiile produse în mediul de securitate intern, regional și global.

Totodată, *misiunile armatei* constituie o *modalitate de relaționare între ea, în calitate de subsistem și societate, ca sistem general, precum și cu celelalte instituții ale statului cu atribuții în domeniile securității naționale și apărării țării*. În acest sens, ele se pot percepe și ca fiind o *relația ierarhică* dintre societate, prin subsistemele sale abilitate, și instituția militară. Pe această cale, societatea dezvoltă **raporturi de**

autoritate cu armata, ceea ce semnifică subordonarea strictă a acesteia față de organele statale abilitate să-i ceară intrarea riguroasă în rolul atribuit legal.

De asemenea, *misiunile armatei* se pot concepe ca fiind o *comandă socială legală* pe care instituția militară o primește în statul de drept din partea societății, a cărei componentă intrinsecă este. Pe de o parte, această comandă socială este formulată în Constituția țării și în alte legi juridice referitoare la apărarea și securitatea națională și, pe de altă parte, prin alte acte normative (hotărâri de guvern, directive, ordine), emise de cei în drept (Parlament, Guvern) numai pentru o anumită perioadă de timp și într-o situație anume.

În același timp, *misiunile armatei* se pot socoti *esența existenței și funcționării armatei* în societate. De aici, necesitatea definirii lor cât mai exacte, cât mai riguros posibil și în deplină concordanță cu interesele naționale, precum și cu obligațiile asumate de statul respectiv pe plan extern. Este evident că Armata României întotdeauna va primi, în calitate de misiuni, de la cei în drept să i le încredințeze, numai activități și acțiuni care servesc interesele țării și au susținere legală, atât în legislația internă, cât și în cea internațională.

În fine, *misiunile armatei* se pot vedea ca *scopuri asumate explicit* de către aceasta și *validate prin recunoaștere socială*. Cu alte cuvinte, instituția militară își asumă în mod conștient toate obligațiile constituționale și legale ce îi revin în statul de drept. Ca răspuns, societatea recunoaște acest fapt și îl legitimează prin asigurarea celor necesare - resurse umane, materiale, informaționale și financiare, acte normative - atât pregătirii de specialitate, traiului decent al personalului său, cât și executării tuturor misiunilor încredințate.

Prin urmare, misiunile armatei reprezintă un complex de activități și acțiuni legale încredințate acesteia de către societate, prin instituțiile abilitate ale statului, cu scopul de a apăra și promova, consecvent și sistematic, oriunde în lume,

interesele naționale și pentru a-și îndeplini obligațiile internaționale referitoare la securitate și pace asumate, în mod voluntar, liber și conștient, de către țara noastră, cu respectarea normelor de drept intern și internațional.

1.3.2. Noile misiuni ale armatei

În general, misiunile armatei se pot clasifica, după **caracterul lor**, în misiuni tradiționale, misiuni speciale și misiuni ocazionale.

Misiunile tradiționale sunt cele pe care orice armată le îndeplinește din totdeauna. În acest context, este vorba de la garantarea suveranității, independenței și a unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale. Ele sunt clar definite în Constituția țării.⁷ De fapt, aceste sarcini sunt universal valabile, ele nu fac referire la o anumită armată națională. Practic, aceste misiuni definesc rolul oricărei armate în societatea în care ființează. Ele nu diferă de la un stat la altul. De pildă, forțele armate ale SUA au ca misiuni generale, în principal, promovarea securității și apărarea țării, în fața oricărei amenințări, precum și descurajarea oricărei forțe armate statale și non statale care ar intenționa să atace teritoriul său național sau pe cel al aliaților săi⁸. La rândul său, Spania afirmă că forțele sale armate au ca misiune generală de a apăra spațiul pe care statul își extinde suveranitatea sa, dar și locurile de interes național.⁹

⁷ **Constituția României**, București, Editura All Beck, 2003, p. 34

⁸ General Richard MYERS, *La paix et la sécurité au XXI-e siècle: Le rôle des forces armées américaines*, în *Revue électronique du département d'Etat des Etats-Unis*, volume7, nr.4, decembre 2002, pp. 14-17.

⁹ Alain De NEVE, *Les missions des armées de l'Espagne*, în *Politique de Défense*, Serie 5, Espagne-Grece-Portugal,, <http://www.mil.be/rdc/dsc/index.asp?LAN=F& PLACE=5>, pp.18-20

Misiunile speciale ale armatei privesc, înainte de toate, implicarea semnificativă a acesteia, într-un stat de drept, în garantarea democrației constituționale. Apoi, acest tip de misiuni se referă la participarea unor structuri militare naționale la executarea unor sarcini diverse, de natură militară sau nu, în afara frontierelor țării, acolo unde o cer atât interesele naționale, cât și obligațiile asumate de statul respectiv prin tratate și convenții internaționale. De exemplu, România participă la executarea unor misiuni în afara teritoriului național, în structuri militare internaționale, în diferite teatre de operațiuni (Irak, Afghanistan, Bosnia etc.)

Misiunile ocazionale ale armatei sunt activități și acțiuni pe care aceasta le primește de la cei în drept sau și le asumă singură atunci când situația concretă din țară o cere. Aceste misiuni iau forma unei implicări active și consistente a unităților și subunităților militare în ajutorarea autorităților locale și a populației în caz de calamitate naturală (inundații, incendii devastatoare, cutremure de pământ puternice, viscole, alunecări masive de teren), catastrofe ecologice și în alte situații în care numai intervenția unor structuri specializate ale armatei pot rezolva problemele ivite în unele localități rurale și urbane ale țării. În toate statele lumii armatele au astfel de misiuni. De exemplu, armata Belgiei, pe plan național, are prevăzută, printre misiunile sale, și asistența administrației publice și a populației în caz de interes public major și catastrofe naturale¹⁰. De fapt, asemenea misiuni își asumă toate armatele naționale, indiferent de mărimea, populația, puterea economică și militară a statului respectiv. Într-un fel și într-o măsură însemnată, acest tip de misiuni reflectă apartenența și legăturile intime ale instituției militare cu națiunea în care ea ființează. Cu alte cuvinte, se poate afirma că asemenea misiuni se socotesc naturale, normale, firești de către populația țării, întrucât ele derivă din statutul social al armatei naționale.

¹⁰ *Les missions des armées de la Belge*, în <http://www.irs-eu.org>., pp.12-15

Totodată, misiunile armatei, potrivit criteriului „*natura misiunilor armatei*” se pot clasifica în: *misiuni militare* și *misiuni non militare*.

Din prima categorie fac parte: 1) apărarea teritoriului național în fața oricărei agresiuni militare; 2) participarea armatei naționale la alianțe și cadre de cooperare în materie de apărare (NATO) sau de securitate colectivă (ONU și UE) și de cooperare (OSCE, care constituie un cadru privilegiat pentru coordonarea diverselor inițiative și contribuții ce concură la securitate în Europa); 3) contribuția militară în vederea menținerii păcii și stabilității internaționale.

Misiunile non militare includ o paletă largă de activități și acțiuni executate atât independent (adică sub comandă națională) de structuri militare naționale, cât și de structuri militare multinaționale. Printre acestea se află: *misiunile umanitare*; *misiunile de observare* în zone relativ instabile din punct de vedere militar, politic și social; *misiuni de reconstrucție a armatelor unor state* ce pășesc pe calea dezvoltării democratice; *diplomația militară*.

Misiunile umanitare, deși, armata le îndeplinește atât pe teritoriul național, cât și în afara acestuia, totuși nu sunt specifice acestei instituții. Evenimentele din Somalia și din fosta Iugoslavie, de exemplu, au arătat un angajament sporit al armatei în misiuni cu caracter umanitar, ceea ce este ceva relativ nou și suscită unele precizări. De fapt, armata participă la acțiuni pur umanitare, în mod deosebit, în cazul unor catastrofe naturale. Misiunea armatei este să lupte împotriva instabilității și să asigure securitatea necesară ONG-urilor ce au ca activitate specifică ajutorul umanitar. Activitățile cu caracter umanitar nu corespund vocației armatei și nici mijloacelor de care ea dispune.¹¹

¹¹ Jacques LANXADE, *Le rôle de l'armée dans l'action humanitaire*, în <http://Xpassion.polytechnique.org/article/Xp7lanxa.html>

Practic, armata se poate implica în acordarea ajutorului cu caracter umanitar, în afara teritoriului național, pe trei direcții principale și anume:

1) instituția militară, prin capacitatea sa de reacție rapidă, de organizare și de autoapărare, poate să asigure libertatea de acțiune a forțelor angajate în acordarea ajutorului umanitar și menținerea perimetrului de securitate, precum și să protejeze culoarele umanitare;

2) punerea la dispoziția ONG-urilor, angajate în activități umanitare, a infrastructurii pe care o posedă, în special, mijloacele de comunicație și de transport;

3) serviciul medical al armatei poate, prin personalul de specialitate de care dispune și în spitalele de campanie proprii, să acorde ajutorul calificat necesar populației civile traumatizate. Totuși, armata participă la activități de ajutor umanitar numai atunci când nu o poate face altcineva. Aceasta întrucât acest tip de misiuni pune o serie de probleme în procesul de îndeplinire a lor. Printre dificultățile executării acestora se numără și următoarele: **a)** misiunile umanitare nu sunt riguros definite; **b)** imprecizia mandatului poate da loc la interpretări diferite pe teren. Granița dintre asistența umanitară și menținerea păcii, în prezent, este tot mai vagă; **c)** armata nu dispune în structura sa de o unitate specializată în acordarea ajutorului umanitar. Este drept că polivalența militarului îi permite acestuia să acorde un ajutor umanitar, dar nu o face decât atunci când nu există altcineva care o poate face. Probabil, în viitor, având în vedere ponderea sporită a misiunilor umanitare ce se cer îndeplinite de diferite structuri militare naționale sau multinaționale, se vor crea unități specializate capabile să îndeplinească, cu profesionalism, astfel de sarcini; **d)** costurile acestor misiuni (cine le plătește și din ce fonduri). Practic, armata consumă din propriul buget atunci când participă la acțiuni umanitare, iar acesta în mai toate statele este atent elaborat și cu destinații foarte riguros definite;

e) ajutorul umanitar comportă o parte aleatoare, în sensul că el poate da roade în unele regiuni, iar în altele să se dovedească mai puțin eficace; f) ajutorul umanitar nu poate fi decât temporar. El trebuie urmat de un consistent ajutor economic și politic pentru a-l face eficace și semnificativ pentru stabilizarea regiunii respective. În acest context, armata ar fi chemată să prevină crizele care ar putea pune în pericol echilibrul realizat prin ajutorul umanitar acordat.

Misiunile de observator militar în diferite zone ale lumii se execută, de către cadre militare aparținând armatelor naționale, în strictă conformitate cu mandatul încredințat de organizația internațională și/sau regională sub egida căreia se desfășoară activitatea de supraveghere. De regulă, în asemenea misiuni sunt selecționați ofițeri care îndeplinesc cumulativ cerințele impuse de către organizatorul misiunii. Aceștia iau parte la executarea misiunii împreună cu militari ai altor armate și numai pe durata stabilită. Practic, ei observă dacă se respectă acordurile încheiate între părțile aflate anterior în conflict, iar constatările le raportează celor care gestionează criza respectivă.

Misiunile de reconstrucție a armatei unor state ce au ales calea dezvoltării democratice se execută sub mandatul unor organizații internaționale (ONU, NATO) și se referă la sprijinul uman (consilieri și instructori militari), material (armament, muniție, tehnică de luptă). Un asemenea tip de misiune îndeplinește armata României în Afghanistan.

Diplomația militară reprezintă o altă modalitate de executare a unor misiuni de către armata unui stat. Ea constă într-un ansamblu de activități și acțiuni efectuate de instituția militară, atât în țară, cât și peste hotare, pe baza unor tratate și acorduri bilaterale sau multilaterale încheiate cu diferite state, cu scopul de a spori încrederea și cunoașterea reciprocă, precum și pentru întărirea securității zonale, regionale și globale. Altfel spus, diplomația militară reprezintă un ansamblu

de mijloace puse în mișcare într-o manieră sinergică între politica de apărare și politica externă, în vederea prevenirii și rezolvării conflictelor. Printre aceste activități se numără: *susținerea negocierilor* și aplicarea acordurilor de control sau de reducere a armelor convenționale, nucleare, biologice, chimice, ca măsuri de încredere și de securitate; *activități de educație, de consiliere* și de asistență a forțelor armate ale altor țări; *participarea la activități din cadrul Parteneriatului pentru Pace, ale NATO*, ca și implicarea în acțiuni conduse de ONU și OSCE; *vizite de delegații militare; organizarea în comun de exerciții militare, aplicații tactice; activitatea atașajilor militari*, reprezentanților și membrilor echipelor de legătură.

O analiză atentă a principalelor misiuni pe care orice armată națională este în drept să le îndeplinească și, de fapt, le execută evidențiază tendința producerii unor schimbări de substanță în evoluția lor. Aceste transformări, li se pot spune chiar mutații, având în vedere ponderea și amploarea lor în totalul misiunilor pe care armatele naționale le execută astăzi sunt tot mai evidente și se datorează, printre altele, caracteristicilor mediului strategic de securitate actual și viitor. În principal, este vorba, cel puțin pentru Europa, de reducerea semnificativă a pericolului unei agresiuni militare externe asupra unui stat european de vreun stat sau coaliție militară. Pericolele și amenințările cu care se confruntă, în prezent, omenirea sunt de natură preponderent asimetrică. Printre aceste riscuri și amenințări se numără: terorismul internațional; proliferarea armelor de distrugere în masă, conflicte armate locale, state eșuate (adică state în care guvernul aflat la putere nu este în măsură să mențină ordinea socială și să protejeze viețile și bunurile oamenilor), crima organizată (trafic de droguri, de ființe umane, de armament, spălare de bani, corupție), migrație ilegală. Răspunsul dat de statele democratice ale lumii acestor riscuri și amenințări implică și participarea activă a forțelor lor armate, în mod individual și/sau în cadrul

unor alianțe politico-militare sau coaliții militare internaționale, întotdeauna, sub egida ONU.

Prin urmare, *noile misiuni* ale armatelor sunt larg influențate de aceste riscuri, pericole și amenințări care pun tot mai mult în primejdie, în ultimă instanță, viețile oamenilor. Printre noile misiuni ale armatelor naționale se numără și *intervenția militară a comunității internaționale în zonele de conflict armat în care se produc pierderi de vieți omenești*. În acest sens, se pot aminti intervențiile cu scop umanitar din Ruanda, Somalia, Liberia etc. Practica a dovedit că intervențiile *umanitaro-militare* sunt periculoase. Ele pot genera efecte perverse. De aceea, trebuie definit cu multă grijă ceea ce trebuie făcut și să nu se lanseze nicio țară în astfel de operațiuni fără o justificare temeinică. Atunci când trimite trupe în conflicte de acest tip, contextul este extrem de riscant și pericolul de a îngheța conflictul respectiv este mare. În acest sens, un exemplu îl poate reprezenta conflictul armat din Afghanistan între coaliția militară multinațională și talibani.

Misiunile umanitare sunt în esență civile, ele intrând în sarcina organismelor neguvernamentale. Atunci când elementele militare intervin, este vorba de a le integra într-un dispozitiv de asistență umanitară sau de ajutor de urgență după o catastrofă. În această perioadă, armatele participă la aceste acțiuni cu unități specializate de pompieri sau de servicii de sănătate ale armatei, asigură susținerea logistică.

Aceste misiuni se aplică la intervențiile destinate nu doar să facă față situațiilor de catastrofe naturale ci și celor tehnologice, luând în calcul dimensiunea protecției mediului ca și misiunile de asistență a populației confruntată cu seceta, foametea, epidemiile care pot fi consecința unui eșec de dezvoltare economică, a condițiilor climaterice severe și din ce în ce mai mult rezultatul conflictelor locale. Deși, misiunile sunt simple ele cer adesea importante mijloace logistice. Este

vorba de hrană, cazare, îngrijire, vaccinare, reconstrucție, protecția mediului natural.

Totodată, se cuvine menționat că după 1990, aceste misiuni devin tot mai mult *militaro-umanitare*, adică acțiunea umanitară necesită sau însoțește intervenția militară. Aceste misiuni acoperă două aspecte, evacuarea populației locale sau protecția pe locul de refugiu sau a populației amenințate. Ele necesită controlul militar al zonei de intervenție: forțele armate multinaționale plasate sub egida ONU vin să se impună și să se interpună între beligeranți.. În acest context, militarii devin în esență prestatori de servicii pentru a proteja populațiile afectate, pentru a permite venirea ajutorului umanitar și apoi protecția organismelor însărcinate cu misiuni umanitare obișnuite: hrănire, cazare, îngrijire, vaccinare, reconstrucție, ei sunt câteodată însărcinați să furnizeze direct acest ajutor.

În funcție de situația locală, aceste misiuni mai mult sau mai puțin precise în expresia lor și mai mult sau mai puțin complexe pot comporta: stăpânirea unei platforme aeriene sau portuare, punerea în practică a culoarelor de penetrare, o acoperire aeriană, furnizarea de mijloace de transport, deminarea căilor de acces, luarea populației sub protecție armată, distribuția de hrană și îmbrăcăminte, îngrijiri urgente, evacuări sanitare, reconstrucție, epurarea apei.

De asemenea, se cuvine observat că operațiunile în favoarea păcii și ale dreptului internațional iau forme multiple, chiar dacă ele sunt uneori grupate sub apelativul „*operațiuni de menținere a păcii*”, iar precizia în definirea misiunii acordate nu constituie caracteristica lor esențială.

În prezent, armatele naționale îndeplinesc un nou tip de misiune și anume *lupta împotriva terorismului internațional*. Această misiune are două componente: *una internă* și *alta externă*. În cadrul primei componente armata, împreună cu celelalte instituții ale statului abilitate în materie de apărare și securitate, desfășoară acțiuni de prevenire și combatere a

actelor teroriste pe teritoriul național. Sunt vizate toate activitățile teroriste, dar prioritare sunt actele teroriste executate de sau cu sprijinul organizațiilor teroriste internaționale. Atentatele teroriste din Londra (iulie 2007), în parte dejucate de forțele speciale și poliție, au fost concepute și organizate de către organizații teroriste internaționale și executate actele propriu-zise de persoane care lucrau în Anglia dar aderaseră anterior la aceste organizații. *Pe plan extern*, structuri ale armatelor naționale participă la coaliții militare internaționale, create ad-hoc, pentru a lupta împotriva terorismului internațional. În prezent, o astfel de coaliție este prezentă în Irak și acționează atât în direcția instaurării democrației în această țară, cât și împotriva teroriștilor ce aparțin unor organizații internaționale teroriste. Acestea din urmă își trimit reprezentanți care, prin intermediul atentatelor de tip kamikaze și a mașinilor capcană, atacă atât autoritățile civile și militare irakiene, cât și forțele coaliției militare internaționale prezente în teatrul de operație.

Acest tip de misiune are consecințe deosebite atât în ceea ce privește formarea, pregătirea și întrebuințarea forțelor armate, cât și în materie de securitate națională. Referitor la pregătirea forțelor pentru a lupta împotriva terorismului internațional se poate afirma că aceasta este foarte costisitoare, dificil de organizat și cu o puternică componentă psihologică a pregătirii personalului militar implicat. Situațiile întâlnite sunt inedite, pe toate planurile - militar, psihosocial, psihologic, cultural - și generatoare de stres puternic. În ceea ce privește securitatea națională, aceasta poate fi afectată de atentatele teroriste pe care diferite organizații teroriste internaționale le pot organiza și desfășura pe teritoriul statelor ce participă sau sprijină material lupta împotriva terorismului internațional. De fapt, se cunoaște că specific organizațiilor teroriste internaționale este folosirea strategiei indirecte, în sensul că lovește statele implicate în lupta împotriva lor nu pe „front” ci

în fiecare țară și ia drept ținte populația civilă și obiective ale instituțiilor statului. Scopul este de a crea teamă și panică în sânul populației civile, neîncredere în instituțiile statului abilitate în materie de securitate, precum și impresia că statul național nu mai este în măsură să asigure securitatea cetățenilor săi.

Deci, se poate afirma că opțiunea politico-militară de a participa activ, voluntar și responsabil la lupta împotriva terorismului internațional este una cu multiple consecințe pentru statul care a ales această cale de implicare în asigurarea securității sale, respectiv a cetățenilor săi.

Capitolul 2. Armata și apărarea națională

2.1. Apărarea națională atribut al statului

2.1.1 Apărarea – activitate umană complexă

Apărarea reprezintă o activitate umană complexă. Din punct de vedere conceptual, se poate constata că a avut o evoluție constantă de-a lungul timpului. În prezent, el acoperă domenii diverse. În sens larg, termenul *apărare* desemnează „ansamblul măsurilor și dispozițiilor de orice natură care are drept obiect asigurarea, în orice moment, în orice împrejurare și împotriva oricărei forme de agresiune, a securității și integrității teritoriului, cât și viața populației”¹². Cu alte cuvinte, această noțiune se referă la acțiunile și măsurile pe care le adoptă fiecare stat în parte, pentru protejarea vieții cetățenilor săi, a bunurilor și teritoriului național, pentru garantarea independenței și unității statale, a ordinii sociale și a democrației constituționale. În esență, apărarea vizează asigurarea securității cetățenilor statului.

În general, apărarea presupune posibilitatea ca ceea ce aparține cuiva (viața, bunuri, teritoriu, atribute) să fie amenințat cu schimbarea statutului de până atunci. În afara existenței unui risc sau amenințări la adresa a ceva sau a cuiva nu se poate vorbi de apărarea celor puse în pericol. Iar riscurile și amenințările, posibile și probabile, privind drepturile și libertățile cuiva (individ, grup, comunitate, stat) se află într-o continuă transformare sub acțiunea complexă a unei palete largi de factori sociali, economici, militari, culturali. Deci se poate

¹² **Glosar de termeni și expresii privind angajarea operațională a forțelor**, București, Editura AISM, 2002, p.21. Agresiune = folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a altui stat sau orice alt mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite (art. 1).

afirma că apărarea este un termen cu o evoluție dinamică ca urmare a nevoii de adaptare continuă a sa la realitatea cotidiană aflată, la rândul său, într-o permanentă schimbare. În același timp, mutațiile produse atât în plan intern (schimbare de regim politic în unele state europene, renunțarea de acestea la apartenența la o alianță politico-militară și orientarea către alta și demersurile de aderare la UE), cât și extern (încetarea Războiului Rece, dispariția Pactului de la Varșovia, destrămarea URSS, lărgirea NATO și a UE prin primirea de noi membri) vor amplifica și intensifica căutările statelor de a-și construi și dezvolta un sistem adecvat de apărare și securitate națională prin integrarea voluntară într-un sistem validat de apărare colectivă.

Apărarea reflectă o realitate dinamică ce are în structura sa următoarele componente: *politică, militară, economică, civilă, culturală și psihologică*.

Apărarea politică este atributul inalienabil al conducerii statului. Ea derivă din responsabilitatea asumată de către cei care dețin puterea politică în stat, grație votului alegătorilor, față de întreaga populație privind protejarea și prezervarea vieții și bunurilor acesteia în orice condiții. Prin expresia „în orice condiții” trebuie înțeles faptul că autoritatea publică poartă răspunderea pentru asigurarea mediului prielnic vieții și activității cetățenilor țării atât la pace, cât și în situații de criză sau de război. Acest tip de apărare include ansamblul măsurilor și acțiunilor pe care conducerea statului le adoptă și le pune în practică, în toate domeniile de activitate atât pe plan intern, cât și extern, pentru a apăra interesele naționale, viața și bunurile cetățenilor. Printre aceste măsuri se află, pe de o parte, cele strict de natură politică – presiuni, sancțiuni, coerciție atât la nivelul relațiilor bilaterale, cât și prin apelul la organizațiile internaționale competente -, și pe de altă parte, toate celelalte de ordin militar, economic, diplomatic și cultural. În același timp, apărarea politică presupune: *decizie politică* (alegerea

unei alternative și asumarea răspunderii pentru această opțiune); *suportul public* (captarea consensului național pentru decizia politică adoptată); *stabilirea instrumentelor politice* ce vor fi utilizate pentru atingerea obiectivelor propuse.

Apărarea militară este de competența armatei, de fapt, a tuturor categoriilor de forțe ale armatei (forțe terestre, forțe aeriene și forțe navale)¹³. Ea are obiective strategice de descurajare, de protecție a populației, a teritoriului, de prevenire a pericolelor pentru a garanta interesele fundamentale ale națiunii. Într-un fel și într-o anumită măsură, apărarea militară, în ultima vreme, include și participarea armatei la acțiunile umanitare din țară și din afara acesteia, precum și misiunile de menținere și impunere a păcii.

Apărarea (protecția) civilă revine instituțiilor statului abilitate prin lege (pompieri, jandarmerie, poliție) de a proteja populația, bunurile acesteia, la nevoie (în caz de calamități naturale, accidente) și de a preveni producerea unor accidente ecologice. De asemenea, apărarea civilă vizează și măsuri de protecție a populației împotriva atacurilor teroriste cu arme de distrugere în masă. În situațiile stabilite de lege, armata participă activ la măsurile concrete adoptate în vederea protejării vieții populației și a salvării bunurilor acesteia, dar și ale comunităților umane.

Apărarea economică revine organelor statului care au competențe stabilite prin legi adecvate acestui domeniu de activitate. Ea vizează producția și circulația resurselor, ameliorarea competitivității naționale într-o economie globalizată, protejarea bazelor de date și transferurile tehnologice, combaterea exploatării ilicite a brevetelor, dezinformarea informatică și contrafacerea, ocuparea cât mai deplină a forței de muncă și stoparea emigrației tinerilor cu înaltă calificare profesională, mai ales.

¹³ Gl.bg.(r) prof.univ.dr. Constantin, ONIȘOR, **Teoria strategiei militare**, București, AISM, 1999, p.322

Apărarea culturală presupune promovarea activă și puternic ofensivă a bunurilor spirituale și a valorilor, a obiceiurilor și tradițiilor românești în lume, prin structuri și programe specifice.

Apărarea psihologică se organizează în scopul menținerii și întăririi voinței de a rezista și de a învinge orice agresor. Se realizează, de regulă, de structuri specializate în astfel de activități și acțiuni, cu concursul larg al mass-media. Informația, respectiv vehicularea acesteia prin vectori adecvați este modalitatea principală de realizare a acestui tip de apărare.

Apărarea, ca activitate, se caracterizează și prin *complexitate*. Aceasta derivă din interacțiunea sa cu societatea în care este organizată și se derulează constant și sistematic. Pe de o parte, asupra sa acționează într-o manieră concertată un ansamblu de factori diferiți, ca natură și conținut (economici, sociali, politici, psihosociali, culturali). Ea influențează domenii importante de activitate din societate, pe de altă parte. Din prima categorie, un important factor îl reprezintă *forța prejudecăților*. În mod special la tineri, apărarea este obiectul stereotipurilor, care conduc fie la refuzul de a aborda problema, fie inversul, la un interes centrat într-o manieră unică asupra faptelor de arme.¹⁴ Rar, apărarea este înțeleasă ca un atribut esențial al suveranității naționale. În plus, reducerea sa doar la componenta militară face mai dificil de acceptat de marea majoritate a oamenilor apărarea ca mobilizare a tuturor cetățenilor și mijloacelor pentru a prezerva valorile democrației, pentru a organiza și desfășura activități cu caracter umanitar sau de altă natură.

În același timp, componenta militară este mai evidentă în cadrul apărării pentru că la ea se fac, pe de o parte, referiri frecvente în filme, în cărțile de istorie, în reviste. Pe de altă parte, existența conscripției privind serviciul militar a pus mulți

¹⁴ Jacqueline, COSTA-LASCOUX, *Citoyenneté et défense*, în <http://www.endp.fr/themadoc/defense/reperesInp.htm>, p.1.

tineri în contact cu instituția militară, ei primind în acest cadru, pe lângă o pregătire militară adecvată și o educație patriotică, fundamentată, în principal, pe faptele de arme ale înaintașilor. Probabil că odată cu trecerea la voluntariat acest rol instructiv-educativ al armatei nu va mai influența pe toți tinerii apti de serviciu militar, ci doar pe cei care au optat pentru profesia de militar. Este posibil ca spiritul de sacrificiu, simțul datoriei, conduita disciplinată, obediința, conformitatea ca valori promovate permanent de instituția militară să-și reducă impactul asupra tinerei generații care nu mai este obligată să efectueze stagiul militar. În acest context, se impune sporirea adecvată a rolului formativ al școlii și familiei în ceea ce privește atitudinea pozitivă a tinerilor, în special, și a tuturor cetățenilor, în general, față de apărarea și promovarea intereselor naționale fundamentale, atât în țară, cât și în afara ei.

Un alt factor, îl constituie impactul pe care l-a avut *apărarea țării asupra creatorilor din domeniul arhitectonic, iconografic, muzical, științific și tehnologic*. De fapt, apărarea a inspirat numeroși artiști și creatori din domeniile menționate anterior. Despre faptele de arme, individuale și/sau colective sunt realizate atât la noi, cât și în alte țări o mulțime de lucrări artistice, în toate domeniile de creație. Totodată, aceasta a condus la o serie de descoperiri științifice și tehnice, care ulterior au cunoscut o largă aplicare în viața civilă.

În al treilea rând, este vorba de *aportul apărării la cultura și istoria națională*. Prin participarea la apărarea țării, fie în cadrul armatei prin exercitarea profesiei militare și a serviciului sub drapel, fie în celelalte sectoare de activitate cu atribuții în domeniul prezervării integrității și unității statului român oamenii au contribuit la păstrarea și difuzarea unor valori și cunoștințe. Ei au continuat tradițiile înaintașilor amplificându-le prin noi fapte de arme, prin formarea și educarea tinerei generații în spiritul valorilor umane unanim

recunoscute: *cinste, dreptate, corectitudine, disciplină, spirit de sacrificiu, sentimente și atitudini patriotice*.

În prezent, prin participarea unor structuri militare a diferitelor state ale lumii la misiuni diverse în afara țării, fie sub egida ONU, fie ca parte integrantă a Alianței Nord-Atlantice, se face atât o promovare a intereselor naționale fundamentale, cât și o răspândire a valorilor culturii noastre în lume. Populația civilă, ceilalți oameni din zona în care acționează militarii români (în misiuni umanitare, misiuni de menținere și/sau de impunere a păcii) cunosc direct o serie de trăsături specifice ale poporului nostru, obiceiuri, tradiții. La rândul lor, militarii români iau contact direct cu valorile, cultura, obiceiurile, religia și mentalitățile populației locale influențându-le și lăsându-se influențați de acestea. Acest schimb pare reciproc avantajos, pe toate planurile, potrivit mărturiilor militarilor participanți la astfel de misiuni și ale unor reprezentanți ai populației din zonă.

În al patrulea rând, apărarea organizându-se și desfășurându-se în conformitate cu *prevederile legilor țării și a tratatelor și convențiilor internaționale* la care România este parte deprinde oamenii cu acțiuni fundamentate juridic. De aici preocuparea pentru promovarea și apărarea drepturilor omului, a libertății, a justiției atât în interiorul statului național, cât și în misiunile executate peste hotare.

În fine, apărarea presupune, în mod obligatoriu, *angajamentul moral și fizic al populației*. Prin urmare, ea trebuie să primească adevărată civică. Cetățenii trebuie să știe în numele cui și din ce motive se angajează în luptă, mergând, la nevoie, până la sacrificiul suprem. De obicei, apărarea țării când a îmbrăcat forma luptei armate s-a făcut sub drapelul țării și în numele păstrării teritoriului național, a tradițiilor, a vieții populației și a bunurilor sale. Altfel spus, întotdeauna a existat în ceea ce privește angajarea oamenilor în acțiunile de apărare a țării o motivație superioară întemeiată atât pe un puternic suport

afectiv (atitudini și sentimente patriotice, mândrie națională), cât și rațional (demonstrație logică, probe materiale).

Apărarea țării, ca atribut al suveranității naționale ce se exprimă prin sentimente, atitudini și comportamente interpersonale și colective trăite de cetățeni, are două dimensiuni importante: o *dimensiune subiectivă* și o *dimensiune obiectivă*.

Dimensiunea subiectivă reflectă intensitatea sentimentelor și atitudinilor patriotice ale cetățenilor. Ea este influențată de experiența individuală și colectivă ce acționează asupra sentimentelor și atitudinilor de dragoste de țară ale cetățenilor, dar și a comunităților umane. În acest mod, se explică evoluția conduitei individuale și de grup vizavi de apărarea țării în unele momente, deși condițiile sociale, economice, politice, militare de ansamblu rămân neschimbate.

Dimensiunea obiectivă este apreciată în funcție de parametrii comportamentelor individuale și colective evaluate cu instrumente de măsurare adecvate. Ea exprimă o apreciere obiectivă a stării sentimentelor și atitudinilor patriotice, precum și a comportamentelor colective referitoare la apărarea țării. De aceea dimensiunea obiectivă poate diferi de cea subiectivă care se întemeiază pe maniera în care percep indivizii și grupurile umane apărarea, în particular, și apărarea națională, în general.

Cele două dimensiuni interacționează și se influențează reciproc. De pildă, informarea oportună și veridică a populației asupra stării apărării naționale poate influența percepția acesteia. La rândul său, percepția populației privind apărarea țării poate acționa asupra imaginii oficiale a acesteia, corectând-o, într-un sens sau altul. Din „confruntarea” celor două dimensiuni pot rezulta măsuri adecvate și flexibile de optimizare a acestui sector de activitate umană extrem de important. Dinamica acestor două dimensiuni poate sugera atât nivelul de analiză, cât și natura soluțiilor de adoptat în domeniul apărării naționale.

2.1. 2. Particularități ale apărării naționale

În prezent, la nivel internațional, există ample dezbateri, îndeosebi în mediile de universitate, militare și politice, asupra conceptului de apărare. Din aceste dezbateri transpare îngrijorarea specialiștilor în dreptul internațional și al celor din rândurile unor organizații ale societății civile cu privire la interpretarea apărării naționale și/sau colective în consens cu interesele strategice ale unor state puternice economic, demografic și militar, dar și al unor organizații politico-militare sau financiare internaționale. Astfel, se vorbește, tot mai frecvent și mai persuasiv, de instituirea unei „*apărări preemptive*” care ar da dreptul unui stat sau unor state să desfășoare acțiuni militare împotriva altui stat unde se presupune că sunt încălcate drepturile fundamentale ale omului, sau sunt produse arme de distrugere în masă, sau, mai nou, există tabere ale unor organizații ale terorismului internațional.

Prin urmare, o primă particularitate a apărării naționale o constituie dezvoltarea unei noi concepții și practici de asigurare a acestei funcții fundamentale a statului. Este vorba de concepția „apărării preemptive”.

Un aspect deosebit de semnificativ prin importanța sa pentru apărare, în general, și pentru apărarea preemptivă, în special, îl reprezintă *legitimitatea loviturilor* ce se vor aplica statului ce simbolizează „pericolul” sau amenințarea iminentă, prin efectele sale viitoare, pentru un stat anume sau chiar pentru comunitatea internațională. De aici necesitatea stabilirii de către organizațiile internaționale competente în materie de apărare a unor criterii de evaluare și condiții de validare a existenței unui pericol sau amenințări iminente la adresa apărării unui stat sau al comunității internaționale. În același timp, nu trebuie omis adevărul că niciunul dintre criterii nu poate fi măsurat exact sau ar poseda forța executorie necesară și suficientă impunerii unui punct de vedere sau a altuia. De aceea, statele, ca și ONU,

trebuie să facă o dezbatere politică pentru obținerea unui larg consens asupra modului de înfruntare a amenințărilor în anii ce vin, ținând cont de noile date în materie de securitate. Totuși, chiar în cazul unui astfel de consens, nu s-ar putea niciodată împiedica folosirea abuzivă a forței. Nu se poate îndepărta posibilitatea ca un stat să exagereze, în mod deliberat, importanța pericolului pentru a legitima intervenția sa fie împotriva unui stat, fie a unui actor nonstatal.

Pe de altă parte, o interpretare strictă a Cartei ONU nu va soluționa problema. În ultimele decenii, au existat suficiente cazuri în care unele țări au încercat să-și justifice operațiunile militare apelând la principii de o legitimitate incontestabilă. De asemenea, se cere văzut care este sau ar trebui să fie forul care adoptă decizia politică de autorizare a loviturilor preemtive. Acest for poate fi unul statal sau unul non statal - ONU, de exemplu. Oricine ar fi cel care hotărăște adoptarea deciziei loviturilor preemtive și a punerii lor în practică, înainte de toate, ar trebui să se asigure de legalitatea măsurilor propuse. În acest sens, se impun a fi soluționate *patru aspecte importante ale loviturilor preemtive*: circumstanțele în care decizia de autorizare a acestor lovituri va fi luată; modalitatea în care decizia adoptată se va pune în practică; stabilirea momentului în care un pericol devine suficient de iminent pentru a justifica loviturile preemtive; credibilitatea și veridicitatea surselor de informare pe care se întemeiază adoptarea deciziei de aplicare a acestui tip de lovituri.

Răsturnarea unui guvern nu este decât o măsură preemtivă printre multe altele. La fel de bine, se pot folosi mijloacele pașnice sau semi-militare împotriva guvernelor sau actorilor non statali, fie pe teritoriul unui stat, fie, de exemplu, în apele internaționale: întreruperea fluxului de informare, arestarea navelor și controlul încărcăturii lor, interceptarea aeronavelor, blocadă totală, sabotaje. Aceste măsuri pot fi aplicate de forțe armate regulate, de forțe speciale sau de

serviciile secrete. Țintele pot fi instalații de fabricare a armelor de distrugere în masă, centrele de conducere a organizațiilor teroriste sau alte instalații guvernamentale. Acceptarea și fezabilitatea fiecăreia dintre aceste opțiuni nu sunt aceleași. Astăzi, mass-media și opinia publică joacă un rol important în sancționarea promptă a acțiunilor unor actori statali și non statali ce pun în pericol stabilitatea și pacea lumii. Ele acceptă mai ușor distrugerea de către un stat sau a unui grup de state a unei tabere de antrenament teroriștilor, de exemplu, decât răsturnarea unui guvern legal.

Toate măsurile preemtive au un punct comun și anume *nu se pot justifica decât dacă pericolul este iminent și foarte grav*. Totuși, dacă se urmează acest raționament, noțiunea de gravitate pune o teribilă dilemă atunci când este vorba de arme de distrugere în masă. Dacă se decide recurgerea la lovituri decât în ultima clipă pentru a se asigura că pericolul este cert iminent, contraofensiva riscă să fie mult mai puțin eficace. Între timp, inamicul ar putea, în mod sigur, să-și constituie un întreg arsenal, pe care îl va putea pune la adăpost dispersându-l sau ascunzându-l în locații subterane întărite. În cazuri extreme, atunci când sesizează gravitatea situației, poate fi prea târziu pentru a acționa. Șansele de succes sunt fără îndoială mai bune dacă se adoptă măsuri împotriva pericolului cel mai rapid posibil. În schimb, în acest caz, este mult mai dificil de demonstrat urgența situației și să se aibă sprijinul opiniei publice interne și internaționale. Dată fiind această dilemă, pare dificil să se găsească o definiție consensuală a acestui tip de urgență. Deja, în anii 1970, americanii dezbăteau chestiuni legate de războiul „drept” sau „nedrept” și se întrebau dacă normele legale în materie de intervenție militară erau necesare unui „atac iminent” sau dacă era mai bine să acționeze din clipa în care o amenințare era „suficientă”. Întrucât nu se poate

stabili cu precizie pragul de la care un pericol devine o „amenințare iminentă”, se pot fixa unele criterii¹⁵:

a) intenția adversarului de a produce un prejudiciu trebuie să fie prea evidentă. De exemplu, un șef de stat sau șeful unui grup terorist a făcut declarații în acest sens, în direct la un post de televiziune;

b) trebuie să fie evident că preparativele și măsurile luate vizează producerea unui prejudiciu: o deplasare ofensivă de trupe sau pregătirile de lansare a unor rachete, de exemplu. În această privință, progresele tehnologice sunt un enorm atu. Dacă distanța de acțiune a rachetelor crește și dacă eventualele victime au mai puțin timp pentru a acționa, se poate admite că se fac pregătiri mai degrabă pentru un atac;

c) este evident că inacțiunea crește enorm pericolele sau fac reacțiile ce urmează cvasi imposibile, cum o ilustrează bombardamentul reactorului nuclear irakian în 1981. Israelul afirma că reactorul ar fi utilizat pentru fabricarea materialelor destinate programului de înarmare nucleară a Irakului și a decis să-l atace în iunie, căci reactorul ar fi trebuit să fie alimentat cu combustibil nuclear luna următoare. Dintr-un anumit punct de vedere și într-o anumită măsură, bombardarea unui reactor plin cu substanțe radioactive nu ar fi fost posibilă în alt moment decât cel ales de statul israelian. Rămâne însă deschisă problema legalității acestui atac.

O altă problemă la fel de spinoasă o constituie *proveniența informațiilor pe baza cărora se evaluează pericolul*, mai precis iminența amenințării respective. În general, aceste informații sunt furnizate de către serviciile de specialitate, care trebuie să facă o apreciere a potențialului amenințării (arme, forțe armate) ca și a intențiilor și a „culturii strategice” a adversarului pentru a descrie exact situația.

¹⁵ Cf. Ph. D. Karl-Heinz KAMP, La défense préemptive: une nouvelle réalité politique, în http://www.journal.forces.gc.ca/frgraph/vol6/no1/home_f.asp (Revue militaire canadienne), Été 2005, p.78.

Decidenții pot avea prea multe informații sau, dimpotrivă, insuficiente pentru a fi siguri care sunt intențiile inamicului (de exemplu, are intenția să atace sau vrea să ofere arme de distrugere în masă unei terțe părți ori unei grupări teroriste, posibila reacție la un atac preemtiv). Astfel, înainte de atentatele de la 11 septembrie 2001 din SUA, serviciile de informații americane au primit foarte multe mesaje, dintre care unele concludente în ceea ce privește iminența atacului terorist. Dar, se pare că „abundența” informațiilor și a surselor de informare a creat un „blocaj” pe circuitul lor spre factorii de decizie. De aici, „surprinderea” SUA, de fapt, a celor abilitați prin lege cu atribuții în materie de apărare și securitate în fața atentatelor amintite.

Altfel stau lucrurile, în cazul unei țări izolate cum este Coreea de Nord, în ceea ce privește culegerea de informații oportune și utile despre măsuri ce pot fi apreciate ca amenințări la adresa securității altor state. Aici vor fi dificultăți pentru a adopta o decizie politică corectă.

Totuși, în ambele cazuri, informațiile trebuie selecționate și interpretate, sarcină cu atât mai dificilă cu cât în analiza făcută vor exista mereu incertitudini.

Maniera în care s-au derulat pregătirile pentru atacarea Irakului de către coaliția militară multinațională în martie 2003, ilustrează dificultatea selectării, prelucrării, interpretării și analizei informațiilor culese de către serviciile de specialitate ale celor interesați. Deși, s-a afirmat că Irakul fabrică și posedă arme de distrugere în masă nici inspectorii internaționali nici serviciile de informații americane nu au adus probe tangibile că această țară dispune de astfel de mijloace de luptă.

O altă particularitate a conceperii, organizării și materializării apărării naționale/colective, o constituie ***întrepătrunderea și interdependența sporită a elementelor specifice de apărare cu cele de securitate***. Altfel spus, astăzi,

apărarea națională/colectivă face pereche inseparabilă cu securitatea națională/colectivă¹⁶.

În acest context, apărarea este o acțiune ce vizează mobilizarea mijloacelor militare, proprii și/sau ale alianței politico-militare, față de o amenințare identificată. Ea tinde, de regulă, să protejeze populația unui stat, precum și integritatea, independența politică, suveranitatea acestuia în spațiul cuprins între frontierele naționale.

Pe de altă parte, securitatea este un proces permanent care are drept scop protecția și promovarea intereselor naționale și funcționează ca anticipație la eveniment, fiind o globalizare a răspunsului individual sau colectiv dat amenințărilor la adresa statelor lumii, în toate domeniile (social, politic, economic, militar, cultural, ecologic, informațional).

Protecția teritoriului național împotriva amenințărilor militare sau a oricărei forme de atingere a securității rămâne fundamentală. În această privință, țările au o concepție globală asupra apărării lor, ce vizează să se ferească din timp de orice formă de agresiune. Un element esențial al acestei concepții îl constituie transformarea forțelor armate, a întregului sistem național de apărare în așa fel încât să devină treptat un sistem viabil de securitate. În acest context, sistemul nostru de securitate trebuie să ne permită punerea în valoare, în cadrul colectiv în care vom acționa, a structurilor militare și a experților noștri. Contextul actual de securitate necesită forțe armate profesioniste, bine antrenate, capabile să utilizeze noile tehnologii în mod eficace în cadrul operațiilor interarme și multinaționale. La rândul lor, noile tehnologii oferă soluții rapide și suplă problemelor operaționale, ca debarcarea unei forțe într-un loc precis într-o zonă de război sau de control a mișcării refugiaților în cursul unei crize umanitare. Armata României, în cadrul procesului de transformare a sa a adoptat

¹⁶ *Securite et defense, Rapport de 1ère phase*, 54ème session nationale, în http://www.acpsec.org/fr/com/cou54_f.htm

măsuri de modernizare a tehnicii de luptă din dotare și de achiziționare a unor tipuri noi de asemenea mijloace, precum și de optimizare a activității de formare și dezvoltare profesională a personalului său.

Transformarea este, înainte de toate, un proces evolutiv care nu comportă nicio stare finală definită. Ea privește, în principal, oamenii, tehnologia, leadership-ul militar și maniera de a gândi. Ea nu-și propune restructurarea sau reechiparea forțelor armate în întregime, ci mai degrabă amalgamarea structurilor și sistemelor actuale și noi, astfel încât să creeze capacități înalt ameliorate care corespund perfect misiunilor, rolurilor și sarcinilor de mâine.

Implicarea activă a comunității internaționale în materie de apărare și securitate reprezintă **o particularitate esențială a apărării naționale**. Carta Națiunilor Unite, prin articolul 51, introduce legitimitatea apărării individuale și/sau colective: „Nicio dispoziție a prezentei Carte nu aduce atingere dreptului natural al legitimității apărării, individuale sau colective, în cazul în care un membru al Națiunilor Unite este obiectul unei agresiuni armate, până când Consiliul de Securitate a luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale”. Ulterior, aceste prevederi au fost completate. Astfel, în articolul 1 al rezoluției 3314 din 14 decembrie 1974, ONU a precizat circumstanțele necesare definirii dreptului la legitima apărare a statelor: „Agresiunea este folosirea forței armate de un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui alt stat sau orice manieră incompatibilă cu Carta Națiunilor Unite, precum cum rezultă din prezenta definiție”.

Legitima apărare colectivă constă în dreptul pentru un stat neagresat direct de a interveni în numele acordurilor de apărare încheiate cu statul atacat. Acest principiu a făcut să se formeze coaliția militară internațională care a declanșat, în martie 2003, războiul din Irak, la care participă și România.

Totuși, se cuvin făcute câteva mențiuni în ceea ce privește implicarea comunității internaționale în materie de securitate și apărare. Intervenția comunității internaționale în domeniul amintit se caracterizează prin următoarele aspecte esențiale:

1) este *selectivă*, în sensul că intervine acolo unde interesele sale, mai exact spus, interesele strategice ale statelor puternice ale lumii o cer. De exemplu, în Irlanda de Nord au fost conflicte între Armata Republicană Irlandeză și forțele de ordine (inclusiv armata a fost atrasă și implicată) ale Regatului Unit al Marii Britanii timp îndelungat (peste 20 de ani). Marea Britanie este stat membru NATO și al UE. Aceste conflicte au afectat semnificativ securitatea umană. Cu toate acestea comunitatea internațională și-a limitat intervenția doar la măsuri de natură diplomatică, recomandări, îndemnuri la calm). În schimb, s-a intervenit în Irak, folosindu-se toată gama de măsuri permise, mergându-se până la intervenția militară. De asemenea, în Liban a fost un război civil timp de 25 de ani (1974-2000). Cu toate acestea comunitatea internațională nu a intervenit decât prin măsuri de natură diplomatică;

2) este *părtinitoare*, adică comunitatea internațională ia partea uneia dintre părțile implicate în conflict. În acest sens, un exemplu edificator, îl reprezintă maniera în care s-a intervenit în soluționarea conflictului din Kosovo. Practic, sârbii au fost „pedepsiți” iar albanezii din Kosovo protejați de forțele ce au intervenit inclusiv militar în acest conflict, desigur, în numele comunității internaționale;

3) nu are întotdeauna *efectele scontate*. Se întâmplă, uneori, ca efectele reale să fie contrare celor preconizate. De exemplu, derularea evenimentelor din Irak și Kosovo dovedesc afirmația făcută. Astfel, în Irak s-a sperat că aplicarea noului plan de securitate inițiat de coaliția militară multinațională va duce la diminuarea activității insurgenților. În realitate, aceștia și-au intensificat activitatea. La fel, situația din Kosovo nu este

cea la care se aștepta comunitatea internațională, adică una de calm, de liniște, ci, dimpotrivă tensiunile și conflictele nu au încetat. Probabil, ele se vor accentua după ce se va hotărî de către instanțele comunității internaționale forma de existență a acestei provincii;

4) este *costisitoare* sub aspectul uman, pe de o parte - pierderi de vieți omenești și rănirea persoanelor atât din rândurile forțelor de menținere a păcii, cât și a populației locale -, și materială, pe de altă parte;

5) *modalitățile de intervenție* cuprind o *paletă largă de măsuri* de la cele de natură diplomatică la cele militare;

6) *eterogenitatea organizațiilor și organismelor* prin care comunitatea internațională își face simțită prezența în prezervarea securității și apărării. Astfel, pe primul plan, se află ONU, apoi diverse organizații regionale (de exemplu Uniunea Europeană, OSCE), organizații politico-militare, organizații ale societății civile de la toate nivelurile (național, regional și mondial). Unele dintre aceste organizații au legitimitatea acțiunii lor asigurată de prevederile Cartei ONU și ale Tratatelor de constituire a respectivelor organizații. Altele, cum sunt organizațiile societății civile trebuie să-și dobândească prin activitatea lor legitimitatea reprezentării intereselor comunității internaționale în diferite regiuni ale lumii.

Tendința statelor lumii de trecere de la o apărare națională solitară la o apărare colectivă solidară se înscrie ca o altă particularitate a organizării apărării naționale. Actualul mediu strategic de securitate și posibila sa evoluție fac ca răspunsurile, la interogațiile privind apărarea și securitatea în secolul XXI, să fie aproape întotdeauna de natură colectivă. De fapt, se trece de la principiul „fiecare pentru sine” în materie de apărare la principiul solidarității în fața pericolelor și amenințărilor de securitate și apărare.

Această schimbare este cerută de apariția și manifestarea unor noi pericole și amenințări multiforme la

adresa securității și apărării statelor lumii, de fapt, a locuitorilor lor. În prezent, noile date geopolitice se caracterizează prin: punerea în discuție a superiorității actorilor tradiționali ai relațiilor internaționale; evoluția raporturilor de forță atât economice, cât și politice și militare; fenomenele legate de globalizare percepută ca un fenomen dinamic, complex, pluridimensional și omniprezent.

Evoluția amenințărilor se exprimă mai ales prin intermediul rețelilor transnaționale la două niveluri: a) nucleul dur constituit prin triada: terorism, traficuri ilicite, criminalitate organizată; b) ansamblul fenomenelor de natură socială și economică ce decurg din dezechilibrele lumii contemporane (flux migrator necontrolat, catastrofe ecologice, pandemii). Aceste amenințări, mai dificile de prevăzut, de evaluat și de parat, pot avea consecințe grave pentru țara noastră acum, când România are statutul de stat membru al Uniunii Europene. De aceea, este de așteptat ca fluxurile migratoare ilegale să includă țara noastră ca destinație, nu doar în calitate de culoar de trecere spre Occident. De asemenea, traficul de droguri, criminalitatea organizată vor fi mult mai prezente în peisajul românesc decât până acum¹⁷. De aici, necesitatea adecvării politicii de apărare la aceste amenințări.

O particularitate deosebit de importantă a apărării naționale o reprezintă caracterul său pro-activ pronunțat. Aceasta presupune, printre altele, construirea unui dispozitiv de apărare capabil să facă față amenințărilor multiforme actuale în materie de securitate și apărare. De altfel, apartenența României la NATO și UE, obligă la realizarea unui dispozitiv de apărare adecvat noului statut al țării și noilor riscuri și amenințări de securitate și apărare. Totuși, acest nou statut al țării nu poate fi un substitut la efortul național într-un domeniu sau altul. De aici, necesitatea unui efort susținut în favoarea unei apărări pro-

¹⁷ Vezi Strategia de securitate națională a României, București, 2006, pp. 8-10.

active și a menținerii unui instrument militar capabil să asigure protecția teritoriului și să facă față situațiilor de criză ce se pot ivi, într-un domeniu sau altul de activitate internă. În același timp, ca stat membru NATO și al UE, responsabilitățile României nu se mai limitează la politici care asigură apărarea teritoriului național, ori la diplomația preventivă, ci și la politici care promovează ofensiv interesele naționale și care sprijină stabilitatea globală în orice regiune în care NATO are misiuni, iar UE se implică prin politica sa externă de securitate comună. În acest context, se cuvin amintite participările active ale țării noastre cu structuri militare pe diferite teatre de operații din lume (Irak, Afghanistan, Bosnia-Herțegovina, Kosovo).

2.1.3. Statutul și rolul statului în apărarea națională

Statul, ca ansamblul instituțiilor în care puterea publică este supusă dreptului, are pe lângă drepturi și o serie de obligații față de cetățenii ce-l compun. Printre acestea din urmă se numără asigurarea condițiilor ca locuitorii săi să-și organizeze și să-și ducă viața și activitatea în deplină securitate. În acest context, statul asigură apărarea teritoriului național și, implicit, pe cetățenii săi împotriva oricărei agresiuni militare externe, dar și a pericolelor și amenințărilor diverse, asimetrice și simetrice apărute și derulate pe plan intern. De asemenea, statul acordă ajutor umanitar, în țară și în afara acesteia, în caz de calamități naturale sau accidente cu urmări grave, veghind, totodată, la respectarea ordinii sociale impuse prin norme legitime și legale.

Un rol important în îndeplinirea obligațiilor statului față de cetățenii săi îl joacă armata, ca instituție acreditată cu folosirea legitimă a forței. Practic, armata națională este formată din diferitele organizații și mijloace militare pe care un stat le consacră punerii în practică a politicii sale de apărare. Prin urmare, prima ei misiune este de a asigura securitatea

statului, apărarea intereselor sale și protecția populației și teritoriului vizavi de o amenințare externă. De altfel, pe durata a mai multor secole, armata națională a fost considerată ca încarnarea suveranității naționale și garantul independenței naționale.

Datorită atât naturii și conținutului misiunilor încredințate, cât și a manierei în care le aduce la îndeplinire armata se bucură de un statut înalt și joacă un rol important în societatea în care ființează.

De regulă, armata națională fie ea de masă, mixtă sau de profesioniști, are misiunea de a apăra suveranitatea și independența politică a țării, unitatea și integritatea sa teritorială împotriva unei agresiuni militare externe, de a acorda, la nevoie, ajutorul necesar autorităților centrale și locale, precum și populației. Totodată, în ultimul timp, s-au diversificat și înmulțit misiunile pe care armata națională le execută în afara frontierelor statale. Aceste misiuni, de regulă, se îndeplinesc sub egida ONU, OSCE, UE sau NATO și se referă la: misiuni de menținere, restabilire sau impunere a păcii, misiuni umanitare, misiuni de luptă împotriva terorismului internațional; misiuni post-conflict.

În scopul exercitării rolului prescris de Constituția țării și de legile referitoare la apărarea și securitatea națională, armata unui stat este organizată, de regulă, pe trei mari categorii de forțe: *forțele terestre* (sunt cele mai numeroase ca efective); *forțele aeriene* și *forțele navale*. La rândul lor, aceste forțe pot fi completate prin rezerve constituite, fie din civili voluntari având o formare specifică, fie de foști conșcripți. Rezerviștii sunt chemați pentru misiuni speciale sau în caz de criză/război.

Categoriile de forțe armate ale unei țări sunt mai mult sau mai puțin independente în domeniul lor de întrebuințare (uscat, apă, aer), dar din ce în ce mai mult, ele se integrează într-o organizație interarme responsabilă cu conducerea

operațiilor, a coerenței mijloacelor și acoperind un anumit număr de servicii comune (sănătate, învățământ militar, sisteme de informație și de comandament, infrastructuri). Fiecare categorie de forțe păstrează însă prerogativele sale în materie de pregătire și de disponibilitate a forțelor (antrenament și susținere).

În ultimii ani, au apărut modificări de esență, adesea de o manieră consistentă, în cea ce privește statutul și rolul armatei naționale în societate, resursele repartizate și raporturile pe care le întreține cu mediul civil pe teritoriul național, precum și angajarea unor structuri militare, ca parte a unor alianțe sau coaliții militare internaționale, în operațiuni externe. În același timp, misiunile armatei naționale au fost, cel puțin în Europa, transformate prin dispariția amenințării masive de odinioară asupra teritoriului și intereselor strategice vitale ale statelor continentului. Apoi, misiunile armatelor de după Războiul Rece au văzut armatele îndeplinind simultan operațiuni de menținere a păcii, de restabilire și consolidare a păcii în Bosnia, în Albania, Kosovo. În fine, transformările endogene (turnura neoliberală, raționalizarea alegerilor bugetare) au indus o nouă cerere de profesionalizare (suprimarea conșcripției și trecerea la armata de profesioniști), ce antrenează ștergerea legăturii directe a armatei cu națiunea, referință centrală care definea rolul instituției și sensul angajamentului în jocul exercitării profesiei de militar. În lumina informațiilor sociologiei militare, transformările endogene și exogene evocate au condus la o profundă reformulare a posturii armatei în sânul societăților occidentale fie că ele au redefinit inserția instituției militare în comunitatea națională, fie că ele au o influență notabilă asupra identității militare.

În statul de drept, controlul politic asupra forțelor armate se exercită în general prin intermediul unei game sporite de modalități practice de instituții ale statului de drept cum sunt: Parlament, Președinție, Guvern (ministerul apărării). În

acest mod, se evită transformarea armatei din instrument politic în actor politic, având în vedere că majoritatea statelor europene au trecut la armata de profesioniști.

Statutul și rolul statutului în apărarea națională rămân fundamentale chiar dacă o țară este membră a unei alianțe politico - militare redutabile. Practic, apărarea națională este un bun public pe care statul îl garantează și se angajează să-l asigure cetățenilor săi. Statul național își menține rolul activ de concepere, organizare și punere în practică a apărării naționale datorită funcțiilor pe care le îndeplinește în societate. Instituțiile sale, cu competențe în materie de apărare și securitate, acționează potrivit prevederilor constituționale, a celorlalte legi ale țării referitoare la apărarea și securitatea națională, a strategiei naționale de securitate și a programului de guvernare al țării. Toate aceste documente, în esență, reflectă modalitățile prin care statul își exercită rolurile conferite de statutul său în societate.

2.2. Securitatea națională și armata

2.2.1 Securitatea națională - atribut al statului național

Orice stat este profund preocupat de prezervarea și promovarea intereselor sale fundamentale, care pot face obiectul nu doar unor agresiuni militare, ci și alor tipuri de agresiuni și de amenințări de natură extrem de diversă (politică, economică, diplomatică, culturală, informațională, psihologică, biologică). În fața multora dintre acestea, orice armată sau alianță militară este neputincioasă. Să ne amintim de atentatele teroriste, din 11 septembrie 2001, din SUA sau de cel din 11 martie 2004, din Spania sau din iulie 2005 și 2007 din Londra, ca o dovadă a posibilității manifestării unor agresiuni asimetrice împotriva oricărui stat. O altă amenințare asimetrică

este cea reprezentată de factorul demografic - creșterea populației în țările în dezvoltare, migrația ilegală, pauperizarea populației, îmbătrânirea populației în țările dezvoltate. De aceea, în ultimii ani, s-a impus concepția potrivit căreia se cer apărate interesele fundamentale ale statelor, prin metode adecvate și flexibile genului de risc și amenințare manifeste.

Provenit din latinescul *securitas-securitatis*, termenul securitate înseamnă „faptul de a fi la adăpost de orice pericol, sentimentul de încredere și liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol, sentimentul de încredere și de liniște pe care îl va da cuiva absența oricărui pericol”.¹⁸

Totuși, securitatea cuiva, persoană, grup uman, comunitate umană, stat sau uniune de state nu este sinonimă cu absența oricărui pericol real sau imaginar, ci cu existența unui ansamblu coerent de metode, tehnici și procedee de control și gestionare a riscurilor și amenințărilor de orice natură. Orice persoană poate să-și desfășoare viața și activitatea nestingherită dacă și numai dacă sunt create și menținute o serie de condiții prielnice acestora. Astfel de condiții sunt reprezentate, în principal, de: *sentimentul celui în cauză că nu există pericole reale* sau *imaginare* care i-ar putea produce daune fizice, materiale sau psihice; *existența unui sistem de control* din partea individului, a grupului uman și/sau a statului asupra posibilelor pericole ce ar atenta la integritatea fizică și psihică a oricărei persoane; *climatul psihosocial optim* prezent în grupul uman, în special, și în societate, în general; *climat de încredere între statele lumii* bazat pe colaborare, cooperare și conlucrare în toate domeniile de activitate; *norme și reguli de comportare, de conviețuire unanim recunoscute și respectate* de către toți oamenii, atât ca indivizi, cât și ca membrii ai diferitelor grupuri și comunități umane, ai unor state și uniuni de state.

¹⁸ **Dicționarul explicativ al limbii române**, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p.969.

Securitatea națională este atributul fiecărui stat independent și suveran. Aceasta înseamnă că fiecare stat național are obligația de a asigura toate condițiile ca cetățenii săi să se simtă în siguranță, la adăpost de orice risc, pericol sau amenințare atât timp cât se comportă și acționează potrivit normelor și regulilor stabilite de societate.

Opțiunile de securitate națională trebuie să aibă ca surse realitatea internă, situația internațională și să fie determinate de interesele comune ale cetățenilor, precum și de potențialul societății de a le susține. Practic, securitatea națională își propune ca obiective garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, apărarea statului național, suveran și independent, unitar și indivizibil, consolidarea ordinii de drept și a instituțiilor democratice, asigurarea unui nivel de trai decent populației, protejarea și promovarea intereselor naționale în lume. Aceste obiective se realizează prin mijloace politice, juridice, diplomatice, economice, sociale, militare, de relații publice, de informații și prin cooperare cu statele și organizațiile politice, economice și de securitate din spațiul zonal, regional și internațional. Fiecare stat național, își particularizează aceste obiective și acționează consecvent, sistematic și permanent pentru îndeplinirea lor.

Pentru România, strategia de securitate națională adoptată se bazează pe opțiunea clară și irevocabilă a țării noastre de integrare în Alianța Nord - Atlantică și de aderare la Uniunea Europeană¹⁹. Securitatea națională se întemeiază pe acceptarea și aplicarea normelor internaționale, de soluționarea prin negociere a problemelor litigioase, pe respectarea drepturilor omului și promovarea relațiilor de buna vecinătate cu toate statele din zonă, pe implicarea activă și responsabilă în

¹⁹ Integrarea în NATO și UE constituie un proces complex, de durată, pluridimensional, ce începe cu acceptarea unui stat ca membru al organizației respective și se încheie când țara respectivă a ajuns la nivelul de dezvoltare a celorlalte state membre. (NA)

gestionarea crizelor sau conflictelor de orice fel, din zonă, regiune și lume.

Securitatea națională este o componentă esențială a securității regionale și, prin intermediul acesteia din urmă, a securității internaționale. În acest caz, relația dinspre securitatea națională spre securitatea regională este una de la parte la întreg. Invers, este vorba de un raport dintre întreg și parte. Prin urmare, se poate vorbi de un raport de determinare a securității naționale de către securitatea regională. De exemplu, atentatele teroriste din Spania (11 martie 2004), din Anglia (iulie 2005 și 2007) au influențat semnificativ securitatea regională prin măsurile de prevenire a atacurilor teroriste adoptate de comunitatea europeană, dar și de către fiecare stat în parte. La fel, orice perturbații sau disfuncționalități majore apărute pe plan regional sau internațional, de pildă, în domeniul energetic (creșterea prețului petrolului) afectează și securitatea națională a fiecărui stat și nu doar pe dimensiunea energetică a acesteia.

La rândul său, securitatea națională influențează securitatea regională și internațională. De exemplu, insecuritatea generată de instabilitatea din Balcani, datorită războiului civil din Iugoslavia, a determinat comunitatea mondială și pe cea europeană să intervină pentru soluționarea conflictului. Astfel, exista riscul extinderii sale în zonă și regiune, prin antrenarea statelor din vecinătate în conflict. De asemenea, constituirea coaliției militare internaționale de luptă împotriva terorismului, prin declanșarea războiului din Irak, din primăvara anului 2003, este tot o măsură pe care comunitatea mondială a adoptat-o în vederea eliminării amenințărilor la adresa securității globale ce veneau din această parte a lumii.

În același timp, securitatea națională se poate percepe ca o componentă esențială a securității internaționale. Raportul dintre ele poate fi analizat din perspective multiple, dar tot mai mult accentul se pune, în prezent, pe respectarea drepturilor universale ale omului. De fapt, pe plan mondial se impune

consecvent o nouă concepție asupra securității globale și anume cea denumită *securitate umană*. În acest context, individul uman devine subiectul securității. În cazul în care se alege ca obiect al securității individul uman sau populația din care acesta face parte, atunci securitatea internațională privește starea de calm, de siguranță și de absență a sentimentului de teamă al oamenilor, precum și controlul adecvat și eficient al riscurilor și amenințărilor care ar putea aduce atingere integrității fizice, psihice și bunurilor materiale ale persoanelor de pretutindeni.

În conformitate cu această concepție, accentul este pus pe individ, indiferent de statul al cărui cetățean este, de etnia căreia aparține, de religia pe care o împărtășește. O asemenea concepție și, bineînțeles, opțiune politică își face simțită tot mai mult prezența după încheierea Războiului Rece, când securitatea populației, respectiv a omului, ca ființă umană, a devenit o preocupare sistematică și relativ constantă a comunității internaționale.

Bunăstarea individului uman este văzută astăzi într-o multiplă determinare, ce depășește simpla limitare la factorul economic. În acest context, se au în vedere factori cum sunt: longevitatea, sănătatea, accesul tuturor la educație sau la un nivel de viață decent, lărgirea gamei alegerilor individului.

În același timp, recunoașterea că există și alte amenințări la adresa securității individului și a populației decât cea militară delimitează mai clar conținutul securității internaționale așa cum este aceasta concepută de organizațiile internaționale și regionale, ce au ca obiect preocuparea pentru asigurarea stabilității și păcii în spațiul lor de competență. De fapt, accentul este pus pe amenințările asimetrice, de natură nonmilitară.

O imagine elocventă asupra acestor preocupări ale comunității internaționale în asigurarea condițiilor adecvate traiului oamenilor în liniște, în siguranță și pace o oferă intervențiile ONU în zonele marcate de instabilitate (Irak,

Afghanistan, Bosnia-Herțegovina, Kosovo etc.). Bineînțeles, la eforturile stăruitoare ale organizațiilor menționate se adaugă cele ale statelor democratice care au capacitatea de a susține corespunzător activitatea referitoare la securitatea individului, a populațiilor și, prin intermediul acestora, a securității internaționale. Printre amenințările la adresa securității individului se numără: violarea sistematică a drepturilor omului, interdicția ca organizațiile umanitare să ajute populația aflată în suferință, accesul tuturor persoanelor la educație, la sursele de apă și de hrană. În ceea ce privește securitatea individului uman, aceasta este văzută ca elementul fundamental al oricărui demers de instalare în lume a unui climat de încredere, lipsit de teama zilei de mâine. Un tablou edificator a ceea ce înseamnă securitatea umană se întâlnește în *Raportul asupra dezvoltării umane al PNUD din 1994*²⁰.

2.2.2. Mutații în percepția securității naționale

În general, grupul lexical „securitate națională” este definit ca fiind starea în care trebuie să se afle un stat național pentru a putea să se dezvolte liber și să acționeze neîngrădit pentru promovarea intereselor sale fundamentale. De regulă, securitatea națională se întemeiază pe respectarea: *prevederilor Constituției și legilor țării; normelor generale admise de dreptul internațional; prevederile tratatelor internaționale la care statul respectiv este parte*. Securitatea națională, ca stare a mediului de securitate național, se realizează prin măsurile și acțiunile întreprinse în domeniile economic, politic, social, diplomatic, cultural, ecologic, umanitar și militar de către autoritățile publice autorizate atât la pace, cât și în timp de criză și de război.

²⁰ *Rapport mondial sur le développement humain*, Paris, Economica, 1994, în www.idrc.ca/fr/ev-30903-201-1-DO_TOPIC.html, p.6.

În literatura de specialitate, securitatea națională se studiază în termeni de vulnerabilități și de amenințări. Funcționarea securității unui stat răspunde adesea la o evaluare a acestui cuplu ce condiționează efectivitatea sa. Desigur, vulnerabilitățile se pot evalua mai ușor decât amenințările. Aceasta ca urmare a modului diferit de percepere a celor două realități distincte. De regulă, amenințările sunt „acoperite” de către actorii politici cu o încărcătură politico-ideologică care, fie exagerează, fie minimizează bătaia lor reală, potrivit jocului politic al momentului. În plus, percepția amenințării, atunci când este învăluită în teamă sau angoasă, alterează capacitățile raționale ale diferiților actori socio-economici și paralizează orice tentativă de a formula politici adecvate. Totodată, în evaluarea amenințării există și un alt impediment și anume acela privind capacitatea de a determina atât gradul ei de pericolozitate, cât și iminența producerii sale. Deocamdată, nu s-au descoperit instrumente de evaluare operativă și riguroasă a provocărilor la adresa securității naționale, astfel încât să se poată disocia între cele apreciate ca „normale” și cele ce vizează într-adevăr substanța statului.

Securitatea națională are o arie de cuprindere, se poate spune, imensă. Ea include domenii cum sunt: economic, politic, social, ambiental, cultural, militar. Toate aceste sectoare prioritare se pot transforma în vectori ai vulnerabilităților accentuate. Desigur, aceste vulnerabilități diferă de la țară la țară. Pentru România, vulnerabilități și disfuncționalități sunt considerate următoarele fenomene: „...dependența accentuată de unele resurse vitale greu accesibile; tendințele negative persistente în plan demografic și migrația masivă; nivelul ridicat al stării de insecuritate socială, persistența stării de sărăcie cronică și accentuarea diferențelor sociale; proporția redusă, fragmentarea și rolul încă insuficient al clasei de mijloc în organizarea vieții economico-sociale; fragilitatea spiritului civic și a solidarității civice; infrastructura slab dezvoltată și

insuficient protejată; starea precară și eficiența redusă a sistemului de asigurare a sănătății populației; carențele organizatorice, insuficiența resurselor și dificultățile de adaptare a sistemului de învățământ la cerințele societății; organizarea inadecvată și precaritatea resurselor alocate pentru managementul situațiilor de criză; angajarea insuficientă a societății civile în dezbaterile și soluționarea problemelor de securitate”²¹.

În prezent, percepția securității naționale și a actorilor implicați în asigurarea sa s-a schimbat semnificativ. Practic, au apărut și se manifestă o serie de mutații în materie de securitate națională. Printre acestea se numără și următoarele:

O primă mutație semnificativă s-a produs în concepția asupra conflictelor. Acum, se apreciază că nu toate conflictele dintr-o societate umană reprezintă o amenințare pentru pace și securitate. În fiecare societate umană, se exprimă puncte de vedere și adesea sunt confruntări asupra unui avantaj larg de chestiuni. Regimul politic își pune amprenta pe maniera de exprimare a punctelor de vedere și a derulării confruntărilor de idei din societate. Astfel, într-o democrație, libertatea de exprimare permite fiecărui cetățean să se facă ascultat prin intermediul reprezentanților săi aleși, dar și prin mass-media. Grație acestor proceduri, democrațiile dezamorsează conflictele și ajung la compromisuri viabile susținute de societate în ansamblul său. Totodată, nu trebuie să mire că în absența instituțiilor democratice demne de acest nume, tensiunile se exacerbează adesea și izbucnesc conflicte violente. Datorită forței acestui mecanism de aplanare a conflictelor, democrația a devenit sinonimă cu pacea și securitatea.

A doua mutație importantă se referă la acceptarea ideii că securitatea națională nu reprezintă un scop în sine, ci ea trebuie, în definitiv, să servească binelui general. Mai mult,

²¹ *Strategia de securitate națională a României*, în <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, pp.10-11.

în prezent, *dimensiunea sa umană* dobândește cea mai mare importanță, plecând de la premiza că prioritatea securității naționale o constituie individul și colectivitatea umană, cu nevoile sale biologice, psihologice, psihosociale, sociale, de securitate.

De aceea, în practică, statele adesea și-au lărgit aria de răspuns față de amenințările de securitate luând în calcul următoarele elemente: a) *acțiunea preventivă*, adică, orice măsură ce vizează să împiedice conflictele, îndeosebi reglementarea conflictelor axate pe ființa umană și acțiunile în favoarea păcii; b) *intervenția*, folosită, de regulă, în cazurile extreme, adică atunci când celelalte măsuri eșuează. Ea se folosește atât în cazul conflictelor interne pentru a proteja populația în mare pericol, cât și pe plan extern, atunci când conflictele sociale, religioase, etnice sau militare dintr-un stat sau regiune a lumii reprezintă o amenințare directă la securitatea internațională și indirect la securitatea națională; c) *reacția*: acțiunea umanitară, adesea necesară în timpul sau după un război civil, și al cărui scop este ajutarea civililor victime ale războiului. Este vorba, mai ales, de construirea taberelor pentru populația deplasată, asigurarea azilului pentru refugiați sau trimiterea de ajutoare.

A treia mutație demnă de reținut privește schimbarea concepției asupra securității naționale. În prezent, s-a trecut de la securitatea națională unidimensională - dimensiunea militară era fundamentală în timpul Războiului Rece - la securitatea multidimensională. Astăzi, se vorbește tot mai insistent despre dimensiunile umană, economică, politică, militară, culturală, informațională și de mediu ale securității naționale. Această schimbare de prioritate în favoarea securității multidimensionale, cu accent special pe dimensiunea umană a condus la lărgirea conceptului de securitate, dincolo de considerațiile strict militare. De acum înainte, se estimează că problema securității trebuie să fie abordată dintr-o perspectivă

multidimensională, astfel încât conceptul să includă și factorii non militari, adică și alte amenințări. Printre acestea din urmă se află: amenințările politice, în această categorie intrând: instabilitatea politică internă, falimentul statului, terorismul și violarea drepturilor omului; amenințările economice, așa cum sunt sărăcia, creșterea diferențelor dintre țările bogate și țările sărace, recesiunea financiară internațională, efectul unui stat vecin puternic economic sau instabil, pirateria; amenințările pentru mediul înconjurător sau datorate omului așa cum sunt catastrofele nucleare, schimbările ecologice planetare, degradările solului sau apei, insuficiența produselor alimentare și a altor resurse; amenințările sociale cum ar fi conflictele minoritate/majoritate, suprapopularea, crima organizată, traficul transnațional de droguri, contrabanda, imigrația în masă necontrolată și bolile.

Lărgirea câmpului de reflecție în materie de securitate permite mai buna înțelegere a amenințărilor și alegerea soluțiilor de prevenire sau limitare a efectelor acestora. În acest context, trebuie remarcată existența unui inconvenient în sensul că forțele de securitate, adică toate organismele abilitate prin lege să recurgă la forță, la ordonarea folosirii forței sau care recurg la amenințare pentru a proteja statul și cetățenii săi, pot dobândi o prea mare putere atunci când ele intervin în sferele non militare ale societății. Aceasta cu atât mai mult cu cât asemenea forțe nu au experiența necesară pentru a răspunde unor astfel de provocări. Aici, excesul de zel al unora dintre membrii acestor instituții cu competențe în materie de securitate poate conduce la apariția și manifestarea unui profund sentiment de insecuritate la cetățeni aflați în diferite situații ce presupune contactul cu astfel de funcționari.

Trecerea de la securitatea individuală a fiecărui stat la cooperarea între state, adică la securitatea colectivă constituie o altă mutație cu consecințe majore produsă în materie de securitate. Ideea că securitatea națională nu poate fi obținută

într-o modalitate autonomă, ci printr-o cooperare între state este foarte veche. În secolul trecut, organizațiile de securitate colectivă s-au multiplicat, mai ales odată cu constituirea Societății Națiunilor și succesoarea sa ONU, apărând chiar organizații de apărare colectivă așa cum este Alianța Nord-Atlantică.

De la finele Războiului Rece, au avut loc o mulțime de conflicte interne. Pe continentul european, un exemplu îl constituie războiul civil din fosta Iugoslavie. Acum, terorismul internațional este la ordinea zilei. Vezi atentatele din septembrie 2001 din SUA, cele din martie 2003 din Spania sau cele din Londra din iulie 2005 și 2007. Pe de altă parte, globalizarea a accentuat interdependența dintre state, îndeosebi în materie de securitate. În zilele noastre, amenințările de securitate dintr-o țară pot ușor trece frontiera și destabiliza întreaga regiune, chiar pacea mondială. Această nouă realitate, adăugată la lărgirea spectrului securității, dă mai multă importanță cooperării internaționale în materie de securitate.

Apariția și manifestarea diferitelor tipuri de acorduri în materie de securitate se impune ca altă mutație semnificativă produsă în ceea ce privește securitatea. În acest sens, se disting:

a) *apărarea colectivă*. Aceasta se definește ca un tratat prin care două sau mai multe state se angajează să-și acorde asistență în caz de atac armat extern. Exemplele cele mai reprezentative de acest tip de acorduri sunt NATO și Organizația statelor americane. Acordul de apărare colectivă este una dintre formele cele mai clare de cooperare. Să ne amintim că forme de cooperare mai puțin aprofundate în materie de securitate există datorită unei rețele de acorduri bilaterale și multilaterale, fără a fi dublate de o organizare militară oficială. Decizia de aderare la o organizație de cooperare în materie de securitate, mai ales o organizație de apărare colectivă, are profunde consecințe pentru situația unei țări în termeni de securitate. În principiu, o asemenea cooperare

amelioarează securitatea națională în acest sens că ea îi permite să conteze pe un efort colectiv în caz de amenințare. Dar adeziunea are un preț: țara respectivă are obligația de a-și adapta obiectivele și nevoile de alianță, ceea ce limitează alegerile sale atunci când ea își propune definirea politicii de securitate națională. În plus, această decizie afectează controlul parlamentar deoarece deciziile trec în parte din sfera națională în sfera internațională;

b) *securitatea colectivă*. În acest sistem, comunitatea internațională se angajează să renunțe la folosirea forței și să acorde asistență oricărui dintre membrii săi dacă un alt membru al său recurge la forță. Este vorba deci de un sistem ce autorizează comunitatea internațională să acționeze prin forță în caz de violare a păcii internaționale. Spre deosebire de apărarea colectivă, securitatea colectivă vizează un atac ce provine din interior. ONU este cel mai bun exemplu de sistem de securitate colectivă. În termenii articolelor 41 și 42 ale Cartei Națiunilor Unite, comunitatea internațională este împuternicită să exercite o presiune asupra factorului perturbator, coerciție non militară sau folosirea forței armate;

c) *cooperarea în materie de securitate*. Aceasta stabilește o legătură între securitatea colectivă și conceptul global de securitate. Se poate defini ca o noțiune largă a securității cu numeroase dimensiuni, care privilegiază reasigurarea mai curând decât descurajarea, care preferă includerea excluderii, care nu restrânge aderarea. Totodată, aceasta favorizează multilateralismul în raport cu bilateralismul, nu privilegiază soluțiile militare în raport cu cele non militare și consideră statele ca principalii actori ai sistemului de securitate, acceptând, totuși, că și alți actori pot juca un rol important. De asemenea, el nu necesită crearea unor instituții oficiale de securitate, dar nu le respinge și care, în plus, dă prioritate dialogului multilateral, tinzând să facă o practică din acesta.

Apariția și manifestarea unor noi actori non statali în materie de securitate este o altă mutație importantă produsă în materie de securitate. Printre acești actori se numără și următorii:

a) *Societățile private de securitate și de prestații militare.* Statul deține monopolul folosirii legitime a forței și este singurul garant al securității, responsabil de menținerea sa pe plan intern și, în cadrul apărării naționale, prezervarea sa împotriva amenințărilor externe. Or, de câțiva ani, valul de conflicte interne la care se asistă, a făcut să apară un nou fenomen: privatizarea funcțiilor de securitate. anumiți actori non statali ai securității au reapărut și pun în discuție forma clasică de control democratic a acestui sector.

De prin anii 1990, numărul societăților de securitate privată și de prestații militare s-a multiplicat. Acestea se pot repartiza în trei grupe: mercenarii, societățile militare private și societățile de securitate privată.

Statele ce ies dintr-un conflict sau care se prăbușesc sunt cele mai tentate să facă apel la *societățile private de securitate și de prestații militare.* Acestea o fac fie pentru a compensa insuficiența formării și a forței militare de care dispun, insuficiență care le face incapabile să-și asigure securitatea de ansamblu a cetățenilor lor și/sau unor grupuri, fie pentru că nu vor să mențină monopolul pe care statul îl exercită asupra violenței, nici să își supună propriul sector de securitate la un veritabil control democratic, fie pentru că se confruntă cu conflicte interstatale.

În această împrejurare, recursul la societăți private de prestări militare sau de securitate poate avea, în aparență, efecte pozitive pe termen scurt, în ceea ce privește ameliorarea formării profesionale pe plan național. În realitate, acest recurs crește gradul de neîncredere în sine. Dar, efectele negative asupra proceselor de democratizare pot fi grave și multiple. Printre acestea din urmă se află: *actorii privați din sectorul de*

securitate pot aduce un anumit grad de stabilitate în sfera militară/de securitate dar, pe termen lung, unele guverne sfârșesc prin a considera că forța militară este principalul mijloc de rezolvare a problemelor; *recrutarea de experți străini ridică numeroase întrebări*, cum ar fi misiunea militară/de securitate concretă ce le este încredințată și aspectele bugetare. Din punct de vedere democratic și al bunei guvernări, numitele întrebări trebuie întotdeauna să fie tratate în public și într-o dezbatere parlamentară; *se întâmplă adesea ca acești actori privați să fie, în realitate, un vânzător de armament*, care și-a ales pentru „mascare” misiuni mai bine percepute de opinia publică și mai legitime. De aceea, cetățenii și instituțiile democratice alese, în primul rând, parlamentele statelor „beneficiare” trebuie să dispună de mecanisme de control eficace nu numai în ceea ce privește structurile lor de securitate națională, ci și asupra competențelor militare sau de securitate contractuale.

b) *Mercenarii.* Aceștia există de multă vreme. Conflictele recente dovedesc că ei sunt încă activi în numeroase regiuni ale lumii. Definiția termenului mercenar este dată în *Convenția internațională împotriva recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor* din 1989, adoptată prin rezoluția 44/34 a Adunării Generale a ONU. Nu toate statele au ratificat-o. Acest document stipulează că orice persoană care recrutează, folosește, finanțează sau formează mercenari, sau care încearcă să comită astfel de acte sau se face complice la asemenea acte sau tentative, comite o crimă gravă. De regulă, se evită folosirea termenului de mercenar atunci când se vorbește de folosirea unor profesioniști militari plătiți pentru prestarea unor servicii militare și se fac referiri la societățile militare private și/sau de securitate.

c) *Societăți militare private.* Acestea sunt, într-un fel, versiunea modernă a mercenarilor. Ele au scop lucrativ, oferind prestații și o instrucție militară sau, mai precis, asumându-și

misiuni de luptă sau altele. Din punct de vedere al legii, totuși, ele nu intră în definiția îngustă dată forțelor mercenare care constau din personal militar la pensie, adică care nu mai sunt membrii ai forțelor de securitate active. Societățile militare private oferă o gamă largă de prestații: misiuni de luptă și susținere operațională, consiliere și formare, cumpărare de arme, culegere de informații, salvare de ostateci. Indiferent de natura prestației, ele intervin la cererea guvernelor, mai ales în situații de conflict sau de reconstrucție post - conflict. Societatea americană Military Professional Resources Incorporated (MPRI) este un exemplu de astfel de societăți (vezi anexa nr. 6).

Societățile de securitate private au ca obiect protecția întreprinderilor și a bunurilor persoanelor fizice sau juridice. Astfel, ele contribuie, prin serviciile pe care le oferă, la prevenirea încălcării proprietății private, protecția persoanelor și bunurilor acestora. Aceste societăți de pază există peste tot dar anchete recente arată că din ce în ce mai mult recursul la prestările lor se extind în regiunile ce cunosc conflicte armate și unde întreprinderile estimează că au nevoie de o protecție pe care statul nu este în măsură să le-o ofere. Aceste societăți sunt axate mai mult pe protecția persoanelor și a bunurilor decât pe latura militară a unui conflict.

Transformarea armatelor naționale pare a fi una dintre cele mai importante mutații în materie de securitate națională. Armata, ca instituție a statului, există de multă vreme. Desigur, sunt și țări care nu au armată (de exemplu, micro-state din Oceania: *insulele Nauru, Kiribati, Samoa, Solomon, Tuvalu, Palau și Vanuatu; Costa Rica, Islanda, Maurice, Panama Timor Oriental, Haiti*). Cele mai multe dintre acestea au forțe paramilitare - gărzii de coastă, gardă națională.

Evoluția conceptului de securitate după Războiul Rece nu a rămas fără urmări pentru armatele din lumea întreagă. În

noul context creat, militarii au fost investiți cu noi misiuni și trebuie să îndeplinească și funcțiile lor tradiționale. Astăzi, armatele din lumea întreagă au de îndeplinit următoarele misiuni: *protecția independenței, suveranității și a teritoriului național sau mai general, cetățenii*. Cu toate mutațiile și noile amenințări de securitate, sarcina principală a armatei este apărarea țării sau a aliaților împotriva atacurilor militare străine. Această sarcină nu se limitează la protecția teritoriului și a suveranității politice a statului, ea privește întreaga societate. În prezent, amenințările non militare ca terorismul, războaiele civile, ciber-atacurile, crima organizată și corupția sunt tot mai prezente în aproape toate statele lumii. De aceea, armatele naționale cunosc un amplu, complex și multidimensional proces de transformare; *misiuni internaționale de menținere a păcii* sau de instaurare a păcii; *ajutor umanitar în caz de catastrofă*, atât pe plan intern, cât și extern; *sarcini de securitate internă* (asistă forțele de poliție pentru menținerea ordinii în cazuri excepționale în care este destabilizată societatea).

2.3. Corelația dintre securitatea, apărarea și armata națională

Securitatea națională poate fi percepută sub mai multe forme de manifestare. Astfel, ea poate fi înțeleasă ca ultim scop al unei strategii integrale ce vizează să apere și să promoveze interesele generale ale statului național în competiție naturală cu ceilalți actori statali și non statali ce acționează pe arena mondială. Totodată, securitatea națională se poate vedea prin manifestările sale pe două planuri – intern și extern. În plan intern, securitatea națională înglobează apărarea, înțeleasă ca misiune a armatei. Prin urmare, ea presupune acțiune promptă, concertată și semnificativă din partea instituțiilor cu competențe în materie de securitate. În plan extern securitatea constituie o activitate distinctă, specifică în misiunile, procedurile și

mijloacele sale pentru că inamicul, astăzi, nu este definit printr-o percepție politică de eterogenă radicală. Practic, ea se referă la o situație obiectivă, adică cea în care există și se manifestă ca realitate.

În același timp, securitatea națională poate fi considerată ca o stare de ordine și de stabilitate în sânul unei entități naționale suverane, căreia i s-a postulat omogenitatea. Atunci când este democratică, această entitate vizează garantarea perenității unui spațiu delimitat prin frontierele naționale, asupra căruia își exercită suveranitatea politică, își promovează tradițiile și valorile fundamentale și instituțiile specifice. Deci, aici securitatea națională vizează un scop de conservare a integrității și unității teritoriale, a suveranității și independenței politice, a condițiilor de viață și de activitate ale cetățenilor statului respectiv.

De asemenea, securitatea națională presupune asigurarea și menținerea ordinii sociale pe teritoriul național în vederea garantării liniștii și vieții cetățenilor. Este vorba de menținerea ordinii și a liniștii publice împotriva perturbărilor interne. Armata are competențe în acest sens, dar numai atunci când forțele de ordine sunt depășite de situație sau când este vorba de intervenții pe care numai armata le poate face într-o manieră eficientă și promptă. Desigur, participarea armatei la asigurarea și garantarea ordinii constituționale se face numai în limitele prevăzute de lege. În niciun caz, armata nu trebuie să se substituie forțelor de ordine, respectiv poliției și jandarmeriei. Înainte de toate pentru că nu dispune de pregătirea și mijloacele adecvate acestui scop și apoi, pentru că o asemenea implicare i-ar dăuna semnificativ imaginii publice.

Deci, se poate afirma că securitatea națională corespunde, de fapt, marii strategii, adică al unei strategii integrale ce privește ansamblul domeniilor constituente ale vieții națiunii, a activității cetățenilor în condiții convenabile, fără perturbări majore interne sau externe. Ea are ca obiect

căutarea prosperității și a dezvoltării valorilor constitutive ale societății. Pe acest plan al concepției „bunăstării naționale”, securitatea și apărarea națională se întâlnesc de o manieră benefică.

Apărarea națională, în sens larg, înseamnă protejarea de orice agresiune militară externă și de pericole, riscuri și amenințări de orice natură a cetățenilor unui stat. Prin aceasta, apărarea contribuie la realizarea securității teritoriului național și a locuitorilor acestuia. Acestea din urmă sunt tot mai frecvent de natură non militară (terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată, conflictele regionale, fanatismul ideologic și religios, fluxurile demografice ilegale), dar solicită implicarea tot mai consistentă a armatei.

Armata națională este instituția abilitată prin lege de a folosi forța pentru îndeplinirea misiunilor încredințate de societate. Prin urmare, dacă se analizează elementele ce leagă securitatea națională, apărarea națională și armata națională se poate trage concluzia că acestea se află într-o strânsă corelație. Securitatea națională nu este completă fără realizarea misiunilor ce revin apărării naționale, care, la rândul ei, nu se poate înfăptui decât prin implicarea activă, responsabilă și necondiționată a armatei naționale. În plus, tot mai mult, în ultima vreme, armata națională a trecut la executarea unor noi misiuni – misiuni de menținere, impunere și restabilire a păcii, misiuni umanitare și de luptă împotriva terorismului internațional –, de regulă, în afara teritoriului național, prin care se contribuie efectiv la asigurarea securității naționale.

Interacțiunea crescândă între diferitele domenii ale apărării, din ce în ce mai legate de consecințele globalizării și revoluția în tehnologiile informației, creează raporturi din ce în ce mai puternice între amenințările externe și cele interne care tind spre fuzionarea noțiunilor de securitate și apărare. Este și

aceasta o dovadă a existenței și manifestării corelației dintre securitatea, apărarea și armata națională.

Capitolul 3. Transformarea armatei naționale

3.1. Conceptul de transformare a armatei

Transformarea reprezintă, fără îndoială, cel mai amplu și complex proces ce are loc, în prezent, în armatele naționale. Ea, din punct de vedere conceptual, se poate defini în două sensuri: larg și restrâns. În *sens larg*, transformarea apare ca rezultanta tuturor fenomenelor și proceselor ce marchează evoluția armatelor naționale acum. Este vorba de: trecerea de la armata de masă/mixtă la armata de profesioniști; reforma instituției militare; profesionalizarea armatei; feminizarea armatei; apariția unor misiuni noi ale forțelor armate, de regulă, executate în afara teritoriului național; procesul integrării armatelor naționale în organizații politico-militare; fenomenul extern alizării unor activități și servicii din armată. Toate aceste procese și fenomene sunt interdependente, fiecare fiind succesiv, la un moment dat, dominant, în raport cu celelalte. De fapt, se poate vorbi de o înlănțuire a acestor fenomene și procese, de o dependență a unuia de celălalt și de un țel unic și anume „edificarea” unei armate moderne, caracterizată prin flexibilitate, robustețe, suplețe, dinamism, modularitate, disponibilitate totală și motivație intrinsecă superioară. Altfel spus, o armată capabilă să răspundă prompt, oportun și eficace tuturor provocărilor simetrice și asimetrice la adresa apărării și securității naționale, atât în spațiul teritoriului național, cât și în afara acestuia.

În *sens restrâns*, transformarea este procesul prin care se urmărește realizarea unor forțe armate moderne, suple, modulare, robuste, flexibile, permanent disponibile pentru

executarea de misiuni diverse în orice parte a lumii, complet profesionalizate și proiectabile în orice teatru de operațiuni, acolo unde interesele naționale strategice o impun. Dacă în perioada Războiului Rece, forțele armate erau organizate și pregătite să înfrunte un inamic cunoscut, din timp studiat și într-un teatru știut, astăzi, situația este cu totul alta. În prezent, dominante sunt amenințările de securitate asimetrice cum ar fi: terorismul internațional; folosirea armelor de distrugere în masă; atacuri și ambuscade; atacuri sinucigașe; conflicte interetnice; genocid. Acum, armatele se confruntă cu un alt tip de inamic, mai mult sau mai puțin cunoscut și care, se pare, are de cele mai multe ori inițiativa. De aici, nevoia transformării sistemului de apărare și securitate al tuturor statelor democratice, care își asumă responsabil noi competente în materie de securitate colectivă, stabilitate și pace în lume pentru a face față cu succes acestor noi „inamici”.

Transformarea este, înainte de toate, un proces evolutiv care nu comportă nicio stare finală definită. Ea privește în principal oamenii, tehnologia, stilurile de conducere a operațiilor și maniera de a gândi. Acest proces își propune ca prin intermediul restructurării și dotării cu mijloace de luptă moderne a forțelor armate în întregime, prin adoptarea de strategii și doctrine noi să creeze capacități înalt ameliorate care să corespundă perfect misiunilor, rolurilor și sarcinilor de mâine. În esență, transformarea armatei naționale este caracterizată de complexitate, pluridimensionalitate, obiectivitate, evoluție, delimitare în timp și profunzime.

A. Complexitatea este impusă de următoarele elemente: transformarea se produce fără ca armata să fie absolvită de *îndeplinirea atât a misiunilor tradiționale, cât și a noilor misiuni*; acest proces privește *armata în întregul său*, adică personalul (diminuarea efectivelor, sporirea numărului militarilor profesioniști, instruirea, formarea și dezvoltarea lor în consens cu noile misiuni încredințate), echipamente și

armament (digitalizarea, tehnologii de vârf ale informației și comunicațiilor), structuri organizaționale (se preferă structurile suplă, flexibile, dar robuste și disponibile în orice moment pentru executarea de misiuni), amplasări teritoriale a forțelor (dislocarea unităților și marilor unități se face potrivit noilor doctrine, strategii de apărare și de securitate ale statelor); *toate categoriile de forțe armate* sunt cuprinse în procesul transformării - forțele terestre, forțele aeriene și navale; *dezvoltarea accentuată a unor structuri interarme* disponibile, flexibile, suplă și proiectabile în zonele de criză și/sau conflict unde interesele strategice naționale o impun; *participarea armatei la alianțe perene și/sau ad-hoc* pentru îndeplinirea angajamentelor asumate vizavi de ONU, NATO și UE; *constrângerii bugetare* (majoritatea statelor europene, de exemplu, după încheierea Războiului Rece au redus bugetele apărării).

B. Pluridimensionalitatea rezidă în amploarea, profunzimea și multitudinea dimensiunilor pe care se realizează transformarea armatei. În acest sens, se cuvin menționate următoarele dimensiuni: *umană* (diminuarea efectivelor de militari, renunțarea de către cele mai multe state europene la serviciul militar obligatoriu în timp de pace, formarea, dezvoltarea și folosirea militarilor de profesie în executarea misiunilor, feminizarea efectivelor de militari, asigurarea reprezentativității sociale în armată); *organizațională* (adoptarea de noi structuri organizatorice mai suplă, flexibile, proiectabile și disponibile oricând pentru executarea misiunilor încredințate, re poziționarea forțelor pe teritoriul național); *materială* (modernizarea armamentului și a tehnicii de luptă existente, achiziționarea de mijloace de luptă de ultimă generație, digitalizarea forțelor, introducerea tehnologiilor comunicațiilor și informației); *managerială* (accentul se pune tot mai mult pe implementarea unui leadership militar modern în conducerea operațiunilor și a instituției militare); *normativă*

(armatele și-au elaborat și pus în practică noi strategii și doctrine naționale de apărare și securitate, regulamente militare, au armonizat legislația referitoare la apărarea și securitatea națională cu cea internațională și cu cea a statelor membre ale aceluiași organizații politico-militare sau de altă natură); *psihosocială* (armatele, acum, își modifică modul de a gândi, de a fi și de a acționa, precum și o serie de mentalități, obiceiuri, tradiții și cutume, își reordonează valorile specifice - onoare, demnitate, disciplină, obediență, cinste, eroism, abnegație, patriotism, își redefinesc relațiile cu societatea căreia aparțin).

C. Obiectivitatea derivă din necesitatea realizării concordanței între structura organizatorică, calitatea personalului, dotarea cu mijloace de luptă a armatelor naționale și rolurile asumate voluntar și responsabil de către statele respective pe arena mondială în materie de securitate, pace, stabilitate și dezvoltare durabilă a omenirii. Pentru a pune în practică, într-o manieră concertată, planificată și eficace transformarea armatei aproape toate statele și-au elaborat strategii adecvate. România, de exemplu, are o astfel de strategie de transformare a armatei sale, document ce stabilește, în principal, obiectivele, direcțiile de acțiune și opțiunile fundamentale în ceea ce privește transformarea Armatei României pe termen scurt și mediu și propune orientările de bază pe termen lung²². Transformarea Armatei României are la bază necesitatea de adaptare a organismului militar la modificările survenite în mediul internațional și ca răspuns la noile tipuri de pericole și amenințări la adresa securității, nevoia de a ne respecta angajamentele pe care ni le-am asumat în calitate de stat membru al Alianței Nord - Atlantice și al Uniunii Europene, precum și necesitatea de a contribui la inițiativele regionale care vizează crearea și menținerea unui mediu de securitate stabil și sigur. Elaborarea Strategiei de Transformare a Armatei României a avut la bază necesitatea

²² **Strategia de transformare a Armatei României**, București, 2007.

orientării clare și coordonării eficiente a demersurilor de transformare a acestei instituții, astfel încât ea să fie în măsură să parcurgă etapele planificate concomitent cu îndeplinirea misiunilor sale de bază privind asigurarea securității României pe timp de pace, autoapărarea țării și participarea la apărarea colectivă în cadrul Alianței, promovarea stabilității regionale și globale, inclusiv prin utilizarea diplomației apărării, precum și sprijinul instituțiilor statului și al autorităților locale în caz de urgențe civile. În acest scop, România are nevoie de o armată cu o structură modernă, complet profesionalizată, cu un grad sporit de mobilitate, eficiență, flexibilă, dislocabilă și sustenabilă, având capacitatea de a acționa întrunit și a fi angajată într-un larg spectru de misiuni. La nivel național, scopul fundamental al transformării armatei îl constituie realizarea noilor capacități prin care România va răspunde provocărilor actuale și viitoare din mediul de securitate. Acestea vor asigura îndeplinirea cerințelor specifice prevăzute în Constituție, a angajamentelor asumate de România față de NATO, Uniunea Europeană, precum și în cadrul inițiativelor regionale și coalițiilor.

D. Evoluția conceptului transformării este pusă în evidență de analiza modului în care acest proces a fost definit și înțeles pe parcursul timpului de către teoreticienii militari din diferite țări. Această caracteristică demonstrează că transformarea armatelor este văzută ca un proces absolut necesar ce asigură adaptarea continuă a instituției militare la contextul strategic de securitate, la noile provocări și amenințări de securitate și la schimbările radicale ce au loc în tehnologiile comunicațiilor și informației. În acest sens, modul în care s-a declanșat și se derulează procesul transformării armatei SUA pare edificator. Acestea concep transformarea ca pe o axă majoră a politicii lor de apărare. În același timp, transformarea se aplică nu doar strategiei operaționale, adică modului în care forțele americane de luptă sunt folosite ci, și la strategia

mijloacelor ce acoperă domenii atât de variate ca organizarea sistemelor de forțe, achiziția de sisteme de arme sau recrutarea și gestionarea carierelor personale. Totodată, definiția dată de americani transformării evoluează cu timpul în funcție de problematica cu care actorii săi se confruntă. De exemplu, în *Quadriennial Defense Review* din 2001 scrie că ea rezultă din „exploatarea noilor apropieri în materie de concepte operaționale și de capacități, de utilizarea vechilor și noilor tehnologii, și de noile forme de organizare ce anticipează mai eficace provocările și oportunitățile strategice și operaționale, noile emergente și care fac desuete sau secundare metodele precedente ale conducerii războiului²³”. Iar, doi ani mai târziu, în *Transformation Planning Guidance*, ea devine „procesul care modelează schimbarea naturii competiției și cooperării militare, prin noile combinații de concepte, capacități, persoane și organizații, ce exploatează avantajele națiunii noastre și protejează vulnerabilitățile noastre asimetrice”²⁴

Aceste definiții își au rădăcina în cea a Revoluției în domeniul militar (RAM) care a fost obiectul a multor dezbateri în anii 1990. RAM, așa cum este ea avută în vedere de Pentagon, a fost caracterizată în *Quadriennial Defense Review* (1997), prin tripticul – *noi tehnologii/noi concepte operaționale/noi organizări*²⁵. Totuși, definițiile transformării se detașează de cele ale RAM insistând mai mult pe combinarea acestor elemente decât pe caracterul lor novator, ceea ce are importanța sa, mai ales pe plan tehnologic.

²³ Donald H, RUMSFELD, *Quadriennial Defense Review Report*, 30 septembre 2001, p.29 Apud: Défense et Stratégie N°8 (janvier 2004) în <http://www.mjp.univ-perp.fr/defense/ds8.pdf>, p.2

²⁴ Donald H, RUMSFELD, *Transformation Planning Guidance*, avril 2003, p.3. Apud: Défense et Stratégie N°8 (janvier 2004) în <http://www.mjp.univ-perp.fr/defense/ds8.pdf>, p.2.

²⁵ *Rapport sur les grandes orientations en matière de politique de défense fait au Congrès par le secrétaire à la défense de chaque nouvelle administration*. Apud. Défense et Stratégie N°8 (janvier 2004), p.3.

Atunci când se evocă transformarea forțelor americane, numeroase elemente trebuie în mod sistematic să fie luate în calcul: *transformarea trimite la fond*, adică la concepția chiar a operațiilor, a capacităților forțelor și a formei, adică la procesul ce permite să se dezvolte această concepție și aceste capacități; *nu există numai una ci mai multe transformări*: cele proprii fiecărei arme (servicii) și cea, care se derulează, la nivel interarme.

Procesele de transformare sunt de acum înainte, în mod generic, numite CDE pentru *Concept Development and Experimentation*. Indiferent de categoria de forțe armate la care se referă transformarea, aceasta din urmă, pe lângă elemente specifice, are o serie de etape comune:

a) *elaborarea „Viziunii”*, adică a unui document cadru prospectiv asupra operațiunilor din viitor care definesc scopul de atins prin strategia mijloacelor;

b) *elaborarea „conceptelor”* necesare. Poate fi vorba de concepte „integrante” sau majore, de concepte „operaționale” ce descriu cum o anumită formă de operațiune trebuie să fie condusă sau încă de concepte „funcționale” ce descriu cum fiecare operațiune funcționează operațional (informații, comandă, logistică, foc, manevră) trebuie să aibă în vedere acțiunea sa;

c) *un program de promovare și verificare a viziunii și conceptelor aferente* (conferințe, de seminarii, de ateliere de lucru, de experimentări a lucrului de stat major, agrementate uneori cu desfășurarea de unități reale, ce permit să simplifice, să testeze și să analizeze conceptele);

d) *elaborarea de recomandări* reieșite din învățămintele trase din aceste experimentări și operațiuni reale, ce se aplică în ansamblul domeniilor (doctrină, organizare, instrucție, antrenament, achiziții de sisteme de arme), ce permit să se adapteze forțele existente la aceste noi arme.

Aceste procese CDE se caracterizează deopotrivă prin repetarea lor multiplă. Niciun concept nu este dat odată pentru totdeauna, ci el trebuie să poată evolua cu timpul, să fie pus în discuție, chiar îndepărtat în funcție de învățămintele reținute. Astfel, atunci când fiecare proces continuă traseul bun, nicio armată nu se prezintă de la început cu aceleași concepte și fiecare operațiune recentă aduce lotul său de concluzii ce contribuie la reorientarea mai mult sau mai puțin profundă a orientărilor de strategie a mijloacelor forțelor americane.

Transformarea armatei SUA, ca de altfel în toate țările ce au demarat acest proces, cuprinde întreaga instituție militară. O trecere în revistă a transformărilor categoriilor de forțe armate ale SUA evidențiază câteva aspecte esențiale ale acestui proces. Armata SUA a lansat transformarea actuală în 1994. Era vorba atunci de modernizarea sistemului de forțe existente „digitalizând” unitățile, punctele de comandă până la platformele de luptă. Acest program, *Forța XXI*, devine o realitate zece ani mai târziu, deoarece orice corp de armată a fost echipat cu aceste sisteme de informații.

În 1999, după afacerea calamitată de la Task Force Hawk²⁶, generalul Shinseki, noul șef de stat major, a decis să lanseze un nou elan de transformare înainte de a duce Army spre 2010 la o Forță Obiectiv, rapid desfășurabilă, bazându-se pe două noi structuri operaționale: *Unit of Employment*, (UoE) structură de comandament și de control la nivel de corp și divizie și *Unit of Action* (UoA), brigăzi modulare, ce integrează capacități actuale menținute la nivelul corpului și diviziei și cuprinzând *Futur Combat Systems* (FCS), un ansamblu de 18 sisteme de arme terestre și aeriene ce operează în rețea în care mai multe elemente vor fi robotizate. În același timp, un

²⁶ În timpul operațiunii *Allied Force*, la cererea SACEUR, armata a avut o lună pentru a proiecta o brigadă de elicoptere Apache în Albania, brigadă pe care Casa Albă a refuzat în final să o folosească la sfatul șefului de stat major al Pentagonului. Apud : *Défense et Stratégie N°8 janvier 2004*, p.3.

obiectiv intermediar este pus în practică într-o jumătate de duzină de brigăzi autonome, echipate cu vehicule pe roți, desfășurabile în 96 de ore, Stryker Brigade Combat Team, din care două sunt deja operaționale²⁷. Ulterior, succesorul lui Shinseki, generalul Shoomaker a decis să continue acest proces în Irak. Potrivit lui, US Army este în război din 11 septembrie 2001, unitățile sale trebuie să beneficieze pe cât posibil de caracteristicile Forței Obiectiv. Pe plan organizațional, el a decis astfel să pună în practică menținând 5 Units of Action în sânul Diviziei 3 infanterie (cea care a cucerit Bagdadul) apoi de Divizia 101 aeromobilă. Dacă această reorganizare este extinsă la alte unități divizionare, Army ar trebui să treacă de la 33 de brigăzi de luptă la 48 UoA. Pe plan tehnic, diferitele componente ale FCS vor fi gestionate mult mai individual și vor intra în serviciu mult mai devreme, chiar de la maturizarea conceptului lor de întrebuințare și a tehnologiei lor²⁸.

Transformarea Navy își are sursa în bulversarea misiunilor forțelor navale americane la finele Războiului Rece. Într-adevăr, cu sfârșitul amenințării sovietice, stăpânirea oceanelor nu mai putea să constituie un motiv de a fi suficient pentru forțele navale americane. Acestea din urmă s-au întors logic la stăpânirea litoralului și proiecția forței pe coastă în cadrul unei manevre interarme. În aplicarea conceptului *Forward ... from the Sea* semnat în 1994, s-au afirmat noile priorități: proiecția focurilor navale, lupta anti-mine, apărarea antirachete balistice, prepoziționarea etc.

În prezent, Navy structurează transformarea sa în jurul a trei mari concepte operaționale: Sea Strike (proiecția puterii navale ofensive), Sea Shield (proiecția puterii navale defensive) și Sea Basing (poziționarea și proiectarea forțelor terestre

²⁷ Cf. Défense et Stratégie N°8 janvier 2004, p.4.

²⁸ Sean D., NAYLOR, *Overhauling the US Army*, Defense News, September 29, 2003, pp. 1 & 8. Apud: Défense et Stratégie N°8 janvier 2004, p.4.

plecând de la mare percepută ca un spațiu de manevră cu excepție întreagă)²⁹.

De asemenea, US Navy a împins la un nivel fără precedent cercetarea conceptuală și tehnică în materie de tehnologie a informației. Într-adevăr, războiul naval prezintă necesitatea de a coordona platforme foarte depărtate unele de altele și capabile fiecare de a îmbarca multiple sisteme. Amiralul Cebrowski, în 1998, a inventat conceptul *Network Centric Warfare*(NCW)³⁰, unul din pilonii transformării, tuturor forțele americane la un loc. Conceptul actual Force Net, adică a punerii în rețea a tuturor forțelor navale, la sol și în mare, a planificării forțelor în conducerea acțiunilor tactice, este una dintre cele mai bine duse la capăt. Forward ...from the Sea a antrenat o întărire a parteneriatului dintre US Navy cu Corps of Marines.

Tehnologiile informației, la rândul lor, au permis să se exploreze avantajos posibilitățile de sprijin a focului aerian sau naval dirijat de mici unități dispersate pe un spațiu operațional discontinuu. În fine, s-a acționat în direcția reconceptualizării luptei urbane, în determinarea tacticilor și sistemelor de arme apropiate.

US Air Force are în vedere transformarea sa ca un proces continuu, desigur, accelerat astăzi prin tehnologiile informației dar ca parte inerentă a posibilităților extraordinare ale puterii aeriene și acum aerospațială³¹. Aceasta din urmă este de acum înainte globală, adică SUA pot să proiecteze puterea și

²⁹ Gordon, ENGLAND, James L, JONES, *Naval Transformation Roadmap, Power and Access From the Sea*, 2002. Apud: Défense et Stratégie N°8 janvier 2004, p.4.

³⁰ CEBROWSKI Arthur K & GARTSKA John J., *Network-Centric Warfare: Its Origin and Future*, Proceedings, U.S. Naval Institute, October 1998. Apud: Défense et Stratégie N°8 (janvier 2004), p.4.

³¹ Cf. DEPTULA, *Effect-Based Operations: Change in the Nature of Warfare*, Defense and Air Power Series, Aerospace Education Foundation, 2001. Apud Défense et Stratégie N°8 janvier 2004, p.5.

forțele pe cale aeriană pe ansamblul planetei. Astfel, ea reprezintă „avantajul asimetric” al Americii înconjurând forțele de suprafață adverse.

Potrivit, USAF, primul Război din Golf a deschis era operațiilor bazate pe efecte, adică operațiuni a căror planificare și conducere sunt duse luând sistematic în calcul efectele lor directe, indirecte, dorite sau nu pe ansamblul entității inamice, analizată ca sistem. Punerea în operă progresiv a acestor concepte este nu doar permisă de tehnologiile de culegere, procesare și de difuziune a informației, ci, de asemenea, prin mascare și capacitatea de a opera tot timpul, câștigă libertate de acțiune și precizia sistemelor de arme ce permit calibrarea efectelor căutate și tratamentul simultan al unui mare număr de ținte de o singură platformă de tragere. În fine, puterea aeriană americană a testat pe timpul Allied Force și a aplicat pe scară largă pe timpul lui Iraqi Freedom (pe mai multe sute de ținte), țintirea de oportunitate sau Time Critical Targeting (TCT). Potrivit acestui concept, țintele foarte importante (un lider inamic) și/sau neavând decât o mică fereastră de vulnerabilitate (o coloană blindată în deplasare descoperită) trebuie să poată fi detectată, identificată, urmărită, țintită și atacată în câteva zeci de minute.

Organizarea și conducerea interarme au sfârșit natural prin încadrarea acestor procese în transformare. Scopul este dublu: armonizarea proceselor armatei și transformarea capacităților de comandă și control interarme căci operațiunile sunt concepute și conduse în interarme la nivel strategic și operativ. Se pot distinge numeroase tipuri de actori în această transformare la nivel interarme: *conducerea Ministerului apărării* (ministru, adjuncții săi) care orientează strategia mijloacelor pe o bază plurianuală, cu vastele „revizuirii” cum sunt *Quadriennial Defense Review* și pe o bază anuală cu *Defense Planning Guidance*; marile agenții ale Pentagonului, care gestionează în domeniul arhitecturii sistemelor de arme, de

informații și altele și, de asemenea, încearcă să armonizeze politicile de serviciu; comitetul interarme și agenții, mergând de la sisteme de planificare a operațiilor până la legături cu datele tactice; comitetul interarme al șefilor statelor majore; *Joint Forces Command*.

Armata americană este socotită astăzi că se transformă progresiv în forțe modulare, mai bine adaptate misiunii, operând în rețea, într-o deplină sinergie interarme și vizând atingerea efectelor scontate, determinate grație unei situații operaționale mai bine percepută, descrisă și împărtășită. Desigur, există și unele posibile obstacole în calea transformării, cum ar fi: unele aspecte ale culturii strategice americane, contextul bugetar și geostrategic actual.

Operațiunile din Irak și Afghanistan au pus în evidență evoluții tangibile în direcțiile prezentate mai sus, dovadă că timpul scurs de la lansarea conceptelor transformării nu a fost consumat în van. În fine, aceste operațiuni, în punctele lor forte sau slabe, arată, încă odată că oricare ar fi bătaia transformării unui instrument militar, victoria și înfrângerea rămân înainte de toate legate de clarviziunea, hotărârea decidenților politici și de pertinența alegerilor strategice.

În acest context, se cuvine menționat faptul că România se confruntă și ea cu problema adaptării sistemului său de apărare și securitate la noile condiții oferite de mediul de securitate regional și mondial, dar și de respectarea statutului său de stat membru al Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene. De aceea, cei în drept au elaborat chiar o strategie de transformare a armatei³². Practic, țara noastră acționează în direcția transformării apărării sale într-un sistem compatibil cu cel al celorlalte state membre NATO și cu noile misiuni ce-i revin în cadrul Alianței. Acest proces presupune activități complexe, temeinic fundamentate economic, politic și militar în următoarele domenii:

³² Vezi: **Strategia de transformare a Armatei României**, București, 2007.

1) *controlul democratic*. Acesta privește conducerea de către guvern a activității militare și supervizarea guvernului și armatei de către Parlament. Controlul democratic conferă militarilor responsabilitatea de a forma civili în treburile militare în cadrul guvernului, parlamentului și al mass-media. Pe de altă parte, acest control presupune ca înalții funcționari civili să fie gata să „învețe” despre armată și specificul activității sale, pentru ca civilii și militarii să poată colabora eficient. De asemenea, controlul democratic semnifică o bună împărțire a responsabilității între persoane și instituții, precizează că Statul Major General abandonează anumite responsabilități autorităților civile. În același timp, civililor competenți le revine rolul de a reprezenta militarii în conflictele politice. Controlul democratic este un proces cu dublu sens între armată și societate și nu un simplu mijloc pentru oamenii politici de a impune legea militarilor. Trebuie evitată apariția și dezvoltarea unei atitudini ostile între civili și militari. Nu este deloc productiv dacă autoritățile civile consideră forțele armate ca elemente periculoase ce trebuie puse la respect. De aceea, instituțiile guvernamentale civile trebuie să acorde atenție armatei, respectul și finanțarea ei, pentru a face să se nască încrederea mutuală și acest interes comun necesare reglementării oricărei probleme. Esența acestei simbioze este responsabilitatea armatei: armata este responsabilă în fața guvernului, guvernul este responsabil în fața armatei și parlamentului, și parlamentul este responsabil în fața poporului. Totuși, fricțiunile născute din conflictele de interese între armată și guvernul civil sunt perfect normale. Ele sunt chiar salutare în sistemul militar al țării și mecanismele sale politice. Totodată, ele trebuie să fie atenuate și diminuate atât cât este posibil pentru a evita transformarea lor în obstacole în calea comunicării dintre militari și civili și ai îndeplinirii misiunilor constituționale;

2) *relațiile civili-militari*. Ele includ raporturile între armată și guvern, ca și relațiile dintre armată și societate. Bunele relații civili-militari se cer înțelese în dublu sens. Militarii trebuie să contribuie la formarea atitudinii pozitive a populației civile față de ea și cel mai bun instrument în acest scop este constituit de mass-media. Fundamentul relațiilor civili-militari îl constituie cunoașterea riguroasă de către fiecare din părțile implicate a statutului deținut în societate și intrarea operativă și oportună în rolul corespunzător. Deciziile politice privind apărarea și securitatea națională le iau oamenii politici și nu militarii. Aceștia din urmă sunt folosiți ca experți, ca specialiști de către oamenii politici. Ei au obligația de a respecta și aplica întocmai deciziile politice;

3) *reforma apărării*. Aceasta cuprinde restructurarea forțelor armate în așa fel încât să se reflecte nevoile de apărare ale unui stat independent și transformarea psihologiei militare astfel ca aceasta să fie compatibilă cu funcționarea armatei într-o societate democratică. Acest din urmă factor, foarte important, este adesea neglijat³³. O democrație are nevoie de o armată competentă ce se bucură de sprijinul complet și necondiționat al populației. În ceea ce privește reforma apărării, ea nu cere doar o restructurare tehnică, ci și schimbări de atitudine în cadrul forțelor armate, atât față de propria activitate și elemente componente, cât și față de societate (instituții ale statului, populație, organizații ale societății civile).

E. Delimitarea în timp a transformării armatei pornește de la nevoia de a asigura intrarea graduală în practică a măsurilor ce definesc acest proces. De fapt, toate statele ce și-au propus transformarea forțelor lor armate și-au fixat o dată când apreciază că acest proces se poate considera încheiat. Limita către care merg aproape toate statele este orizontul

³³ Vezi: Chris DONNELLY (Consilier special al NATO în afacerile Europei centrale și orientale) *La réorganisation de la défense et les nouvelles démocraties: quelques suggestions*, în <http://www.nato.int/home.htm>

anilor 2025. Acest termen indică nevoia de planificare riguroasă a măsurilor, de experimentare a celor mai complexe și de implementare a învățămintelor din aceste experimente și din practica derulării operațiunilor militare în diferite teatre de luptă. De exemplu, România și-a planificat transformarea armatei astfel: în perioada 2005-2025, procesul de transformare a armatei va continua demersurile pentru modernizare și se va desfășura în trei etape distincte, determinate de restructurarea structurii de forțe, termenele angajate față de Alianță pentru îndeplinirea cerințelor Obiectivelor Forței, precum și de cerințele procesului de integrare în NATO și UE. *Prima etapă* (2005-2007) din acest demers deosebit de complex, care reprezintă, de fapt, o continuare a proceselor anterioare, se materializează în finalizarea restructurărilor de bază. *Etapă a doua* (2008-2015), proiectată a fi o etapă superioară și decisivă a procesului de transformare, vizează integrarea operațională deplină în NATO și Uniunea Europeană. *A treia etapă* (2016-2025) vizează integrarea tehnică deplină în NATO și Uniunea Europeană (anexa nr.4).

F. Profunzimea transformării este dată de faptul că acest proces nu s-a oprit doar la emiterea unor noi concepte, teorii sau strategii, ci a adoptat măsuri ce au vizat și vizează întreaga instituție militară - de la structura organizatorică la achiziționarea de noi sisteme de arme, de regulă, de ultimă generație. În acest context, trebuie menționat că transformarea este concepută ca un ansamblu coerent și concertat de măsuri și acțiuni teoretice și practice, derulat gradual și succesiv în timp, ce afectează toate componentele sistemului militar, inclusiv modul de a gândi apărarea și securitatea proprie și a aliaților. Transformarea anunță modul de a pune în practică forțe de luptă viabile regrupând capacități noi, existente și actuale într-un sistem de sisteme a căror valoare este superioară sumei componentelor sale. Totodată, transformarea privește materializarea planului de regenerare a forțelor armate, în așa

fel încât acestea să fie, în orice moment, gata de executarea oricărei misiuni legale încredințate de către forurile competente. Programul de regenerare privește baza de susținere a armatei, inclusiv vehiculele, echipamentul, resursele și personalul. Astfel, regenerarea personalului se va concentra pe reînnoirea contractelor militarilor voluntari și a competențelor în dificultate, pe creșterea expertizei personalului armatei. În aceeași direcție se va acționa pentru consolidarea sistemului de gestionare a disponibilității operaționale a forțelor. Sistemul se bazează pe conceptul capacităților adaptate la sarcini - manevre, trageri, realizarea etapelor de instrucție colectivă, a stării de pregătire ridicată și de desfășurare grație elementelor de sprijin. Astfel, se va crea o forță bazată pe cunoaștere și comandată de la centru, care va în măsură să se adapteze constant la gama completă a tuturor genurilor de conflicte viitoare. O altă variabilă ce definește profunzimea transformării armatei o constituie structurarea forței, care se face în funcție de amenințări și de capacitățile viitoare.

3.2. Factori determinanți ai procesului de transformare a armatei naționale

Transformarea armatei naționale, ca proces, nu este o activitate pornită în mod voluntarist de vreun politician mai temător sau dornic de imagine publică pozitivă, sau de vreun militar dornic de afirmare. Ea este cerută de acțiunea concertată a unui ansamblu de factori *politici* (schimbarea regimurilor politice în statele europene ex-comuniste, dispariția URSS, de exemplu), *militari* (dizolvarea Tratatului de la Varșovia, apariția și manifestarea pe arena mondială a unor actori non statali puternici, manifestarea unor noi amenințări de securitate, conflicte armate interne de natură interetnică și religioasă, conflicte armate cauzate de lupta pentru accesul la resurse naturale - apă, petrol), *economici* (trecerea statelor europene

foste comuniste la economia de piață, integrarea economică regională și globalizarea, crizele economice și financiare), *sociali* (scăderea populației în statele dezvoltate și creșterea numărului de locuitori în statele în dezvoltare, menținerea decalajului între Nord și Sud, între bogați și săraci în cadrul aceluiași stat) și *culturali* (de exemplu, tendința Occidentului de a-și impune, prin toate mijloacele, valorile, modul de a fi, de a gândi și acționa, globalizarea culturală, dezvoltarea conflictelor religioase).

Un factor fundamental al transformării armatei îl constituie necesitatea punerii de acord a organizării, încadrării cu personal, înzestrării cu mijloace de luptă a armatei cu contextul strategic actual. După 1990, s-au produs în lume schimbări radicale în ceea ce privește raportul de forțe pe arena mondială. Mai întâi, prin dizolvarea URSS și a Tratatului de la Varșovia a dispărut de pe continentul european și din lume rivalitatea între cele două sisteme sociale opuse -capitalist și socialist. Pe toată durata acestei opoziții, armatele s-au dezvoltat în direcția apărării teritoriului național împotriva unui atac armat masiv venit din partea „inamicilor” identificați și riguros determinați. Apoi, atât NATO, cât și UE și-au „deschis porțile” pentru aderarea la ele a altor state, printre care se numără și fostele state socialiste europene. În prezent, altele sunt, cel puțin pe continentul european, pericolele, riscurile și amenințările de securitate cărora trebuie statele să le facă față.

Apariția și manifestarea unor noi pericole, riscuri și amenințări în materie de securitate reprezintă factorul central al procesului de transformare a armatei. La început de mileniu, lumea a intrat într-o nouă fază a evoluției sale, marcată de coexistența și confruntarea unor tendințe pozitive majore cu altele care generează riscuri, amenințări și pericole. Vechea ordine mondială, bazată pe o logică bipolară - caracterizată de rivalitate și capacitate de anihilare reciprocă a unor state și blocuri politico-militare - a dispărut, iar tranziția post-bipolară

s-a încheiat, în timp ce germenii construcției unei noi arhitecturi globale de securitate ocupă un loc tot mai important în cadrul preocupărilor comunității internaționale³⁴.

La nivel global, lumea continuă să rămână puternic conflictuală. Cauzele majore ale conflictelor țin atât de domeniul accesului la resurse, la mecanismele de distribuție a acestora și la piețe, cât și de cel al diferențelor identitare de natură etnică, religioasă, culturală sau ideologică. Probabilitatea unui conflict militar de mare amploare este redusă, în timp ce conflictele regionale (de exemplu cele din Orientul Mijlociu) și cele interne (vezi conflictele armate din fosta Iugoslavie) pot fi mai frecvente, iar efectul lor, direct sau cumulat, tot mai greu de controlat.

În același timp, mediul de securitate internațional se află într-o rapidă schimbare³⁵. Unele schimbări sunt lineare și previzibile, altele au caracter surprinzător, de discontinuitate strategică și sunt însoțite de o doză de incertitudine semnificativă ca natură, amploare și durată. În acest context, are lor o proliferare a noilor riscuri și amenințări care, amplifică aspectele de insecuritate ale mediului global. În esență, mediul de securitate este caracterizat de: *accelerarea proceselor de globalizare și de integrare regională*, concomitent cu persistența unor acțiuni având ca finalitate fragmentarea statală; *convergența rezonabilă a eforturilor consacrate structurării unei noi arhitecturi de securitate*, stabile și predictibile, însoțită de accentuarea tendințelor anarhice în unele regiuni; *revigorarea eforturilor statelor vizând prezervarea influenței lor în dinamica relațiilor internaționale*, în paralel cu multiplicarea formelor și creșterea ponderii intervenției actorilor nestatali în evoluția acestor relații.

³⁴ **Strategia de securitate națională a României**, București, 2006, pp.7-12.

³⁵ Petre DUȚU, **Mediul de securitate în contextul globalizării și al integrării regionale**, București, UNAp, 2007, pp.84-117

Globalizarea este principalul fenomen care influențează mediul de securitate contemporan, atât în ceea ce privește geneza noilor riscuri și amenințări, cât și al apariției diferitelor oportunități. În acest mediu, niciun stat nu se poate izola sau rămâne neutru, nicio țară nu este la adăpost și niciuna nu trebuie să rămână în afara proceselor globale. Principial, globalizarea profilează o șansă reală de dezvoltare economică pozitivă, aptă să creeze prosperitate, dar înscrierea pe această tendință nu este o certitudine garantată pentru fiecare țară, ci ea depinde de capacitatea statelor de a exploata astfel de oportunități, pentru a nu rămâne în afara proceselor globalizatoare pozitive.

În contextul acestei configurații a scenei globale, regiuni întregi sunt afectate de stări de instabilitate și conflict, de sărăcie și frustrare care generează sau favorizează proliferarea noilor riscuri și amenințări. Acestea au un impact major asupra securității internaționale, regionale și naționale.

Prin urmare, apariția și manifestarea unor noi riscuri și amenințări reprezintă o realitate de care statele, dar și comunitatea internațională trebuie să țină seama atunci când își propun o dezvoltare durabilă, stabilitate și pace în lume. Printre aceste pericole, riscuri și amenințări noi se numără și următoarele:

Terorismul internațional. Atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra unor obiective-simbol ale civilizației și puterii americane, precum și acțiunile de aceeași natură ce le-au urmat în Europa și în alte regiuni ale lumii dovedesc faptul că terorismul, în general, și terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere, în special, reprezintă cea mai gravă amenințare la adresa vieții și libertății oamenilor, a democrației și altor valori fundamentale pe care se întemeiază comunitatea democratică a statelor euroatlantice îndeosebi. Periculozitatea acestei amenințări sporește foarte mult întrucât rețelele teroriste internaționale au acces la tehnologia modernă și se pot folosi de

transferuri bancare și mijloace de comunicare rapide, de infrastructura și asistența oferite de organizații extremiste, de suportul criminalității transfrontaliere ori de sprijinul regimurilor corupte sau incapabile să guverneze democratic. Ele pot provoca pierderi masive de vieți omenești și de bunuri sau valori, în timp ce, prin accesul posibil la armele de distrugere în masă, consecințele acțiunilor lor pot deveni devastatoare. Caracterul deschis al societăților democratice moderne, precum și modul complex și contradictoriu în care se manifestă diferite aspecte ale globalizării accentuează vulnerabilitatea față de terorismul internațional atât a fiecărui stat în parte, cât și a comunității internaționale în ansamblu. Din această cauză, imperativul contracarării acestui flagel și al cooperării forțelor democratice - inclusiv prin acțiuni comune desfășurate în zonele ce generează terorism - constituie o cerință vitală. De aceea, Coaliția militară internațională de luptă împotriva terorismului global creată în primăvara anului 2003 în Iark poate fi socotită o expresie a conștientizării pericolului major al activității organizațiilor teroriste de către comunitatea mondială și o formă de anihilare a bazelor teroriștilor.

Proliferarea armelor de distrugere în masă și a vectorilor lor. Armele nucleare, chimice, biologice și radiologice constituie o altă amenințare deosebit de gravă sub raportul potențialului de distrugere, în condițiile favorizante create de: accesul la astfel de mijloace devine tot mai ușor din punct de vedere tehnologic, iar tentația dobândirii lor sporește amenințător; unele state posesoare dezvoltă noi tipuri de mijloace de luptă, în timp ce se amplifică preocupările pentru perfecționarea mijloacelor de transport la țintă; evoluțiile doctrinare acreditează tot mai frecvent posibilitatea folosirii unor astfel de mijloace în cadrul operațiilor militare; eficiența controlului unor guverne asupra mijloacelor de luptă existente, componentelor în curs de realizare și tehnologiilor de fabricație scade alarmant. În același timp, scad garanțiile de

comportament responsabil al autorităților ce intră în posesia lor, îndeosebi în cazul regimurilor animate de ideologii politice sau religioase extremiste. Riscul de prăbușire sau de evoluție anarhică a unor state posesoare de astfel de arme, autoritatea redusă exercitată de unele guverne asupra structurilor militare, precum și existența unor regiuni aflate în afara controlului statal, favorizează dezvoltarea pieței negre pentru astfel de mijloace.

Conflictele regionale. În pofida evoluțiilor pozitive din ultimul deceniu și jumătate, ce au făcut din Europa un loc mai sigur și mai prosper, arealul strategic în care este situată România este încă bogat în conflicte locale, manifeste sau latente (înghețate), cu puternice implicații pentru pacea și securitatea regională și europeană. Produs al dezmembrării, mai mult sau mai puțin violente, a unor state multinaționale din zonă, conflictele interetnice sau religioase au un puternic substrat politic și reprezintă o amenințare gravă la adresa securității regionale, chiar dacă, în urma unor importante eforturi ale comunității internaționale, majoritatea acestora sunt ținute sub control. Prin numărul mare, aceste conflicte - alături de alte stări tensionate, tendințe separatiste, dispute teritoriale și situații de instabilitate prezente în proximitatea României - generează incertitudine, determină irosirea resurselor și perpetuează sărăcia. Ele alimentează, de asemenea, alte forme de violență și criminalitate și favorizează terorismul. Un exemplu semnificativ îl poate constitui conflictul transnistrean, care deși „înghețat” de ani buni rămâne un pericol potențial major pentru securitatea statelor din regiune.

Criminalitatea transnațională organizată reprezintă o amenințare globală în evoluție, care a dobândit capacitatea de a influența politica statelor și activitatea instituțiilor democratice. Ea constituie atât o expresie a proliferării unor fenomene negative ce se amplifică în condițiile globalizării, cât și o consecință directă a gestionării ineficiente a schimbărilor

politice, economice și sociale profunde care s-au produs în Europa centrală, de est și de sud-est în procesul de dispariție a regimurilor comuniste. Pe fondul unei astfel de situații, spațiul de interes strategic în care se află România este sursă, zonă de tranzit și destinație a unor activități criminale constând în: trafic ilegal de armament, muniții și explozivi; trafic de narcotice; migrație ilegală și trafic de ființe umane; trafic de produse contrafăcute; activități de spălare a banilor; alte aspecte ale criminalității economico-financiare. Prin natura și amploarea lor, astfel de activități sunt favorizate de existența conflictelor locale și, la rândul lor, pot favoriza terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă, sau pot contribui la perpetuarea regimurilor separatiste (vezi cazul autoproclamatei republici transnistrene).

Împotriva acestor pericole, riscuri și amenințări armata așa cum era organizată, înzestrată cu mijloace de luptă, încadrată cu personal militar, instruită și pregătită să lupte nu avea nicio șansă. De aceea, transformarea se dovedește cel mai indicat proces pe care armatele naționale trebuie să-l parcurgă dacă vor să fie capabile să-și îndeplinească misiunile ce le revin în domeniul apărării și securității, în speță de a fi în măsură să anihileze sau să limiteze efectele noilor riscuri și amenințări de securitate.

Un factor esențial, ce a impus transformarea armatelor naționale, îl constituie noile roluri regionale și internaționale, în materie de stabilitate, dezvoltare durabilă, pace și securitate, pe care statele democratice și le-au asumat voluntar și conștient. Afirmarea concretă a acestor roluri implică executarea de către armatele naționale a unor noi misiuni, cum ar fi: misiuni umanitare; misiuni de stabilitate (menținere, restabilire și/sau impunere a păcii); misiuni de reconstrucție post-conflict și lupta împotriva terorismului internațional (anexa nr.3). Îndeplinirea unor asemenea misiuni și sarcini cere transformarea armatelor în consens cu acestea. În acest context, transformarea vizează

atât elementele de natură organizațională, umană, materială, juridică și normativă a armatei, cât și de natură psihosocială – obiceiuri, mentalități, tradiții, cutume specifice fiecărei instituții militare. Se vorbește, de către unii autori, chiar de transformarea culturii militare naționale, sub impactul globalizării și integrării regionale a statelor lumii. Pe de altă parte, majoritatea statelor europene au trecut la constituirea unor sisteme colective de securitate și apărare, ceea ce impune ca procesul transformării lor să țină seama și de această coordonată esențială a activității lor.

Un factor determinant important al transformării armatei este trecerea de la apărarea și securitatea individuală la apărarea și securitatea colectivă prin crearea unor organizații politico-militare și de altă natură dar cu competențe în materie de securitate și apărare. Dobândirea statutului de stat membru al unei alianțe militare reprezintă un alt proces caracteristic evoluției armatelor naționale după încetarea Războiului Rece. Aceasta întrucât alianța militară internațională este un acord ce unește statele în interesul comun de a descuraja și/sau opri amenințarea unui inamic pentru a salva pacea. Potrivit dreptului internațional, orice stat are dreptul de a face alianțe militare cu alt/alte stat/state sau să rămână neutru.

O alianță militară internațională poate fi descrisă prin intermediul a două elemente: doctrina și funcția. Doctrina comună este fundamentul pe care se susține orice alianță militară. Aceasta instaurează organizarea unui sistem de forțe și precizează condițiile utilizării forței militare. De fapt, doctrina privește motivul alianței, ea este în mod normal axată pe elementul militar: să se apere împotriva unui inamic comun, dar, de asemenea, ea este susținută și de elemente politice, economice. De exemplu, NATO are o doctrină cu numeroase dimensiuni: militară - „apărarea păcii și securității” dar și o dimensiune politică - sprijin mutual în respingerea oricărei agresiuni militare externe, una economică - „dezvoltarea

stabilității ...bunăstării” (art.2 din Tratatul Atlanticului de Nord).

În ceea ce privește funcțiile unei alianțe, acestea pot fi multiple: elaborarea politicilor comune, o diviziune a muncii ce favorizează o anumită specializare a forțelor, standardizarea armamentelor, controlul armamentelor. Este clar că o alianță singură nu garantează membrilor săi non-agresiunea militară. Totuși, alianța instaurează relații între membrii săi ce garantează non-atacul militar și care favorizează pacea între ei.

O alianță militară internațională o reprezintă NATO. Această organizație a fost creată la 4 aprilie 1949, la Washington și avea ca misiune apărarea colectivă a țărilor membre împotriva unei agresiuni militare externe. Esența Tratatului de la Washington o reprezintă articolul 5, care prevede că atacarea unui stat membru echivalează cu atacarea Alianței și ca atare și riposta este pe măsură.

După 1990, NATO a intrat într-un amplu și profund proces de transformare sub toate aspectele - *strategic, doctrinar, organizațional, acțional și nu numai*. Un prim pas important a fost făcut în 1994 prin crearea Parteneriatului pentru Pace, care își propune participarea statelor nemembre NATO la un nou și vast program de cooperare în domeniul securității. În acest context, se cuvine menționat faptul că România, în 1994, a devenit membru în Parteneriatul pentru Pace, participând activ la toate manifestările interne și externe ale acestui parteneriat.

Un al doilea pas semnificativ în transformarea Alianței Nord-Atlantice l-a reprezentat procesul de lărgire a acestei organizații politico-militare, prin primirea de noi membri. În primăvara anului 2004, România a devenit membru cu drepturi și obligații depline al NATO. Calitatea de membru al NATO aduce cu sine atât drepturi (de exemplu, apărarea colectivă, garanția de securitate), cât și obligații și responsabilități pentru fiecare stat, potrivit prevederilor Tratatului de la Washington

(1949). Prin definiție, Alianța Nord-Atlantică este o organizație politico-militară menită să asigure apărarea statelor membre în cazul unei agresiuni militare externe din partea altui stat sau grup de state. Prin urmare, vecinătatea sa semnifică stabilitate și garanția unei protecții credibile împotriva unor pericole și amenințări la adresa statelor membre. Apartenența la NATO oferă garanții pentru stabilitatea societății românești, ceea ce constituie una dintre principalele circumstanțe favorabile derulării programelor profunde de modernizare a țării noastre și a reprezentat, în opinia mea, un argument serios în acceptarea candidaturii României pentru Uniunea Europeană. În același timp, în cadrul Alianței Nord-Atlantice, se poate vorbi de un transfer de „putere” și „autoritate” de la organizație către statele ce o compun, în sensul că apartenența unei țări la NATO descurajează alt stat sau grup de state să o atace cu mijloace militare.

În al treilea rând, NATO a început colaborarea cu Rusia în domeniul asigurării securității internaționale și nu numai.

În al patrulea rând, Alianța a încheiat parteneriate cu diverse state (de exemplu, cu Ucraina), în vederea implicării acestora în asigurarea securității zonale și internaționale.

În fine, Alianța Nord-Atlantică a început să se implice tot mai mult și mai consistent în soluționarea crizelor și conflictelor și în afara spațiului euro-atlantic. NATO este acum un actor non statal important care se implică tot mai activ în garantarea și asigurarea securității atât în spațiul euro-atlantic, cât și în alte zone unde ONU apreciază că sunt încălcate prevederile Cartei sale în ceea ce privește drepturile fundamentale ale omului. România, ca stat membru al NATO, își îndeplinește sistematic și consecvent obligațiile asumate. De aceea, armata sa cunoaște un profund proces de transformare devenind compatibilă cu armatele celorlalte state membre. Prezența unor structuri militare românești în diferite teatre de operațiuni, de exemplu, în Irak, în Afghanistan etc. reprezintă

materializarea obligațiilor asumate de statul român în calitatea sa de membru al Alianței Nord-Atlantice.

Apartenența unui stat la o alianță politico-militară sau de altă natură dar având și competențe în materie de securitate și apărare îl obligă pe acesta să-și armonizeze procesul transformării armatei sale cu procesul de transformare a organizației respective. De aceea, de exemplu, pentru statele membre NATO transformarea armatelor lor a fost cerută și de transformarea ce are loc în sânul acestei Alianțe.

Scopul fundamental al transformării Alianței Nord-Atlantice, constă în crearea unor capacități militare care să permită forțelor aliate desfășurarea operațiilor în zona de responsabilitate și în afara acesteia pentru îndeplinirea întregii game de misiuni.

În concepția NATO, transformarea militară reprezintă un proces continuu de dezvoltare și integrare de noi concepte, strategii, doctrine și capacități cu scopul de a îmbunătăți eficiența și gradul de interoperabilitate a forțelor și de adaptare la noul context de securitate, aflat într-o continuă schimbare, care evidențiază necesitatea de reevaluare a factorului militar ca principală sursă de credibilitate. Conducerea operațiilor în contextul strategic viitor se va transforma în anii ce vin și vor fi necesare forțe expediționare întrunite cu o capacitate ridicată de dislocare și auto-susținere, forțe în stare de operativitate ridicată, în măsură să obțină superioritatea informațională, capabile de a utiliza diferitele instrumente ale Alianței, precum și de coordonare cu alți actori nemilitari din teatrele de operații. În acest sens, transformarea militară a NATO vizează, în principal, domeniile conceptual și al capacităților și urmărește realizarea a trei obiective principale: obținerea superiorității decizionale; realizarea de Efecte Coerente; capacitatea de a conduce Operații Expediționare Întrunite și Multinaționale.

3.3. Concluzii asupra transformării armatei naționale

Transformarea armatei naționale este acel proces unitar, coerent și concertat ce își propune să facă eficace instituția militară sub toate aspectele - uman, material, organizațional, normativ, psihosocial - în vederea creșterii disponibilității sale operaționale de a executa misiuni de apărare și securitate în țară și în afara acesteia, independent și/sau în structuri multinaționale. Practic, transformarea armatei semnifică asigurarea unei fineți mai mari proceselor operaționale, structurilor instituționale, achiziției și aplicării tehnologiei, formării, instruirii, dezvoltării și perfecționării personalului, ca și a re poziționării strategice a forțelor.

Ca proces, transformarea armatei naționale are ca obiectiv general realizarea unei structuri moderne, complet profesionalizate, cu un grad sporit de mobilitate, eficiență, flexibilă, dislocabilă, sustenabilă, având capacitatea de a acționa întrunit și a fi angajată într-un spectru larg de misiuni. Derularea procesului de transformare va avea ca rezultat crearea de capacități ce vor permite flexibilitate, viteză crescută de reacție și interoperabilitate (umană și tehnică), ceea ce va oferi decidenților politico-militari oportunități sporite pentru îndeplinirea obiectivelor urmărite, în concordanță cu interesul național. În fine, transformarea armatei naționale nu reprezintă un scop în sine, ci răspunsul adecvat la evoluția mediului de securitate, la transformarea organizațiilor politico-militare și la angajamentele pe care fiecare stat și le-a asumat pe plan internațional.

Procesul de transformare este unul deosebit de complex și va avea de înfruntat, fără îndoială, multiple provocări, începând de la necesitatea adaptării modului de gândire, schimbarea mentalității și îmbunătățirea capacității de adaptare la nou a personalului militar și civil din armată, până la identificarea și asigurarea resurselor financiare, umane și materiale necesare și suficiente atingerii obiectivelor stabilite.

Pentru statele membre ale unor alianțe politico-militare sau de altă natură dar cu competențe în materie de securitate și apărare procesul de transformare a armatei naționale este asociat celui de transformare a Alianței/Organizației cu competențe de securitate și apărare.

Abordare transformării armatei naționale se impune să fie una coerentă și concertată pentru a crea premisele succesului în demersul inițiat de „construire” a unei instituții militare flexibile, sustenabile, robuste, disponibile, interoperabile și moderne, aptă să-și îndeplinească, cu succes, rolurile asumate în țară și în afara acesteia în materie de securitate și apărare națională și colectivă.

Capitolul 4. Trecerea de la armata de masă la armata mixtă/de profesioniști

4.1. Profesionalizarea armatei – proces necesar

Profesionalizarea armatei este un proces necesar, caracterizat de complexitate, multidimensionalitate, de lungă durată și de generarea unor efecte diferite, sub aspectul naturii lor. Acest proces presupune transformări profunde la nivelul organizării, dotării cu armament și tehnică de luptă moderne, instruirii și activității organismului militar, schimbări acompaniate de implicațiile corespunzătoare în raporturile dintre armată și societate (societatea politică, societatea civilă, instituții ale statului), precum și în diverse compartimente ale vieții sociale. Ea nu se reduce doar la eliminarea conscripției ca unica metodă de recrutare a militarilor în termen și trecerea la metoda voluntariatului în asigurarea personalului militar, ci presupune:

a) *ridicarea* continuă a nivelului *calificării profesionale* atât a militarilor de carieră (ofițeri, maiștri militari și subofițeri), cât și a militarilor voluntari (sau militari de rând cum sunt numiți aceștia în alte armate). În acest sens, toate armatele ce au trecut la profesionalizarea personalului au acționat consecvent în direcția adaptării instituțiilor de învățământ militar ce își propun formarea și dezvoltarea profesională a efectivelor la cerințele impuse de noile misiuni ale armatei, de introducerea unor tehnologii de vârf în instituția militară și de protecție socială a personalului militar la ieșirea

din sistem. Astfel, au apărut noi reglementări privind promovarea în carieră pentru toate categoriile de militari, statute diferențiate pe categorii de militari și documente referitoare la reconversia și reinsertia militarilor în mediul civil.

b) o *întărire specializare*, în consens cu exigențele funcției și postului ocupate în organigramă, precum și cu caracteristicile tehnice ale aparatului militar și mijloacelor de luptă. Practic, se ajunge la ceea ce este numit profesionist militar. Acesta este o persoană înalt calificată, caracterizată prin *competență; responsabilitate și spirit de corp*.³⁶ El este un *expert* având cunoștințe și abilități specializate într-un domeniu semnificativ pentru activitățile umane. Capacitatea sa de expertiză este rezultatul unei pregătiri teoretice adecvate în diferite instituții de profil și a unei îndelungate experiențe în domeniu. Altfel spus, profesionistul este o autoritate recunoscută în domeniul său de activitate. Expertiza sa stă la baza standardelor obiective de competență profesională, folosite pentru departajarea profesionistului de amator. Conținutul intelectual al profesiei militare îi cere celui în cauză să-și dedice mult timp din viața sa profesională pentru formarea și perfecționarea proprie. Durata necesară formării abilității variază în raport de poziția în structura ierarhică militară, de specificul funcției (postului) ocupate și de complexitatea tehnicii din dotarea armatei. Abilitatea caracteristică militarului dobândită prin procesul de formare și perfecționare este universală, în sensul că esența sa nu este afectată de schimbări spațio-temporale. Societatea acceptă ca violența să fie folosită numai pentru scopuri recunoscute social, ca fiind utile și necesare. Ea are un interes distinct permanent și general în folosirea acestor abilități în scopul creșterii propriei securități militare.

³⁶ Nicu-Ionel, SAVA ș.a. (coord.), **Armata și societatea**, culegere de texte, București, Editura Info-Team, 1998, pp.240-250.

De asemenea, profesionistul este o persoană *responsabilă* fiind un practicant care lucrează într-un context social și care prestează un serviciu esențial pentru societate. El își asumă răspunderea pentru tot ceea ce întreprinde în calitate de expert. De menționat că responsabilitatea militarului de profesie este una de tip social și extrem de specială. Angajarea expertizei sale constituie gestionarea eficientă a violenței și are ca responsabilitate securitatea militară a societății globale. Realizarea responsabilității presupune înalte abilități profesionale, iar perfecționarea acestora implică acceptarea responsabilității. În mod firesc, responsabilitatea fiecărui militar și a armatei se angajează față de stat și națiune.

În același timp, profesionistul manifestă *spirit de corp*, adică împărtășește împreună cu ceilalți colegi valorile comune (mândrie, loialitate, încredere în sine, colegi și grup, onestitate, demnitate, onoare, disciplină, dăruire de sine, solidaritate) proprii grupului militar de apartenență, pe care îl socotește deosebit, aparte de alte colectivități umane. Corpul profesional al militarilor reprezintă o unitate socială autonomă, un grup uman cu trăsături specifice. Admiterea în acest grup uman special este permisă doar celor care îndeplinesc, cumulativ, un set de criterii (vârstă, aptitudini, studii, conduită morală) și care, apoi, parcurg un anumit stagiu de pregătire într-o instituție militară de învățământ, în raport cu calitatea pe care o vor dobândi (ofițer, subofițer, maistru militar, militar voluntar).

În literatura de specialitate se menționează că „elementele esențiale ale unui grup profesional sunt: a) un sistem de pregătire; b) un corpus de cunoștințe teoretice și de practici profesionale; c) coeziune de grup și solidaritate; d) un corpus de reguli etice și un sens al responsabilității; e) un mecanism de autoreglare.”³⁷ Este evident că profesionistul militar, prin caracteristicile sale definitorii, face parte dintr-un asemenea grup uman deosebit.

³⁷ Ibidem, p.45.

Pe de altă parte, specializarea înaltă este impusă și de introducerea noilor tehnologii, îndeosebi noile tehnologii ale informațiilor și comunicațiilor în unitățile militare. De asemenea, se asistă, în toate armatele moderne la digitalizarea structurilor militare, fenomen ce solicită personal militar și civil cu calificarea adecvată.

c) implicarea activă și responsabilă a personalului, pe toată durata serviciului militar, în tot ceea ce face subunitatea sau unitatea în care este încadrat. Militarul profesionist are o cu totul altă atitudine față de instituția militară decât cel chemat să execute serviciul militar obligatoriu. În primul rând, el vine de bunăvoie în armată și dorește să-și facă din profesia militară ocupația de bază fie pentru întreaga viață, fie pentru o perioadă însemnată de timp. Apoi, militarul profesionist are tot interesul ca armata să se mențină și să se dezvolte întrucât aceasta îi oferă pe lângă satisfacții și sursele existenței sale. În fine, pentru cei mai mulți militari, armata devine o a doua familie, prin timpul petrecut aici, prin satisfacțiile diverse oferite și, mai ales, prin siguranța zilei de mâine;

d) respectarea legilor țării și a celorlalte acte normative care reglementează activitatea militară desfășurată de către întregul efectiv, atât în țară, cât și în afara acesteia. Noile misiuni ale armatei și posibilitatea folosirii ei pe plan intern la garantarea democrației constituționale, mai concret la restabilirea ordinii publice, atunci când forțele specializate sunt depășite de evenimente, obligă pe toți militarii să cunoască și să respecte prevederile actelor normative ce le reglementează comportamentul în orice situație. De fapt, atât în interior, cât și în exterior armata are un mandat încredințat de organele competente pe care trebuie să-l cunoască și să-l respecte. În toate situațiile și cazurile se sancționează excesul de zel în îndeplinirea misiunilor încredințate dacă se depășesc prevederile legilor țării în materie de apărare și securitate;

e) iar în cazul când statul respectiv face parte dintr-o organizație politico-militară, **asigurarea compatibilității dintre militarii țării respective și cei din armatele celorlalte state membre ale alianței**. Calitatea de membru al unei alianțe politico-militare impune îndeplinirea unei serii de cerințe de către militarii pentru ca ei să poată comunica, colabora și coopera cu ceilalți militari din armatele aliate. Prin urmare, însușirea unei limbi străine, a prevederilor doctrinelor, strategiilor și regulamentelor militare după care se conduc în executarea în comun a misiunilor încredințate este absolut necesară. În plus, pregătirea militară generală, tactică și de specialitate trebuie să se facă după aceleași metode și proceduri, iar verificarea însușirii cunoștințelor și a formării deprinderilor necesare să se facă cu instrumente identice;

f) **adoptarea de către fiecare armată națională**, dintr-un stat membru al unei organizații politico-militare, **a unei structuri organizatorice flexibile, suple și modulare** cerută de participarea activă și responsabilă la executarea de misiuni în afara teritoriului național, în cadrul unor coaliții militare internaționale sub egida ONU, NATO sau UE.

Prin urmare, profesionalizarea armatei apare ca un proces necesar. El este cerut de un ansamblu de factori interni și externi. Potrivit unor opinii, profesionalizarea este o componentă a transformării armatei³⁸. Totodată, se observă în conflictele moderne o anumită tendință de generalizare din ce în ce mai mare a luptei în mediul urban. De fapt, lupta în mediul urban tinde să devină o constantă. Această contradicție se cere soluționată prin pregătirea oamenilor. De aici, necesitatea

³⁸ Vezi: Colobas LEBAS et Gerard DREVILLE, *L'expérience de la transformation dans les armées françaises*, în http://www.ihedn.fr/portail/cerems/etudes/cerems_etudes_2006_experience_armees_francaises.pdf, p.5. sau Nicole FOUILLEUL, *Entre professionnalisme traditionnel et professionnalisation en cours: la cohésion dans les troupes de marine*, în <http://www.c2sd.gsa.defense.gouv.fr/>

profesionalizării armatelor. O armată bazată pe conscripție nu are posibilitatea pregătirii adecvate a personalului militar pentru a fi în măsură să lupte, timp îndelungat, în mediul urban sau în alte condiții speciale (de exemplu, în munți sau în deșert).

În plus, noile misiuni ale armatelor impun ca acestea să fie disponibile operațional în orice moment. Armata de masă, în care cea mai mare parte a militarilor provin din conscripție, nu poate fi disponibilă operațional în orice moment. Aceasta pentru că: soldații și gradații reprezintă majoritatea personalului armatei; timpul pe care aceștia îl petrec în armată nu coincide cu cel al misiunilor încredințate; instruirea și formarea lor profesională nu corespunde cu exigențele câmpului de luptă modern; tehnologia modernă, îndeosebi a informațiilor și comunicațiilor, pretinde militari temeinic pregătiți profesional, motivați corespunzător și apți de luptă permanent.

Prin urmare, se poate afirma că profesionalizarea armatei constituie un proces complex, multidimensional, ce implică concertarea eforturilor tuturor factorilor cu responsabilități în materie de apărare și securitate și vegherea la menținerea unei corelații optime între schimbările propuse și fondurile financiare alocate acestui scop.

4.2. Factori ai trecerii de la armata de masă la armata mixtă/de profesioniști

Trecerea de la armata de masă la armata mixtă/de profesioniști, cel puțin pentru statele europene, a fost un demers natural cerut de o serie de factori de ordin intern și internațional. Printre **factorii internaționali** se cuvin menționați, datorită rolului jucat în acest proces și a importanței ce li s-a dat, următorii:

a) **diminuarea sau chiar aparenta absență a unui pericol reprezentat de un atac militar extern masiv asupra vreunui stat european**. De la căderea zidului Berlinului, noua

ordine mondială a bulversat planeta. Astfel, s-a pierdut luxul de a se cunoaște inamicul, doctrina sa, tehnicile și procedurile, ca și eventualul câmp de luptă, cu mult înainte de a se declanșa un eventual atac militar extern. În același timp, dizolvarea Pactului de la Varșovia a întărit sentimentul de siguranță al popoarelor în privința reducerii substanțiale a pericolului unei agresiuni militare externe din partea unui stat sau al unei alianțe militare;

b) dispariția războaielor interstatale, cel puțin în Europa și intensificarea războaielor intrastatale de sorginte etnică sau religioasă. Un exemplu edificator îl reprezintă conflictele armate între fostele republici ale Iugoslaviei. Consecințele acestor conflicte intrastatale sunt multiple, dar mai evidente și periculoase sunt cele de securitate. În același timp, aceste conflicte sunt o expresie a dezordinii mondiale instalate după anii 1990;

c) apariția și manifestarea pe plan internațional, în materie de apărare și securitate, pe lângă actorii tradiționali – statele lumii, organizații politico-militare și de altă natură (vezi UE), organizații ale comunității internaționale – a unor actori non statali. S-ar putea aminti aici societățile private de servicii militare și securitate, societățile private de securitate, diferite „armate”, practic sunt grupări înarmate constituite de diverse și diferite grupuri etnice și/sau religioase și care duc „lupta” cu forțele guvernului legal al țării respective;

d) *manifestarea tot mai intensă terorismului internațional*. Comunitatea mondială a reacționat relativ coerent și concertat la atentatele organizate și derulate de diferitele grupări teroriste internaționale. Actualul război din Irak și Afghanistan reflectă o modalitate de răspuns a comunității mondiale la atentatele teroriste; noile misiuni asumate de armatele unor state democratice. Este vorba de misiuni umanitare, de misiuni de menținere, restabilire sau impunere a păcii, misiuni de reconstrucție post-conflict și misiuni de luptă împotriva terorismului internațional;

e) *apariția și manifestarea unor noi pericole și amenințări de securitate*. În acest sens, literatura de specialitate menționează: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă și a vectorilor specifici acestora, crima organizată, conflictele regionale; migrația ilegală;

f) *transformarea organizației politico-militare* al cărui membru este statul respectiv. De exemplu, Alianța Nord-Atlantică se află într-un proces de transformare care a impus statelor membre să întreprindă același lucru.

Printre **factorii interni** ce au impus trecerea de la armata de masă la armata mixtă/de profesioniști se află și următorii:

a) *factorul psihosocial*: evoluția mentalităților în societate, îndeosebi a celor referitoare la „spiritul de apărare” și a legăturii armată-cetățean. Aici, un rol important par să fi avut lacunele manifestate, în timp, de conscripție ca metodă de recrutare a militarilor (gradați și soldați) și lipsa de legitimitate în ochii populației a serviciului militar obligatoriu;

b) *factorul tehnologic*: creșterea gradului de tehnicizare a armamentului, pe de o parte, și de introducerea noilor tehnologii, îndeosebi cele ale informației și comunicațiilor, pe de altă parte, solicită militari din ce în ce mai bine formați și specializați în domeniile de vârf;

c) *factorul economic*. Tot mai multe state europene, după 1990, au trecut la diminuarea bugetelor destinate apărării dat fiind noul context geostrategic și geopolitic. În plus, se pare că sistemul conscripției, într-o armată modernă și într-o societate democratică este apreciat ca destul de costisitor în comparație cu avantajele oferite în domeniul apărării și securității naționale;

d) *factorul militar*: evoluția conflictelor moderne cu cvasi dispariția confruntărilor de masă în profitul crizelor internaționale punctuale, „șintite” și multiforme ce țin de o anumită formă de externe ale profesionalizării armatei, cele interne sunt mult mai importante.

Desigur, pe lângă acești factori cu valoare generală, pot să existe și alți factori ce pun în evidență specificul național și anumite situații politico-militare, precum și dorința unor state de a-și asuma responsabilități sporite în materie de securitate și apărare pe plan regional și mondial.

De asemenea, *gradul înalt de angajare în operațiuni externe*, pe de o parte, solicită existența unei armate constituită din profesioniști și nu din personal ce execută serviciul militar obligatoriu și, pe de altă parte, permite să se formeze o armată extrem de călită în operații de înaltă și joasă intensitate, de menținere a păcii și de luptă împotriva terorismului internațional. În plus, participarea constantă a armatelor la executarea noilor misiuni are o contribuție semnificativă la formarea unei generații de comandanți/șefi care vor avea aproape întreaga experiență a focului atunci când vor accede la posturi de mare responsabilitate în structura armatei naționale sau în structuri militare multinaționale.

Profesionalizarea este importantă și pentru că întărește convingerea că omul trebuie să rămână în centrul sistemului, că el trebuie să se adapteze la necunoscut și la situații neașteptate. De unde nevoia de cultură și de învățare permanentă, obiectivul fiind buna înțelegere a rolului armatei în societate și în gestionarea crizelor și conflictelor interne și externe. De aceea, obiectivul formării profesionale și al instruirii este de a câștiga inimile și mințile efectivelor pentru a duce la bun sfârșit misiunile complexe încredințate atât în țară, cât mai ales în afara acesteia.

Complexitatea câmpului de luptă și a mijloacelor de luptă moderne impune, la rândul său, existența armatelor de profesioniști. Militarul, care avea obiceiul de a acționa pe câmpul fizic, acum, trebuie să se îngrijească de câmpul imaterial, adică de psihologic și cerebral. Iar aceasta implică libertate de acțiune, concentrarea efectelor, economie de forțe și protejarea propriilor trupe aflate fie în teatru, fie în altă situație.

Totodată, profesionalizarea armatelor este cerută de *revoluția tehnologică* care, a adus cu sine digitalizarea spațiului de luptă. Practic, digitalizarea vizează: obținerea și păstrarea avantajului asupra adversarului în materie de cunoaștere a situației operaționale; accelerarea procesului decizional grație rapidității schimburilor de informații și automatizării anumitor sarcini. În acest context, este vorba de a obține informația, de a decide și de a acționa mai repede decât adversarul. Pentru orice armată de profesioniști, aceasta se concretizează prin realizarea unui internet tactic ce pune în rețea toate elementele constitutive ale unei forțe, de la statele majore la mijloacele de luptă. Cinci ameliorări majore sunt așteptate: achiziția și prelucrarea rapidă a informației; îmbogățirea și scurtarea ciclului decizional împărțind cunoașterea situației tactice; anticiparea și accelerarea ritmului de manevră; un mai mare grad de precizie a ordinelor, a rapoartelor și a urmării situației; valorizarea efectelor fizice (creșterea vitezei de reacție a unui tir eficace față de o amenințare inopinată, de exemplu) și efectelor imateriale (acțiuni asupra minții). Toate acestea trebuie să se traducă într-o organizare diferită a statelor majore și punerea în practică a conceptului „joint”, inclusiv într-un angajament multinațional. Va trebui găsită calea mediană între supercentralizare și supercooperare, adică între o organizare foarte ierarhizată și o organizare semnificativă în rețea. De aici, nevoia de polivalență a armatelor actuale și viitoare. Acest concept de polivalență implică o transformare a structurii organizatorice a armatelor, evoluția efectuându-se către forțe numite mediane și luarea în calcul a capacității intrinseci a unei unități ca rezultată a capacităților de care aceasta dispune.

Acțiunea factorilor ce impun realizarea profesionalizării armatei naționale este una interdependentă și continuă. Desigur, într-un moment unii factori vor fi dominanți ca intensitate și amplitudine a influenței, iar în alt moment locul lor este luat de alți factori. De exemplu, noile misiuni ale armatelor și efectele

revoluției tehnologice asupra acestora pot fi factori dominanți la un moment dat și, ca atare să exercite o influență semnificativă asupra evoluției instituției militare, ca entitate, dar și asupra modalităților de întrebuințare a categoriilor de forțe în purtarea războiului.

4.3. Profesionalizarea Armatei României

4.3.1. Cerințe ale profesionalizării Armatei României

Profesionalizarea Armatei României reprezintă o necesitate obiectivă stringentă. Printre motivele unei asemenea importante opțiuni politico-militare se numără și următoarele: *realizarea* cu succes a *reformei* din armată și derularea procesului de transformare a instituției militare; *înfăptuirea cerințelor unor tratate* și convenții internaționale la care România este parte; *calitatea României de stat membru NATO*; *înzestrarea armatei* cu echipamente militare și tehnică de luptă moderne; *eficiența și eficacitatea* în acțiunea militară; *considerente demografice*; *democratizarea societății românești*; *caracteristicile și tendințele* de evoluție ale mediului de securitate națională, zonală, regională și globală; *transformarea, în curs de derulare, din armatele statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice și în cadrul acesteia din urmă.*

Realizarea cu succes a reformei din armată. După 1989, Armata României a intrat într-un amplu, multidimensional și continuu proces de reformă, prin înfăptuirea căruia s-a urmărit și se urmărește sporirea capacității acestei instituții importante a statului de a-și îndeplini, în orice condiții, misiunile constituționale ce îi revin și a obligațiilor asumate de țara noastră, pe plan internațional. Totodată, reforma a reprezentat una dintre condițiile realizării compatibilității și

interoperabilității conceptuale și acționale cu armatele statelor membre ale NATO. În modelarea sistemului militar românesc, s-au avut în vedere modificările geopolitice și geostrategice din mediul internațional de securitate, precum și posibilele tendințe și evoluții în plan regional și global. Constituirea viitoarei structuri a Armatei României, declanșată practic la începutul anilor '90, odată cu schimbările politice majore din societatea românească, a trecut printr-un amplu proces de clarificări conceptuale, structurale și acționale. Întreaga activitate desfășurată în Armata României a avut ca obiectiv fundamental realizarea unei forțe robuste, suplă și flexibile, cu un înalt grad de instruire și cu posibilități reale de desfășurare și susținere, care să răspundă atât cerințelor de apărare națională, cât și celor de participare la apărarea colectivă, în strânsă corelație cu posibilele amenințări și cu resursele la dispoziție. Restructurarea armatei a vizat continuarea procesului de creare a unei structuri moderne, modulare, performante, eficiente, compatibilă cu cele din armatele statelor membre ale NATO.

Modernizarea Armatei României a vizat următoarele direcții de acțiune: revizuirea fundamentală a structurii de forțe pentru a răspunde cerințelor noului mediu de securitate, precum și statutului de membru al NATO; redimensionarea structurilor centrale ale Ministerului Apărării Naționale, pentru eficientizarea procesului decizional și a acțiunilor în direcția restructurării și modernizării Armatei României; asigurarea susținerii financiare, prin Bugetul de stat și venituri extrabugetare, dimensionate și fundamentate prin intermediul sistemului de planificare, programare, bugetare și evaluare a forțelor, activităților și resurselor în MAPN, pe baza programelor de constituire, modernizare și pregătire a Armatei României; realizarea unor structuri echilibrate de personal, precum și eficientizarea modalităților de disponibilizare și de protecție socială a acestuia.

Pentru o înțelegere corectă a procesului de restructurare și modernizare a armatei și pentru perceperea reală a dimensiunii acestuia, este necesar să se facă o scurtă trecere în revistă a principalelor etape parcurse, de-a lungul acestei perioade.

Astfel, între 1990 și 2000, procesul de restructurare a armatei s-a desfășurat în trei etape și a avut ca rezultat reducerea efectivelor Armatei României de la 320.000 de funcții militare, în anul 1990, la 112.000 de funcții militare, la începutul anului 2005.

Prima etapă, 1990-1993, a avut ca obiective prioritare ajustarea structurală rapidă a armatei. Totodată, s-a urmărit crearea noului cadru legislativ pentru organizarea și funcționarea acesteia și declanșarea unor programe de modernizare și înzestrare.

Etapa a doua, 1994-1996, declanșată prin semnarea Documentului-cadru al Parteneriatului pentru Pace și prin adoptarea primului ciclu de evaluare și analiză în cadrul acestui parteneriat – CICLUL I PART – s-a caracterizat prin nominalizarea capacităților pentru participarea la misiuni NATO - Pfp și prin declanșarea procesului de realizare a interoperabilității cu armatele statelor membre ale NATO, prin asumarea a 19 obiective de interoperabilitate.

Etapa a treia, 1997-2000, marcată de conceptul Parteneriatul Operațional Intensificat, lansat la reuniunea de la Sintra și la Summitul de la Madrid, a corespuns CICLULUI II PART, în care procesul de realizare a interoperabilității a continuat prin adoptarea a 84 de obiective de parteneriat și interoperabilitate.

Etapa a patra, 2001-2004, a constituit perioada de recuperare a rămănelor în urmă și revigorarea procesului de reformă. Din cele 84 de obiective de parteneriat și interoperabilitate, erau îndeplinite 1,5 obiective³⁹.

³⁹ Vezi *Reformă și integrare*, în <http://www.presamil.ro/2004/43/>

Dacă perioada 1997-2000 poate fi considerată una de început și de tatonări, se poate aprecia că perioada 2001-2004 reprezintă o etapă de revigorare și relansare a scopurilor pentru îndeplinirea obiectivelor propuse, prin rezultatele obținute în înfăptuirea reformei. În continuare are loc o etapă calitativă în derularea reformei Armatei României și anume transformarea acestei instituții, în consens cu procesul similar din armatele celorlalte state membre NATO. Reforma și transformarea Armatei României reprezintă pentru apărarea și securitatea națională o necesitate. Obiectivul principal al forțelor armate ale României era acela de a deveni un element al stabilității și securității naționale și un aliat credibil, eficient. Participarea în cadrul misiunilor internaționale, în conformitate cu angajamentele politice și militare asumate, reprezintă o prioritate și o garanție pentru promovarea și protejarea intereselor naționale și a valorilor democratice.

Practic, realizarea reformei, la cei mai înalți parametri, permite armatei să se adapteze adecvat și flexibil la schimbările sociale, economice, culturale, politice, militare profunde din societatea românească, dar și la cele produse în mediul de securitate din zonă, regiune sau pe plan global. Începând din 2004, România este membru cu drepturi depline al Alianței Nord-Atlantice. În aceste condiții, reforma din armata sa se caracterizează prin: *transparență; vizibilitate; continuitate; finanțare selectivă*, funcție de obiectivele urmărite.⁴⁰

Dar, reforma se face *cu și prin intermediul oamenilor* de care această instituție dispune. O calitate înaltă a personalului constituie o premisă a succesului reformei din armată, pe de o parte. Pe de altă parte, sarcinile și obiectivele propuse prin reformă, proiectarea activităților specifice și transpunerea lor în practică impun, în mod obligatoriu, existența unui personal

⁴⁰ Gl. dr. Mircea, MUREȘAN, Armata României după reuniunea la nivel înalt de la Praga, în volumul **Integrarea euro-atlantică, priorități post-Praga**, București, Editura A.I.S.M., 2002, p.8.

militar calificat, la toate nivelurile ierarhice. De aici, nevoia profesionalizării armatei, atât prin perfecționarea pregătirii militare și de specialitate a cadrelor permanente (ofițeri și subofițeri), cât și printr-o instruire corespunzătoare a celorlalți militari. Mai precis, este vorba de înlocuirea treptată a actualilor militari în termen cu militari voluntari care să poată acționa în direcția și sensul pretinse de obiectivele reformei din armată. Aceasta întrucât la succesul reformei contribuie, într-o măsură însemnată, și această categorie de personal. Sarcini și obiective complexe, vizând transformări structurale și de conținut ale vieții și activității din armată se pot îndeplini doar de oameni calificați corespunzător, care știu să facă și fac ceea ce le pretinde funcția (postul) pe care-l ocupă în structura militară, motivați superior, legați sentimental de profesia pe care o practică și care își vor petrece, în mod, voluntar o parte însemnată din viață în instituția militară.

Înfăptuirea cerințelor unor tratate internaționale la care România este parte. Începând cu 1990, România a semnat o serie de tratate și convenții internaționale cu privire la forțele armate convenționale în Europa. Potrivit acestor tratate și convenții, pe care Parlamentul țării le-a ratificat, Armata României va dispune de un anumit număr de mijloace de luptă – tancuri de luptă; vehicule blindate de luptă; piese de artilerie; avioane de luptă; elicoptere de atac. Reducerea cantitativă a acestor mijloace de luptă presupune și reducerea efectivelor care, în mod firesc, le-ar fi deservit. De aceea, atât diminuarea efectivelor, cât și a unor categorii de tehnică de luptă solicită măsuri compensatorii, în ambele planuri (uman și tehnic). Din perspectivă umană soluția o constituie perfecționarea pregătirii profesionale a personalului militar care se va instrui și, probabil, va lupta folosind tehnica din dotare (atât cea existentă modernizată, cât și cea nou achiziționată, în conformitate cu programele în derulare). Altfel spus, este absolut necesar înlocuirea cantității prin calitate, adică profesionalizarea tuturor

militarilor, nu numai a cadrelor active și de rezervă, concomitent cu dotarea cu tehnică de luptă modernă și armament, similare sub aspectul caracteristicilor tehnico-tactice cu cele existente în armatele statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice.

Cerințele impuse de statutul României de membru cu drepturi depline al NATO și al UE. Ca stat membru al Alianței Nord-Atlantice și al UE, România acționează consecvent pentru asigurarea compatibilității și interoperabilității armatei naționale cu armatele celorlalte țări partenere. În plus, a *sporit cantitativ și calitativ participarea structurilor militare românești la misiuni umanitare, la Pfp, la misiuni de menținere a păcii etc.*⁴¹ Participarea eficientă și eficientă la asemenea misiuni impune, în mod obligatoriu, existența unor structuri militare formate exclusiv din militari profesioniști, temeinic pregătiți sub aspect teoretic, cu deprinderi și abilități care să-i facă compatibili cu militarii aparținând statelor membre ale Alianței nord-atlantice. Totodată, are loc o implicare mai substanțială, politică, diplomatică și militară a țării noastre în efortul de stabilizare și normalizare a situației din Balcani și Caucaz, precum și de extindere a cooperării dintre statele din zona Mării Negre.

De asemenea, în plan intern, se accentuează demersurile celor în drept de a rezolva probleme ce țin de însăși esența oricărei societăți democratice, cum ar fi: funcționarea instituțiilor democratice; principiul separării puterilor în stat; aplicarea consecventă a prevederilor constituționale și a legilor; eficiența administrației de stat, independența justiției. Un alt criteriu, la îndeplinirea căruia se acționează consecvent, îl reprezintă promovarea stabilității interne și a bunăstării prin dezvoltare economică, justiție socială și atitudine responsabilă față de protecția mediului. În același timp, se acționează, în mod concertat, de către toate instituțiile abilitate prin lege, dar

⁴¹ Gl. dr. Mircea MUREȘAN, *op.cit.*, pp.14-17.

și a societății civile pentru combaterea și diminuarea fenomenelor de corupție din societatea românească.

Înzestrarea armatei cu echipamente militare și tehnică de luptă moderne. Armata României este, în prezent, puternic preocupată de înzestrarea subunităților și unităților sale cu echipamente, sisteme de arme și tehnologie care să-i asigure superioritatea în toate tipurile de conflicte în care este posibil să fie angajată, precum și modernizarea tehnicii existente. Aparatura, armamentul și tehnica de luptă moderne, adică suportul tehnic al combatanților solicită ca aceștia să fie pregătiți teoretic și practic încât să fie în măsură să le exploateze cât mai eficient și eficace. Tehnica de luptă, echipamentele și armamentul cu care armata este dotată sau urmează să fie înzestrată, potrivit programelor de achiziție și de modernizare a tehnicii militare aflate în desfășurare, impun prezența unor profesioniști care să asigure o utilizare, o întreținere și o întrebuințare în luptă a acestora la nivelul parametrilor tactico-tehnici proiectați. Dar, în armată profesioniști nu pot exista decât prin profesionalizarea integrală a acestei instituții, prin trecerea de la serviciul militar obligatoriu la serviciul militar bazat pe voluntariat, prin pregătirea în instituțiile militare de învățământ a celor care optează pentru cariera și/sau profesia militară. Cea mai modernă tehnică de luptă este lipsită de valoare dacă personalul care trebuie să o deservească nu dispune de suficient timp pentru cunoașterea, exploatarea și mânuirea ei, nu este corespunzător motivat material și profesional să fie un luptător desăvârșit. Totodată, costurile diverse generate de mijloacele de luptă moderne sunt suficient de mari ca ele să nu fie lăsate pe mâna unor diletanți. De aceea, în întreaga lume înzestrarea armatelor cu tehnică de luptă modernă s-a făcut simultan cu profesionalizarea personalului lor.

Eficiența și eficacitatea în acțiunea militară. Acțiunea militară este un tip specific de acțiune umană, de care se

deosebește prin latura calitativă a componentelor sale. Ea constituie obiectul de studiu și pregătire practică la pace al profesiei militare și conținutul reprezentativ al profesiei pe timp de război. Totodată, acțiunea militară determină notele specifice ale profesiei militare, în raport cu nivelul de dezvoltare al societății, contextul social-istoric al vremii și apartenența sau nu la o alianță politico-militară.

Armata de masă, produs al dezvoltării capitaliste a societății, nu a urmărit profesionalizarea întregii resurse umane, ci numai a corpului de comandă. Luptătorilor proveniți prin conscripție li se asigura o instruire pentru luptă elaborată relativ empiric, care le permitea să-și îndeplinească sarcinile ce le reveneau pe câmpul de bătălie. Lucrurile se schimbă odată cu creșterea gradului de complexitate al armamentului cu care sunt dotați combatanții și al mijloacelor de luptă din înzestrarea subunităților și unităților militare. În plus, o tehnică de luptă sofisticată presupune costuri ridicate la achiziție, la întreținere și pentru instruirea efectivelor. De aici, necesitatea profesionalizării celor care urmează să se instruiască pe aceasta și să o întrebuințeze în caz de război.

Totodată, planificarea, organizarea și desfășurarea luptei armate duse cu astfel de mijloace solicită agenților decidenți înalte competențe profesionale. În prezent, se asistă la o accentuată cibernetizare și matematizare a câmpului de luptă, ceea ce presupune profesionalizarea armatei. De asemenea, acțiunile de luptă se disting printr-o dinamică alertă, ceea ce face necesară ținerea lor sub un control strict, cu scopul de a preîntâmpina o desfășurare aleatoare a lor. Toate acestea solicită dezvoltarea capacităților comandanților de a alege cea formă de luptă care se estimează, pe temeiul unor criterii riguroși științifice, că va fi cea mai performantă variantă de acțiune. Pe de altă parte, complexitatea luptei impune coordonarea intervențiilor agenților acțiunii militare în vederea îndeplinirii obiectivelor stabilite.

De regulă, *conduita umană* trebuie să fie adecvată scopului propus a fi realizat. Aceasta impune, printre altele, luarea în considerare a următoarelor aspecte: *alegerea* variantei optime de acțiune să țină seama de calitățile de profesionist ale militarului; *stăpânirea situației* de luptă; *existența* unui sistem de norme care să reglementeze activitatea decizională și comportamentală pentru îndeplinirea unei misiuni.⁴²

Considerente demografice. Populația României a scăzut cu aproximativ un milion de persoane față de 1992, când s-a efectuat penultimul recensământ, arată recenzia populației efectuată la 18 martie 2002. Tendința demografică s-a modificat radical, revenindu-se practic la valorile existente în 1977, în condițiile în care în perioada 1977-1992 s-a înregistrat o creștere a numărului de locuitori ai României cu aproximativ un milion de persoane. Astfel, în timp ce cu 17 ani în urmă pe teritoriul țării noastre se aflau 22.810.035 persoane, în 2007 (la 01 iulie) s-au înregistrat 21.623.849 de persoane, România ocupând din acest punct de vedere locul nouă în Europa.

Evoluția populației, în ultimii 18 ani, a fost influențată în primul rând de scăderea accentuată a natalității și, totodată, de soldul negativ al migrației externe, toate acestea conducând la un ritm mediu anual de scădere a numărului de locuitori de 0,5%. Spre exemplu, în comparație cu anul 1992, când numărul mediu de copii născuți vii care reveneau la 1000 de femei în vârstă de peste 15 ani se ridica la 1802, în 2002 s-au născut numai 1648 de copii la 1000 de femei. Datele recensământului relevă că România se confruntă în continuare cu o accentuare a procesului de îmbătrânire demografică, tendință cu profunde implicații la nivel social, economic.

Având în vedere tendința actuală de creștere a numărului de persoane în vârstă și, totodată, scăderea ponderii tinerilor din totalul cetățenilor din România, structura socio-

economică a populației în 2007 continuă să confirme faptul că populația activă și ocupată este în scădere. Efectele pe care procesul de îmbătrânire le are asupra desfășurării vieții economice și sociale cât și asupra evoluției demografice sunt evidențiate și de *raportul de dependență*, adică proporția dintre populația cu vârste cuprinse între 15 și 64 de ani și persoanele situate sub și peste aceste limite.

Toate aceste elemente demografice influențează direct și semnificativ organizarea, mărimea, viața și activitatea armatei, precum și resursele umane, materiale și financiare pe care societatea și le poate permite alocării instituției militare. În plan uman, este posibil să se asiste la o selecție negativă atât a militarilor de carieră, cât și a militarilor angajați pe bază de contract. Datorită resurselor materiale și financiare, relativ modeste, pe care economia națională le poate pune la dispoziția armatei, aceasta trebuie să-și calculeze cu foarte multă atenție și rigurozitate necesarul de oameni, materiale, bani în așa fel încât să fie în măsură să-și îndeplinească misiunile încredințate, în țară și în afara ei.

Democratizarea societății românești. După 1989, România a intrat într-un complex și amplu proces de tranziție de la economia supercentralizată și statul dictatorial, la economia de piață și statul de drept. Parcurgerea acestei perioade va conduce la democratizarea societății românești, ceea ce va trebui să se reflecte adecvat și în modul de executare a serviciului militar. Conscripția nu este consubstanțială democrației. Practic, ea nu a statuat o egalitate reală a cetățenilor țării în ceea ce privește efectuarea serviciului militar. Ea a permis ca armata să dispună de oameni mulți cu costuri reduse. (Așa se explică, în mare parte, faptul că au existat înainte de 1989 unități și mari unități care lucrau în economia națională, în mod permanent, precum și participarea unor detașamente militare la muncile agricole. De fapt, conscripții reprezentau, în economia socialistă, o forță de

⁴² Laurențiu-Mihail, GRIGORE, **Profesionalizarea armatei-cerință a eficienței acțiunii militare**, București, Editura A.I.S.M., 2001, pp.40-42.

muncă ieftină, disciplinată și obedientă). Dimpotrivă, prin modul concret de recrutare conscripția a permis apariția și dezvoltarea inegalității tinerilor în executarea serviciului militar. Prin lege, erau exceptați o serie de tineri de la conscripție. În plus, o societate democratică oferă șanse egale tuturor membrilor săi în toate domeniile de activitate. Libertatea individului (sub toate aspectele) este o caracteristică definitorie a unei astfel de societăți. De aceea, renunțarea la conscripție și trecerea la voluntariat în recrutarea întregului personal al armatei este o dimensiune specifică noi etape de dezvoltare socială a țării noastre. În plus, acum se cere să se țină seama de atitudinea opiniei publice privind reducerea cheltuielilor pentru apărare, în condițiile creșterii densității tehnologice în armată și a aderării țării la NATO și UE.

Starea actuală și tendințele de evoluție ale mediului de securitate național, zonal și regional. Mediul de securitate, ca ansamblu a condițiilor interne și internaționale, favorabile dezvoltării individuale și sociale, la nivel național, zonal și regional, se caracterizează printr-o relativă stabilitate, adică se află în starea de normalitate. Riscurile și amenințările proprii Războiului Rece au dispărut sau s-au diminuat considerabil. Acum, altele sunt riscurile și amenințările la adresa securității naționale, zonale și globale. Printre acestea se numără: terorismul internațional, crima organizată, traficul ilegal de persoane. Apărarea față de acestea presupune adoptarea unor strategii de securitate națională, zonală adecvată noilor condiții. Punerea în practică a unor asemenea strategii solicită existența unei armate de profesioniști în locul celei de masă.

O armată de profesioniști este, prin definiție, suplă, mobilă și capabilă să intervină acolo unde interesele naționale o cer, adică nu numai în spațiul național, ci și în afara acestuia. Cu alte cuvinte, este necesară constituirea unei forțe de intervenție rapidă, care să poată acționa, în timp optim, acolo unde mediul de securitate zonal, regional sau global o impune.

Ori, o asemenea forță nu poate fi compusă decât din voluntari, adică din profesioniști care știu ce au de făcut, fac și își asumă răspunderea pentru comportamentul lor, într-o situație sau alta. În plus, asemenea structuri militare sunt înzestrate cu tehnică de luptă modernă pe care combatanții sunt instruiți temeinic și motivați superior să o folosească la parametrii proiectați.

Reforma din armatele statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice. Și armatele țărilor membre ale NATO se restructurează, se modernizează, adică fac reformă în vederea adaptării adecvate și flexibile la transformările sociale, economice, politice, militare, culturale, interne și internaționale. De altfel, încetarea Războiului Rece, dispariția Pactului de la Varșovia odată cu prăbușirea sistemului socialist din U.R.S.S. și țările europene aliate ei, revoluția în domeniul militar, definirea noilor misiuni ale NATO, ca alianță politico-militară au impus derularea unei reforme sistematice și semnificative în armatele tuturor statelor membre.

În aproape toate aceste țări a fost elaborată așa numita *Cartă albă a guvernului* (sau un document similar), în care s-au publicat date privind tendințele de evoluție a armatei naționale, atât în ceea ce privește efectivele pe categorii de forțe, cât și nivelul de înzestrare cu mijloace de luptă moderne. Practic, o astfel de Cartă dă dimensiunile și coordonatele reformei din armată, precum și informații privind misiunile pe care această instituție le va îndeplini în anii următori, atât ca armată națională, cât și ca parte a unei alianțe politico-militare. Țara noastră, ca stat membru al Alianței Nord-Atlantice, trebuie să țină seama de dimensiunile și efectele probabile ale transformărilor din armatele NATO și ale Alianței însuși pentru ca reforma și transformările din propria armată să conducă la realizarea compatibilității și interoperabilității cu acestea. Iar, o dimensiune importantă a reformei din armata acestor țări, cât și din cea a României o reprezintă profesionalizarea instituției militare, văzută ca proces necesar, complex și de durată.

În mod sintetic, se poate afirma că profesionalizarea armatei a fost motivată: *sociologic* (evoluția mentalităților în societate, mai ales pierderea sensului conștiinței, prin slăbirea „spiritului de apărare” și a legăturii armată-cetățean); *geopolitic și militar* (evoluția conflictelor moderne cu cvasi dispariția confruntărilor de masă și apariția tot mai frecventă a crizelor internaționale punctuale și multiforme ce țin de o anumită formă de menținere a ordinii publice pe care războiul propriu-zis nu o poate asigura); *tehnologic* (armata din ce în ce mai mult este dotată cu mijloace de luptă, dispozitive și aparatură cu un înalt grad de tehnicitate. Aceasta face cere, în mod imperios, luptători din ce în ce mai bine formați profesional și specializați în domeniile de vârf ale tehnicii militare și informaționale.

4.3.2. Caracteristici ale profesionalizării Armatei României

Profesionalizarea armatei prezintă o serie de caracteristici ce definesc acest proces de o înaltă complexitate și responsabilitate atât pentru decidenți și conducători, cât și pentru executanți. Printre aceste trăsături esențiale se află dimensiunile: umană; structurală; materială; militară; normativă.

Dimensiunea umană. Reflectă schimbările profunde care se produc în instituția militară în ceea ce privește: recrutarea resursei umane (elaborarea și stabilirea unui set de criterii riguros științifice de selecție); formarea profesională, prin parcurgerea obligatorie a unor forme de învățământ militar; perfecționarea pregătirii profesionale pe parcursul carierei militare; promovarea în structurile militare potrivit unor norme și criterii cunoscute de cei în cauză încă de la intrarea în sistem; reconversia celor care ies din sistem, la încheierea contractului de angajare; reintegrarea socială a celor trecuți în rezervă; mărirea efectivelor active și de rezervă ale armatei; structura personalului armatei (ofițeri, subofițeri, maiștri

militari, militari angajați pe bază de contract); folosirea efectivelor militare numai în activități ce țin de atribuțiile postului (funcției) pe care sunt încadrați și caracterul misiunilor (ordinelor) legale încredințate.

În acest sens, se cer menționate obiectivele prioritare în domeniul resurselor umane, definite prin Concepția privind managementul resurselor umane și a măsurilor incluse în Programul Național Anual pentru Integrarea României în NATO, iar din 2003 pe baza Calendarului de Definitivare a Reformei, au fost: modernizarea sistemului de management al carierei militare în consens cu teoria și practica din armatele moderne, membre NATO; reducerea efectivelor, concomitent cu restructurarea personalului pe categorii de personal și grade militare, potrivit cerințelor de interoperabilitate cu armatele NATO în acest domeniu; profesionalizarea personalului în acord cu standardele și procedurile NATO; însușirea limbii engleze, ca premisă a asigurării participării personalului Armatei României în comandamente mixte NATO; reconversia personalului militar disponibilizat, ca urmare a procesului de restructurare a armatei

Modernizarea sistemului de management al carierei militare a fost realizată prin programe ce au vizat toate componentele managementului resurselor umane ale apărării: definirea posturilor, recrutarea și selecția personalului, pregătirea și evoluția în carieră a acestuia, evaluarea și motivarea pentru profesia militară.

În domeniul posturilor a fost adoptat modelul de structurare a acestora pe grade militare de tip piramidal. Pe baza acestui model au fost elaborate principii și norme de definire a funcțiilor, utilizate la descrierea și structurarea posturilor pe corpuri de personal și grade militare, menite să asigure: o ierarhie a gradelor militare descrescătoare, de jos în sus, de tip piramidal; raportul ofițeri/subofițeri către valoarea 1/3; ponderea sublocotenenților, locotenenților și căpitanilor în

totalul ofițerilor, de peste 60%; ponderea sergenților, sergenților majori și plutonierilor în totalul subofițerilor de peste 50%⁴³.

Pentru recrutarea și selecția personalului militar profesionalizat a fost construit un sistem compatibil cu cel din armatele NATO, format din 41 de birouri informare-recrutare – câte unul în fiecare județ și în municipiul București – și trei centre zonale de selecție și orientare care asigură, începând din anul 1999, candidații cu potențial adecvat pentru instituțiile militare de învățământ.

Realizarea principală în acest domeniu, o constituie punerea în aplicare, începând din anul 2001, a unui nou sistem de management al carierei militare, ca urmare a modificării Legii statutului cadrelor militare și adoptării, prin Hotărâre a Guvernului României, a *Ghidului carierei militare*. Acest sistem, compatibil cu cele din armatele statelor membre NATO, adaptat la nevoile actuale și de perspectivă ale Armatei României, asigură transparență, șanse egale și corectitudine în promovarea ofițerilor, maiștrilor militari și subofițerilor pe treptele ierarhiei militare prin **două instrumente esențiale**: *Ghidul carierei militare* și *Comisiile de selecție*.

Ridicarea gradului de profesionalizare a armatei s-a realizat, pe de o parte, prin creșterea ponderii militarilor angajați pe bază de voluntariat, în totalul efectivelor armatei, iar pe de altă parte, prin perfecționarea sistemului de pregătire și instruire a personalului astfel încât acesta să poată acționa potrivit cerințelor acțiunilor militare la care armata noastră a fost participant tot mai activ.

Referitor la structura personalului militar încadrat pe bază de voluntariat se remarcă evoluția acestuia, în totalul personalului militar de la 40 % în anul 1989, la 68 % în anul

⁴³ Vezi: Cdor Victor, BARBU, *Restructurarea resurselor umane*, în <http://www.presamil.ro/SMM/2004/03-04>

2004⁴⁴. Această evoluție a fost determinată, pe de o parte, de reducerea militarilor de conscripție, iar pe de altă parte, de crearea și utilizarea unei noi categorii de personal profesionalizat: militari angajați pe bază de contract.

Dimensiunea structurală. Aceasta descrie modul concret de organizare a instituției militare pe categorii de arme, iar în interiorul lor, felul în care sunt constituite subunitățile, unitățile și marile unități. Armata de profesioniști are o structură suplă care îi permite să îndeplinească misiunile încredințate, acolo unde interesele fundamentale naționale o impun. Fiind formată din subunități, unități și mari unități alcătuite din profesioniști, ea are efective mult reduse comparativ cu armata de masă. Aceasta din urmă este intens preocupată să dea de „lucru” efectivelor relativ numeroase de militari în termen, care vor fi angajate în diverse activități ce nu țin de specificul militar. De asemenea, organigrama subunităților, unităților și marilor unități dintr-o armată de profesioniști este adecvată specificului misiunilor de executat. Astfel, subunitățile și unitățile, de pildă, din structura forțelor terestre au o organigramă diferită de cea existentă în forțele navale, având în vedere atât natura misiunilor probabile, cât și mijloacele de luptă din dotare.

În plus, militarii de profesie fiind plătiți mult mai bine decât cei rezultați din conscripție sunt puși să efectueze doar sarcini calificate și în consens cu atribuțiile postului (funcției) ocupat în armată. Aceștia nu se pot folosi ca mână de lucru ieftină în subunități și unități așa cum se apela frecvent la cei ajunși în armată pe calea conscripției. În același timp, armata de profesioniști adoptă o structură în deplin consens cu principiile economiei de piață. Ea nu-și poate permite să angajeze efective decât în limita fondurilor alocate, în bugetul apărării, pentru resursa umană. Totodată, structura armatei de profesioniști din România a ținut seama de nevoia compatibilității și

⁴⁴ Ibidem.

interoperabilității sale cu armatele celorlalte state membre ale Alianței Nord-Atlantice.

Dimensiunea materială. Aceasta reflectă atât existentul, cât și necesarul de bunuri materiale din dotarea unităților și marilor unități, care permit derularea fără disfuncționalități majore a activității specifice. Prin bunuri materiale se înțeleg următoarele: *clădiri* (dormitoare, birouri, ateliere, săli de clasă); *tehnica de luptă* (blindate, tunuri, stații de radiolocație, avioane); *armamentul de infanterie; mijloacele de transport; aparatura și echipamentele militare; baza de pregătire și instruire* (poligoane, biblioteci, tehnică de calcul).

Dotarea cu bunuri materiale a armatei profesionalizate ține seama de următoarele *restricții*: fondurile alocate atât pentru modernizarea celor existente, cât și cumpărarea altora noi mai performante; caracterul și conținutul misiunilor de îndeplinit în țară și în afara ei; asigurarea compatibilității și interoperabilității cu celelalte armate membre ale aceleiași alianțe politico-militare. De asemenea, dimensiunea materială a armatei de profesie trebuie să țină seama și de *restricțiile impuse și asumate* de statul respectiv prin diferite tratate și convenții internaționale în ceea ce privește *cantitatea unor categorii de mijloace de luptă* (tunuri, avioane, elicoptere, blindate).

Dimensiunea militară. Redă totalitatea proceselor, fenomenelor și faptelor semnificative din viața și activitatea armatei profesionalizate, ca instituție cu misiuni specifice în statul de drept. Ca variabile principale ale acestei dimensiuni sunt procesele și fenomenele generate de materializarea prevederilor strategiei militare naționale, strategiei militare a fiecărei categorii de forțe armate, operațiilor militare și aspectelor tactice ale luptei. Toate acestea, în cazul armatei profesionalizate dobândesc sensuri noi, derivate din specificul organizării și activității acestei instituții constituită în vederea ducerii luptei armate, precum și din subordonarea sa,

necondiționată, față de puterea politică, față de cei aflați la conducerea țării prin voința electoratului. În plus, prin modul de constituire (voluntariat) armata profesionalizată se aseamănă cu celelalte instituții (întreprinderi, organizații), ea dobândind o anumită distanță de națiunea din care face parte. La accentuarea acestei trăsături o contribuție însemnată are participarea unor structuri ale armatei la o multitudine de misiuni în afara teritoriului național, de fapt acolo unde interesele țării o cer, în mod obiectiv.

Dimensiunea normativă. Include totalitatea variabilelor referitoare la actele normative (legi, strategii, doctrine, regulamente, ordine, dispoziții, instrucțiuni) prin care se stabilesc coordonatele și parametri de existență și funcționare ai armatei profesionalizate. Organizarea, conducerea și desfășurarea activității și vieții din instituția militară sunt stabilite prin legi adoptate de către Parlament. Prevederile acestor acte normative prind viață prin activitatea concretă a efectivilor armatei. Totodată, ca o continuare firească a legilor care reglementează activitatea și viața din unități și mari unități, organele competente elaborează și emit strategii (de exemplu, strategia de securitate națională, strategia militară), doctrine, regulamente, instrucțiuni. Toate aceste documente se impun a fi gândite și întocmite pentru a servi cât mai bine unei armate de profesie. De asemenea, ele se cer elaborate în deplin consens cu prevederile actelor normative similare din țările cu care România va colabora ca membră a Alianței Nord-Atlantice. De aceea, este necesar ca atât în elaborarea, cât mai ales în adaptarea lor oportună la schimbările produse în mediul de securitate (intern, zonal, regional, global) să se instituie o manieră deschisă de lucru, caracterizată prin flexibilitate, creativitate și operativitate.

Este evident că între aceste dimensiuni există strânse legături ele influențându-se și interacționând pe tot timpul existenței lor. Orice schimbare, într-un sens sau altul, într-una

din aceste dimensiuni se răsfrânge asupra stării și manifestării celorlalte. De pildă, dacă se modifică substanțial una din legile juridice care reglementează activitatea din armată, atunci se vor produce modificări și în celelalte dimensiuni, care într-un fel sau altul au tangență cu domeniul reglementat prin respectivul act normativ. La fel, dacă se produc modificări semnificative, de exemplu, în strategia națională de securitate acestea se vor răsfrânge, într-o manieră specifică, și asupra celorlalte dimensiuni ale profesionalizării armatei.

4.4. Dimensiuni și efecte ale profesionalizării armatei naționale

Literatura de specialitate prezintă și alte dimensiuni ale profesionalizării armatei naționale. Printre acestea se află și următoarele:

a) *dimensiunea interarme-* se referă la integrarea forțelor terestre, aeriene și navale atât în planificare, cât și în întrebuintărea lor pe câmpul de luptă. Pe de altă parte, această dimensiune are în vedere și o pregătire adecvată a militarilor, indiferent de arma de care aparțin, în așa fel încât să poată coopera și să se înțeleagă cu camarazii ce aparțin altor categorii de forțe. Aceasta cu atât mai mult cu cât majoritatea misiunilor ce se execută în afara teritoriului național presupun cooperarea strânsă între militarii ce aparțin forțelor terestre, aeriene și navale ale tuturor statelor participante la respectiva operație militară. Războaiele din Golf au demonstrat convingător acest lucru;

b) *dimensiunea interministerială* - face referire la faptul că problemele apărării și securității se rezolvă în comun de către mai multe ministere, nu doar de către Ministerul Apărării Naționale;

c) *dimensiunea multinațională*. Internaționalizarea misiunilor, fie că sunt operaționale, de mentenanță sau altele,

este un fapt care există începând cu al Doilea Război Mondial. De exemplu, limba engleză este limba de lucru pentru întregul personal în operațiuni militare externe, de aici necesitatea cunoașterii ei de către militarii și civilii participanți la misiunea respectivă. Pe de altă parte, dimensiunea multinațională impune ca „militarul de mâine”, în plus față de calitățile tradiționale ale acestuia, se posedă inițiativă, îndrăzneală, autonomia de decizie, flexibilitatea intelectuală pentru munca în rețea și cu mulți șefi concomitent. De asemenea, trebuie să aibă o viziune politico-militară largă care să-i permită să vadă departe, să-și asume discursul politic fără a se „politiza” când lucrează în multinațional.

Multinaționalul a devenit și va rămâne un mediu de lucru regulat, dacă nu cotidian. Această dimensiune presupune punerea în operă a calităților bazate pe cultura generală, capacitățile relaționale, comunicarea și negocierea, cunoașterea limbilor străine. Cunoașterea culturii altor popoare, fie că sunt aliate sau nu, sau în caz de ajutor devine un factor important al eficacității armatelor în operații externe. De asemenea, orice militar participant la misiuni externe trebuie să știe să lucreze în medii diversificate, multiculturale, internaționale, cu interlocutori neobișnuiți, în situații în care elementul militar este adesea amestecat cu elementul politic, diplomatic, economic, chiar social. În acest context complex, nu trebuie pierdută din vedere care este finalitatea armatei.

Sufocat de informația pe care trebuie să o culeagă, trieze, organizeze și distribuie, militarul trebuie să aibă capacitatea de a o selecta potrivit nevoilor structurii din care face parte. Aceasta presupune ca militarul să fie capabil să diferențeze relevanța unei noi informații care are o semnificație pe termen lung, de cea care relevă un fenomen la modă. Două condiții complementare concură la această capacitate. În primul rând, a fi în gardă permanent asupra a tot ceea ce se schimbă, mentalitățile, tehnologia, politica, întreaga

actualitate geopolitică a lumii, pentru a înțelege marile fenomene ce modifică raporturile de forță la originea schimbărilor de strategie sau politică. În al doilea rând, învățarea în permanență, și mai ales prin autoînvățare, folosind tehnicile moderne de „e-learning”. Aici este vorba de continua îmbogățire a capitalului său de cunoștințe generale și tehnice dobândite în timpul școlii și al facultății, și de a învăța sau a se familiariza cu noul, noile tehnologii. Militarul trebuie să fie informat, ceea ce este un demers personal și învățând, ceea ce poate fi o acțiune individuală sau colectivă. Scopul este ca plecând de la selectarea informațiilor, capitalizându-le în cunoștințe, să aibă inteligența situației pusă în serviciul operațional. De altfel, el trebuie să înțeleagă aici termenul operațional atât la nivelul conceptual, cât și la nivelul conducerii operațiunii.

În fine, trebuie bine considerat că informația este în inima ansamblului acestei scheme. Deși ea nu este finalitatea concepției sau acțiunii, ea aici este un element cheie și devine, prin urmare, o miză majoră de prim ordin. Superioritatea prin informație proclamată de americani nu este o surpriză, este un element cheie în toate deciziile. Într-o lume atât de complexă și fluidă ca cea a secolului XXI, în schimbare perpetuă, a avea mijloacele unei superiorități prin informații devine cheia pentru garantarea succesului. Dacă tehnologia ajută la achiziție, elementul esențial în discriminarea și distribuția acestei informații, este omul care are capacitatea ultimă de a înțelege inteligent și deci a lua decizia ce decurge de aici. Într-o apărare mereu globală, rolul informației și a exploatarii sale de om nu poate decât să sporească.

În concluzie, formarea trebuie să ducă la: autonomie în decizie, responsabilitate personală, apropierea de condiția sa și viitorul său, interesat de lumea ce-l înconjoară, acestea sunt calitățile tradiționale ale militarului. Acest lucru este cerut cu

insistență de toate cele trei dimensiuni ale profesionalizării – interarme, interministerială și multinațională.

Profesionalizarea armatei are un profund impact atât asupra acestei instituții, cât și a societății în general. Efectele sale se pot face simțite la mai multe niveluri. Printre acestea se află: *nivelul instituțional*. Acesta se referă la tot ceea ce privește resursa umană, adică recrutare, gestionarea carierei, reconversie și statutul militarilor; *nivelul organizațional*. El privește reorganizarea dispozitivului de apărare pe ansamblul teritoriului național, dar și caracteristicile esențiale ale unităților militare. Acum, accentul este pus pe suplețea, pe caracterul interarme și modularitatea structurilor militare; *nivelul identitar*. El definește locul armatei în cadrul național, evoluția profesiei militare și natura misiunilor. În acest context, pe lângă misiunile tradiționale (apărarea suveranității, independenței, unității și integrității teritoriale naționale și a cetățenilor săi), tot mai frecvent se execută misiuni noi (misiuni de menținere, restabilire sau impunere a păcii, misiuni umanitare, misiuni de combatere a terorismului internațional); *nivelul operațional*. Acesta vizează menținerea sau ameliorarea capacității operaționale a armatei în condițiile îndeplinirii tot mai des a unor misiuni în afara teritoriului național⁴⁵.

Profesionalizarea armatei are un impact semnificativ asupra raporturilor sale cu societatea. Acest impact se va manifesta pe toate planurile, adică organizațional, uman, material, normativ, informațional și financiar. De aceea se poate afirma că profesionalizarea apare ca o constrângere pentru armată, care trebuie să deruleze acest proces în condițiile menținerii capacității operaționale. Cu toate acestea instituția militară a găsit în ea însăși resursele pentru a duce la bun sfârșit o operație ce venea să bulverseze obiceiuri înrădăcinate de

⁴⁵ Vezi Nicole FOUILLEUL, *Entre professionnalité traditionnelle et professionnalisation en cours: la cohésion dans les troupes de marine*, în <http://www.c2sd.gsa.defense.gouv.fr/>

numeroși ani și la care unii militari erau reticenți. Într-un peisaj de constrângere bugetară și de evoluție a doctrinei, ea a știut duce la bun sfârșit reorganizarea sa, păstrând nealterată întreaga sa capacitate operațională.

Respectiva evoluție nu s-a făcut fără temeri reziduale perceptibile. Acestea din urmă privesc controlul civil și democratic al armatei, creșterea numărului de voluntari și organizarea rezervei, care își schimbă natura, cu abandonul conșcripției și care are nevoie de timp pentru a penetra înconștientul colectiv și țesătura economică a națiunii.

În proiectarea, planificarea, conducerea și derularea procesului de profesionalizare a armatei s-a ținut seama de posibilitățile economiei naționale de a-l susține, de nevoia menținerii capacității de îndeplinire adecvată a tuturor misiunilor încredințate și de dificultățile întâlnite în procesul formării armatei de profesioniști. Totodată, pe timpul derulării procesului de profesionalizare au apărut probleme noi, cum ar fi: angajarea militarilor voluntari, care, treptat, au luat locul militarilor în termen, proveniți prin conșcripție; reconversia celor disponibilizați; pregătirea și participarea la misiuni în afara teritoriului național. O miză majoră se degajă din acest tablou: cel al redefinirii legăturii dintre societate și armata sa. Această legătură, asigurată în parte prin conșcripție, trebuie de acum înainte să se fondeze pe o noile valori: definirea unei doctrine clare și ușor de înțeles față de noile amenințări, calitatea țării respective de membru al unor organizații cu competențe în materie de apărare și securitate, o colaborare strânsă cu celelalte instituții cu sarcini în domeniul apărării și securității naționale și cu organizații ale societății civile.

Practic, impactul profesionalizării s-a manifestat prin:

a) *reducerea efectivelor*. Prin profesionalizare, efectivele tuturor categoriilor de forțe armate s-au diminuat semnificativ, iar în cadrul acestora cel mai afectate au fost forțele terestre. De aici au apărut probleme noi, cum ar fi:

reconversia celor disponibilizați, angajarea unor militari profesioniști în locul celor proveniți din conșcripție, elaborarea de noi acte normative specifice noilor condiții de activitate și nu numai;

b) *constrângerile noilor condiții de folosire*. Reducându-se treptat numărul militarilor conșcripți, care puteau și erau folosiți și la alte activități decât cele strict militare, unitățile și subunitățile s-au văzut nevoite să găsească soluții adecvate. Acum, militarilor voluntari, pe lângă faptul că sunt mai puțin numeroși decât militarii în termen, nu pot fi folosiți la rezolvarea altor sarcini decât cele specifice postului pe care sunt încadrați. Ei au alt statut decât militarii în termen și sarcini clar definite pe care le pot îndeplini în unitate. De aceea, în ultimul timp, s-a recurs tot mai frecvent la externalizarea unor servicii și activități din armată;

c) *redefinirea locului și rolului rezervelor*. Trecerea de la o armată de masă la o armată de profesioniști schimbă datele și în domeniul locului și rolului rezervelor. Această rezervă se cere mult mai riguros definită, stabilită, pregătită și angajată în executarea a diverse misiuni în țară și în afara acesteia;

d) *gestionarea noilor resurse*. În condițiile trecerii la armata de profesioniști și în actualul context internațional, resursele alocate, prin bugetul apărării, vor fi diferite ca volum față de perioada armatei de masă. În plus, cheltuielile de personal au crescut, la fel și cele de dotare /modernizare a mijloacelor de luptă, iar îndeplinirea unor misiuni în afara frontierelor naționale au avut și vor avea și ele costurile lor. De aici, necesitatea gestionării atente și conform planificării a resurselor puse la dispoziție de către societate.

Se cuvine menționat faptul că profesionalizarea nu constă într-o simplă înlocuire a unui număr de militari conșcripți cu militarilor voluntari, ci impune o serie de măsuri complexe, strâns legate de natura și conținutul misiunilor ce se încredințează armatei de către organele abilitate ale statului. În

acest context, se poate spune că profesionalizarea armatei pune două provocări principale, și anume: cea a resurselor umane și cea a sensului misiunilor instituției militare.

Succesul profesionalizării nu este măsurabil decât pe termen lung. Este vorba mai întâi de a ști dacă, de-a lungul anilor, nevoile categoriilor de forțe ale armatei în resurse umane ar putea fi satisfăcute, calitativ și cantitativ. Într-adevăr, se poate observa că țările care făcut acest pas, în primul rând SUA și Marea Britanie, cunosc astăzi serioase dificultăți în ceea ce privește recrutarea de personal militar și fidelizarea acestuia. Experiențele mai recente ale Spaniei, Franței și Italiei și Olandei confirmă această constatare⁴⁶.

Problematica resurselor umane poate să se abordeze în termeni de flux. Astfel, armata se confruntă cu următoarele aspecte principale: *recrutarea, fidelizarea și reconversia efectivelor* militare, îndeosebi a militarilor voluntari. Aceste activități sunt interdependente și complexe.

Recrutarea pune probleme în mai toate țările care au trecut la armata de profesioniști. De aceea, organele militare competente au luat măsurile ce se impun: publicitate mai bună, avantaje la angajare, garantarea sprijinului instituției militare în cazul disponibilizării.

Fidelizarea celor recrutați, adică menținerea lor un timp cât mai îndelungat în armată, după expirarea primului contract, este dependentă de o serie de factori obiectivi și subiectivi. De fapt, recrutarea și fidelizarea efectivelor sunt strâns legate, iar fluxul de intrare și cel de ieșire sunt interdependente. Astfel, un flux de ieșire excesiv poate crea sau accentua o situație de penurie de personal, iar un flux de ieșire insuficient riscă, afectând perspectivele în carieră, să aibă un impact negativ asupra recrutării. Pentru a atrage și a păstra în cadrul armatei

⁴⁶ Vezi Jean JOANA, Andy SMITH, *Professionalisation des armées et gestion de la ressource humaine. Politiques et acteurs en Europe (Espagne, France, Italie, Pays-Bas)*, <http://www.c2sd.gsa.defense.gouv.fr/>

personalul de calitate de care ea are nevoie, este absolut necesar de a-i oferi acestuia condiții materiale satisfăcătoare și în special: remunerație competitivă cu cea din sectorul civil; perspective de carieră vizibile și motivante, completate prin posibilități de reconversie adaptate fiecărei categorii de militari; condiții de muncă bune și în consens cu normele unei societăți moderne.

Aceste efecte le suportă toate categoriile de forțe armate, dar forțele terestre sunt cele mai afectate întrucât ele aveau cele mai numeroase efective și, implicit cele mai multe unități și mari unități. Ele au trebuit să renunțe la o mare parte din efectivele avute pe timpul conșcripției, să-și modifice substanțial structura organizatorică, amplasarea pe teritoriul național a unităților și marilor unități. Desigur că și forțele aeriene și cele navale vor suporta efectele profesionalizării, dar datorită specificului organizării și activității lor consecințele vor fi ceva mai ușoare decât în cazul forțelor terestre. Deci se poate afirma că cele trei categorii de forțe armate pun în practică și trăiesc o transformare de manieră diferită. Istoria și cultura fiecărei arme, înțelegerea conceptului și gradul de înaintare în proces explicând motivele.

Atenuarea acestor efecte se poate face numai printr-un efort concertat al instituțiilor statului cu competențe în materie de securitate și apărare, prin înțelegerea necesității profesionalizării armatei atât de către personalul acesteia, cât și de societate în ansamblul său, precum și prin implicarea activă, conștientă și responsabilă în acest proces a personalului armatei, a instituțiilor statului și a societății civile.

Capitolul 5. Procesul feminizării armatei

5.1. Feminizarea armatei - proces complex și interdependent

Feminizarea armatei, adică creșterea numărului de femei-militar, reprezintă un proces, definit prin **complexitate** și **interdependență**, ce privește în egală măsură, după 1990, evoluția armatelor naționale a majorității statelor democratice ale lumii.

Complexitatea sa rezidă în necesitatea învingerii unor obstacole de natură:

a) *socială* (prejudecăți și atitudini sociale negative privind statutul și rolul femeii în societate);

b) *economică* (restricții la angajarea femeilor într-un sector de activitate umană anume. Astfel, de restricții se mai mențin încă în angajarea femeilor în diferite armate ale lumii);

c) *politică* (concepția dominantă existentă la un moment dat asupra rolului femeii în societate);

d) *juridică* (acte normative ce stipulează interdicția femeilor de a lucra în anumite structuri militare - pe submarine, de exemplu);

e) *psihosocială* (tradiții, valori, mentalități, percepții și reprezentări sociale ale rolului și poziției femeii într-o comunitate sau alta).

Interdependența procesului de feminizare a armatei rezidă în legăturile acestui proces cu celelalte fenomene și procese ce se produc în instituția militară, pe de o parte, și totalitatea fenomenelor și proceselor din societate cu impact asupra domeniului apărării naționale, pe de altă parte. Printre acestea un loc esențial îl ocupă următoarele procese și fenomene:

a) *democratizarea societății* care impune tot mai mult respectarea principiului egalității între sexe. Acest proces este evident în toate statele europene, care „deschid” larg porțile sectoarelor de activitate în care anterior accesul femeilor era o excepție. Printre aceste domenii de activitate este și cel militar, care acceptă angajarea femeilor ca militari de carieră, militari voluntari. De fapt, în ultimii ani se asistă, în toate statele care au trecut la profesionalizarea armatei, la o rată înaltă de feminizare a instituției militare;

b) *reforma produsă în cadrul instituției militare*. Unul dintre efectele reformei din armată a fost modernizarea mijloacelor de luptă existente și introducerea tehnologiei de vârf, ceea ce a permis angajarea femeilor în armată. Acum funcțiile din armată nu mai solicită forță fizică ci o pregătire de specialitate adecvată, iar femeile pot îndeplini o astfel de condiție;

c) *profesionalizarea armatei* printre consecințe a avut și pe aceea de reducere a efectivelor forțelor armate și de întinerire a acestora. De asemenea, renunțarea la conscripție a făcut posibil accesul femeilor în instituția militară atât ca militari de carieră, cât și în calitate de militari voluntari;

d) *scăderea bugetului destinat apărării*. După 1990, odată cu încetarea Războiului Rece, majoritatea statelor europene au trecut la o reducere substanțială a bugetului destinat apărării, întrucât pericolul unui atac militar masiv din exterior nu mai apărea ca iminent, ca în perioada anterioară. În plus, opinia publică dorește să culeagă „dividendele păcii” cel puțin pe continentul european. Pe de altă parte, fenomenul globalizării a impus o anumită competiție pe piața produselor destinate apărării, ceea ce a dus la concurență în domeniu și implicit la reducerea prețurilor produselor și serviciilor destinate apărării. În acest context, a apărut un alt fenomen și anume cel al externalizării unor activități și servicii pe care

anterior armata le rezolva, pe timpul conscripției, cu forțe proprii;

e) *reorientarea politicilor strategice externe și interne.* Acum, după dispariția bipolarității, statele își elaborează noi strategii și politici de apărare orientate tot mai insistent pe domeniul securității naționale și colective, cu accent deosebit pe dimensiunea umană a securității. În plus, apariția și manifestarea unor noi riscuri și amenințări de securitate au avut rolul lor semnificativ în stabilirea noilor strategii și politici naționale de apărare și securitate. Punerea în operă a acestora a făcut necesară și implicarea femeilor (inclusiv în domeniul militar);

f) *modificarea procedurilor de concertare a eforturilor naționale destinate apărării și securității.* Amenințările asimetrice tot mai pronunțate în materie de securitate au făcut ca la nivel național implicarea cetățenilor (în majoritatea statelor femeile reprezintă peste jumătate din populație) să fie tot mai consistentă și mai responsabilă. În acest context, feminizarea armatei apare ca fiind utilă și necesară;

g) *dezvoltarea controlului gestionării instituției militare* (de fapt, a tuturor resurselor puse la dispoziție de societate). Societatea este, acum, tot mai interesată de cheltuirea rațională a banului public, inclusiv a celor destinați sectorului de apărare. De aceea, asigurarea efectivelor necesare ale armatei se va face și prin angajarea femeilor, în calitate de militari de carieră și de militari voluntari. De fapt, femeile constituie o resursă umană importantă pe care societatea, în ultima vreme, o gestionează cu multă atenție;

h) *o organizare mai suplă a armatei în întregul său, dar și a categoriilor de forțe ale armatei.* În armată sunt funcții pe care le pot ocupa femeile cu rezultate performante, lăsând bărbații să încadreze acele posturi care solicită o serie de aptitudini fizice și psihice deosebite și care au un grad de risc ridicat; schimbări profunde în natura și conținutul misiunilor

armatei (încep să prevaleze misiunile împotriva amenințărilor asimetrice, cele destinate ajutorului umanitar și de menținere a păcii). În prezent, statele democratice, printre care se numără și cele europene, fie că sunt membre sau nu ale NATO și/sau UE se implică activ, responsabil și voluntar în prevenirea crizelor/conflictelor armate din zonele fierbinți ale planetei. În acest tip de misiuni, de regulă, sunt, cu oarece dificultate, acceptate și femei. Dar, cum mai toate armatele de profesioniști se confruntă cu probleme de recrutare accesul femeilor în armată rezolvă optim această chestiune;

i) *factorul demografic.* În prezent, există și se manifestă tendința de îmbătrânire a populațiilor statelor dezvoltate, excepție face doar SUA care nu se confruntă cu un astfel de fenomen⁴⁷. Majoritatea statelor europene se confruntă cu fenomenul îmbătrânirii populației din diferite motive. Ca urmare a acestui fenomen scade semnificativ numărul bărbaților apti pentru serviciul militar. În acest caz, o soluție validă o constituie angajarea femeilor în instituția militară ca ofițeri și subofițeri și militari voluntari.

Procesul de feminizare se produce pe **multiple planuri/niveluri**. Un prim **plan/nivel** este cel **identitar (nivel general)**. El se derulează plecând de la datele biografice, pe trei paliere de apartenență: *identitatea instituției (nivel macro)*. Instituția militară oferă oricărei persoane, deci, și femeilor, ocazia de a aparține unei identități colective puternic construite, unică, cu moduri de recunoaștere imediată (uniformă, titlu, grad, statut, misiuni) și care furnizează o istorie, o cultură, credințe, un colectiv transfrontalier fondat pe noile misiuni (umanitare, apărare colectivă). De aceea, aceasta poate fi mai structurantă decât alte instituții cum ar fi familia, școala. **Un al doilea plan** îl constituie **identitatea grupului profesional (nivel mediu)**. Arma, specialitatea, unitatea, apartenența la o promoție

⁴⁷ Vezi Petre DUȚU, **Populație mondială și securitate internațională**, București, UNAp, 2005, pp. 35-50, 121-126.

de școală militară, funcționează ca referințe la o identitate colectivă. În mediul civil, diferențierea categoriilor profesionale, ca mod de apartenență, este mult mai fix în timp, durabil deoarece provine din grupul care fondează stabilitatea persoanelor sau un statut definitiv. El se alimentează cotidian în muncă. *Al treilea plan/nivel* este reprezentat de *identitatea feminină (nivel micro)*. Femeia-militar se situează la interfața unei imagini a modernizării impulsionată de logica gestionării și a unei noi figuri profesionale proprii care depășește vechile profiluri. Totuși, locul cucerit poate semnifica mai mult decât o identitate împărtășită. Realizarea femeii într-o instituția vreme îndelungată dominată de bărbați este rezultanta unor eforturi concertate făcute atât de persoanele în cauză, cât și de ceilalți membri ai organizației militare. În acest context, se cer „învinse” obstacole nu atât de natură organizațională sau juridică, cât mai ales de natură psihosocială (obiceiuri, mentalități, prejudecăți, tradiții, opinii, valori specifice).

5.2. Elemente definitorii ale statutului femeii militar

Oricare ar fi, identitatea feminină pare să se impună ca o nouă identitate în muncă, în raport cu fazele succesive ale carierei, caracteristicile și originile sociale individuale. Punerea în mișcare a acestei noi figuri militare feminine se înscrie în relația de dominație de către bărbați, în modificarea condițiilor de admitere în grupul militar (competențe, contracte), în așteptările în termeni de echilibru cu viața de familie, cu speranțele de ascensiune profesională, cu compromisurile cotidiene în termeni de adaptare și de diferențiere. O femeie ca să reușească în cariera militară trebuie, în mod necesar, să se integreze complet în instituția militară. O simplă adaptare la mediul militar este insuficientă pentru a accede la funcții și grade superioare în armată. Aceasta întrucât numai integrarea deplină dă statutul de apartenență la organizația militară, adică

identificarea fiecăruia cu instituția militară, în timp ce adaptarea este o acceptare-supunere voluntară temporară față de valorile, normele, regulile, tradițiile, mentalitățile, percepțiile, reprezentările și atitudinile sociale dominante în instituția militară.

Devenind ofițer, subofițer sau militar de rând femeia dobândește un dublu statut și anume: *statut de militar și statut de muncă*. În regimurile aristocratice exista o puternică legătură între statutul social de origine și statutul ierarhiei militare, în timp ce în armatele numite democratice, „ambitioșii” caută în instituție locul adecvat pentru poziția lor statutară. Armata oferă spații de „cucerit” a titlului și a statutului social. Tipul de funcție, poziția ocupată în ierarhie, prerogativele atașate gradului și domeniile de autoritate predeterminată, afectează statutul „instituțional” al militarului dar și statutul social personal pentru că orice individ și personalitate se transformă. Armata, prin modul său specific de funcționare și structurare ierarhică, permite creșterea prestigiului și statutului social al membrilor săi. Ambii indicatori psihosociali ai unei persoane se validează în raporturile militarului cu mediul social în care activează și trăiește.

În acest sens, se pot aminti diferite accepțiuni și reprezentări ale statutului de militar:

a) *contractul explicit* între angajator (instituția militară) și persoana angajată care, astfel, dobândește legitimitatea statutului său. Statutul de militar, la fel ca statutul funcționarului, este asigurat de identitatea purtată, de caracterul și natura misiunilor încredințate armatei de către societate. Ideea unei egalități de tratament între titularii statutului reglează, în același timp, ideea de statut. Cu alte cuvinte, statutul de ofițer al armatei naționale are același conținut și semnificație atât pentru bărbații, cât și pentru femeile-militari;

b) *diversificarea statutului contractual*. Aceasta permite, totodată, o perenizare contractuală ce are ca „țintă”

populațiile definite (persoanele ce solicită și obțin calitatea de militar). În armată, ca și în întreprinderi, se poate evidenția că această fărâmițare contractuală poziționează persoana spre o identitate mai individualizată decât colectivă. Astfel, se vor întâlni în armată cadre militare de carieră, adică ofițeri și subofițeri, dar și militari voluntari, al căror contract de muncă în armată este variabil ca durată. Calitatea militară diferită este opțiunea fiecărei persoane și ea întărește legătura între statutul contractual și statutul profesional militar. Desigur, această alegere se face în raport cu o serie de criterii specifice instituției militare și cu gradul de „acoperire” de către fiecare solicitant a acestora. Evident că majoritatea aspiranților la profesia militară ar dori să devină ofițeri, întrucât această calitate este asociată cu un statut social superior atât în armată, cât și în societate, dar și cu cele mai mari perspective de promovare pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare. Bineînțeles, nu toți solicitanții și doritorii unui astfel de statut îl și obțin, ci doar cei care trec cu succes de toate probele impuse de instituția militară pentru înălțarea la gradul de ofițer al armatei;

c) *statutul ierarhic* furnizează individului (poziționat de gradul său în ierarhie) sensul unei apartenențe categoriale, ca și a unei reprezentări sociale a valorii clasamentului său. Această apartenență categorială este aici fondată pe spiritul de corp. Forma ierarhică (a deciziei și a activității) este un element fundamental al unității instituționale și contribuie la fasonarea modurilor de reprezentare a sa în legăturile cu instituția dar și în societatea ierarhizată;

d) *statutul operațional* evocă identitatea profesională propriu-zisă a funcției militare. Astfel, potrivit statutului de organizare al unității militare vor exista funcții de conducere ocupate de comandanți (șefi) și funcții de execuție ocupate de militari de diferite grade. Regulamentele militare, fișa posturilor și alte acte normative reglementează conduita și descriu competențele fiecărui militar, indiferent de gradul și

funcția ocupate în structura organizatorică a armatei. De aceea, fiecare militar știe cum să acționeze și să se comporte într-o situație sau alta atât pe timp de pace, cât și în decursul executării unor sarcini și misiuni în țară și în afara acesteia;

e) *regimul de muncă (durată și ritm)*, condițiile existențiale și materiale la dispoziție pentru misiuni reprezintă o legătură cu identitatea statutară. În acest sens, se vorbește de contracte de muncă de scurtă durată (3 -10 ani) și de contracte de lungă durată (nedeterminată). Din rândul acestora din urmă fac parte cei care rămân să lucreze în armată până la vârsta de pensionare. Ei vor fi cei care vor putea parcurge cursurile de calificare și dezvoltare profesională impuse de instituția militară ca o condiție necesară accederii la grade și funcții superioare în armată.

Statutul se materializează prin rolurile pe care fiecare militar le îndeplinește atât în interiorul instituției militare, cât și în afara acesteia. De aceea, a munci în armată nu exclude ideea unei dezvoltări personale, a constituirii unui capital de experiență identificabilă în exterior. Unitățile militare își au sediile în diferite localități. Între militari și membrii comunității respective se instituie relații interumane de o mare diversitate și complexitate, pe toate planurile. Pe de o parte, existența unității militare are un impact semnificativ asupra localității de reședință fie și numai pentru că membrii acesteia își cheltuiesc banii pe produse și servicii furnizate de firme din localitate. În plus, unitatea militară desfășoară o serie de activități la care pot participa și membrii localității respective. Astfel, se stabilesc și dezvoltă o paletă largă de raporturi atât interindividuale, cât și între instituția militară și autoritățile publice locale, precum și cu ONG-uri. Această evoluție conduce la manifestarea unei dimensiuni participative ce devine esențială în exercitarea unei profesii bazată pe obediență, pe acceptarea conștientă, voluntară și responsabilă a valorilor, principiilor și normelor militare. Atunci când raportul de autoritate, de comandă

ierarhic rămâne pilonul central al edificiului instituțional, cererea de adeziune formulată cum apare în criteriile de recrutare, ca și adeziunea implicită a celor care au calitatea de militari se face în jurul valorilor specifice armatei - loialitate, onestitate, disciplină, obediență, ordine, etc.

Până la finele deceniului 9, prezența feminină în cadrul forțelor armate constituia o raritate în cele mai mult armate naționale. Acum, aproape toate aceste instituții integrează un număr crescut de femei și față de această nouă stare de lucruri, cei în drept caută să înțeleagă motivația, condițiile și modul lor de integrare în vederea luării măsurilor adecvate ameliorării situației. În tabelul nr. 1 se prezintă ponderea femeilor-militar în diferite armate naționale ale unor state ale lumii.

Tabelul nr.1. Proporția femeilor militari în armatele unor state⁴⁸

Date Țări	Populație (milioane)	Forțe armate	Proporția de femei- militar din armată (%)
Belgia	10,3	42.400	8,2
Marea Britanie	59,8	207.680	8,8
Danemarca	5,4	21.564	5,0
Germania	83,3	190.570	5,2
Franța	59,3	350.447	12,8
Grecia	10,1	159.000	10,0
Spania	40,1	111.700	10,5
Portugalia	10,1	35.747	8,8

⁴⁸ Adaptat după Katia SORIN, *Des femmes militaires en Occident, quels enseignements pour la France?*, în <http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/>

Italia	57,7	321.621	0,5
Canada	31,4	60.546	12,4
SUA	280,6	1.435.658	15,0
Republica Cehă	10,3	30.470	12,3
Turcia	67,3	699.500	0,1
Țările de Jos	16,1	51.900	8,6
Norvegia	4,5	-	6,3
Luxemburg	0,4	810	6,0

În 2004, 300.000 de femei serveau în forțele armate ale statelor ce aparțin NATO, potrivit sursei citate. Totuși, emergența procesului de feminizare a forțelor armate nu apare, de exemplu, în același moment în toate țările membre NATO. Unele țări primesc deja de mulți ani femei-militari, în timp ce altele nu le-au deschis porțile decât recent. În acest sens, un exemplu, îl poate constitui Germania. Când forțele armate germane au fost reconstruite la mijlocul anilor '50 pe motiv de tensiuni internaționale datorate Războiului Rece cazul femeilor-militar era puțin luat în seamă. Dar, începând cu ianuarie 2001, femeile pot accede la toate calificările și profesiile din armată. Două premise au ghidat aceste etape pentru accederea femeii la statutul de militar în Armata Germaniei: 1) integrarea pretinde principiul voluntariatului. Femeile nu sunt subiect al conșcripției. 2) integrarea se bazează pe principiul egalității de tratament a tuturor militarilor indiferent de sex, religie, rasă. În 2004, Bundeswehrlul cuprindea puțin mai mult de 10.000 de femei militar, adică 5,5% din populația militară totală (conșcripții nu sunt incluși). Printre ele, 5000 de femei aparțineau corpului medical și muzical, în funcții care le erau greu accesibile acum câteva decenii, preciza aceeași sursă. Trebuie adăugat că instituția militară este compusă din numeroase femei civili, adică în jur

de 50.0000. Pe termen lung, procentajul de femei printre soldații germani va atinge 7-10% (adică aproximativ între 14.000 și 15.000 de femei), potrivit estimărilor ministerului Apărării, menționează sursa citată.

De asemenea, în timp ce sunt țări care acceptă femei pe posturi de luptă, alte state nu o fac. La fel, unele țări trimit femei în misiuni în afara teritoriului național, câteodată nu departe de „foc”, alte țări nu o fac. Iată o situație, pe țări, cu posturi deschise femeilor-militari⁴⁹. În fiecare țară sunt menționate posturile pe care le pot ocupa femeile în armată. Astfel, se pot stabili diferite grupe, clasificate conform importanței restricțiilor făcute personalului feminin:

- toate posturile deschise: Belgia, Danemarca, Germania, Italia, Polonia, Ungaria, Canada, România;
- toate posturile deschise, cu excepția celor de comando: Norvegia;
- toate posturile, cu excepția trupelor de luptă și de submarine: Marea Britanie, Turcia, SUA;
- toate posturile, cu excepția submarinelor și corpurilor marinei: Olanda;
- doar în serviciul de sănătate, de transmisiuni și unități de susținere: R. Cehă.

Acest fapt face ca rata de feminizare a forțelor armate să fie destul de variabilă de la o țară la alta. Astfel, în timp ce, de exemplu, în armata Canadei rata de feminizare este înaltă (13,03%), în armata Germaniei aceasta să fie mult mai redusă (4,2%).

În tabelul nr. 2 se prezintă informații despre „rata de feminizare” a armatei în diferite state și pe categorii de forțe. Se observă că Franța are cele mai multe femei-militar iar dintre categoriile de forțe armate forțele aeriene au proporția cea mai mare de femei militar în rândurile lor.

⁴⁹ Cf. Observatoire de la féminisation, în <http://www/defense.gouv.fr/>

Tabelul nr. 2. Rata de feminizare pe țări și categorii de forțe ale armatei⁵⁰

Categorii forțe Țări	Arma ta de Uscat %	Armata Aerului %	Mari na %	Total %	Anul
Germania	6	4,7	7,7	4,2	2004
Canada	10,4	16,8	11,9	13,03	2003
Franța	29	24,9	11,75	21,75	2004
Spania	10,5	9,7	10,6	10,2	2004
Olanda	8	9	10	9	2003
Regatul Unit	7,4	11,1	8,9	9,13	2003

Feminizarea forțelor armate este considerată ca un tip de legătură între instituția militară și societatea căreia aparține (vezi Anexa nr. 5). Aproximativ privilegiată a femeii de armată este deci „socială”, altfel spus, societatea a determinat armata să primească în rândurile sale femei, în calitate de militari. Astăzi, se pot întâlni femei ofițer, subofițer și militari sub contract în cadrul tuturor categoriilor de forțe armate. De exemplu, în Armata Franței, în 2004, femeile ofițer reprezentau 8,4% din totalul ofițerilor, 11% din totalul subofițerilor și 15% din rândul militarilor angajați cu contract⁵¹.

Totuși, dincolo de specificitatea națională, forțele armate ale statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice, de exemplu, ilustrează realități organizaționale, structurale sau strategice, destul de asemănătoare. Astfel, cu excepția

⁵⁰ Cf. Katia SORIN, *op.cit.*, p.227 -234.

⁵¹ Frédéric CHARILLON, *Les femmes militaires dans l'armée française*, în <http://www.defense.gouv.fr/> p.1

Germaniei, toate forțele armate ale statelor membre NATO sunt armate de voluntari, pentru care perioada deschisă cu sfârșitul Războiului Rece marchează o nouă etapă de dezvoltare și afirmare, mai ales că misiunile pe care ele sunt chemate să le îndeplinească de multiplică și se diversifică semnificativ.

În fine, noul context strategic implică din partea forțelor armate un înalt nivel de disponibilitate și eficacitate operațională, capacitate ridicată de gestionare a situațiilor de criză și de ducere la bun sfârșit a operațiunilor de luptă. De aici, nevoia unor efective militare temeinic formate profesional, puternic motivate și oricând disponibile pentru îndeplinirea unor misiuni de luptă, inclusiv în afara teritoriului național. Aceste exigențe privesc pe toți militarii indiferent de sex, grad, rasă sau religie.

5. 3. Factori determinanți ai feminizării armatelor

În armatele statelor lumii ponderea femeilor militari este diferită. În tabelul nr.1 și 2 din subcapitolul 2 al capitolului 5 din prezenta lucrare este prezentată succint proporția de femei din armatele statelor membre NATO. Iar în tabelele 1, 2 și 3 din anexa 5 sunt prezentate date statistice privind accesarea femeilor în armată, pe categorii de forțe ale armatei și de personal militar, precum și pe câteva țări europene (Germania, Franța, Spania, Olanda și Regatul Unit) și Canada. Acestor țările le este comun faptul că au trecut la profesionalizarea armatei, renunțând la conscripție, desigur excepție făcând Germania, care menține serviciul militar obligatoriu, ca formă de recrutare a militarilor de rând, dar de la care femeile sunt excluse.

Se pare că patru factori explică, în lumea occidentală, feminizarea armatei. Pe de o parte, societatea împinge la recunoașterea rolului însemnat al femeilor în mediile

profesionale. Pe de altă parte, femeile militari chiar ele cer o ameliorare a perspectivelor lor în carieră. Apoi, valorizarea forței fizice, altădată esențială în armată, cedează locul din ce în ce mai mult stăpânirii tehnologiei, ceea ce favorizează femeile. În fine, noile generații de conducători politici ai statelor europene sunt favorabile inserției femeilor în armată. În ultimul timp, ele pot lua parte chiar la misiuni în afara spațiului național.

Aceasta nu înseamnă că femeile nu se confruntă cu probleme în cariera militară. În primul rând, ele cunosc dificultăți pentru a promova, dincolo de anumite niveluri ierarhice. Excluderea accesului, în unele țări, la posturile de luptă este un astfel de exemplu, care face ca anumiți specialiști să vorbească încă de discriminare sexuală, într-o lume militară care valorizează mereu o cultură a virilității și a luptei. În același timp, femeile se regăsesc într-o situație în care ele sunt împărțite între, pe de o parte, identitatea lor personală și socială, și, pe de altă parte, identitatea lor profesională (militară). Obligate să se adapteze sau să facă concesii, ele integrează cultura militară mai mult decât o pot îmbogăți prin caracteristici personale novatoare.

Un factor cu rol important, în sporirea numărului de femei-militari, îl reprezintă disponibilitatea acestora de a se încadra în programul de pregătire pentru luptă și de participare directă la executarea diverselor misiuni interne și externe încredințate armatei. Deoarece femeile au un rol bine definit în societate în ceea ce privește familia, frecvent acestea renunță la cariera militară pentru a se dedica sarcinilor de mamă și soție. Cu alte cuvinte, disponibilitatea femeii-militar este diferită de cea a militarilor-bărbați în ceea ce privește răspunsul afirmativ la solicitările funcției îndeplinite în armată.

Rezistența masculină la feminizarea armatei rămâne puternică. Printre argumentele avansate în acest sens, se pot cita următoarele: *prezența femeilor umbrește eficacitatea și atmosfera ce domnește în armată*. De fapt, aici, este vorba mai

mult de prejudecăți, mentalități și cutume decât de motive serioase; *feminizarea ar da opiniei iluzia unei „pacificări” a profesiei militare* când în realitate este vorba de violență și de război; există riscul ca opinia publică, care se pare nu este pregătită, să reacționeze puternic negativ la pierderile de femei în luptă. Cu toate acestea, influența feminină există și acționează în direcția transformării modalităților de conducere și a relației de autoritate.

Depășind rezistența privind accesarea lor la funcții și grade militare, femeile se integrează tot mai mult în armată, își fac din profesia militară o carieră de succes. De exemplu, în Armata Franței, în 2004, erau aproape 44.000 de femei militari. Recrutarea lor reprezintă 23% din totalul recrutărilor militare. Cu o rată de feminizare superioară lui 12%, Franța este pe primul loc între armatele europene și aproape de nivelul SUA (15%)⁵².

Profesionalizarea armatelor naționale a dat un impuls semnificativ feminizării instituției militare. Eliminându-se din aproape toate statele membre NATO conscripția și trecându-se la voluntariat, ca metodă de recrutare a personalului militar, femeile pot accede la funcții în toate categoriile ierarhice și toate specialitățile. Totuși, se mențin unele excepții ce privesc angajarea femeilor pe anumite funcții, de exemplu, pe submarine.

Se cuvine menționat că integrarea femeilor în mediul militar a fost una progresivă. Astăzi, femeile sunt din ce în ce mai numeroase în funcțiile operaționale. Ele sunt prezente în toate categoriile ierarhice și aproape în toate formațiunile. Totuși, ele sunt inegal reprezentate în unele funcții ierarhice. Aceste disparități se explică prin motive istorice, de timp (durata derulării carierei, de regulă, mai scurtă decât a bărbaților), rațiuni sociologice, de efectele compoziției

⁵² Cf. *Regards sur les femmes militaires* în Observatoire social de la défense, janvier 2005, în <http://ww.defense.gouv.fr>

socio-demografice a populației feminine. Într-adevăr, integrarea mai mult sau mai puțin rapidă a femeilor în armată, ridicarea de restricții privind funcțiile lor au un impact asupra ratelor de feminizare a fiecărei armate, a diferitelor specialități și categorii ierarhice.

În toate armatele statelor membre NATO, de exemplu, utilizarea femeii rămâne încă foarte concentrată în cadrul instituției militare. Astfel, femeile lucrează, în principal, în domeniile administrativ, al gestionării resurselor umane, al sănătății, al informaticii și comunicațiilor. Această situație rezultă în parte din deschiderea tardivă pentru femei a specialităților operaționale diversificate și a specialităților de luptători. Pe de altă parte, ea provine din alegerea carierei efectuată de femei care doresc să lucreze în domenii de activitate mai bine adaptate aspirațiilor lor și care le permit să păstreze un echilibru optim între viața de familie și viața profesională. De asemenea, ea este legată de evoluția lentă a mentalităților feminine. Unele femei ezită încă să aleagă anumite specialități militare, considerate vreme îndelungate ca fiind specific masculine.

Dacă se are în vedere categoria ierarhică, se înregistrează o mai redusă prezență a femeilor pe măsură ce crește nivelul ierarhic. Astfel, în cazul Franței, femeile reprezintă 17,6% dintre militarii de rând, 11% dintre subofițeri și 7,7% din totalul ofițerilor și doar 4% dintre ofițeri de rang superior⁵³. Practic, femeile nu au avut timp să accedă într-un număr semnificativ în funcții la toate eșaloanele ierarhiei militare. Accesul lor la profesia militară este destul de recentă. Pe de altă parte, femeile au tendința de a părăsi instituția mult mai devreme decât bărbații, ceea ce are o incidență asupra piramidei gradelor. Astfel, femeile, ca regulă generală, au mai puțină vechime în serviciu decât omologii lor masculini. De altfel, oricare ar fi categoria ierarhică, femeile rămân cel mai

⁵³ Ibidem.

puțin timp în instituție, populația feminină se reînnoiește mai repede. Aceasta contribuie la „întinerirea” piramidei vârstelor femeilor. Astfel, alegerea carierelor diferite (recrutare, durată a serviciului) explică în parte diferențele de vârstă și de vechime între femei și bărbați.

În privința numărului de femei ce ocupă funcții de mare responsabilitate, acestea rămân încă cantitativ foarte limitate. De altfel, pentru a accede la responsabilități superioare, militarii trebuie nu numai să treacă succesiv prin diferite funcții, ci să parcurgă, în mod obligatoriu, și diferite forme de învățământ militar superior. Or, puține femei, acum, au studii militare superioare, atât din motive independente de voința lor, cât și din rațiuni subiective. În fața acestui deficit de studii, se poate emite ipoteza că femeile militari întâmpină aceleași dificultăți ca și femeile din mediul civil chemate să ocupe posturi cu responsabilitate superioară, aceasta, în principal, datorită dorinței lor de a realiza un echilibru optim între cariera militară și viața de familie.

În România, femeile au avut acces la funcții și grade militare încă de prin anii 1970, când serviciul militar era obligatoriu pentru toate tinerele și toți tinerii apti fizic și psihic, care reușeau la admiterea într-o instituție de învățământ superior. Astfel, pentru a exista personalul militar competent conducerii, organizării și derulării procesului instructiv-educativ cu studentele, a fost școlarizat un număr de femei pentru a deveni ofițeri. Treptat, numărul acestora a crescut și au început să ocupe funcții în domeniul administrativ și logistic, în învățământul militar. După 1990, s-au deschis larg porțile armatei pentru femei. Astfel, toate instituțiile de învățământ militar de la colegiile militare liceale la academiile categoriilor de forțe armate au scos la concursul de admitere locuri pentru fete. În plus, femeile se pot angaja și ca militari voluntari. Totodată, ele au acces la aproape toate funcțiile și

specialitățile militare, ceea ce le permite să participe la toată gama de misiuni actuale ale Armatei României.

Analiza datelor din tabelul nr.3 (din prezenta lucrare) probează faptul că:

a) feminizarea armatelor este un proces ireversibil pentru toate armatele naționale menționate;

b) *rata de feminizare a armatei diferă* de la o țară la alta, în funcție de tradiții, obiceiuri, mentalități și istorie națională;

c) *accederea femeilor militari la funcții de mare responsabilitate și grade superioare în armată* pare a fi dependentă de nivelul de dezvoltare democratică a respectivei societăți, de fapt, de facilitățile oferite familiilor pentru a-și crește copiii în condiții bune și foarte bune, sub toate aspectele – economic, cultural, educație (șanse egale și acces liber tuturor copiilor la învățământ), sănătate;

d) *rata de feminizare a armatei pare a fi influențată și de gradul de dezvoltare economică a țării*, respectiv de posibilitatea găsirii unui loc de muncă apreciat de femei ca compatibil cu structura lor fizică și psihică, cu statutul lor de soție și de mamă.

Capitolul 6. Externalizarea unor servicii și activități din armată

6.1. Ce este externalizarea?

Schimbările profunde ale contextului geostrategic și geopolitic internațional la sfârșitul secolului al XX-lea au antrenat o evoluție sensibilă a gestionării activităților din domeniul apărării și securității naționale și nu numai. Iluzia dispariției unei amenințări majore ce a rezultat din sfârșitul Războiului Rece, pe de o parte, și recrudescența conflictelor regionale până la frontierele Europei și multiplicarea intervențiilor de menținere a păcii prin toată lumea, pe de altă parte, au condus la o **situație paradoxală în care activitatea forțelor armate crește în timp ce efortul în materie de apărare se reduce.**

În același timp, sfârșitul Războiului Rece, marcat și prin dispariția blocului comunist a făcut opinia publică europeană să creadă că amenințările asupra securității ei numai există, pe de o parte, și să pretindă beneficiul „dividendelor păcii”, pe de altă parte. Guvernele europene, răspunzând acestor presiuni populare, au început să reducă eforturile financiare consimțite pentru întreținerea instrumentului de apărare. Efortul în materie de investiție în apărare a principalelor state europene a trecut de la 2,4% la 1,9% din 1994 în 2004, bugetele apărării scăzând (în valoare constant)⁵⁴.

⁵⁴ Cf. *Mutualisation ou externalisation? Necessite ou ideologie? L'exemple de la maintenance aeronautique militaire française*, în http://college.interarmees.defense.gouv.fr/IMG/pdf/MECIER_IP_article_v4.pdf, p.1.

De asemenea, 14 țări ale Uniunii Europene în 2005, membre ale NATO: Belgia, Republica Cehă, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Italia, Luxemburg, Polonia, Portugalia, Regatul Unit, Spania, Țările de Jos, Ungaria, au scăzut bugetul pentru apărare. Ecartul dintre americani și europeni se diminuase din 1994 în 1999, atingând mai puțin de 1% în 1999 (3,03% în SUA contra 2,04 în Europa)⁵⁵.

Totodată, solicitările față de armată au crescut semnificativ în aceeași perioadă. Astfel, potrivit sursei citate, din 1990, forțele franceze au fost angajate în toate conflictele armate din lume sub egida ONU, NATO sau în cadrul acordurilor bilaterale. Același lucru s-a petrecut în majoritatea armatelor statelor europene, îndeosebi a celor membre NATO.

Ritmul acestor operațiuni externe a fost un factor important în îmbătrânirea tehnicii de luptă și a celorlalte materiale din armată. Acest dublu efect, de scădere a fondurilor pentru întreținerea materialelor și de solicitare crescută a echipamentelor de serviciu, a amplificat deteriorarea nivelului de disponibilitate a tehnicii militare aparținând tuturor categoriilor de forțe armate, dar îndeosebi a aviației. Această situație a impus găsirea de soluții pentru a ameliora capacitățile armatelor. Se pare că, după modelul Marii Britanii, externalizarea unor activități și funcții din armată ar fi una dintre soluțiile avute în vedere de toate statele europene, mai ales cele membre ale NATO și Uniunii Europene.

În plus, față de imperativele transformării armatelor pentru a răspunde noilor amenințări, într-un context de constrângeri bugetare, *externalizarea* anumitor funcții ale apărării, într-o dinamică indusă de globalizare, este adesea prezentată ca o opțiune economică avantajoasă ce permite gestionarea acestor contradicții. Chestiunea bugetară este esențială în contextul raționalizării costurilor și a căutării unei eficacități operaționale optime pentru a putea răspunde noilor

⁵⁵ Ibidem, p.2.

provocări. Literatura de specialitate oferă o listă suficient de cuprinzătoare cu definiții ale externalizării⁵⁶. Astfel, Lacity și Hirscheim (1993) au definit astfel externalizarea: „Outsourcing, în forma cea mai de jos, poate fi înțeleasă ca fiind cumpărarea unui bun sau a unui serviciu care era mai înainte realizat în interior. Externalizarea se caracterizează astăzi printr-un transfer de personal și de echipament către un prestator ce devine, de asemenea, responsabil de pierderi și de profit”. După alți autori, externalizarea trebuie să răspundă la trei criterii: funcția trebuie în mod obligatoriu să aparțină întreprinderii; existența unui transfer de persoane și echipament către prestator; punerea în practică a unei relații durabile și strânse ce permite o bună funcționare a întreprinderii.

Quelin și Bartehelemy (2002)⁵⁷ folosesc termenul de externalizare strategică. Ea relevă o decizie a conducerii generale ce atinge inima profesiei întreprinderii și a perimetrului său de activitate.

Pentru armată externalizarea trebuie să: realizeze serviciul sau funcția respectivă la un cost cu mult inferior obținerii prin forțe proprii; se deruleze exact ca în situația când era produs prin forțe proprii (ritm, calitate, oportunitate, disponibilitate); se întemeieze pe un contract de durată.

În esență, externalizarea constă în încredințarea în totalitate sau parțială a unei funcții sau a unui serviciu unui prestator extern specializat, pe o durată multianuală.

Există o serie de concepte „vecine” cu externalizarea. Astfel, unul dintre acestea este **subînchirierea**. Aceasta desemnează operațiunea prin care o întreprindere încredințează alteia sarcina executării pentru ea și conform unui caiet de sarcini, stabilit în prealabil, o parte din actele de producție sau servicii din care ea va păstra responsabilitatea economică.

⁵⁶ Vezi: *Décision et enjeux de l'externalisation de la fonction comptable*, <http://htnv.free.fr/recherche/pdf/memoiredea.pdf>.

⁵⁷ Ibidem, p.7.

Subînchirierea poate fi definită și ca fiind încredințarea de către o întreprindere a unor activități unui terț, în afara unei linii de subordonare. Subînchirierea este o operațiune ce constă în a încredința unui terț execuția unei prestații sau a unei părți din aceasta la care s-a angajat printr-un contract. În acest sens, se vor întâlni 3 puncte comune între cele două activități: origine - diviziunea muncii sau repartitia sarcinilor; autor - întreprinderile; mișcare spre exterior - faptul de a încredința unui terț o sarcină, o activitate sau o funcție.

Există diferențe între externalizare și subînchiriere. Acestea se referă la:

a) *nivelul contractului*. În ceea ce privește externalizarea, este vorba de **un contract** între client (întreprinderea ce vrea să dea spre execuție unui prestator unele sarcini pe care anterior le efectua în regie proprie) și furnizorul (prestatorul). Rezultatul final este în beneficiul întreprinderii ce a solicitat serviciul respectiv. În timp ce pentru subînchiriere, el relevă existența subcontractului. Rezultatul va fi în beneficiul clientului final care nu este obligatoriu întreprinderea ce a solicitat serviciul;

b) *nivelul obiectului*. În cazul externalizării, funcția externalizată trebuie să facă parte din funcțiile interne ale întreprinderii. Pentru subînchiriere, activitatea în discuție privește execuția întregului contract sau a unei părți din acesta potrivit înțelegerii cu clientul;

c) *obiectivul urmărit*: externalizarea vizează o mai bună competitivitate, ea bazându-se pe o relație de tip client – prestator.

În același timp, externalizarea se distinge de *delegare sau concesiune*, în principal, prin obiectul asupra căruia se poartă. Externalizarea desemnează un curent major în sectorul industrial, ce constă în delegarea funcțiilor neesențiale. În acest sector, analiza managerială distinge funcțiile esențiale ale unei întreprinderi de funcțiile sale anexe. La fel se pune problema și

în cazul unor structuri militare, care păstrează dintre funcții pe cele esențiale și le încredințează unui prestator pe cele anexe.

Termenul „externalizare” suferă de uzajul polisemantic, al cărui obiect el este, în două privințe. Polisemia termenului „externalizare” provine, pe de o parte, din diversitatea obiectelor cărora el pare susceptibil să se aplice: gestionarea patrimoniului imobiliar, finanțare, mentenanță, în special informatică, producții industriale antrenând în siajul lor o folosire doctrinală în dreptul social sau în dreptul fiscal. A doua slăbiciune, corelativă, a termenului este caracterul său transversal: el provine din gestiune, dar constituie o noțiune validă în economie, în finanțe și într-o manieră anume în contabilitate.

Dincolo de externalizările clasice în domeniile de întreținere, mentenanță, restaurare sau pază, proiecte mult mai ambițioase sunt inițiate și acoperă o parte largă a câmpului funcțional al Ministerului Apărării Naționale, de la întreținerea și paza unor spații locative (cazărmi, cămine de garnizoană, hoteluri) la cea de susținere (parc de autovehicule).

Într-o anumită măsură, se poate aprecia că externalizarea este catalizatorul transformării actuale și viitoare a armatelor naționale către un model expediționar într-un cadru multinațional. Prima problemă generată de noul context strategic internațional privește capacitatea de desfășurare a forțelor în mod rapid acolo unde ele sunt necesare. Forțele armate se cer transportate acolo unde se manifestă acut criza și/sau conflictul armat. Pentru aceasta este nevoie de susținerea logistică a celor trei categorii de forțe armate. Soluția se pare că este constituirea de logistică la nivelul armatei, al cărei șef să coordoneze problemele de logistică din cele trei categorii de forțe armate și de a face o fuziune pentru a facilita integrarea lor. În acest context, implicarea sectorului privat este iminentă și inevitabilă. Astfel, o serie de servicii de mentenanță a unor mijloace de transport personal și tehnică de luptă sau chiar

angajarea unor firme private care să transporte trupele și materialele necesare la destinația stabilită sunt posibile în viitorul apropiat pentru orice armată națională ce participă la misiuni internaționale sub egida ONU, NATO sau pe baza unor acorduri bilaterale.

Deci, se poate afirma că, externalizarea desemnează decizia luată de o structură militară de a recurge la un prestator extern adesea într-o perspectivă de lungă durată, pentru a executa toate sau doar o parte a uneia sau a mai multor funcții (funcții integrate sau integrabile la momentul alegerii). Practic, noțiunea de externalizare are un caracter larg. Ea constituie un mod de gestionare ce constă, pentru armată, în a încredința unui partener privat o funcție sau o activitate care era înainte asigurată în regie proprie. Acest demers cunoaște astăzi un avânt considerabil în cadrul Ministerului Apărării Naționale, cum o demonstrează creșterea cheltuielilor de externalizare și multiplicarea proiectelor în materie. Externalizarea este fondată pe doi factori: pe de o parte, ea trebuie să permită forțelor armate să se axeze pe esența profesiei militare, și, pe de altă parte, ea are vocația de a ameliora performanța ministerului, atât în termeni de reducere a costurilor cât și a calității serviciului prestat.

6.2. Caracteristicile externalizării în armată

Externalizarea se cere percepută ca un proces complex, continuu și perfectibil. În acest sens, ea prezintă următoarele elemente caracteristice: a) *definirea nevoilor apărării* utilizând instrumentele existente; b) *descrierea corectă a obligațiilor* actorilor implicați. De regulă, cumpărătorii caută să obțină garanția efectuării activității contractate, la parametri calitativi și prețuri de cost avantajoase, iar vânzătorii vor să se asigure că vor primi banii pentru serviciile prestate. De aici, apare fie o supraevaluare a costurilor, fie oferte ieftine dar fără viitor; c)

flexibilitatea actorilor implicați într-un contact sau altul de prestări de servicii. Altfel spus, contractul trebuie să permită evoluția ascendentă a relațiilor dintre cei doi parteneri pentru a avea un viitor cert; d) *profesionalizarea persoanelor* care se ocupă de externalizarea unor activități și servicii din Ministerul Apărării Naționale; e) *evoluția delegărilor de semnătură* pentru „cumpărarea de servicii”.

Externalizarea unor activități, funcții și/sau servicii din armată poate fi percepută ca un proces complex, multianual, cu valoare strategică prin care, pe baza unor contracte de lungă durată, unele activități și servicii pe care armata anterior le efectua în regie proprie, acum, le încredințează spre îndeplinire unui terț (de regulă, un prestator specializat în domeniul respectiv).

Ca proces, externalizarea se caracterizează prin următoarele trăsături:

a) *se înscrie într-o perspectivă strategică*. Ea constă în încredințarea unei funcții sau a unei părți din aceasta sau a unei prestări de servicii unui actor specializat pentru o durată multianuală, cu obligația obținerii rezultatelor stabilite prin contract. Acesta se angajează să furnizeze atunci prestația în conformitate cu nivelul serviciului, al performanței și al responsabilității specifice;

b) *implică un parteneriat*. Acest fapt, impune, în mod obligatoriu și necesar, căutarea permanentă a inovației, a flexibilității și a reactivității, ce se vor înscrie într-o perspectivă a perenității partenerilor, a evoluției profesionale și a competențelor colaboratorilor. Împărtășirea cunoștințelor specifice și manifestarea profesională responsabilă în respectul culturii fiecăruia permit să se organizeze mai bine schimbările pentru a îmbogăți prestația și a beneficia de competențele fiecărui partener;

c) *necesită un angajament contractual clar și echilibrat*. Externalizarea se sprijină pe un contract ce angajează partenerii

pe termen lung luând în calcul obligațiile de a reacționa adecvat și oportun, precum și de adaptabilitate ale fiecăruia. Totodată, contractul de service multianual clarifică partajul rolurilor și responsabilităților, prevede evoluția posibilă a prestațiilor, mai ales în cadrul specific al operațiunilor externe pe care forțele armate le execută, modalitățile de fixare a prețului și aprecierea rezultatelor, confidențialitatea informației, clauzele de penalitate și de interese, precum și condițiile de transfer;

d) *pune omul în centrul demersului său*. Derularea contractului se sprijină pe comunicare, dialog, acceptarea conștientă și voluntară a schimbării, formarea, de asemenea, a surselor de primire, integrare, fidelizare, evoluție profesională prin dezvoltare continuă a competențelor colaboratorilor respectivi;

e) *se susține de o organizare suplă și de proximitate*. În acest sens, externalizarea impune o organizare reactivă la prestator și client care garantează, la toate nivelurile, exprimarea nevoilor și satisfacția clientului identificând: o echipă de decizie redusă în cadrul structurii de pilotaj ce acoperă aspectele decizionale, operaționale, tehnice și juridice pe toată durata proiectului; un dispozitiv al celei mai apropiate realizări a nevoilor ce asigură către echipa decizie a unui retur de experiență și o informare despre nivelul de satisfacție;

f) *centrarea activității din armată pe ceea ce este specific acesteia*, adică instruirea trupelor, antrenamente, exerciții, trageri, aplicații și executarea de misiuni în țară (de exemplu, ajutor umanitar în caz de urgență) și în afara acesteia (misiuni umanitare, misiuni de menținere, restabilire, impunere a păcii, misiuni de luptă împotriva terorismului internațional, reconstrucție post-conflict, de exemplu).

Totuși, trebuie făcută mențiunea că, externalizarea nu constă în înlocuirea conșcripților care au dispărut prin profesionalizarea armatei. Pe timpul serviciului militar obligatoriu armata dispunea de mână de lucru care nu costa

prea scump și de calitate. De exemplu, tineri care se specializaseră în informatică sau în alte domenii de vârf puteau fi folosiți în funcții corespunzătoare pregătirii lor pe timpul stagiului militar. Odată cu profesionalizarea armatei au dispărut conșcripții, adică mâna de lucru ieftină. Personalul militar și civil din domeniul apărării este costisitor. Prin urmare, trebuie să se utilizeze cu grijă resursele de care dispune armata, servindu-se de acest personal în rezolvarea sarcinilor specifice și nu a celor ce nu țin de atribuțiile postului/funcției pe care este încadrat fiecare.

Este drept că această categorie de personal militar, adică conșcripții, executa, fără plată, o serie de activități de întreținere a spațiilor verzi și a clădirilor din unitățile militare, paza cazărnilor, depozitelor de materiale pe care astăzi nu mai are cine să le efectueze în aceleași condiții. De aceea, aceste sarcini sunt încredințate, contra cost, de către armată unor societăți specializate în efectuarea unor astfel de activități.

De fapt, externalizarea trebuie să devină un mod de a gestiona și de a funcționa al Ministerului Apărării Naționale în actualele condiții interne și internaționale.

6.3. Avantaje și inconveniente ale externalizării unor activități din domeniul securității și apărării naționale

Externalizarea este o mișcare strategică. Ea comportă avantaje și pericole atât pentru structura militară ce își externalizează activități, servicii și funcții, cât și pentru prestator, care trebuie să respecte angajamentele asumate prin contract pe toată durata acestuia, în orice moment și situație, specificată expres de către client de la începutul raporturilor de colaborare.

6.3.1. Unele avantaje generate de externalizare în armată

Profesionalizarea armatelor naționale a pus problema externalizării unor funcții și servicii pentru instituția militară. De fapt, externalizarea unor activități și servicii, pe care anterior armata le efectua cu forțe proprii, înseamnă stabilirea de relații strânse între instituția militară și diverse întreprinderi. Externalizarea progresa în toate sectoarele, în societate, atât în sectorul public (inclusiv în administrație și apărare), cât și în cel privat. De fapt, externalizarea unei activități/funcții necesită instaurarea unui real parteneriat între prestatorul de servicii și client (o anumită structură militară). Ea nu se limitează la un simplu contract de subînchiriere. Acest parteneriat ar trebui să se dezvolte în jurul ansamblului de activități pe care Ministerul Apărării ar putea să le încredințeze întreprinderilor de servicii. În acest cadru, există o oportunitate pentru reconversia personalului militar. Întreprinderile au obiceiul să fie partenere cu un anumit număr de subiecți și aceste parteneriate includ imediat ideea schimbului de personal. Acest schimb presupune să se preia un anumit număr de personal al Apărării, în special tinerii cu cariere scurte și care pot găsi un viitor în cadrul societăților de prestări de servicii. Dincolo de contractul însuși, care reprezintă acțiunea cea mai marcată, acest parteneriat va oferi și alte deschideri. Deci, un prim avantaj al externalizării îl poate **reprezenta soluționarea problemelor de personal** ivite după restructurarea și reorganizarea armatelor naționale, ca urmare, în principal, a profesionalizării acestora.

Un al alt avantaj adus de externalizare în armată îl constituie posibilitatea armatei de a-și îndeplini misiunile și sarcinile încredințate de societate în limitele bugetului alocat pentru apărare. Se știe că o serie de activități din armată – întreținere, pază, hrănire, echipare – externalizate par să coste mai puțin decât în regie proprie, întrucât intervine competiția și

concurența între societățile de servicii, ceea ce conduce la costuri reduse a prestațiilor oferite. Totuși, unele studii în această privință vin să susțină că, prin externalizare, nu se asistă la realizarea unor economii spectaculoase în materie de apărare⁵⁸.

Totodată, externalizarea anumitor funcții din armată, permite acesteia din urmă să se centreze pe organizarea și desfășurarea activităților strict specifice profesiei militare. Astfel, personalul militar și civil se va forma, instrui, dezvolta și folosi numai pentru îndeplinirea de sarcini proprii postului pe care este încadrat, adică doar acelea ce țin de competențele lor esențiale și de domeniul lor de expertiză.

Extinderea contractelor de externalizare din armată și la alte domenii decât cele amintite anterior, respectiv la cele din domeniul funcțiilor de susținere (așa cum este cazul externalizării susținerii operațiunilor externe, susținere ce se referă la funcții diverse ca alimentarea, cazarea sau telecomunicațiile forțelor staționate în străinătate), parcul de automobile a cărui gestionare se poate încredința unui operator privat la cele din domeniul operațional (externalizarea mijloacelor aeriene pentru formarea inițială a piloților de elicoptere), telecomunicațiile fixe și prin satelit, permite instituției militare transferul unor riscuri spre sectorul privat. Acesta poate fi perceput ca un alt avantaj al externalizării unor servicii din armată.

În același timp, lărgirea gamei de servicii, activități și funcții externalizate oferă armatei posibilitatea integrării rapide a inovațiilor din lumea civilă și accederea la competențe de care forțele armate nu dispun pe plan intern. Aceasta întrucât firmele prestatoare de servicii au tot interesul să apeleze la noile

⁵⁸ Sami MAKKI, *Processus et bilan de l'externalisation dans l'armée britannique : quels enseignements pour la France?*, în http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/IMG/pdf/MAKKI_externalisation_armees_britanniques_octobre2004.pdf, p. 29.

tehnologii care le aduc avantaje economice și le fac să se încadreze în prevederile contractelor încheiate cu armata. De regulă, în contractul încheiat între structura militară și firma prestatoare de servicii se prevede obligația celui din urmă de a introduce noutățile tehnologice ce apar în domeniul activității vizate.

6.3.2. Inconveniente ale externalizării unor servicii și activități din armată

Desigur, că externalizarea unor servicii și activități din armată pe lângă avantajele oferite prezintă și unele inconveniente. Printre acestea se numără și următoarele:

a) **riscul strategic**. Acesta este legat de decizia armatei (a unei structuri militare) de a externaliza o anumite activitate prin încredințarea acesteia unui prestator ce nu răspunde așteptărilor. Aici, poate fi vorba de durata contractului (de exemplu, un contract pe o durată foarte mare elimină avantajele concurenței), de condițiile puse prestatorului în domeniul evoluției nevoilor clientului sau a celor de natură tehnologică. Este știut că natura misiunilor încredințate armatei, îndeosebi pe plan extern, se schimbă rapid, aducând cu sine nevoi noi pentru cel care a externalizat anumite servicii sau activități. Dacă contractul nu prevede luarea în calcul a acestor posibile evoluții ale nevoilor clientului atunci se cer negociate alte contracte, iar costul îndeplinirii acestor activități de către prestator va crește. De asemenea, tehnologiile din domeniul comunicațiilor și informaticii au o evoluție rapidă, ceea ce se va reflecta și în calitatea serviciului externalizat. Dacă în contractul inițial s-a avut în vedere și această evoluție atunci efectele vor fi benefice pentru client, fără o creștere a costurilor;

b) **riscul social** la două niveluri. Mai întâi, *la nivel de personal*. Acesta risc este legat de efectele externalizării unor funcții și activități asupra personalului civil și militar ale căror

posturi se vor desființa. Prin urmare, se impune redistribuirea personalului disponibilizat prin externalizare. Apoi, este vorba de *nivelul de serviciu*. În acest sens, externalizarea ar putea duce la o pierdere de sinergie în interiorul structurii militare ce a efectuat externalizarea. Totodată, nu este exclusă posibilitatea creșterii unor costuri ale serviciilor prestate pentru personalul armatei. De exemplu, costurile meselor servite la popota cadrelor de către ofițeri, subofițeri și personalul civil al unității pot crește ca urmare a externalizării acestei activități, întrucât prestatorul suportă toate cheltuielile preparării și servirii hranei, costuri care anterior erau suportate de armată (gaze, energie electrică, apă, plata salariilor personalului ce pregătește și servește hrana, de exemplu). În plus, prestatorul face această activitate în vederea obținerii unui profit economic;

c) *riscul de dependență și de ireversibilitate*. De fapt, cele mai multe riscuri legate de externalizare țin de îndeplinirea contractului: pierderea competenței și a abilității; pierderea controlului; pierderea stăpânirii informațiilor; crearea unei legături de dependență cu terți; desfășurare lipsită de disponibilitate.

În ceea ce privește externalizarea unor funcții și activități relativ specifice din armată, se poate crea și menține o dependență față de prestator. De aceea, externalizarea nu trebuie abordată decât sistematic. Astfel, dacă mentenanța pare un domeniu unde externalizarea poate constitui o soluție economică, recursul la o întreprindere privată pentru sarcini de mentenanță în informatică poate să pună serioase probleme de securitate și de confidențialitate. Aceiași remarcă este valabilă și pentru pază: această funcție poate fi încredințată unei societăți private de pază, mai ales pentru unitățile restructurate, dar alte instalații mai sensibile, cum ar fi depozitele de muniții, necesită o pază specială.

Problema de soluționat acum este de a ști care abilități trebuie menținute în permanență de armată și ce funcții ar putea

fi externalizate. Este vorba, în această privință, de a identifica funcțiile care, pe motivul incidenței lor asupra **disponibilității operaționale a forțelor**, nu ar putea fi încredințată unor întreprinderi private. În schimb, funcțiile pur materiale ca întreținerea spațiilor verzi, alimentarea și mecanica par să ofere un câmp de experimentare destul de larg, sub rezerva indispensabilelor precauțiuni de luat în materie de securitate mai sus menționate;

d) *risc psihosocial*. Nivelul de disponibilitate operațională a materialelor are o puternică influență asupra moralului personalului. Astfel, în domeniul mentenanței aeronautice, există o relație semnificativă între personalul navigant și personalul care asigură întreținerea aeronavelor. Pregătirea pentru zbor a unui aparat este rodul muncii de echipă ce are același obiectiv și cultură: apărarea intereselor naționale. Generalizarea externalizării funcțiilor de mentenanță mai ales în ceea ce privește, de exemplu, avioanele ce concură direct la luptă, riscă să pună în discuție această bogată simbioză. Exemplul mentenanței aeronautice arată că decizia de a externaliza o funcție nu trebuie să fie ideologică. Aspectele sociologice, politico-strategice, organizaționale și etice sunt la fel de importante ca și câștigul economic sperat.

În același timp, nu întotdeauna estimările reducerilor costurilor prin externalizare s-au adevărit. De aceea este fundamental să se ia în seamă mizele umane, sociale și strategice pe care le pune externalizarea, dincolo de apropierea economică adesea privilegiată de decidenții politici. Studiul cercetătorului independent Sami Makki⁵⁹ subliniază, de exemplu, că experiența din Irak a arătat lacunele sectorului privat în termeni de competență și fiabilitate, perturbând sensibil lanțul logistic și antrenând o pierdere de încredere a

⁵⁹ Vezi: Sami MAKKI, *Processus et bilan de l'externalisation dans l'armée britannique: quels enseignements pour la France?*, Les documents du C2SD, n°66.

soldaților în susținerea lor, context puțin propice eficacității operaționale;

e) **riscul afectării negative a eticii, valorilor și culturii militare.** Faptul de a încredința din ce în ce mai mult funcții, ce tradițional erau asigurate de armată, pune, de asemenea, chestiunea perenității eticii militare, a valorilor și culturii sale. Această chestiune se pune cu și mai multă acuitate atunci când se au în vedere externalizarea formării personalului. De altfel, necesara evoluție a mentalităților și a practicilor din cadrul armatei, promovată de apărătorii externalizării, puțin favorabilă, se face prin intermediul urmării acțiunilor de externalizare. Chiar de pe acum două căi de explorare pot exista. Pe de o parte, dacă este indispensabil să se păstreze o capacitate statală minimală de mentenanță în termeni de instrumente industriale și de competențe tehnice pentru a îndeplini misiunile operaționale, ca și pentru conservarea unei autonomii de acțiune vizavi de actorii privați, el este imperativul de a continua ameliorarea sinergiilor existente între mijloacele de mentenanță statale prin eventuale activități de susținere reciprocă. De asemenea, o reflecție asupra nivelurilor de intervenție trebuie să fie făcută. Astăzi, este importantă separarea intervențiilor ce concură direct la disponibilitatea materialelor în teatrul de operațiuni, de cele ce evidențiază o întreținere programată ce permite prelungirea potențialului materialului.

Prin urmare, externalizarea activităților și/sau funcțiilor din armată trebuie să se facă cu respectul eticii, valorilor și culturii instituției militare. La fel de importantă pare a fi experimentarea unor măsuri de externalizare a unor servicii/activități din armată înainte ca acestea să fie generalizate la nivelul Ministerului Apărării Naționale.

6.4. Unele concluzii privind externalizarea din armată

Externalizarea va cunoaște o dinamică alertă în ceea ce privește domeniul apărării naționale, prin apelul atât la întreprinderi publice, cât și din sectorul privat, capabile să ofere serviciile cerute de armată pentru îndeplinirea unor funcții și a unor sarcini. De aici, necesitatea elaborării de către structurile competente din armată a unei carte a externalizării și a unui ghid de derulare a celei dintâi.

Totodată, datorită interacțiunii dintre externalizare și structurile din armată ce realizează această activitate trebuie să existe un schimb continuu de informații și un dialog sincer între actorii implicați, pe temeiul unor reglementări juridice riguroase. În acest mod, se va asigura perenitatea și evoluția contractelor încheiate între structuri din armată și societăți din sectoarele public și privat, precum și eliminarea suspiciunilor de corupție prezente acolo unde se folosesc bani publici.

Viitorul externalizării, ca proces și mod de funcționare a Ministerului Apărării Naționale, se va baza pe formarea și dezvoltarea unei culturi specifice acesteia. Militarii sunt obișnuiți cu o cultură de comandament. Astfel, atunci când un responsabil detectează o nevoie dă ordinul care permite satisfacerea sa. Odată cu externalizarea se intră în contact cu cultura contractului, care nu permite totul imediat și fără dialogul necesar. De fapt, cultura externalizării este indispensabilă pentru asigurarea managementului uman al schimbărilor produse în organizarea și funcționarea Armatei.

Externalizarea este o tendință ireversibilă în actualul context creat de fenomenul globalizării și de procesul integrării regionale, precum și de impactul noilor misiuni ale armatelor asupra costurilor ducerii acțiunilor de luptă în diferite teatre de operații de pe mapamond. Ea va face în continuare parte din componentele procesului de transformare a oricărei armate naționale deoarece oferă posibilitatea îndeplinirii tuturor

misiunilor încredințate acestei instituții a statului în limita fondurilor alocate de societate pentru apărare și securitate individuală și colectivă.

Recursul la externalizare corespunde necesității de centrare a armatei pe esența profesiei și căutarea surselor de economii. Acestea pot fi obținute raționalizând organizațiile și structurile, îndeosebi întărind colaborarea reciproc avantajoasă a Ministerului Apărării Naționale cu alte ministere și colectivități care îi pot satisface unele nevoi de funcționare optimă.

Externalizarea nu înseamnă întotdeauna un câștig financiar pentru Ministerul Apărării Naționale, ci mai curând o reducere a activităților anexe și o mai puternică centrare pe cele esențiale, proprii instituției militare.

În același timp, externalizarea nu trebuie, indiferent de avantajele economice, să aducă atingere **disponibilității armatei** de a-și îndeplini misiunile încredințate și nici să creeze o **dependență sporită** a instituției militare față de prestatorii de servicii, fie ei din sectorul public sau privat.

Într-o anumită manieră și măsură, externalizarea accentuează posibilitatea politicului de a interveni mult mai pregnant ca până acum în activitatea instituției militare. Firmele prestatoare de servicii cu care armata încheie contracte pot fi controlate direct sau indirect de factorul politic sub aspectul prelungirii contractelor, al facilitării plăților pentru activitățile derulate în folosul armatei sau împiedecate, datorită birocrăției excesive, să funcționeze normal. Asemenea lucruri dacă se produc aduc atingere disponibilității armatei de a-și îndeplini misiunile încredințate, atât pe plan intern, cât și extern.

Capitolul 7. Privatizarea armatei – realitate sau utopie?

7.1. Armată privată sau privatizarea armatei?

În ultima vreme, literatura de specialitate, îndeosebi străină, a publicat și continuă să disemineze materiale diverse - de la studii de profil la dezbateri de tip colocvial – asupra privatizării armatei⁶⁰.

Majoritatea studiilor ce abordează această problematică o face insistând pe următoarele aspecte:

1) *statutul și rolul societăților militare private* (SMP) în zilele noastre. Aproape 90 de societăți de acest tip, sud-africane, britanice sau americane au fost sau sunt prezente în Africa, Asia și Bosnia, adică acolo unde sunt, de regulă, conflicte armate de natură intrastatală. Contrar unei opinii răspândite, acțiunea lor este departe de a fi întotdeauna negativă. De exemplu, în decurs de zece luni, trupele societății militare private Executive Outcomes au permis să se restaureze pacea în Sierra Leone, acolo unde unitățile de menținere a păcii ale ONU și ale OUA (Organizația Unității Africii) eșuaseră⁶¹. Acest calm temporar a permis să se organizeze în martie 1996 primele alegeri prezidențiale după 23 de ani. Colaborarea strânsă a acestei societăți cu organizațiile umanitare și guvernul

⁶⁰ Vezi: Jean MARGUIN, Vers la privatisation des forces armées, <http://www.frstrategie.org>, Jean-Philippe DANIEL, Les nouveaux mercenaires ou la privatisation du maintien de la paix, <http://www.african-geopolitics.org/show.aspx?ArticleId=3361>, Yacine Hichem TEKFA, Le Mercenariat moderne et la privatisation de la guerre, http://www.strategicsinternational.com/9_Tekfa.pdf, Ludovic MONNERAT, Entre condotieri et croisés, http://www.ludovicmonnerat.com/archives/2006/01/iran_les_premie.html

⁶¹ Cf. Jean MARGUIN, *Vers la privatisation des forces armées*, <http://www.frstrategie.org>, p. 1.

a permis ameliorarea situației refugiaților și întoarcerea la viața civilă a numeroși copii soldați;

2) *normele după care se conduc cele mai multe dintre aceste SMP*. Aceste societăți au uneori un cod intern al buneii conduite pentru respectul legilor războiului, altele aderă la convențiile de la Geneva sau nu tratează decât cu guvernele legale. Sigur aceste câteva reguli deontologice sunt insuficiente pentru a garanta respectul drepturilor omului în toate circumstanțele. De aici, necesitatea ca activitatea lor să fie controlată și canalizată pentru a beneficia de avantajele sale evitând, totodată, excesele sale;

3) *SMP sunt un fel de mercenariat de tip nou*. Conflictul din Africa și Bosnia, au văzut dezvoltarea unei noi forme de mercenariat, mai modern, care marchează intrarea acestuia în era industrială;

4) *motivele constituirii SMP*. Acestea au apărut ca societăți de servicii cu caracter comercial și s-au constituit plecând de la „surplusul” de oameni și de materiale ale armatelor naționale obligate de sfârșitul Războiului Rece să-și reducă efectivele. Ele sunt legate prin contract de guverne slabe și fără bani și, uneori, de insurgenți, cărora le propun consiliere pentru încadrarea și instrucția forțelor lor și o participare directă la operații. Aceste firme, de asemenea, operează în siajul puterilor ce participă la operațiuni externe. Ele dispun de trupe călite, de instructori competenți și de armamente moderne;

5) *SMP sunt o consecință a privatizării armatelor naționale*, fenomen ce a cuprins aproape toate țările dezvoltate. Motivele acestei evoluții sunt multiple. Primul este dispariția amenințării majore ce necesita mobilizarea întregii națiuni și reducerea corelativă a bugetelor militare. În plus, națiunile sunt reticente atunci când este vorba să intervină în conflicte intrastatale și să riște viața cetățenilor săi pentru cauze îndepărtate;

6) *debutul constituirii SMP* l-a reprezentat externalizarea serviciilor „periferice”: logistică, instrucție și formare, întreținerea infrastructurii, parc imobiliar, intendență. Marea Britanie, cu Private Finance Initiative (Inițiativa financiară privată), este pionier în acest domeniu. Economii de multe sute de milioane de lire sunt scontate. Externalizarea se extinde, acum, de la sarcinile cele mai apropiate de profesia militară ca locația materialelor de transport și la materialele de război, vehicule blindate și elicoptere;

7) *provocările lansate de procesul constituirii și funcționării SMP*. Trei sunt provocările lansate. **Prima** este de ordin *etic și juridic*: reabilitarea mercenariatului și găsirea de răspunsuri la problemele morale pe care el le ridică, fiabilitatea angajamentelor, respectul legilor războiului, garanție pentru drepturile omului. O parte a problemei poate fi rezolvată prin formule contractuale adaptate care rămân de imaginat și clauze de suspendare. Dar, ca și în celelalte domenii de activitate umană, nici aici nu se poate lăsa pieței și nici relațiilor contractuale grija exclusivă de a regla problemele. Va trebui ca jurisdicțiile internaționale să încerce, cum o face ONU, să comande în bloc ansamblul de activități mercenare și să se aplece asupra elaborării măsurilor de reguli deontologice proprii în această nouă profesie și asupra măsurilor de control necesare. Contrar unei opinii curente, o armată de mercenari este mai ușor de controlat decât o armată guvernată de idealuri fanatice, naționaliste sau religioase. Noul mercenar va ignora pasiunea. **A doua** provocare este de ordin *politico-militar*. O reflectare de fond este necesară în sânul armatelor țărilor dezvoltate pentru a discerne, în jurul unui „nucleu dur” de sarcini fundamentale pe care statul ar trebui probabil să le păstreze cu orice preț, „cercurile de suveranitate” ale căror sarcini ar putea să fie cedate progresiv și sub anumite condiții către interesele private. Această analiză trebuie condusă în cadrul mai larg al unei reflexii asupra rolului statului în lumea

viitoare. În ceea ce privește cea de-*a treia* provocare, ea este de *ordin industrial*. Marile societăți prestatoare de servicii, în legătură cu băncile de afaceri, vor trebui să găsească soluții adecvate pentru a se poziționa rapid pe creșterile apărării cele mai apropiate lor de activitățile civile actuale pentru a prezenta statelor oferte de servicii asortate montajelor financiare adaptate și clauzelor contractuale noi;

8) *diminuarea capacității statului* de a mai asigura securitatea populației sale și a teritoriului național. Unii autori și analiști vorbesc despre faptul că, astăzi, statul, din diverse motive –economice, politice, militare, financiare – tinde să se implice mai puțin în unele direcții ce țin de asigurarea securității populației sale și a teritoriului național. Aici intervin societățile militare private și societățile de securitate private care preiau unele sarcini atât ale armatei naționale, prin externalizarea unor activități din cadrul acesteia, cât și sarcini în materie de securitate a unor personalități politice, obiective economice și sociale importante, a unor zone bogate în resurse naturale;

9) *punerea în discuție a conceptului actual de stat*. Faptul că atât state puternice, precum SUA, Marea Britanie, de exemplu, cât și state slabe sau delincvente apelează la serviciile unor SMP și/sau SSP demonstrează că statul este dispus să cedeze o parte mai mare sau mai mică din dreptul său de folosire legitimă a violenței fizice unor firme private cu vocație în materie de apărare și securitate;

10) *evidențierea avantajelor și inconvenientelor folosirii SMP sau a societăților de securitate private (SSP)* atât de către statele puternice, ca de exemplu SUA, cât și de statele slabe sau delincvente. De altfel, printre clienții SMP și SSP se numără guvernele unor state, organizații interguvernamentale, organizații internaționale, ONG-uri umanitare. Deși, folosirea serviciilor oferite de societățile amintite aduce avantaje economice, politice, militare, sociale, totuși, în derularea

activităților de acest tip apar și o serie de efecte negative - în plan politic, economic, social și militar.

În concluzie, se poate spune că constituirea SMP și intrarea lor în rol, poate fi perceput ca un proces de privatizare a armatei naționale. Sigur, statul, în calitate de entitate colectivă, va avea întotdeauna nevoie să-și apere coeziunea și interesele, să-și afirme influența sa în lume. De aceea, el trebuie să păstreze suficiente mijloace de apărare pentru a-și îndeplini funcțiile ce îi revin în societate. Unele evoluții actuale dau de gândit că statele, chiar printre cele mai dezvoltate, ar putea, din nou, să cuprindă printre misiunile forțelor lor armate apărarea unor interese private, remunerate pentru serviciile lor.

Cu „privatizarea forțelor armate”, secolul XXI va vedea o revenire a istoriei. Avantajele operaționale potențiale nu sunt mai mici: rapiditate în intervenții, disponibilitatea materialelor, personal antrenat având o experiență trăită în luptă. Multe țări mici sunt deja seduse prin aceste perspective. În fine, cele trei provocări relevate, în literatura de specialitate, nu interzic să ne gândim că *apărarea armată* a celor mai multe țări din lume, *misiunile de securitate colectivă* încredințate organizațiilor internaționale și *protecția operațiilor umanitare ale ONG* vor putea fi, în viitor, asigurate de multinaționalele militaro-umanitare private. În mod paradoxal, s-ar putea ca aceasta să fie o contribuție importantă la stabilitatea mondială și la nefolosirea forței.

În realitate, aici nu este vorba ca statul să renunțe la prerogativele sale în materie de apărare și securitate, ci de faptul că armata națională, ca instrument al statului cu vocație în domeniul amintit, renunță la unele activități și servicii în favoarea SPM. Altfel spus, se asistă la *externalizarea unor activități și servicii*, pe care anterior armata le efectua cu forțe proprii, și nu la funcțiile sale sociale, de apărare și securitate națională și colectivă.

Se poate spune că *afirmația unor autori și analiști potrivit căreia armatele naționale se privatizează nu are acoperire în realitate*. În prezent, această instituție se transformă radical și își asumă sarcini și misiuni noi în materie de apărare și securitate, internă și internațională. De fapt, țările bogate nu mai ezită să-și privatizeze o parte din **nevoile lor militare**. Astfel, Marea Britanie a încredințat unei firme private, AirTank, realimentarea în zbor a avioanelor sale de luptă, iar în Franța, instrucția de bază a piloților militari de elicoptere este externalizată⁶². Același lucru se întâmplă și cu unele activități din teatrele de operații. Astfel, în Irak și Afghanistan sunt prezente o serie de SMP care îndeplinesc sarcini diverse pe care în mod obișnuit le îndeplineau forțele armate ale statelor implicate în conflictele respective⁶³. De exemplu, societățile militare private sub contract cu Pentagonul, folosesc 15.000 la 20.000 de persoane pe sol irakian⁶⁴. Totuși, nu trebuie uitat faptul că, în timp ce armata execută oricând, orice misiune și necondiționat, SMP îndeplinește **numai sarcinile prevăzute în contractul semnat cu clientul său și doar pe durata angajamentului asumat**.

Statele democratice ale lumii recurg la serviciile societăților militare private datorită avantajelor de care beneficiază pe această cale. În principal, este vorba de două avantaje și anume: *menținerea libertății de acțiune a puterilor democratice și asigurarea dimensiunii operaționale pentru forțele armate statale*.

⁶²Cf. Jean-Dominique MERCHET, *Prestataires de guerre*, http://www.sandline.com/hotlinks/Liberation_PrestataB897DD.html, p.1.

⁶³Vezi *Blackwater: la guerre privatisée*, http://www.rfi.fr/actufr/articles/093/article_57062.asp, Eric LESER, *L'armée américaine fait de plus en plus appel au secteur privé*, <http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/index.htm>

⁶⁴*Irak: les nouveaux mercenaires*, http://www.lexpress.mu/display_article.php?news_id=19166

În prezent, amenințările asimetrice în materie de securitate și apărare sunt preponderente în raport cu cele simetrice. Asimetria, nu în mod exclusiv bineînțeles, pretinde din partea marilor puteri democratice ceea ce au făcut din totdeauna: diplomația paralelă și strategiile de influență. Când interesele vitale sau strategice sunt în joc, anumite operații sensibile, pe care puterile publice nu pot în mod direct să și le asume din motive de legitimitate politică sau de sensibilitate a opiniei publice, trebuie să fie încredințate altora. Acesta este rolul prim al serviciilor secrete dar SMP, sub controlul lor sau nu, de asemenea, își aduc contribuția. În acest caz, o anumită externalizare a funcțiilor de apărare ajunge la o formă de privatizare a politicii externe. Statele care fac apel la aceste societăți au deci un nou instrument politic străin, în parte, pentru că aceste forțe private atenuază constrângerile cu care sunt confruntate în mod obișnuit democrațiile.

Conținutul și dimensiunile procesului de externalizare a forțelor militare în Irak pot fi percepute de opinia publică internațională și națională ca o tendință evidentă de **privatizare a războiului**. Aceasta din urmă va reprezenta o **mutație strategică în ceea ce privește războiul** și, fără îndoială, va fi acompaniată de pericole și consecințe cu impact semnificativ asupra drepturilor omului și suveranitatea popoarelor. De aceea, chestiuni de fond trebuie să se pună în ceea ce privește caracterul antreprenorial al securității și asistenței militare oferite de SSP și SMP. Implicarea activă și largă a acestor societăți private în conflictele armate face ca războiul să devină un instrument comercial în beneficiul lor, iar absența războiului nu semnifică doar o stare de pace, ci, dimpotrivă, subliniază că războiul privatizat poate atinge orice societate și să aducă atingere gravă sistemului său politic, să limiteze forța coercitivă și de distrugere a populației sale.

Deci, se poate afirma că SMP, prin participarea activă în teatrele de operații și prin efectele diverse – pozitive și negative

- pe care le generează schimbă fața războiului. Acestea s-au dovedit capabile să fie mai eficiente, la un cost total inferior și cu mai puține accidente amicale decât forțele militare guvernamentale ce acționau în același teatru de operații. Astăzi, SMP constituie o entitate internațională legitimă într-un conflict modern⁶⁵. Operațiunile militare active de ajutor duse de companiile militare private sunt într-adevăr legitime, dar măsura legitimității lor poate doar să fie evaluată în calitate de fapt concret petrecut. De altfel, aceste misiuni sunt conduse într-un vid de reglementare și de responsabilitate la nivel internațional și național, ceea ce nu mai corespunde situației actuale interne și mondiale.

SMP constituie una dintre modalitățile prin care guvernele unor state dezvoltate și democratice au putut efectua o creștere rapidă a numărului persoanelor implicate în domeniul securității și apărării, prin externalizarea multor activități către actori privați. Uneori aceste societăți le găsești în clasamentele primelor 500 de întreprinderi americane. Domeniile lor de activitate sunt rar descrise cu precizie: este vorba atât de servicii, cât și de tehnologie. Pentagonul nu se mai poate descurca fără ele. Aceste întreprinderi discrete sunt noii mercenari ai SUA. Unele antrenează trupele în deșertul kuweitian, altele îl păzesc zi și noapte pe președintele afgan Hamid Karzai, întrețin și protejează ambasadere, edificiile sensibile și bazele din străinătate, experimentează și utilizează sisteme de arme sofisticate sau câteodată culeg informații. Ele au fost primele la debarcarea stocurilor de echipamente, de arme și de muniții în Golf pentru a pregăti desfășurarea în curs a armatei americane. Ele au fost pe toate fronturile în Bosnia, în Macedonia, în Columbia⁶⁶.

⁶⁵ *Compagnies militaires privées PMC*, http://www.sandline.com/hotlinks/Legitimite/Entity_%20G5B35B1.pdf, p.1.

⁶⁶ Eric LESER, *L'armée américaine fait de plus en plus appel au secteur privé*, în <http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/index.htm>, p.1.

Pe durata războiului din Golf, menționa sursa citată, în 1991, o persoană din 50 în jurul câmpului de luptă era un civil sub contract. În Bosnia, în 1996, această proporție era trecută de 1 din 10. Aproape 40 de întreprinderi lucrează astfel în permanență pe teren pentru Pentagon. Kellogg Brown&Root, de exemplu, a asigurat pentru 2,2 miliarde dolari (2,03 miliarde euro) logistica trupelor americane în Balcani. MPRI (Military Professionals Resources Inc.) este celebră prin a avea cei mai mulți generali (în rezervă) pe metru pătrat decât Pentagonul. MPRI numără 900 de salariați, cea mai mare parte a lor fiind foști militari. Ei au obținut în cursul ultimilor ani mai mult de 200 de contracte diferite pentru formarea de unități americane. De asemenea, ei au redactat un număr de manuale militare. „Noi putem avea în 24 de ore, la frontiera sârbă, vreo douăzeci de persoane calificate. Armata nu o poate face”⁶⁷, explica purtătorul de cuvânt al societății. Practic, aceste societăți permit oricărui stat să-și reducă efectivele militare și să-și diminueze cheltuielile destinate armatei naționale. Contractanții sunt plătiți numai în funcție de nevoi. În fine, folosirea discretă a întreprinderilor permite să se scape de controlul parlamentar, de mass-media și de opinia publică. În același timp, recursul statelor democratice la SMP le face pe acestea din urmă să devină un instrument avantajos complementar pentru cele dintâi. Externalizarea anumitor sarcini poate prezenta un interes când costul și dificultatea achiziției sau de menținere a competențelor în anumite domenii foarte specifice (formare, întreținere specializată) sunt disproporționale în raport cu rezultatele așteptate. În plus, față de aceste dificultăți de recrutare și de fidelizare a personalului deja angajat, ea deschide reale posibilități ce ameliorează condiția personalului prin intermediul limitării supraîncărcării cu muncă ce rezultă din multiplicarea misiunilor. În fine, cum ea oferă o diversificare a modalităților de realizare a anumitor funcții și

⁶⁷ Ibidem, p.2.

capacități, ea permite o mai bună alocare a resurselor apărării, crescând performanța în termeni de calitate a serviciului și de reducere a costului. Pentru a răspunde caracteristicilor conflictelor asimetrice ce pretind statelor capacitatea de a pune în practică forțe care pot fi eficace împotriva ansamblului spectrului amenințărilor, o alegere trebuie să fie făcută. În afara cooperării încă limitată și insuficientă care trebuie să fie cercetată, este vorba fie de menținerea unei armate puternice, fie de externalizarea anumitor misiuni. Reducerea severă a bugetului și formatului forțelor armate din democrațiile dominante face ca puterea militară să nu se poată desfășura peste tot împotriva tuturor formelor de agresiune. De aceea, SMP sunt o alternativă avută în vedere, când este vorba de misiuni non fundamentale sau de activități specifice pe care armatele nu le stăpânesc. Punerea în practică a materialelor sofisticate, pentru a lupta împotriva amenințărilor transnaționale, cu participarea la lupta împotriva amenințării asimetrice trecând prin războiul informației, SMP aduc un răspuns complementar la acțiunea forțelor pentru a lua în calcul ansamblul provocărilor. În loc de a fi, cum unii argumentează, o amenințare pentru legitimitatea statelor, SMP pot fi o prelungire, sub control, a punerii în operă a violenței legitime, un instrument complementar al armatelor în serviciul intereselor și securității puterii.

Prin urmare, se poate conchide că *nu este vorba nicidecum de privatizarea armatei, ci de externalizarea unor activități și servicii ale acesteia*, prin încredințarea lor unor societăți militare private. Se cuvine menționat că aceste societăți efectuează sarcinile încredințate în baza unui contract încheiat cu Ministerul Apărării Naționale și deci există un control al statului asupra activităților pe care acestea le prestează. Totodată, **nu se poate vorbi de o privatizare a războiului** din cel puțin două motive: mai întâi, nicio societate militară privată nu este în măsură să declare unui stat, fie el slab

sau delincvent, război potrivit normelor internaționale; apoi, participarea SMP în teatrele de operații se face potrivit contractului încheiat cu o armată națională implicată legal și legitim în conflictul armat. De fapt, aceste societăți prestează o serie de servicii în folosul unei armate naționale fie a unui singur stat antrenat în conflict, fie a mai multor armate naționale, dar toate din aceeași „tabără”. Mai poate exista cazul în care SMP prestează servicii de securitate și/sau militare pentru un stat slab, dar și atunci activitatea derulată se face potrivit unui contract între guvernul legal și respectiva societate militară privată. Prin urmare, SMP se implică într-un conflict armat în conformitate cu prevederile unui contract încheiat cu guvernul legal care îi solicită serviciile de securitate și/sau militare și nu în mod independent, după bunul plac al conducerii acestor societăți. Dacă ar proceda în acest mod, SMP ar putea fi apreciate ca fiind organizații similare mercenariatului, iar personalul său ar fi identificat cu mercenarii, ceea ce ar fi în totală contradicție cu reglementările ONU în privința mercenariatului și a mercenarilor.

În plus, ar fi o utopie să se creadă că statele lumii, îndeosebi marile puteri, ar putea renunța la armata națională. O simplă lectură a datelor statistice din anexa nr.1 este edificatoare în privința demonstrării afirmației anterioare. Puține sunt statele lumii care să nu au armată proprie. Dacă, prin absurd, s-ar renunța la ea s-ar aduce, printre altele, o atingere semnificativă și consistentă identității naționale. Pe de altă parte, armata este instituția statului în care cetățenii, opinia publică internă au o încredere înaltă, datorită conduitei ireproșabile a acesteia atât la pace, cât și la război sau în situații de criză. De asemenea, în caz de urgențe armata intervine necondiționat în sprijinul cetățenilor țării, atitudine apreciată de aceștia. În același timp, prin activitatea sa externă, armata este un element constant al promovării și apărării intereselor naționale, a valorilor specifice și a imaginii publice corecte a țării.

7.2. Societăți militare private - scop, misiuni, condiții de acțiune

7.2.1. Constituirea societăților militare private și a societăților de securitate private

Printre fenomenele apărute în contextul dispariției Războiului Rece și avântului globalizării, cel al companiilor private (SMP- societăți militare private și SSP - societăți de securitate private), ce furnizează prestații în domeniul militar și de securitate, este cu siguranță unul dintre cel mai remarcabile.

Practic, dezvoltarea SSP și SMP este însoțită de o anumită limitare voluntară a monopolului statului în materie de folosire a violenței fizice legitime. Așa se face că în ultimii ani, statele nu ezită să subînchirieze o parte mai mult sau mai puțin importantă a acestui monopol actorilor privați și, în același timp, nu văd un inconvenient în aceea ca resurse și prestații militare și de securitate ce evidențiau până acum un monopol guvernamental să poată fi furnizate, de firme private, de tip SSP și SMP, oricărei entități statale sau non statale contra unei simple remunerații.

Intervenția crescândă în domeniul militar a unui agent motivat de considerații comerciale implică, astfel, de o manieră sau alta, o punere în discuție a conceptului tradițional de stat. Aceasta cu atât mai mult cu cât această tendință se manifestă la toate statele, indiferent dacă sunt foarte puternice (de exemplu, SUA) ori slabe sau delincvente. În plus, activitățile SMP și SSP ridică o serie de probleme politice și etice ce se cer luate în seamă, cu atât mai mult cu cât astăzi, aceste societăți acționează în diferite teatre de operații din țări de pe aproape toate continentele.

Un rol însemnat la constituirea unor asemenea societăți au contribuit o serie de factori, printre care deosebit de importanți sunt următorii:

1) *reducerea dimensiunilor și profesionalizarea crescută a armatelor occidentale.* Dispariția antagonismului Est-Vest a avut, în plan militar, un impact destul de însemnat. Reducerea semnificativă a efectivelor celor mai mari armate occidentale, efect inevitabil al profesionalizării, a generat o ofertă de securitate privată. Aceasta din urmă, datorată atât diminuării gradului de implicare a statului în unele activități de apărare și securitate, cât și a personalului înalt calificat, rezultat în urma disponibilizărilor din armată, capabil să constituie societăți cu vocație în materie de servicii militare și de securitate. Prin urmare, SMP și SSP fiind formate din foști militari de carieră întrețin legături strânse cu aparatul militar și cu anumite medii economice;

2) *diminuarea bugetelor statelor destinate apărării.* După 1990, s-a manifestat tendința reducerii bugetelor apărării în mai toate statele occidentale ca urmare a percepției dispariției amenințării unei agresiuni militare externe. Acum, atât clasa politică, cât și opinia publică din aceste țări dorește să culeagă „dividendele păcii” și, în acest sens, o modalitate o constituie adoptarea unor bugete ale apărării restrânse. Pe de altă parte, dominantă în statele occidentale este concepția neoliberală și, ca atare, se promovează sistematic „privatizarea” tuturor sectoarelor de activitate, inclusiv a unor activități ce țin de apărarea națională și colectivă;

3) *recursul Ministerelor Apărării Naționale din foarte multe state ale lumii la practica externalizării unor activități și servicii din armată către firme private.* De la sfârșitul Războiului Rece, SMP și SSP au fost din ce în ce mai solicitate să furnizeze personal și materiale, ca și anumite prestații importante în domeniile mentenanței, logisticii, pazei unor obiective importante. Manifestă câte puțin aproape peste tot, această subînchiriere se insinuează de o manieră particulară, de exemplu, în cadrul armatei americane care, în cursul ultimului

deceniu, s-au încheiat circa 30.000 de contracte de externalizare cu firme private⁶⁸;

4) *creșterea cererii de prestări de servicii private militare și de securitate* din partea țărilor din Sud. Această tendință se explică, înainte de toate, prin dezinteresul țărilor occidentale vizavi de conflictele intra-statale sau regionale socotite prea riscante și nu generatoare de dividende. În același timp, ea este direct legată de deficiențele operaționale și de marginalizarea politică a ONU. Există deci o piață de securitate privată activată de o cerere reală și de o ofertă înfloritoare. Cererea este dată de faptul că atât statele puternice, cât și cele slabe sau delincvente, firmele multinaționale, ONG-urile umanitare și organizațiile interguvernamentale (din care ONU) apelează la serviciile SMP și SSP. În ceea ce privește oferta, ea emană de la câteva sute de societăți comerciale patentate create de foști militari americani și britanici, ca și francezi, israelieni sau sud-africani⁶⁹. Prestațiile propuse de aceste entități includ sprijinul militar pe teren, furnizarea de armament, formarea și antrenarea personalului, sprijinul logistic și planificarea strategică, securitatea, consilierea militară și culegerea informațiilor.

7.2.2. Efecte ale existenței și activității SMP și SSP

Practic, constituirea și folosirea legală a SMP și SSP, înseamnă limitarea voluntară a monopolului statului în materie de folosire a violenței legitime, pe de o parte, și generarea unor efecte diverse datorită activității acestor societăți, pe de altă

⁶⁸ Victor-Yves GHEBALI (Profesor la l'Institut universitaire de hautes études internationales - Geneva), *Les compagnies de sécurité militaire privées: Eléments d'une problématique générale*, http://www.armee.vbs.admin.ch/internet/armee/de/home/infbr2/02/symposiu m/rentr_e_militaire_d_automne/seminaire/s_curit_militaire_priv_e.Par.0002.DownloadFile.tmp/v-y_gheballi.pdf, p.1.

⁶⁹ Vezi: anexa nr. 6.

parte. Explicația apelului la serviciile unor asemenea societăți este diferită în țările din Nord și în cele din Sud. În primul caz, statul se simte destul de sigur de autoritatea sa pentru a-și privatiza o parte din monopol în cadrul a ceea ce relevă o strategie deliberată. În al doilea caz, statul este (datorită dificultăților grave - economice, sociale, politice...) constrâns la subînchirierea monopolului său de folosire legitimă a violenței fizice dintr-un reflex de supraviețuire politică.

A. Efecte ale existenței și activității SMP și SSP la nivelul statelor puternice

Fenomenul privatizării unor activități servicii ce țin de sectorul militar nu este nicăieri atât de extins ca în SUA. Firme precum Halliburton și filiala sa Kellogg, Brown & Root, acum, asigură în mod sistematic logistica operațiunilor militare americane de anvergură. Invazia și ocuparea Irakului au accelerat această mișcare, se poate spune. Potrivit unor estimări, mai mult de 20.000 de agenți aparținând la circa 60 de societăți de securitate private acționau în Irak în noiembrie 2004⁷⁰. Acești contractanți privați reprezentau numeric al doilea contingent important al coaliției militare internaționale de luptă împotriva terorismului după cel al armatei americane și înaintea trupelor britanice. Rolul lor constă în hrănirea trupelor, protejarea infrastructurilor petroliere, paza căilor de comunicație, asigurarea protecției personalităților coaliției și a elitelor irakiene, a unor ambasade din Bagdad.

Motivația apelării unor guverne, organizații interguvernamentale, ONG-uri umanitare, multinaționale la serviciile SMP și SSP rezidă în:

a) *aplicarea în domeniul militar a logicii extreme a privatizării*. În virtutea unor convingeri economice neoliberales, piața este considerată ca fiind susceptibilă de a asigura anumite

⁷⁰ Ibidem, p.2.

funcții militare mai bine decât statul atât în plan calitativ, cât și în cel al costului. Dat fiind că SMP și SSP sunt motivate de câștig și nu limitează clientela lor numai la guvernanta, pare că o asemenea privatizare tinde să devină ***un scop în sine***;

b) *voința guvernelor de a dispune de instrumente paralele politicii externe oficiale*. Folosirea masivă a contractanților privați prezintă avantaje începând cu cel al camuflării numărului real de efective implicate într-o intervenție militară și al minimizării pierderilor oficiale. Ea permite, totodată, plăți, pe căi informale, operațiuni militare neconforme cu politica oficială a țării și violarea formală a normelor internaționale privind derularea conflictelor armate (drepturile omului, drept internațional umanitar);

c) *imperativul luptei globale împotriva terorismului*. Serviciile de informații fiind puternic centralizate și compartimentate, anumite state au apreciat ca fiind avantajos să facă în paralel apel la canalele mai flexibile și mai descentralizate, mai ales pentru lupta contra ciberterorismului – și aceasta cu atât mai mult cu cât societățile solicitate întrețin adesea legături strânse cu industria electronică de vârf în materie de tehnologie a informației. De aceea, multe dintre aceste societăți au o dotare tehnologică de vârf în domeniul informaticii și al comunicațiilor și, de multe ori, superioară celei existente în armatele naționale, chiar ale statelor dezvoltate occidentale.

Pe lângă avantajele folosirea SSP și SMP are și unele inconveniente. Printre acestea se află și următoarele:

a) *violarea principiului separației puterilor*. Implicând utilizarea mijloacelor și resurselor sustrate sancțiunii Parlamentului și opiniei publice, privatizarea din domeniul militar relevă o anumită strategie de eludare a controalelor democratice. Prin aceasta, ea realizează o autonomizare de facto a anumitor aspecte ale politicii externe a țării. În acest context, se poate aminti că administrația Clinton, care avea un

Congres ostil, a permis Croației să elibereze prin forță Slovenia occidentală (Operațiunea „Eclair”, mai 1995) și Krajina (Operațiunea „Tempete”, august 1995) prin intermediul unei societăți americane apropiată Pentagonului (este vorba de Military Professional Resources Incorporated) care a furnizat discret Zagreb-ului orice fel de prestații, inclusiv arme violând embargoul ONU. De altfel, societățile britanice KMS și *Saladin Security* contribuie respectiv la antrenamentul trupelor din Sri Lanka (la terminarea luptei împotriva insurecției Tigriilor Tamil) și ai Sultanatului Oman cu acordul tacit al Foreign Office - care dispune, se pare, de o listă a companiilor private naționale susceptibile să efectueze misiuni non compatibile cu politica externă oficială⁷¹;

b) *violarea regulilor de transparență politică și economică obligatorii în cadrul unui stat de drept*. SMP și SSP operează într-o opacitate aproape totală, datorată atât voinței conducătorilor lor, cât și cea a guvernelor ce solicită serviciile lor. În SUA, aceste societăți sunt supuse riguros unui sistem de licență controlată (ca pentru vânzarea de armament) prin Departamentul de stat și Pentagon, dar Congresul nu este consultat decât în legătură cu contractele ce depășesc 50 de milioane dolari. Oricum, aceste contracte nu sunt făcute publice. Trecerea contractelor fără licitația ofertelor este un factor agravant. Potrivit anumitor surse, 36% dintre contractele trecute prin Pentagon între 1998 și 2003 au respectat jocul liberei concurențe. În contextul războiului dus în Irak din 2003, 40% dintre contracte ar fi fost atribuite fără licitație publică. Din acest izvor de bogăție (în general rezervat marilor companii în detrimentul întreprinderilor mici și mijlocii), societatea Halliburton ar fi avut parte de circa 13 miliarde de dolari, adică, practic, echivalentul costului (pentru SUA) a eliberării Kuweitului în 1991. Pentru a încorona totul, societățile favorizate (în special Halliburton) s-au distins în mod curent

⁷¹ Ibidem, p.5.

prin practici nedelicate cum ar fi suprafacturarea, facturarea de servicii neefectuate, prestarea unor servicii de proastă calitate⁷²;

c) *violarea principiilor drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar*. În cursul operațiilor militare, contractanții privați au putut comite abuzuri de o extremă gravitate și aceasta în întreaga impunitate. Aceasta ține mai întâi de imprecizia împărțirii responsabilităților între agenții oficiali și cei privați. Aceștia din urmă iau parte la operații de luptă și sunt autorizați să încarcereze suspecți și să-i interogheze. În virtutea Directivei nr. 17 emisă în iunie 2003 de Autoritatea provizorie a coaliției și reconfirmată în iunie 2004, societățile private americane în Irak beneficiază de imunitate în privința oricărei urmăririi din partea autorităților locale. În plus, agenții lor sunt indivizi ce nu se supun regulamentelor militare și care, din această cauză, acționează fără a da seama de actele lor justiției militare americane. Gravele atingeri aduse drepturilor omului și dreptului internațional umanitar comise de agenți aparținând *CACI International* și *Titan Corporation* (care au participat mai ales la servicii în închisoarea din Abu Ghraib) sunt astfel rămase fără urmă⁷³.

În măsura în care societățile private oferă militarilor condiții mai lucrative decât în domeniul public, fenomenul privatizării ar putea, de asemenea, să sfârșească prin dezvoltarea sa în detrimentul aparatului militar oficial al țărilor democratice nu doar în planul compoziției, ci, de asemenea, în cel al eficacității operaționale și chiar al performanțelor.

B. Efecte ale existenței și activității SMP și SSP la nivelul statelor slabe sau delincvente

În cursul perioadei 1990-1998, mai mult de 60 de societăți militare private au operat pe continentul african. Două

⁷² Ibidem p.6.

⁷³ Ibidem, p.6.

dintre ele (dispărute între timp) s-au făcut remarcate: compania sud-africană Executive Outcomes în Angola și Sierra Leone (1995-1997) și compania britanică Sandline International în Sierra Leone (1997-1998). În Angola, presiunea militară exercitată de circa 500 de agenți Executive Outcomes a constrâns UNITA să accepte acordul de pace de la Lusaka în 1995. Anul următor, în Sierra Leone, forțele societății Executive Outcomes au obligat Frontul Revoluționar Unit să semneze un acord de același tip cu guvernul aflat la putere⁷⁴.

De fapt, din punct de vedere global, operațiunile duse în emisfera sudică de societățile militare private au generat două feluri de efecte negative. *Primul* dintre efecte privește înstrăinarea bogățiilor naturale ale țării care a solicitat ajutorul SMP și SSP. Pentru prestațiile furnizate, societățile militare primesc uneori în contrapartidă (ca în Sierra Leone) concesiuni miniere sau petroliere, apoi prin revinderea industriilor de extracție a resurselor naturale se întrețin legăturile financiare sau personale cu numitele companii. *Al doilea efect nedorit* se referă la violarea normelor și reglementărilor internaționale privind conflictele armate. Există serioase bănuieli în ceea ce privește gravitatea atingerilor aduse de societățile private, în timpul operațiunilor militare, drepturilor omului și dreptului internațional umanitar. Potrivit unor surse, Executive Outcomes ar fi folosit bombe incendiare împotriva insurgenților UNITA în Angola (1994) și a pus mine antipersonal în regiunea diamantiferă din Sierra Leone (1995).

De altfel, MPRI a fost suspectată de a fi lăsat un anumit număr dintre agenții săi să participe direct la ofensiva prin care armata croată recupera Krajina (1995) și care a fost însoțită de distrugerii și masacre aduse populației sârbe.

În fine, furnizarea de arme, încălcându-se astfel embargoul impus de ONU, a fost făcută de *Ronco* în Ruandași

⁷⁴ Ibidem, p.7.

Burundi (1995), de MPRI în Croația (1995), de *Sandline International* în Sierra Leone și Kosovo (1997).

În orice caz, SSP și SMP sunt organizații de tip comercial și de aceea, în tot ceea ce întreprind urmăresc realizarea unui profit financiar. Faptul că ele sunt, uneori, remunerate în resurse naturale generează îndoiala că sunt interesate de o pace definitivă. În plus, înarmând direct una dintre părțile beligerante și creșterea, prin aceleași mijloace, a puterii de distrugere militară în regiuni instabile, ele contribuie la alimentarea și exacerbarea conflictelor în curs. Aici se ridică o problemă destul de serioasă și anume ***cine, adică ce instituție națională și/sau internațională, decide de partea cărui beligerant trebuie să intervină SMP în conflictul armat.*** Prin definiție, SMP nu pot fi așa cum este ONU o parte terță dezinteresată având ca obiectiv realizarea unei reglementări politice echitabile sau stabilirea unei păci durabile. Mai mult, intervențiile lor pot acționa asupra simptomelor conflictelor și să dea loc la o acalmie scurtă sau superficială - dar nicidecum să trateze cauzele profunde ale acestora. Astfel, în Sierra Leone, Executive Outcomes nu a eliberat de rebelii din RUF (Forțele Revoluționare Unite) decât regiunea diamantiferă Kono (1995), iar după retragerea sa, guvernul a fost răsturnat printr-o lovitură de stat, fapt ce a deschis o nouă perioadă de război civil.

Intrarea ulterioară în scenă a Sandline în aceeași țară nu a adus decât o acalmie limitată în timp (1997-1998). În Papua-Noua-Guinee, intervenția societății Sandline International a nemulțumit militarii locali, ceea ce a provocat căderea guvernului care îi solicitase sprijinul⁷⁵.

7.3. Statutul și rolul SMP și SSP

Cererea mare de servicii ale SSP și SMP din partea unei palete largi de clienți, de la guvernele unor state la firme multinaționale dovedește că aceste societăți se bucură de un statut înalt. Rolul lor este parțial asemănător, parțial diferit. Astfel, ***serviciile oferite de SSP*** relevă mai mult o logică a consilierii decât una a furnizării de personal și se adresează cu prioritate întreprinderilor private multinaționale implantate în străinătate. Este vorba adesea de activități de audit, de consiliere, de formare și asistență în caz de criză. Aceste societăți lucrează la nivel de concepție calitativă a securității clientului. În general, ele subînchiriază local securizarea fizică a poziției clientului. Acest tip de activități pot fi exercitate atât în țara de origine a societății, cât și în afara acesteia.

La constituirea lor participă foști ofițeri. De exemplu, în Marea Britanie, toate societățile de securitate au fost create de foști ofițeri SAS, care mențin contacte cu serviciile de informații și cu Foreign Office, fără a mai număra legăturile cu forțele speciale ale armatei naționale.

Trebuie subliniată diferența, în materie de personal, între întreprinderile de securitate și societățile de tipul Executive Outcomes sau Sandline care au rețele informale de tehnicieni sau de combatanți ce se pot mobiliza rapid. Astfel, în aceste societăți private de servicii mai mult „militare”, o rezervă de cadre este mai mult sau mai puțin disponibilă în orice moment pentru o misiune cu durată variabilă. Aceștia sunt recrutați din fostele unități de elită și, de multe ori, se cunosc între ei, ceea ce dă coeziune înaltă și eficacitate sporită structurilor astfel constituite. Cea mai mare parte a activităților acestor firme este legală, cunoscută de statul cu care contractele sunt urmărite. În schimb, societățile de securitate dispun de o mână de lucru angajată pe cel mai lung termen. De fapt,

⁷⁵ Ibidem, p.7.

întreprinderile de securitate private sunt în același timp excelente agenții de informații și de stabilitate.

La rândul lor, SMP asigură o paletă diversificată de servicii clienților lor. Astfel, în conflicte, se asistă la o participare crescândă a societăților ce propun prestații de securitate. Este vorba de societăți ce furnizează, în străinătate, o „asistență militară” care cuprind logistica, recrutarea de personal, consilierea, formarea, asistență operațională, achiziția de materiale. Pe scurt, serviciile merg de la consiliere operațională și strategică la furnizarea de material trecând prin asistență tehnică și formare a personalului combatant și tehnic.

Prin urmare, SMP furnizează un serviciu unui client (guvern, organizație internațională, societăți multinaționale) pe timpul unui conflict armat sau într-o zonă cu risc foarte înalt în materie de securitate. Acest serviciu poate fi atât tehnic (construcția și supravegherea unor instalații, antrenamentul trupelor, aprovizionarea cu alimente și materiale sau concepția simulării conflictului), cât și umană (interogatorii, consilieri tactici sau strategii, sau ca gărzi de grup).

Se pare că globalizarea și avântul companiilor multinaționale, alături de insecuritatea crescândă în anumite țări la zăcămintele miniere importante, mai ales în Africa, merg în sensul unei dezvoltări sporite a acestor companii ce furnizează securitate sau ajutor militar. Distincția între cele două tipuri de activitate este dificil de făcut în cazul protecției unor obiective sensibile (zăcăminte de diamante sau de petrol, de exemplu) împotriva atacurilor rebelilor, limita între protecția acestor zăcăminte și participarea la operații militare este păstrată totuși.

În acest context, oportunitățile sunt mai mult de partea organizațiilor ce propun antrenamentul specializat mai degrabă decât de partea celor ce oferă luptători - deși piața pentru aceștia din urmă poate exista atât timp cât sunt încă state slabe.

Guvernele apelează la serviciile SMP și SSP pentru că astfel obțin o serie de avantaje. Printre acestea din urmă se află:

diminuarea costului unei intervenții militare; neagajarea oficială a armatei sale într-un conflict; reduce cifra oficială a morților în cursul unei operații militare (de exemplu, cazul SUA în Irak); pentru unele guverne care nu dispun de o armată de încredere, le permite să dispună de personal eficace și antrenat în vederea rezolvării unor probleme de apărare și mai ales de securitate a unor persoane oficiale, obiective importante - de la clădiri ale unor instituții de stat și ambasade la conducte de petrol și zăcăminte strategice de resurse naturale.

Desigur, pe lângă avantajele apelul la SMP și SSP are și o serie de inconveniente ce țin de caracterul mercenar al acestor trupe. În plus, există un vid juridic în ceea ce le privește. Astfel, nu există nicio lege care să explice clar: locul lor în ierarhia militară; ce se întâmplă dacă un angajat refuză să îndeplinească sarcinile dacă consideră că securitatea sa este afectată (totuși, unele contracte stipulează că ei pot fi arestați dacă ei cred că securitatea lor este pusă în joc); regimul juridic aplicat dacă un angajat ucide în mod voluntar sau accidental un civil. În plus, se întâmplă ca de multe ori angajații acestor societăți să fie amestecați în afaceri oneroase (ca rachete și trafic de adolescente în ex-Iugoslavia, tortură în închisorile din Abu-Ghraib) atunci când ei participă la intervenții. În 2006, ansamblul societăților militare private au avut o cifră de afaceri anuală de 100 miliarde dolari pe an din care 52 de miliarde din SUA și aceasta crește cu fiecare an⁷⁶.

Societățile militare private acționează în teatrele de operații sau în zonele unde sunt solicitate. Astfel, ele sunt prezente în Irak, Afghanistan, dar au participat la conflictele armate din Bosnia, Kosovo, Sierra Leone, Nigeria, Uganda, Ecuador.

Adesea create de foști militari de carieră și compuse din aceștia, societățile private numite de securitate sunt de facto

⁷⁶ Xavier RENOU, La privatisation de la violence, în <http://www.flibuste.net/p.1>.

societăți militare private. Practic, nevoile exprimate de clienți (care impun din ce în ce mai mult priceperi și competențe ivite direct din domeniul militar), prestațiile efectuate, apartenența în trecut a personalului lor la diferite armate naționale fac ca acestea să fie mai mult societăți militare private decât societăți de securitate private.

ONU admite existența SMP și SSP ce oferă servicii de securitate în măsura în care activitățile lor sunt supravegheate și reglementate de state: aceasta semnifică că astfel societăți nu trebuie în niciun caz să se implice direct în conflicte armate prin trimiterea de mercenari.

Actualele norme internaționale și legile naționale privind mercenariatul nu se referă la SSP și SMP. De aceea, reglementarea existenței și activității acestui tip de societăți private revine, înainte de toate, autorităților și parlamentelor statelor în care acestea își au sediul social.

Legislația națională existentă în multe state se referă la interzicerea recrutării de militari pentru străinătate și la exporturile de tehnologie militară și servicii conexe legate de vânzările de arme. Această prevedere, de exemplu, nu a împiedicat Sandline International să exporte arme în Sierra Leone în 1998 cu toate că ONU instituise un embargo în acest sens⁷⁷. În acest mod, SMP pot eluda controalele naționale prin recursul la alte societăți care au ca obiect de activitate vânzarea de arme sau prin mutarea sediului social într-o țară în care legislația în domeniu este mai puțin riguroasă.

Se pare că măsurile de tip normativ, internaționale și naționale, ce privesc activitățile acestor societăți sunt insuficiente. Între a lăsa lucrurile așa cum sunt în prezent sau a le reglementa mai riguros, există alegerea fiecărui stat în funcție de cât de mult sau de puțin vrea să controleze activitatea

⁷⁷ Carole BALME, *La privatisation des actions de défense et de sécurité* (martie 2003), http://www.chear.defense.gouv.fr/fr/think_tank/archives/cahiers/lisa/merc/Merc.pdf, p. 12.

SMP și SSP. Implicarea activă și responsabilă a statului național, a comunității internaționale și a societății civile în definirea statutului și rolurilor SMP și SSP este absolut necesară dacă se vrea ca acestea, pe de o parte, să acționeze în conformitate cu norme legale, în tot ceea ce fac și, pe de altă parte, să se elimine posibilitatea comiterii unor abuzuri pe timpul derulării activităților contractate cu clienții lor. În plus, reglementarea strictă și riguroasă din punct de vedere legal al statutului și rolurilor SMP și SSP le poate diferenția pe acestea de mercenariat, care este respins de comunitatea internațională⁷⁸.

Așa cum se știe, perioada de după Războiul Rece a fost propice apariției de noi probleme dar și de noi oportunități pentru SSP și SMP: războaiele civile și conflictele de mică intensitate domină de acum înainte scena internațională. Într-adevăr, statele slabe au nevoie de ajutor extern pentru a-și asigura securitatea atunci când vor încerca să-și salveze un minim de prerogative. Pentru aceasta, una dintre opțiunile posibile este asistența militară străină.

Acum, în țările dezvoltate, sectorul privat este din ce în ce mai implicat în activitățile de securitate. Statele și organizațiile internaționale se întorc spre sectorul privat pentru a contracta servicii până acum realizate de armată: susținerea sau participarea la operații militare, antrenamentul forțelor guvernamentale, evaluarea amenințărilor, logistică.

Cererea de servicii militare private este fără îndoială chemată să le amplifice. Cazurile ce atrag cea mai mare atenție sunt cele în care un guvern (de exemplu, Sierra Leone și Angola) folosește o SMP privată pentru a-l ajuta într-un conflict armat intern sau în sectorul logistic și de antrenament al efectivelor militare.

⁷⁸ *Vezi Convention internationale contre le recrutement, l'utilisation, le financement et l'instruction des mercenaires*, 4 décembre 1989, <http://www.icrc.org/>

Literatura de specialitate subliniază necesitatea definirii limitei dintre *externalizarea unor activități* din domeniul securității și al apărării și *mercenariat*. Aceasta cu atât mai mult cu cât există SMP care au contracte cu statul pentru a-i furniza servicii complete și complexe de susținere a operațiilor militare naționale în diferite teatre de luptă. De exemplu, societatea americană Brown and Root Services, grație unui contract național și permanent, care s-a integrat într-un concept general de realizare a capacităților de susținere a operațiilor militare naționale, a putut stabili un adevărat parteneriat cu Departamentul Apărării al SUA. Misiunile societății, anume realizarea capacității de susținere a operațiilor militare naționale pe teatrul din Balcani, pare să evidențieze a priori externalizarea (în special pentru tot ceea ce înseamnă logistică)⁷⁹.

Există solicitări de servicii militare private de către organizațiile internaționale. Sectorul privat este de acum activ și eficient într-un domeniu până în prezent rezervat militarilor cum ar fi: deminarea, paza unor obiective importante în teatrul de operațiuni, culegerea de informații militare și de altă natură în folosul forțelor armate angajate în luptă.

Costul folosirii SMP pentru îndeplinirea anumitor funcții în operațiile ONU ar putea fi mai puțin ridicat decât cel al întrebuințării forțelor armate naționale. Numeroși factori acționează în direcția unei extinderi rapide a serviciilor armate private: este vorba de factori de ordin economic, militar și social. Mai întâi, reducerea drastică a bugetelor destinate apărării militează în favoarea punerii în comun a mijloacelor: mijloace de producție, echipamente utilizate de armatele naționale; creșterea costului armamentelor: unele țări mici nu vor mai avea mijloace de întreținerea unei armate moderne. „Dar, dincolo de aspectul financiar, statul ar putea să nu mai fie în măsură să își asigure ansamblul prerogativelor pe plan

⁷⁹ Carole BALME, *op.cit.*, p. 16.

național, adică să garanteze singur securitatea populației sale și a teritoriului său cu eficacitate față de amenințările difuze și proliferante, chiar în materie de apărare și securitate pe scena internațională”⁸⁰.

Reducerea bugetelor este însoțită de o diminuare mult mai severă a formatului forțelor armate. Un număr considerabil din foștii militari sunt trecuți în sectoare civile. De altfel, profesionalizarea armatelor tinde să apropie specialiștii din domeniul militar, de cei din sectorul public și privat, pe de o parte, și să ofere personal calificat sectorului civil, prin reducerea efectivelor, pe de altă parte.

7.4. Societățile militare private și mercenariatul

Lunga tradiție ce constă în a recruta aventurieri pentru o misiune militară în străinătate, mercenariatul se structurează, afirmă Yacine Hichem Tekfa - cercetător în științe politice la Universitatea Sorbona Nouă și membru asociat al Institutului Internațional de Studii Strategice din Paris⁸¹ - de acum înainte în jurul a veritabile întreprinderi private de securitate și a multinaționalelor militare. A asigura securitatea, a furniza o asistență militară și a vinde sfaturi strategice este noul concept al mercenariatului care constă în a recurge la prestații civile pentru a îndeplini operațiuni și sarcini militare sub contract și foarte adesea de o modalitate neoficială.

Recursul la soldați „privati”, termen ce îl înlocuiește adesea pe cel de mercenar, considerat înjositor, prezintă pentru stat, *avantaje majore*. Astfel, se exonerează de orice control democratic, fără riscul de a ofensa opinia publică. Astăzi,

⁸⁰ Ibidem, p.19.

⁸¹ Yacine Hichem TEKFA, *Le mercenariat moderne et la privatisation de la guerre*, în *Géostratégiques* n 9 - Octobre 2005, http://www.strategicsinternational.com/9_Tekfa.pdf

apreciază autorul citat, SMP au dat naștere la adevărate imperii ale războaielor private, care încheie contracte în bună formă legală cu state sau alte firme, acționând ca brațul înarmat al multinaționalelor. Se pare că războiul din Irak este terenul favorabil al primului război privat, o paradigmă a mercenariatului antreprenorial. Ideea privatizării războiului, fără îndoială nu este recentă, și constituie un domeniu foarte vechi, fructuos și care devine astăzi un sector definit cu regulile sale de lobing. Industria militară privată afișează un venit mondial de aproximativ 100 miliarde de dolari din care cele mai mari societăți sunt americane.

Contextul actual în care acționează SSP și mai ales SMP cer definirea noului tip de mercenariat în diversele sale dimensiuni economice, politice și militare. Această activitate cunoaște o mutație strategică importantă pentru că are un caracter antreprenorial. Noile structuri private acționează în folosul statelor implicate în conflicte armate și servesc ca subterfugiu politic în caz de eșec și de pierdere a victoriei de către armata națională. În acest mod, se asistă la privatizarea războiului, ceea ce constituie o mutație strategică a sistemului unipolar actual.

Războiul din Irak dus de coaliția militară internațională de luptă împotriva terorismului a permis apariția unui nou mercenariat. Această activitate se dezvoltă astăzi sub o nouă față cu obiective economice de anvergură. Ea repune în discuție rolul statelor în controlul armatelor lor, a activității lor care se diminuează din ce în ce mai mult în profitul societăților private și al pericolului iminent al proliferării armelor. Orientul Mijlociu spațiu privilegiat al activităților americane duse de noile societăți militare private, este de acum înainte regiunea ce adăpostește cel mai mare număr de SMP și SSP. Ele participă și gestionează securitatea monarhiilor din Golf, desfășoară activități militare în Irak, îndeplinesc misiuni de informare și de supraveghere, de siguranță a puțurilor de foraj și a rafinăriilor

de petrol. De asemenea, ele asigură securitatea reprezentanțelor diplomatice, a asociațiilor umanitare și chiar celor ale ONU aflate în teatrele de operații.

În numele democratizării spațiului mijlociu oriental, conjugată cu mondializarea industriilor militaro-industriale și necesitatea realizării unor activități și servicii de interes general cu puține cheltuieli publice, raționalizarea costurilor intervenției militare, a deschis câmpul proliferării companiilor private pentru a investi și a răspunde echilibrului privat/public al bugetului armatei americane. Astfel, războiul este o aventură profitabilă pentru societățile de securitate. Raportul este asimetric, căci externalizarea forțelor dezzechilibrează monopolul statal al violenței, redimensionează disparitățile de armament și raporturile cantitative cu statul și atrage multiplicarea actorilor violenței politice.

Recursul american la mercenariat rămâne atașat problemei reducerii cheltuielilor publice ale apărării sale, dar consecințele multiplicării actorilor privați în războiul din Irak redimensionează aspectul geostrategic al regiunii, slăbind statele, bruind simetria războiului (beligeranța) și prin forța lucrurilor dreptul războiului⁸².

Orientul Mijlociu este astăzi laboratorul unei democrații impuse prin violența privatului subiacent politicilor guvernamentale variabile cu ritmurile intereselor lor strategice. Războiul conceput ca o chestiune simetrică între state suverane în dreptul internațional pierde apanajul principiului său de beligeranță, pentru că actorul privat al războiului nu este întotdeauna recunoscut de dreptul internațional. Această asimetrie a războiului non convențional atribuie o forță coercitivă entităților non statale care reschitează câmpul geostrategic internațional prin dominarea securității globale.

Războiul din Irak a oferit o ocazie neașteptată SMP și SSP, ce recrutează foști militari americani, britanici,

⁸² Ibidem, p.157.

sud-africani și europeni, de a derula o paletă largă de activități militare și de securitate în teatrele de operații. Într-o anumită măsură, proliferarea acestor societăți private poate fi apreciată ca manifestarea unui nou mercenariat, pentru că angajații lor lucrează pentru societăți transnaționale care transgresează toate frontierele administrative și-și demonstrează capacitățile în materie de securitate, fac să fructifice afacerile cele mai bănoase în conflictele armate. Ei sunt sau au fost prezenți în Republica Democratică Congo, în Angola, Ruanda, Tadjikistan, Armenia, Azerbaidjan, Afghanistan, ex-Iugoslavia și la frontiera între India și Pakistan.

Cauzele emergenței pieței de securitate și de asistență militară după finele Războiului Rece sunt datorate, așa cum s-a subliniat anterior, apoteozei economiei în relațiile internaționale. Serviciile atribuite mai înainte informațiilor militare s-au transformat în susținerea întreprinderilor sub denumirea de intelligence economică. De asemenea, politica externă a cunoscut o veritabilă mutație trecând de la o politică ce viza promovarea intereselor naționale și definirea identității naționale colective pe scena internațională, la o diplomatie economică în care primează interesul economic prin cucerirea piețelor și reconstrucția după intervențiile militare.

Totuși, se poate stabili o linie de demarcație între activitatea mercenarilor și cea a personalului societăților militare (sau de securitate) private. Există tratate internaționale în vederea controlului activităților mercenarilor. Ele definesc mercenarul, ca persoana care nu are dreptul și nici statutul de combatant, sau de prizonier de război. Astfel, *Convenția de la Geneva din 1949* definește mercenarul ca fiind orice persoană care este: 1) în mod special recrutat în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat; 2) ia parte la ostilități în vederea obținerii unui avantaj personal și în care este efectiv promis, de una dintre părțile în conflict sau în numele său, o remunerație materială net superioară celei care este promisă sau

plătită luptătorilor de rând și o funcție analoagă în forțele armate ale acestei părți; 3) nu este un conațional al unei părți aflate în conflict sau un rezident din teritoriul controlat de către una din părțile în conflict; 4) nu este membru al forțelor armate ale unei părți din conflict și nu a fost trimisă în misiune oficială de un stat care nu este parte a conflictului în calitate de membru al forțelor armate ale respectivului stat.

La rândul său, *Convenția ONU din 1989* integrează definiția din 1949 în întregul său și sporește câmpul de aplicare: mercenarul este special recrutat într-o țară sau în străinătate pentru a lua parte la un act concertat de violență vizând: să răstoarne un guvern sau de orice manieră, să aducă atingere ordinii constituționale a unui stat; să aducă atingere integrității teritoriale a unui stat; care ia parte la un astfel de act esențial în vederea obținerii unui avantaj personal semnificativ și este împins să acționeze prin promisiune sau prin plata unei remunerații materiale; care nu este nici conațional, nici rezident al statului contra căruia un astfel de act este îndreptat; care nu a fost trimis de un stat în misiune oficială; nu este membru al forțelor armate ale statului pe teritoriul căruia actul acesta are loc.

În ciuda rolului ambivalent al anumitor state asupra utilizării acestor soldați privați, convențiile internaționale recunosc și încearcă să definească ansamblul componentelor activității mercenare: Protocoalele adiționale I și II ale Convenției de la Geneva (1949), Convenția Organizației Unității Africane (OUA) pentru eliminarea mercenarilor în Africa (1972) și Convenția internațională împotriva recrutării, folosirii, finanțării și instrucției mercenarilor (1989).

Analiza statutului și a rolurilor asumate de către SSP și SMP nu probează existența unei similitudini perfecte între caracteristicile definitorii ale mercenarului (potrivit documentelor ONU în acest domeniu) și cele ale personalului societăților militare sau de securitate private existente. Aceste

societăți private sunt angajate de guverne, de organizații non guvernamentale, de organizații internaționale cum ar fi ONU, de asociații umanitare sau companii private prin intermediul unor contracte perfect legale. Aceste companii afirmă în general că lucrează în mod unic pentru folosul guvernelor legale dar unele consultări au eșuat, din cauza firmelor, datorită prea marii instabilități a unor regimuri politice. Clienții lor sunt agenții federale de menținere a ordinii, Departamentul Apărării, Departamentul de Stat, societăți multinaționale și națiuni prietene cu lumea întreagă. Suma onorariilor este adesea foarte ridicată dar este vorba de state suverane sau de organizații legale ce cheltuiesc proprii bani. Scara salariilor este în afara normelor, ceea ce atrage experți și ofițeri la pensie. Este important de semnalat că sumele contractelor mari nu sunt comunicate.

De asemenea, cererile de angajare sunt avizate și autorizate de instituții ale statului cu competențe în materie de securitate și apărare. De exemplu, în SUA, orice cerere de prestare de servicii de apărare și securitate de către SSP și SMP este autorizată de către Departamentul de Stat. La fel ca cele mai multe întreprinderi, aceste firme dispun de site-uri pe Internet, de servicii de comunicații și de documentare destinate presei și potențialilor clienți. Aici se află informații privind natura și conținutul misiunilor ce le execută firma respectivă, cine sunt membrii săi (de unde provin, ce experiență și calificare au domeniul apărării și securității).

Libertatea ca și democrația au nevoie de soluții de securitate inovatoare și flexibile peste tot în lume. Aceasta constituie *o ruptură în comparație cu clandestinitatea și discreția ce prevalau în trecut la mercenarii tradiționali*. Domeniile lor de activitate și serviciile contractuale sunt foarte diversificate: susținere logistică, menținerea ordinii, expertiză și consiliere militară, formarea militară a personalului, informații, operații speciale și securitatea persoanelor și bunurilor. În acest

scop, SMP și SSP dispun de rezerve de oameni mai mult sau mai puțin importante, de mijloace tehnice performante și de cadre cu experiență provenind din unități de elită și din instituțiile militare cele mai prestigioase din lume. De altfel, aspectul oficial al sectorului rezidă în investirea unui oficial în întreprindere sau prezența sa în calitate de conducător. Exemple cel mai adesea vin din SUA unde există o legătură între foștii neoconservatori de la puterea de la Washington și întreprinderile de exploatare petroliere, îndeosebi Grupul Carlyle, Enron, Halliburton Energy Services (pe care l-a prezidat Dick Cheney) și Unocal (în care Hamed Karzai a fost consilier), de asemenea, legături între neoconservatorii la putere în Washington și întreprinderi intermediare ale armatei (KCB-Halliburton) cea mai importantă din SMP bazată în Irak. Ele recrutează personal, foarte adesea, din țările în care societățile de securitate există. Cei mai mulți dintre ei sunt europeni (Franța, Marea Britanie, Spania), sud-africani, israelieni etc. Ei sunt numiți consilieri militari de securitate și resping apelativul de mercenari, apreciind că activitățile lor sunt legale pentru că ele sunt conduse în folosul statelor sau organizațiilor publice și internaționale⁸³.

7.5. Motivele extinderii activității și ariei de acțiune a SMP și SSP

Printre clienții acestor societăți se numără statele lumii, fie ele puternice, fie slabe sau delincvente. Unul dintre motivele acestei solicitări, într-o continuă creștere, îl constituie *capacitatea instituțiilor statale abilitate, prin lege, de a înfrâna sau para violența internă în statele în dezvoltare și cele nou apărute după încheierea Războiului Rece*. Un alt motiv, îl reprezintă *tendința statelor de a sugera folosirea armatelor*

⁸³ Ibidem, p.167.

private de către ONU în operațiunile de menținere a păcii pentru a elimina implicarea forțelor militare ale guvernelor în operațiuni din ce în ce mai periculoase și care nu le aduc nici un fel de avantaje. De asemenea, SMP sunt *închiriate de către unele state pentru a forma armatele străine*. De exemplu, când Pentagonul vorbește de formarea noii armate naționale afgane, aceasta nu înseamnă că o face cu proprii soldați. Beretele verzi și alte trupe de elită ale SUA sunt necesare în altă parte. În loc de aceasta, Departamentul Apărării apelează la antreprenori militari privați pentru a pregăti armata afgană.

Totodată, un motiv puternic al apelului la SMP și SSP îl constituie *privatizarea protecției*: când oamenii în zonele de conflict ale lumii au nevoie să se protejeze, ONU este cea care cel mai adesea este însărcinată să facă ceva. Scurcircuitată adesea de soldați, protecția civililor din zonele de conflict armat ar trebui să aibă și alte opțiuni decât în prezent, pentru a invita companiile militare profesionale să furnizeze securitatea umană pentru onorarii pe care acum le iau mercenarii.

În același timp, un motiv important al extinderii activității SMP și SSP este că țările ce recurg la aceste societăți *urmăresc dividendele păcii*. Statele occidentale dezvoltate, după Războiul Rece și-au diminuat semnificativ efectivele, pe de o parte, și datorită atitudinii negative a opiniei publice interne față de implicarea armatei naționale în conflicte externe intrastatale, pe de altă parte, aceste țări preferă să contribuie la plata serviciilor unor firme private care să se implice în zonele unde există un risc maxim în materie de securitate. De altfel, tot mai multe voci susțin creșterea rolului *sectorului privat în menținerea și aplicarea păcii*. ONU ar putea, în mod considerabil, să crească eficacitatea trupelor țărilor în dezvoltare, poate folosind companii pentru pregătirea mai bună a trupelor pentru menținerea păcii sau pentru furnizarea capacităților de transport și de comunicații care lipsesc adesea.

Rolurile noncombat ale întreprinderilor private anonime pot provoca un compromis acceptabil între necesitatea de a crește capacitatea de operațiuni de pace și nevoia de a menține capacitatea militară în mâinile statului. De asemenea, pe viitor, este posibil ca menținerea, restabilirea sau impunerea păcii să fie încredințată unor actori militari privați, dacă statele dezvoltate mai ales încep să prefere o neimplicare cu forțe armate în astfel de conflicte și să achite o sumă de bani unor societăți militare private care ar interveni în asemenea situații, desigur sub patronajul ONU.

În acest context, un rol semnificativ poate juca *Asociația internațională de operațiuni de pace (IPOA)*. Aceasta este o asociație de companii furnizoare de servicii militare - societăți care lucrează sau sunt interesate de operațiuni internaționale de pace. Aici sunt incluse firmele care fac deminări, logistica pentru armată, servicii umanitare de ajutor, menținerea păcii. Asociația a fost fondată pentru a institui norme și un cod de conduită, pentru menținerea sănătății profesionale și practicile militare, pentru instruirea publicului și persoanelor ce definesc politica asupra activităților și pentru a asigura utilizarea umanitară a serviciilor private de menținerea a păcii în profitul păcii internaționale și al securității umane.

Capitolul 8. Viitorul armatei naționale și al alianțelor politico-militare

8. 1. Statutul și rolul armatei naționale

Pe durata a mai multor secole, forțele armate ale statului au fost identificate cu suveranitatea națională. Ele se prezentau drept garante ale independenței politice a statului. Acești ultimi ani au modificat totuși, adesea de o manieră consistentă, locul armatelor occidentale în societate, resursele repartizate și raporturile pe care le întrețineau cu mediul civil pe teritoriul

național, precum și în operațiuni externe. Misiunile armatelor au fost, totodată, transformate prin dispariția amenințării masive de odinioară asupra teritoriului și intereselor strategice vitale. Apoi, misiunile armatelor de după Războiul Rece s-au modificat substanțial, adăugând la cele tradiționale, altele noi cum ar fi: operațiuni de menținere a păcii, de restabilire și consolidare a păcii în diferite regiuni ale lumii. În fine, transformările endogene (turnura neoliberală, raționalizarea opțiunilor bugetare) au indus o nouă cerere de profesionalizare (suprimarea conscripției și trecerea la armata de profesioniști), ce antrenează ștergerea legăturii directe a armatei cu națiunea, referință centrală care definea rolul instituției și sensul angajamentului în jocul exercitării profesiei de militar. De aceea, se poate afirma că transformările endogene și exogene evocate au condus atât la o profundă analiză a statutului și rolului armatei în sânul societăților occidentale, mai ales, cât și la redefinirea inserției instituției militare în comunitatea națională.

Armata națională, prin funcțiile sale, interne și externe, prin statutul său social și rolurile îndeplinite în societate, este pentru multă vreme de aici încolo o instituție viabilă. Ea are o contribuție semnificativă la definirea conținutului identității naționale. Aceasta dintr-o serie de motive. *În primul rând, armata națională*, ca instrument al statului ce are dreptul de a folosi în mod legitim violența fizică, servește necondiționat interesele entității sociale de apartenență. Se știe că de mult timp, o serie de analiști politici au prognosticat că statul va dispărea, că funcțiile și sarcinile sale vor fi preluate de alte structuri organizaționale. Până în prezent, orice încercare de acest fel a fost sortită eșecului. Este drept, unele atribuții ale sale se pot restrânge sau limita, dar ele nu se vor referi la cele ce țin intrinsec de apărarea și securitatea cetățenilor săi, a teritoriului, independenței și suveranității naționale. Unele segmente din aceste competențe se pot externaliza, dar

controlul statului asupra structurilor ce le îndeplinesc nu va înceta, rămânând valabilă, totodată, reversibilitatea acestei „cedări”. Desigur, aceasta în condițiile în care nevoile reale în materie de apărare și securitate a țării, a cetățenilor săi o impun în mod imperios. De fapt, externalizarea unor activități ce țin de apărare și securitate, care, anterior, erau efectuate integral *în și de către* instituția militară, nu înseamnă privatizarea armatei ca instituție a statului, ci un transfer temporar al acestor sarcini. Prin modul în care este concepută, externalizarea unor activități ce țin de securitatea și apărarea națională, aceasta nu este ireversibilă și nici nu iese de sub controlul statului.

În al doilea rând, SMP și SSP care preiau segmente din unele competențe ale armatei se află sub controlul statului și efectuează activități și servicii ce nu aduc atingere esenței funcției specifice armatei naționale. Altfel spus, armata nu își cedează, sub nicio formă, dreptul său legitim de folosire a forței pentru a-și îndeplini misiunile ce i se încredințează.

În al treilea rând, aparent, profesionalizarea armatei naționale, poate conduce la crearea impresiei false că, în timp, această instituție se va privatiza. Această impresie poate apărea din realitatea că multe state ale lumii, îndeosebi cele dezvoltate au renunțat la serviciul militar obligatoriu, trecând la serviciul bazat pe voluntariat. Astfel, s-ar putea crede că legăturile armatei cu societatea al cărui produs este s-ar „rupe”, sau s-ar diminua semnificativ. Realitatea, așa cum arată evoluția armatelor naționale în SUA, Franța, Spania, Italia, de exemplu, dovedește că relația instituției militare cu societatea de apartenență se menține, dobândind noi dimensiuni.

De fapt, controlul democratic civil al societății asupra armatei se exercită constant și sistematic, ceea ce face ca această instituție să-și îndeplinească misiunile și sarcinile trasate de către cei în drept.

În al patrulea rând, profesionalizarea armatei ar crea impresia eronată că acum nu mai există diferențe clare între

personalul instituției militare și cel al SMP, de exemplu. Totuși, o analiză atentă probează că sunt diferențe fundamentale între personalul celor două entități menționate –armata și SMP. Mai întâi, dobândirea calității de militar al unei armate naționale se face potrivit prevederilor legii de funcționare a acestei instituții. Apoi, calitatea de militar dă o serie de drepturi, cum ar fi: dreptul de a purta uniforma armatei respective, cu însemnele armeei, specialității; dreptul de a fi ocrotit de legile interne și internaționale pe timpul executării sarcinilor și misiunilor încredințate; dreptul de a beneficia de pensie și alte avantaje pentru serviciile aduse. Desigur, statutul de militar presupune și o serie de responsabilități și obligații, menționate în legile țării și în reglementările internaționale privind derularea conflictelor armate, drepturile generale ale omului și dreptul internațional umanitar. În plus, fiecare militar profesionist, la obținerea acestei calități, depune un jurământ de credință față de țara sa. Astfel, militarul - ofițer, subofițer sau militar de rând – își asumă voluntar și conștient responsabilitățile ce decurg din statutul de membru al armatei naționale. În fine, statul apără pe fiecare militar care își execută sarcinile și misiunile încredințate de către cei în drept.

Asemenea caracteristici nu se întâlnesc la membrii SMP. Aceste societăți, așa cum s-a afirmat în capitolul 7 al prezentei lucrări, mai întâi, sunt organizate ca societăți comerciale. Prin urmare, drepturile și obligațiile membrilor lor sunt cele prevăzute pentru asemenea firme în legile țării și cele ale dreptului internațional. Deci, personalul acestora deși participă la conflictele armate nu se poate bucura de drepturile militarilor ce aparțin unei armate naționale. Cu alte cuvinte, aceste societăți militare private nu sunt recunoscute ca actori militari legitimi. De altfel, legislația internațională are serioase lacune în ceea ce privește organizarea și funcționarea acestor SMP. Organizarea și activitatea armatei naționale însă este strict reglementată juridic.

În al cincilea rând, SMP să angajează, prin contract, să execute **doar** unele activități pe care armata, în prezent, nu mai este interesată să le efectueze. Dar, armata în calitate de client al unor SMP poate renunța la aceste contracte dacă este nemulțumită de calitatea și promptitudinea serviciilor prestate. De fapt, armata nu va încredința SMP acele activități ce o definesc ca instituție a statului ce are dreptul de a folosi în mod legitim violența fizică. Ea va ceda acele activități care îi pot *afecta imaginea publică și sarcinile ce o pun lumină nefavorabilă în relațiile cu mass-media și cu opinia publică*, dar și pe acelea pe care SMP le pot realiza la costuri financiare și sociale mult mai mici decât în regie proprie. În fine, armata națională nu se va privatiza, dacă privatizarea este înțeleasă ca un proces de renunțare totală a statului la posesia și întrebuințarea armatei ca un instrument de promovare și apărare a intereselor fundamentale ale țării.

În al șaselea rând, analiza datelor statistice din anexa nr. 1 sugerează că armata națională este și va fi vreme îndelungată de aici încolo o realitate incontestabilă. Datele din anexa amintită evidențiază că statele lumii, indiferent de suprafață, numărul locuitorilor, putere economică și militară doresc să se afirme ca entități naționale distincte pe arena mondială, iar armata reprezintă o componentă esențială a lor. În plus, statele cu o populație numeroasă, au pe lângă armata regulată și organizații paramilitare. De exemplu, China are o armată regulată formată din 2.255.000 de persoane, 800.000 de rezerviști și 11.500.000 paramilitari, SUA au 1.419.683 militari în armata regulată, 1.433.600 de rezerviști și 53.000 paramilitari, India are 1.414.000 militari în armata regulată, 800.000 de rezerviști și 1.089.700 de paramilitari (anexa nr.1). În fine, astăzi, pericolele și amenințările de securitatea și apărare, pentru toate statele lumii, indiferent de mărime, număr de locuitori, putere economică și militară sunt aceleași, adică numeroase și mai ales de natură asimetrică (terorismul

internațional, criminalitatea organizată, arme de distrugere în masă, traficul de ființe umane, de droguri și armament). Un rol determinant în apărarea și securitatea populației unei țări împotriva acestor pericole și amenințări îl are armata națională.

8.2. Impactul apartenenței țării la o organizația politico-militară asupra apărării naționale

Provocările și riscurile, pericolele și amenințările în materie de apărare și securitate determină statele lumii să acorde o atenție sporită apărării naționale și căutării de soluții viabile de garantare și asigurare a sa. De aici *tendința statelor lumii de a trece de la apărarea națională solitară la apărarea colectivă solidară*. Actualul mediu strategic de securitate și posibila sa evoluție fac ca răspunsurile, la interogațiile privind apărarea și securitatea în secolul XXI, să fie aproape întotdeauna de natură colectivă. De fapt, se trece de la principiul „fiecare pentru sine” în materie de apărare la principiul solidarității în fața pericolelor și amenințărilor de securitate și apărare.

Această schimbare este cerută de apariția și manifestarea unor noi pericole și amenințări multiforme la adresa securității și apărării statelor lumii, de fapt, a locuitorilor lor. În prezent, noile date geopolitice se caracterizează prin: punerea în discuție a superiorității actorilor tradiționali ai relațiilor internaționale; evoluția raporturilor de forță atât economice, cât și politice și militare; efectele generate de globalizare percepută ca un fenomen dinamic, complex, pluridimensional și omniprezent.

Evoluția amenințărilor se exprimă mai ales prin intermediul rețelelor transnaționale la două niveluri: a) nucleul dur constituit prin triada: terorism, traficuri ilicite, criminalitate organizată; b) ansamblul fenomenelor de natură socială și

economică ce decurg din dezechilibrele lumii contemporane (flux migrator necontrolat, catastrofe ecologice, pandemii). Aceste amenințări, mai dificil de prevăzut, de evaluat și de parat, pot avea consecințe grave pentru fiecare țară. De aici nevoia aderării țării la o organizație politico-militară credibilă și capabilă să ofere garanții suficiente în materie de securitate și apărare națională și colectivă. În prezent, Alianța Nord-Atlantică se dovedește a fi o asemenea organizație politico-militară.

Dobândirea statutului de stat membru al unei alianțe militare reprezintă unul dintre procesele caracteristice ale evoluției armatelor naționale ale statelor europene după încetarea Războiului Rece. Aceasta întrucât alianța politico-militară internațională este un acord ce unește statele în interesul comun de a descuraja și/sau opri amenințarea unui inamic la adresa independenței, suveranității, integrității teritoriale și a securității cetățenilor. Potrivit dreptului internațional, orice stat poate să facă alianțe militare cu alte state sau să rămână neutru. Opțiunea îi aparține în întregime.

O alianță militară internațională poate fi descrisă prin intermediul a două elemente: *doctrina* și *funcția*. *Doctrina* comună este fundamentul pe care se susține orice alianță militară. Aceasta instaurează organizarea unui sistem de forțe și precizează condițiile utilizării forței militare. De fapt, doctrina privește motivul alianței, ea este în mod normal axată pe elementul militar: să se apere împotriva unui inamic comun, dar, la fel, ea este susținută și de elemente politice, economice. De exemplu, NATO are o doctrină cu numeroase dimensiuni: *militară* - „apărarea păcii și securității” dar și o dimensiune *politică* - sprijin mutual în respingerea oricărei agresiuni militare externe, una *economică* - „dezvoltarea stabilității ...bunei stări” (art. 2 din Tratatul Atlanticului de Nord).

În ceea ce privește *funcțiile* unei alianțe, acestea pot fi multiple: elaborarea politicilor comune, o diviziune a muncii ce

favorizează o anumită specializare a forțelor, standardizarea armamentelor, controlul armamentelor. Este clar că o alianță singură nu garantează membrilor săi non-agresiunea militară. Totuși, alianța instaurează relații între membrii săi ce garantează non-atacul militar și care favorizează pacea între ei, creând, în același timp, un climat de încredere între statele aliate și de descurajare a terților cu intenții agresive.

Un exemplu de alianță militară internațională îl constituie NATO. Această organizație a fost creată la 4 aprilie 1949, la Washington și avea ca misiune apărarea colectivă a țărilor membre împotriva unei agresiuni militare externe. Esența Tratatului de la Washington o reprezintă articolul 5, care prevede că atacarea unui stat membru echivalează cu atacarea Alianței și ca atare și riposta este pe măsură.

După 1990, NATO a intrat într-un amplu și profund proces de transformare sub toate aspectele - *strategic, doctrinar, organizațional, acțional, material și nu în ultimul rând uman*.

Un prim pas important a fost făcut în 1994 prin crearea Parteneriatului pentru Pace, care are ca scop participarea statelor nemembre ale NATO la un nou și vast program de cooperare în domeniul securității. Practic, acest Parteneriat permite statelor implicate să se adapteze la principiile, normele și valorile specifice Alianței Nord-Atlantice.

Un al doilea pas semnificativ în transformarea Alianței Nord-Atlantice l-a reprezentat procesul de lărgire a acestei organizații politico-militare, prin primirea de noi membri. În primăvara anului 2004, România a devenit membru cu drepturi și obligații depline al NATO. Calitatea de membru al acestei alianțe aduce cu sine atât drepturi (de exemplu, apărarea colectivă, garanția de securitate), cât și obligații și responsabilități pentru fiecare stat, potrivit prevederilor Tratatului de la Washington (1949). Prin definiție, Alianța Nord - Atlantică este o organizație politico-militară menită să asigure

apărarea statelor membre în cazul unei agresiuni militare externe din partea altui stat sau grup de state. Prin urmare, vecinătatea sa semnifică stabilitate și garanția unei protecții credibile împotriva unor pericole și amenințări la adresa statelor membre. Apartenența la NATO a României oferă garanții pentru stabilitatea sa, ceea ce constituie una dintre principalele circumstanțe favorabile derulării programelor profunde de modernizare a țării. În același timp, în cadrul Alianței Nord-Atlantice, se poate vorbi de un transfer de „putere” și „autoritate” de la organizație către statele ce o compun, în sensul că apartenența unei țări la NATO descurajează alt stat sau grup de state să o atace cu mijloace militare.

În al treilea rând, NATO a început colaborarea cu Rusia în domeniul asigurării securității internaționale și nu numai. Este vorba de crearea unui Consiliu NATO - Rusia destinat să permită adoptarea de decizii comune între aceasta din urmă și statele membre NATO în numeroase domenii: lupta împotriva terorismului; gestionarea crizelor; neproliferarea armelor de distrugere în masă; apărarea antirachetă, reforma politică a apărării, controlul armamentelor . un parteneriat strategic ce a apropiat cele două mari puteri, unindu-le eforturile pentru asigurarea stabilității, păcii și securității mondiale. Desigur, este vorba de raporturi de la egal la egal între statele membre NATO și Rusia.

În al patrulea rând, Alianța a încheiat parteneriate cu diverse state (de exemplu, cu Ucraina), în vederea implicării acestora în asigurarea securității zonale și internaționale.

În fine, Alianța Nord-Atlantică a început să se implice tot mai mult și mai consistent în soluționarea crizelor și conflictelor și în afara spațiului euro-atlantic. NATO este, acum, un actor non statal important care se implică tot mai activ în garantarea și asigurarea securității atât în spațiul euro-atlantic, cât și în alte zone unde ONU apreciază că sunt încălcate prevederile Cartei sale în ceea ce privește drepturile

fundamentale ale omului sau interesele strategice ale statelor membre ale Alianței o impun. Așa se explică prezența unor structuri militare ale statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice în teatre de operații din diferite regiuni ale lumii.

Dobândirea calității de stat membru al Alianței Nord-Atlantice de către o țară impune o abordare realistă, pragmatică și adecvată a raportului dintre componenta națională și cea colectivă în materie de apărare și securitate. În construcția apărării unui stat membru NATO intervin două componente esențiale - **națională** și **colectivă**. Deși, rolul celor două componente este important, totuși fiecare intervine în mod determinant în anumite momente ale realizării apărării naționale și colective.

Componenta națională însumează o serie de caracteristici definitorii pentru apărarea țării. Mai întâi, aceasta este *omniprezentă* în ceea ce privește răspunsul dat oricărei agresiuni militare externe care ar aduce atingere integrității teritoriale a țării, suveranității sale, independenței politice și, desigur, securității locuitorilor săi. În al doilea rând, ea *există*, este structurată, organizată și pregătită din timp de pace să întreprindă acțiuni defensive. Elementele sale – forțe umane, mijloace de luptă, amenajări genistice - sunt prezente și în măsură să intervină, la nevoie, pentru a da riposta convenită oricărui agresor. Desigur, nu pentru o perioadă îndelungată de timp, ci până la momentul în care componenta colectivă a apărării devine activă și poate să facă față situației create de un pericol sau o amenințare de securitate și apărare. În al treilea rând, componenta națională a apărării este *tridimensională*. Aceasta în sensul că are în structura sa: *apărarea militară* (componenta esențială a politicii de apărare globală), *apărarea civilă* (garantează securitatea puterilor publice, protejează populația și asigură ordinea publică) și *apărarea economică* (vizează salvagardarea activității economice, ca și resursele

necesare vieții națiunii). Acestea constituie un întreg, ale cărui componente sunt interdependente și absolut de aceeași importanță în materie de apărare și securitate.

Totodată, componenta națională are o anumită *tradiție în ceea ce privește scopul urmărit*. O întreagă istorie stă înapoia sa și de aici își extrage resursele motivaționale consistente care o vor susține în acțiunile desfășurate. În acest context, trebuie amintită posibilitatea angajării și a altor structuri militare și civile la acțiunile defensive la nivel național, precum și sprijinul populației.

În fine, se poate afirma că apărarea națională are și o *dimensiune civică* ce se întemeiază pe legea fundamentală a țării, adică Constituția statului respectiv, care, în cazul României, de exemplu, amintește că fiecare cetățean are datoria să-și apere țara. „Cetățenii au dreptul și obligația să apere România”⁸⁴. Această datorie este un element esențial al garantării drepturilor omului ce contribuie la sudarea comunității naționale și la prezervarea independenței naționale, democrației și păcii. Această obligație trebuie intim legată de reflecția asupra politicii actuale de apărare, mai ales a mijloacelor de asigurare a securității față de noile riscuri și amenințări. Materializarea acestei cerințe face să apară o convergență a angajamentului intelectual și moral din partea a trei poli ai comunității naționale: cetățeanul obișnuit, militarul și politicul. Această convergență fondează spiritul de apărare care, împărțit de întreaga națiune, dă eficacitate apărării naționale și aduce dovada că apărarea este o caracteristică a cetățeanului.

Apărarea națională este un concept complex, dinamic și multidimensional. Ea se înscrie într-un concept global de securitate și apărare. Obiectivele sale sunt: garantarea integrității teritoriului național; protejarea populației; vegherea la libera exercitare a suveranității naționale; apărarea valorilor

⁸⁴ **Constituția României**, Monitorul Oficial, București, 2003, p. 32.

pe care se fondează statul; prezervarea intereselor strategice ale României; reducerea vulnerabilității economice a țării în materie de acces la resurse și la transferurile de tehnologii. Astfel, apărarea nu se reduce numai la protejarea unui spațiu delimitat prin frontiere în care se exercită suveranitatea statului. Noțiunea de teritoriu se înțelege astăzi în sensul spațiului global de securitate în care operează o apărare simultan militară, civilă, economică, culturală. Această apărare este în serviciul statului în care ea pune în operă politica și își protejează interesele vitale și strategice.

Prin urmare, apărarea și securitatea țării este deci sarcina statului național. Acesta își exercită suveranitatea, în conformitate cu dreptul pe care i-l dă puterea exclusivă de a-și asuma apărarea populației și de a folosi forța în acest scop, la nevoie. Câmpul său de acțiune se întinde pe un spațiu în care el este suveran și recunoscut, ca atare, de comunitatea internațională. Această suveranitate se exercită prin intermediul reprezentanților aleși ai națiunii, în conformitate cu Constituția țării, și se sprijină pe un instrument adecvat - armata națională.

Astăzi, mizele mondiale sunt în așa fel că toate statele lumii, trebuie să țină seama de contextul internațional actual atunci când își promovează și apără interesele strategice. Altfel spus, acțiunile internaționale ale unei țări se derulează într-o rețea de interdependențe ce reunește state suverane ale căror decizii sunt expresia consensului. În acest sens, alegerile pe care un stat sau altul le face sunt conforme cu maniera prescrisă de comunitatea internațională. Uneori, aceste alegeri impun efectuarea unor transferuri de suveranitate către instanțe superioare internaționale, transferuri ratificate prin decizii ale instanțelor sale naționale. În acest sens, un exemplu de o astfel de evoluție îl reprezintă drumul parcurs de România în procesul integrării sale atât în NATO, cât și în UE, precum și implicarea sa activă la construcția Europei unite în apărare cu punerea în

comun a suveranității statelor membre și acțiunii colective. Integrarea într-o apărare europeană merită atenție.

Până nu demult, într-adevăr, NATO apărea ca singura organizație politico-militară capabilă să garanteze securitatea europeană. În prezent, UE și-a creat instituțiile necesare să promoveze o politică europeană de securitate comună (PESC), în cadrul căreia există și o componentă destinată apărării (PESA, adică politica europeană de securitate și apărare)⁸⁵. Desigur, instituțiile aparținând PESC nu elimină rolul important al Alianței Nord - Atlantice în apărarea colectivă a statelor membre ale UE.

Componenta colectivă este un element semnificativ și deosebit de important în arhitectura apărării naționale a unui stat membru al unei alianțe politico-militare redutabile. Alegerea variantei apărării colective de o țară sau alta pornește de la „avantajele” pe care le aduce această componentă, dar și de acceptarea de către statele membre ale organizației politico-militare a noului membru sau noilor membri.

Printre elementele definitorii ale componentei colective a apărării naționale se numără:

a) *descurajarea* pe care o generează acest tip de componentă a apărării. Statutul de membru al unei alianțe politico-militare al unui stat acționează ca o frână în calea agresării sale de un alt stat. Teama de consecințele posibile ce vor veni, în mod cert, din partea alianței respective face ca atacarea unui astfel de stat de către alt stat să se facă cu mult discernământ și grijă deosebită;

b) *garanția ripostei adecvate* este o altă trăsătură definitorie a componentei colective a apărării naționale. Agresarea unui stat membru al alianței politico-militare se știe nu rămâne fără răspunsul adecvat;

⁸⁵ Vezi: Dr Petre DUȚU, Mihai Ștefan DINU, **Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, București, Editura UNAp „Carol I”, 2007.

c) *certitudinea sprijinului* dat de alianță oricărui stat membru agresat. Calitatea de membru al alianței politico-militare conferă garanția că, la nevoie, țara respectivă va primi îndeosebi ajutorul militar necesar riposteii hotărâte împotriva agresorului fie că acesta este un actor statal sau nonstatal;

d) *caracterul necondiționat* al dezvoltării acestei componente a apărării naționale. Integrarea unui stat într-o alianță militară face ca apărarea sa să dobândească dimensiunea colectivă, atât de necesară în condițiile actuale, de intensificare a riscurilor și amenințărilor în materie de apărare și securitate.

Analiza acestor caracteristici poate conduce la descrierea raportului dintre componenta națională și componenta colectivă a apărării naționale. O astfel de analiză poate conduce la o serie de concluzii că raportul dintre cele două componente este unul puternic, semnificativ și variabil ca importanță într-un moment sau altul al apărării naționale. Astfel, în cazul unei agresiuni armate asupra sa, din partea altui stat sau grup de state, de exemplu, România va putea conta în primele zile, numai, pe forțele proprii. Aceasta pentru că modul în care își „intră” în rol componenta colectivă a apărării necesită un timp. Funcționarea apărării colective în cadrul Alianței Nord-Atlantice se întemeiază pe prevederile Tratatului de la Washington. Articolele 3, 4 și 5 ale tratatului menționat redau esența acestei activități. În acest sens, articolul 3 stipulează metodele de lucru ale părților implicate și căile de transpunere a lor în practică. Astfel, statele, mai întâi, *acționează separat sau în comun, eficient și continuu*, prin dezvoltarea propriilor mijloace și oferindu-și asistența mutuală și, apoi, *vor menține și vor crește capacitatea lor individuală și colectivă de rezistență împotriva unui atac armat*.

Articolul 4 al Tratatului de la Washington stipulează:

- *obligativitatea consultării părților*, de fiecare dată când, după opinia uneia dintre ele, îi va fi amenințată

integritatea teritorială, independența politică sau suveranitatea. Prin urmare, dacă este *obligatorie consultarea părților* înainte de a se lua vreo măsură concretă, practică, atunci înseamnă că *fiecare stat din Alianță trebuie să aibă capacitatea de a răspunde prompt și decisiv oricărui atac armat asupra sa*, cel puțin până se adoptă o hotărâre în acest sens de către Alianță, în cadrul organismelor sale de decizie și în conformitate cu normele și procedurile unanim acceptate;

- *consultarea* are loc atunci când după *părerea* uneia dintre părți îi va fi amenințată integritatea teritorială, independența politică și suveranitatea. De regulă, termenul *părere* este un sinonim pentru cuvântul *opinie*, ca atare, statul din Alianță care solicită consultarea nu trebuie să dispună de probe absolute de nezdruccinat în favoarea cererii sale.

Articolul 5, cel mai frecvent menționat când se vorbește de apărarea colectivă în cadrul Alianței Nord-Atlantice stipulează modalitatea în care se realizează această formă de apărare. *Prevederea potrivit căreia „părțile convin asupra faptului că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele,..., va fi considerat drept un atac împotriva tuturor părților semnatare” dezvăluie modalitatea folosită pentru a-și acorda sprijin la nevoie*. În acest sens, de la început se pleacă de la premisa că orice atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre părți este o agresiune la adresa tuturor statelor din Alianță. De acest tratament beneficiază toate statele aliate, indiferent de situația și contribuția lor la eforturile Alianței. Prin urmare, dacă agresiunea este percepută ca fiind colectivă, comună, atunci răspunsul dat ar trebui să fie similar. De asemenea, *acest articol subliniază legitimitatea acțiunii comune, pe temeiul prevederilor Cartei ONU (art.51)*. În consecință, apărarea individuală sau colectivă împotriva unei agresiuni armate a unui stat asupra teritoriului etc. uneia din părți este justă din perspectiva dreptului internațional. Totodată, *orice stat membru al Alianței poate întreprinde acțiuni*

diverse, mergând până la folosirea forței armate, *individual sau în acord cu celelalte părți, împotriva statului agresor*. Această prevedere dă libertate de mișcare fiecărui stat membru al Alianței în a hotărî cum să acționeze într-o situație sau alta. *Scopul acțiunii individuale sau în comun* a părților este de a restabili și asigura securitatea în regiunea Alianței. Acum, după lărgirea și declanșarea procesului de transformare a NATO, această organizație și-a sporit gama competențelor și aria geografică de manifestare în materie de securitate și apărare colectivă. De aceea, se pare că și ONU trebuie să intre într-un proces complex și amplu de transformare în vederea adaptării sale flexibile la realitățile prezente și la evoluțiile lumii.

În același timp, se cuvine analizat impactul statutului de stat membru al unei alianțe politico-militare asupra apărării naționale. Țările membre ale Alianței Nord-Atlantice sunt state independente și suverane. Prin integrarea în structurile euro-atlantice ele nu-și pierd atributele specifice și nici competențele în ceea ce privește apărarea și securitatea națională. De aceea, atributul prezervării independenței, suveranității, unității naționale și integrității teritoriale rămâne de actualitate. În acest context, intervin opțiunile statului respectiv pentru o modalitate sau alta de apărare a sa, de fapt, a securității cetățenilor săi. România, de exemplu, a optat pentru apărarea colectivă, care în actualele condiții pare a fi cea mai eficace formă organizațională și militară de răspuns adecvat la actualele pericole și amenințări în materie de securitate și apărare.

Apărarea colectivă are un *impact semnificativ asupra asigurării independenței, suveranității, unității și integrității teritoriale naționale*. Acesta se reflectă, înainte de toate, în modul de organizare și dotare cu mijloace de luptă a marilor unități și a unităților militare, în activitatea de recrutare, selecție, formare și dezvoltare profesională a personalului militar și civil. Astfel, începând cu anul 2007, România a trecut la armata de profesioniști, bazată pe voluntariat, renunțând,

astfel, la conscripție. În selecția, formarea și dezvoltarea profesională a personalului militar și civil se practică metode și procedee verificate și, desigur, validate, în armatele altor state membre NATO. Apoi, Armata României participă tot mai activ și mai consistent la executarea de misiuni în afara statului național, atât sub egida NATO, cât și a ONU sau OSCE pentru soluționarea unor conflicte și crize, în diferite zone ale lumii și la lupta împotriva terorismului internațional. Această atitudine și conduită a țării noastre este legitimă, ea desfășurându-se în strictă conformitate cu prevederile Constituției care afirmă că „În condițiile legii și ale tratatelor internaționale la care România este parte, armata contribuie la apărarea colectivă în sistemele de alianță militară și participă la acțiuni privind menținerea sau restabilirea păcii”⁸⁶. În fine, România își îndeplinește toate obligațiile militare asumate la intrarea în Alianța Nord-Atlantică și UE în ceea ce privește forțele cu care participă la structurile de securitate și apărare ale celor două organizații. Potrivit principiilor fundamentale pe care se întemeiază relațiile între instituțiile politice și militare în statele democratice, structura militară integrată rămâne în orice moment sub controlul responsabililor politici la nivelul cel mai înalt, care fixează orientările de urmat. Structura militară integrată a NATO, de exemplu, asigură cadrul organizațional pentru apărarea teritoriului țărilor membre împotriva amenințărilor ce vizează securitatea și stabilitatea lor.

În plus, principiul efortului colectiv pentru apărare al Alianței Nord-Atlantice este materializat prin dispozițiile practice care aduc aliaților avantajele de primă importanță ce decurg, pe plan politic și militar, ca cel al resurselor, al unei apărări colective și care împiedică întoarcerea la politici de apărare pur naționale, fără a priva țările membre de suveranitate. Aceste dispoziții permit deopotrivă forțelor NATO de a duce operații de răspuns la crize în afara articolului

⁸⁶ *Constituția României*, București, Editura Monitorul Oficial, 2003, p.66.

5 și constituie o condiție prealabilă a unui răspuns coerent al Alianței Nord-Atlantice la toate situațiile posibile. În același timp, modalitatea de lucru în cadrul NATO este fondată pe proceduri de consultare, o structură militară integrată și acorduri de cooperare. Această manieră de lucru a avut impact și asupra vieții și activității Armatei României, care a adoptat aceste procedee și standarde. Pe de altă parte, organizarea și derularea activității specifice din instituția militară a trebuit să țină seama și de celelalte aspecte fundamentale ale Alianței Nord-Atlantice și de aderarea țării la UE. În acest sens, printre elementele cheie figurează planuri de forțe colective, o finanțare comună, planuri operaționale comune, aranjamente relative la formațiuni, la cartiere generale și la comandamente multinaționale, un sistem de apărare antiaeriană integrată, un echilibru al rolurilor și responsabilităților între aliați, staționarea și desfășurarea de forțe în afara teritoriului național în caz de nevoie, dispoziții, inclusiv în materie de planificare, pentru gestionarea crizelor și întărire, norme și proceduri comune pentru echipament, formare și logistică, doctrine și exerciții interarme și multinaționale conform nevoilor și o cooperare în materie de infrastructură, de armamente și de logistică.

Un rol important, în impactul apărării colective asupra apărării naționale a avut și continuă să aibă dezvoltarea „*multinaționalității*” ca factor important în elaborarea unui nou dispozitiv de apărare. Acesta a oferit posibilitatea împărțirii sarcinilor între aliați, ceea ce a permis conservarea sau întărirea capacităților militare ale NATO și de a veghea ca resursele alocate apărării să fie utilizate în cea mai eficace manieră posibilă. De fapt, aplicarea acestui principiu al multinaționalității în cadrul Alianței Nord-Atlantice a permis acesteia să-și întărească solidaritatea și coeziunea, și să-și exercite deplin și tot timpul rolul de apărătoare a integrității teritoriale a membrilor săi.

Impactul apărării colective asupra asigurării independenței, suveranității, unității și integrității teritoriale naționale este evidențiat și *de strategia de securitate națională a țării noastre, de politica de apărare și securitate* adoptate de către cei aflați la conducerea statului român. Atât strategia de securitate națională, cât și politica de apărare și securitate a țării au în vedere apartenența României la NATO și UE. În acest sens, este evidentă atitudinea statului român față de implicarea sa activă în soluționarea crizelor, în asigurarea și garantarea atributelor sale definitorii, în asumarea de țara noastră a rolului de contributor de securitate în regiune și în lume.

Apărarea colectivă, ca modalitate de garantare a independenței, suveranității și integrității teritoriale naționale, are un impact și în *domeniul adoptării deciziei punerii în practică a acestui principiu*. În conformitate cu reglementările internaționale, apărarea colectivă legitimă se referă în principal la conflictele interstatale. De aceea, apărarea colectivă este dificil de pus în practică când este vorba de conflicte intrastatale. Exemplul Kosovo este relevant. S-a putut interveni numai după ce Consiliul de Securitate al ONU a decis acest lucru. Indirect este vorba de apărare colectivă, în sensul că intervenția în Kosovo a dorit să oprească extinderea conflictului intrastatal, prin implicarea statelor vecine în conflict.

Impactul apărării colective asupra apărării naționale este pus în evidență și *în plan psihosocial*. Este vorba de faptul că trecerea unor elemente intrinseci sarcinii de asigurare și garantare a independenței, suveranității, unității și integrității teritoriale naționale de la statul național la organizația politico-militară multinațională, desigur pe durate variabile de timp, are implicații asupra solidarității, coeziunii și consensului național. Dacă nu imediat, în timp, percepția obligației cetățenilor de a-și apăra țara se diminuează din ce în ce mai mult. Sentimentul lor de apărare a țării poate scădea treptat. Aceasta pentru că atât legătura cetățenilor cu instituția militară,

care are menirea să îndeplinească o asemenea sarcină, se reduce simțitor, cât și datorită conștientizării faptului că există un sistem optim capabil să se achite eficace de o astfel de misiune. În acest context, percepția responsabilității cetățenilor față de garantarea independenței, suveranității și integrității teritoriale se transformă, majoritatea considerând-o ca o atribuție exclusivă a armatei, la rândul său văzută ca o instituție specializată în executarea acestui tip de activități și nu ca o parte componentă a națiunii. La rândul lor, consensul național și coeziunea socială, influențate semnificativ și de executarea serviciului militar de către toți cetățenii apti, acționau potențând sentimentul acestora de dragoste de țară, de conștientizare a datoriei de a apăra a modului lor de viață, a tradițiilor, a valorilor lor. Trecerea de la serviciul militar bazat pe conscripție la serviciul militar fondat pe voluntariat și integrarea României în NATO, de exemplu, au avut drept urmare firească o continuă diminuare a coeziunii sociale și consensului național în ceea ce privește responsabilitatea fiecărui cetățean privind apărarea țării. Tot în plan psihosocial, este de așteptat și o transformare, desigur în timp, a tradițiilor și mentalităților legate de serviciul militar, de obligația apărării țării. Apărarea colectivă a statului român va determina cetățenii să considere această sarcină ca fiind exclusiv a armatei și nu a lor. De aceea o serie de mentalități legate de rolul armatei în maturizarea socială a tinerilor, în educarea lor civică și în formarea, dar mai ales dezvoltarea sentimentului de dragoste de țară se vor schimba, fiind înlocuite cu altele impuse de realitățile pe care cetățenii le trăiesc și le vor trăi tot mai intens în anii ce vin. În concluzie, apartenența unui stat la o organizație politico-militară credibilă, așa cum este, în prezent, NATO este un avantaj în materie de apărare și securitate pentru statele sale membre. În plus, acestea din urmă, au posibilitatea reală să joace un rol activ și consistent în calitate de generator de securitate în regiune și chiar la nivel global.

8.3. Armata națională ca entitate statală

Statul, ca ansamblul instituțiilor în care puterea publică este supusă dreptului, are, pe lângă drepturi, și o serie de obligații față de cetățenii ce-l compun. Printre acestea din urmă se numără asigurarea condițiilor ca locuitorii săi să-și organizeze și să-și ducă viața și activitatea în deplină securitate. În acest context, statul asigură apărarea teritoriului național și, implicit, pe cetățenii săi împotriva oricărei agresiuni militare externe, dar și a pericolelor și amenințărilor diverse, asimetrice și simetrice apărute și derulate pe plan intern. De asemenea, statul acordă ajutor umanitar, în țară și în afara acesteia, în caz de calamități naturale sau accidente cu urmări grave, veghind, totodată, la respectarea ordinii sociale impuse prin norme legitime și legale.

Un rol important în îndeplinirea obligațiilor statului față de cetățenii săi joacă armata, ca instituție acreditată cu folosirea legitimă a forței. Practic, armata națională este formată din diferitele organizații și mijloace militare pe care un stat le consacră punerii în practică a politicii sale de apărare. Prin urmare, prima ei misiune este de a asigura securitatea statului, apărarea intereselor sale și protecția populației și teritoriilor vizavi de o amenințare externă. De altfel, pe durata a mai multor secole, armata națională a fost considerată ca încarnarea suveranității naționale și garantul independenței naționale.

În același timp, armata participă atât la apărarea colectivă a membrilor alianței politico-militare din care face parte, cât și la îndeplinirea unor misiuni diferite - misiuni umanitare, misiuni de menținere și impunere a păcii, de reconstrucție post-conflict - de regulă, în afara teritoriului național. Prin îndeplinirea acestor sarcini complexe, multidimensionale și permanente, instituția militară realizează și funcții sociale în societate punându-și în valoare rolul încredințat și responsabilitățile asumate.

Atât datorită naturii și conținutului misiunilor încredințate, cât și a manierei în care le aduce la îndeplinire armata se bucură de un statut înalt și joacă un rol important în societatea în care ființează.

De regulă, armata națională poate fi mixtă sau de profesioniști. Armata mixtă este formată atât din voluntari, cât și din conșcripți, în proporții diferite. Armata de profesioniști este formată numai din voluntari, adică tineri și tinere ce au venit de bunăvoie pentru a îmbrățișa profesia de militar (ofițeri, subofițeri, militari voluntari).

În scopul exercitării rolului prescris de Constituția țării și de legile referitoare la apărarea și securitatea națională, armata unui stat este organizată, de regulă, pe trei mari categorii de forțe: forțele terestre (sunt cele mai numeroase ca efective); forțele aeriene și forțele navale. La rândul lor, aceste forțe pot fi completate prin rezerve constituite, fie din civili voluntari având o formare specifică, fie de foști conșcripți. Rezerviștii sunt chemați pentru misiuni speciale sau în caz de criză, de război și uneori în situații de urgență.

În statul de drept, controlul politic asupra forțelor armate se exercită în general prin intermediul unui minister al apărării. Categoriile de forțe armate ale unei țări sunt mai mult sau mai puțin independente în domeniul lor de întrebuințare (uscat, apă, aer), dar din ce în ce mai mult, ele se integrează într-o organizație interarme responsabilă cu conducerea operațiilor, a coerenței mijloacelor și acoperind un anumit număr de servicii comune (sănătate, învățământ militar, sisteme de informație și de comandament, infrastructuri). Fiecare categorie de forțe păstrează însă prerogativele sale în materie de pregătire și de disponibilitate a forțelor (antrenament și susținere).

În ultimii ani, au apărut modificări de esență, adesea de o manieră consistentă, în ceea ce privește statutul și rolul armatei naționale în societate, resursele repartizate și raporturile

pe care întreține cu mediul civil pe teritoriul național, precum și angajarea unor structuri militare, ca parte a unor alianțe sau coaliții militare internaționale, în operațiuni externe. În același timp, misiunile armatei naționale au fost, cel puțin în Europa, transformate prin dispariția amenințării masive de odinioară asupra teritoriului și intereselor strategice vitale ale statelor continentului. Apoi, misiunile armatelor de după Războiul Rece au văzut armatele îndeplinind simultan operațiuni de menținere a păcii, de restabilire și consolidare de pace în Bosnia, în Albania, Kosovo. În fine, transformările endogene au indus o nouă cerere de profesionalizare, ce antrenează ștergerea legăturii directe a armatei cu națiunea, referință centrală care definea rolul instituției și sensul angajamentului în jocul exercitării meseriei de militar. Transformările endogene și exogene produse în statele dezvoltate au condus la o profundă reformulare a posturii armatei în sânul societăților occidentale fie că ele au redefinit inserția instituției militare în comunitatea națională, fie că ele au o influență notabilă asupra identității militare.

Armata a incarnat și a reprezentat statul, care nu trebuie confundat cu cei care-l conduc la un moment dat al existenței sale. Altfel spus, este vorba de statul pe care armata trebuie să-l apere atât împotriva adversarilor din interior, cât și a inamicilor din exterior. Practic, folosirea sa în calitate de forță publică nu se întâmplă decât atunci când forțele de poliție și ale Jandarmeriei sunt depășite de evenimente.

De altfel, armata a fost, fără îndoială, prima organizație a statului care a adoptat un mod de funcționare birocratic (Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, 1905)⁸⁷. În decursul anilor, orice comportament legat de profesie a condus la standardizarea sa prin intermediul textelor

⁸⁷ François GRESLE, *La «société militaire». Son devenir à la lumière de la professionnalisation*, în *Revue française de sociologie*, 44-4, 2003, pp. 777-798.

oficiale riguros difuzate, de la maniera de redactare a unui raport către superiori până la conduita în timpul ceremonialelor oficiale. Desigur, o astfel de standardizare a comportamentului militarilor, în timp, putea conduce la compromiterea capacității de adaptare și de inovare a comenzii, care din punct de vedere tactic, au valoare mare pentru armată. Pentru a se evita astfel de situații elita militară a știut mereu să le depășească, păstrând o largă marjă de manevră în acest sens. În același timp, ofițerii au reprezentat nu o castă ce trăiește într-un turn de fildeș, ci un grup de referință în interiorul armatei și un model de reprezentare a sinelui vizavi de lumea exterioară care era obligată să respecte militarii la fel ca pe civili.

În plus, statutul militarilor nu este similar cu cel al simplilor funcționari și aceasta din două motive: *mai întâi*, relația între instituția militară și stat a avut întotdeauna un caracter fundamental, armată manifestându-se, de-a lungul istoriei, ca o forță socială preeminentă, ceea ce a justificat și justifică intervențiile sale în numele perenității statului național pe care ea îl apără necondiționat și în orice împrejurare. *Apoi*, pregătirea pentru război și ducerea acestuia, la nevoie, presupune un angajament total al militarilor implicați, a căror viață și activitate este foarte diferită de cea a lumii civile. Aceasta întrucât militarul trebuie să facă uz de forță și să-și pună viața în primejdie pentru îndeplinirea sarcinilor și misiunilor încredințate, pe de o parte, și să participe la activități complexe, de durată și exigente, sub toate aspectele, dar care rar este posibil să fie puse în practică, pe de altă parte.

În același timp, valorile după care trăiesc și se conduc în viață militari, de fapt, întreaga armată, sunt ce le promovate și susținute de însăși statul național. În principiu, profesionalizarea armatei nu ar trebui să aducă cu sine schimbări radicale în statutul și rolul acesteia în cadrul statului de drept. Dacă apărarea teritoriului național rămâne misiunea sa principală, totuși, unele întrebări se pun dacă se are în vedere

actualul context strategic când niciun inamic potențial nu este cu claritate desemnat și mai ales când misiunile de securitate, interne și externe, tind să se confunde. De aici, decurge o incertitudine funcțională care ar trebui în mod normal să înceapă cu redefinirea criteriilor de selecție a militarilor de carieră și a raporturilor dintre armată și societatea în care aceasta ființează.

Tot mai mult profesia de militar, prin competențele impuse și cunoștințele solicitate, se apropie de mediul civil cu care de altfel se interferează tot mai mult.

În acest context, raporturile dintre instituția militară și factorul politic, în materie de apărare și securitate, sunt tot mai clar delimitate și definite. Militarii au competențe profesionale, iar politicul pe cele decizionale, drept conferit de electorat. Împreună însă, armata și politicul concură la asigurarea funcționalității statului național, ca formă de organizare a societății umane.

La nivel internațional, rolul statului național nu s-a diminuat și nici al armatei sale, ci a căpătat noi dimensiuni, ca urmare a faptului că toate țările se confruntă, acum, cu o violență multiformă declanșată, cel mai adesea, de actori non statali. Astfel, însărcinată în mod obișnuit și în acord cu aliații săi cu misiuni numite de interoperabilitate în cursul cărora folosirea forței este puternic reglementată, noua armată pe care politicul ar vrea să o folosească ca o forță de protecție se vede obligată să integreze în panoplia sa alte moduri de intervenție decât cel al luptei sau al războiului clasic. Dar aceste intervenții pretind, mai mult ca niciodată, soldați cu profiluri diversificate, gata să intervină pentru motive uneori diferite, altele complementare, atât unii, cât și alții sunt acceptați ca atare de instituția care îi folosește.

Altfel spus, armata profesionalizată nu poate decât face apel la angajații săi să fie pregătiți să îndeplinească sarcini mai puțin numeroase dar mai complexe, în raport cu cele asumate în

trecut, fără a mai vorbi de pericolele non convenționale și de rezistențele, semnificativ imprevizibile, pe care ei le vor înfrunta. Dacă la acestea se adaugă aceea că, pentru militarii voluntari și pentru un număr mare de militari de carieră, profesia militară nu deschide, practic, o carieră de lungă durată, ci corespunde unei activități profesionale temporar asumată, se poate trage concluzia că armata se află într-un amplu și complex proces de transformare ca instituție a statului.

Dar, trebuie specificat că nimeni și nimic nu absolvă, chiar în aceste condiții, armata de îndeplinirea atât a misiunilor tradiționale, cât și a celor noi. Prin urmare, atât în prezent, cât și în viitor armata este și va fi o instituție fundamentală a statului național ale cărei misiuni nu dispar, ci cunosc noi abordări și dimensiuni.

Practic, prin implicarea activă și responsabilă în executarea de misiuni internaționale de securitate, armata națională își dovedește, încă odată, utilitatea socială într-o lume complexă și fluidă.

8.4. Viitorul armatei naționale

Armata națională, prin funcțiile pe care le îndeplinește în societate, prin misiunile tradiționale și noi ce i se pot încredința, rămâne o *instituție fundamentală a statului național*, chiar dacă globalizarea și integrarea regională par să creeze o altfel de imagine a rolului acesteia pe plan intern și extern.

Ultimele două fenomene, omniprezente, complexe și multilaterale au creat condițiile apariției și funcționării unor societăți militare private ce își asumă sarcini ce altă dată erau numai de competența armatei statului respectiv. Pe de altă parte, se asistă la un alt fenomen cu impact semnificativ asupra existenței și funcționării armatei și anume la externalizarea unor activități ce țin de domeniul securității și apărării naționale.

Unii autori văd în aceasta un proces de privatizare a armatei și a războiului⁸⁸. Nici acest fenomen nu pune în pericol existența armatei naționale ca instituție a statului. Aceasta întrucât armata nu renunță definitiv la activitățile externalizate și nici nu-și „înstrăinează” funcțiile specifice către societăți militare private.

De fapt, aceste materiale vorbesc despre privatizarea unor activități și servicii din domeniul apărării și securității naționale și nu a instituției militare. Armata a fost este și va rămâne o instituție importantă a statului național, cât timp acesta din urmă va continua să existe ca formă de organizare a societății umane. Totodată, trebuie subliniat că are loc privatizarea unor activități pe care anterior armata le efectua în regie proprie și nu a funcției sale principale. Pe de altă parte, externalizarea unor activități și servicii din armată se realizează pe temeiul unui contract, încheiat în mod voluntar și responsabil atât de client –instituția militară sau structuri ale acesteia -, cât și de prestator – o societate comercială privată sau publică. Prin urmare, este vorba de un act juridic cu o durată variabilă și cu clauze de reziliere. În același timp, armata subînchiriază acele activități care îi permit să se „elibereze” de sarcini nespecifice, ceea ce creează condiții optime transpunerii în practică a funcțiilor sale specifice.

Dacă se ține seama că printre firmele private ce prestează servicii pentru armată, în întregul său sau pentru unele unități militare, există și societăți militare, atunci activitatea acestora este, în mare măsură, apropiată de cea din instituția militară. Aceasta pentru că atât calificarea

⁸⁸ Vezi: Jean MARGUIN, *Vers la privatisation de force armée*, în <http://www.frstrategie.org/>, Carole BALME, *La privatisation des actions de défense et de sécurité* (mars 2003); http://www.chear.defense.gouv.fr/fr/think_tank/archives/cahiers/lisa/merc/Merc.pdf; *Irak: les nouveaux mercenaires*, http://www.lexpress.mu/display_article.php?news_id=19166

profesională a personalului acestor SMP, cât și personalul însăși au avut și au legătură cu armata. Potrivit literaturii de specialitate, SMP sunt formate din foști ofițeri, subofițeri și militari atât ai unităților militare din cele trei categorii de forțe - forțele terestre, forțele aeriene și forțele navale -, cât și din trupele speciale ale unor armate naționale. În al doilea rând, armata națională - prin statutul și rolul încredințate de către societate, prin uniforma pe care o poartă, prin însemnele specifice gradului militar și ale armei de apartenență, prin conduita strict reglementată în orice situație a personalului său - este un element constitutiv esențial al identității naționale. Practic, în armată se cultivă respectul față de tradiții și valorile naționale, dragostea de țară, loialitatea față de instituția și profesia militară, spiritul de ordine și disciplină, mândria de a fi militar în slujba țării sale.

De asemenea, *armata este unul dintre pilonii de susținere și promovare a intereselor naționale* atât în țară, cât și în afara acesteia. Interesul național reprezintă expresia activă a necesităților statului național, acea finalitate care îi orientează, în permanență, conduita. De fapt, în mod teoretic, orice stat național în tot ceea ce întreprinde urmărește atingerea interesului național. Acesta din urmă este un concept multidimensional, el referindu-se la toate domeniile de activitate umană. De aceea, se poate vorbi de interes național în plan economic, militar, politic, cultural, diplomatic, social, financiar, informațional.

În același timp, interesul național apare ca ultim argument utilizat de guvernanți atunci când trec la adoptarea unor măsuri nepopulare, la diminuarea sau restricționarea unor drepturi generale ale omului. La fel, din motive de securitate, în cadrul luptei împotriva terorismului internațional se adoptă măsuri prin care se limitează și restricționează o serie de drepturi ale omului, cum ar fi libera circulație dintr-o țară în

alta, înăsprirea pazei și a controlului în aeroporturi, gări și autogări, sporirea drepturilor forțelor de ordine și intervenție.

Totodată, interesul național reprezintă, cel puțin teoretic, factorul determinant al acțiunilor interne și internaționale al statului în toate domeniile de activitate. De pildă, măsura implicării active a României în lupta împotriva terorismului internațional, inclusiv prin participarea cu trupe la coaliția internațională din Irak, se argumentează tot prin apelul la interesul național.

De asemenea, interesul național este factorul ce stă la baza consensului național, a coeziunii sociale și a obedienței populației. Aceasta pentru că atunci când este vorba de interesul național toți cetățenii țării sau marea lor majoritatea sunt de acord cu depunerea de eforturi susținute pentru atingerea unor obiective strategice, să acționeze uniți și solidari în aceeași direcție, să se supună conștient măsurilor adoptate de guvernanți pentru a asigura dezvoltarea durabilă și securitatea țării.

Interesul național se pune în evidență prin activitatea din interiorul țării, dar și în afara acesteia, în toate domeniile. El se traduce prin preocuparea constantă a instituțiilor statului, a cetățenilor săi, dar și a societății civile de a asigura dezvoltarea economică durabilă a țării, de a realiza schimburi economice avantajoase cu celelalte state, de a prezerva independența, suveranitatea și integritatea teritorială a țării, de a garanta securitatea umană a locuitorilor săi, de a stabili și întreține relații utile și necesare României cu celelalte țări și cu organizațiile internaționale, precum și cu societatea civilă regională și internațională, de a promova cultura națională, de a face demersurile necesare integrării regionale și internaționale și nu numai.

Conținutul fiecărei dimensiuni a interesului național cunoaște o evoluție dinamică, în timp, ca urmare a schimbărilor produse în domeniile de activitate umană cu care acesta are

tangență. De exemplu, interesul național privind suveranitatea se exprimă, astăzi, când România este stat membru NATO și al UE, într-o altă formă și în alți parametri decât acum 15 ani. De altfel, documentele ce definesc interesul național în domeniul amintit, la rândul lor au cunoscut transformări de esență. Astfel, ceea ce se înțelegea prin suveranitatea statului român în anul 1989, de exemplu, diferă substanțial de accepția dată acum acestui termen.

Armata națională are un viitor cert întrucât, acum, ea a trecut la îndeplinirea a noi misiuni – de menținere, impunere sau restabilire a păcii, umanitare, de luptă împotriva terorismului internațional, de reconstrucție post-conflict -, concomitent cu cele tradiționale de apărare a independenței politice, suveranității, integrității și integrității teritoriale statale, precum și a securității cetățenilor țării.

Totodată, necesitatea îndeplinirii misiunilor tradiționale de către armata națională, în mod individual sau colectiv, cu sprijinul organizației politico-militare de apartenență, face ca aceasta să aibă un viitor sigur. În prezent, niciun guvern nu este dispus să renunțe integral și pentru totdeauna la prerogativele sale în ceea ce privește independența politică, suveranitatea națională, integritatea și unitatea teritorială, securitatea cetățenilor. În acest sens, dacă se analizează situația existentă în cadrul UE se va constata că niciun stat membru al acesteia nu a renunțat total și integral la independența politică, suveranitatea, integritatea și unitatea sa teritorială. Dimpotrivă, fiecare stat își păstrează aceste competențe, iar segmentele din acestea „cedate” unor instituții supranaționale sunt făcute cu multă atenție și cu posibilitatea revenirii asupra respectivei decizii dacă interesele naționale o impun.

Orice stat național pentru a-și promova și apăra independența politică, integritatea și unitatea teritorială, precum și suveranitatea face apel direct sau indirect la armata sa. Recursul direct evident este prezent atunci când cineva –actor

statal și/sau nonstatal- ar atenta, prin diferite modalități simetrice sau asimetrice la caracteristicile naționale menționate mai sus. Recursul indirect semnifică rolul pe care îl are armata în descurajarea oricăror tentative ale unor state sau ale altor actori de a aduce atingere independenței, suveranității, integrității sale teritoriale și securității cetățenilor săi. Astfel, mișcările unor grupuri/minorități etnice din unele state europene de a-și cuceri independența politică, un teritoriu propriu și o suveranitate, adică să devină o entitate statală de sine stătătoare nu este agreată și nici încurajată de guvernele țărilor respective. De exemplu, statul spaniol nu este dispus să cedeze din prerogativele sale în materie de integritate teritorială, independență politică și suveranitatea națională organizației basce ETA. Dimpotrivă, guvernul spaniol a adoptat măsuri adecvate pe care le adaptează realității sociale dinamice. În acest context, armata națională are rolul său determinant atât în păstrarea statu quo-ului, cât și în darea riposte legale, dar ferme oricărei acțiuni de afectare a elementelor definitorii ale unui stat național.

În același timp, armata națională se manifestă ca păstrătoarea și purtătoarea valorilor specifice și a tradițiilor țării respective. De fapt, prin tot ceea ce face în plan educațional, armata cultivă cu conștiinciozitate valorile specifice țării în care ea ființează. Pe de altă parte, existența și funcționalitatea optimă a instituției militare contribuie la perenizarea valorilor naționale ce definesc caracteristicile specifice esențiale ale oricărui stat național.

În fine, opinia publică vede rostul armatei naționale în îndeplinirea misiunilor tradiționale și în acordarea sprijinului necesar populației în caz de calamități naturale. Astfel, într-un sondaj de opinie cetățeni ai UE au fost chestionați și asupra funcțiilor armatei. Apărarea țării este apreciată de respondenți ca fiind principala misiune a armatei (94% dintre subiecți) și următoarea funcție menționată (91%) a fost aceea de a acorda

ajutor națiunii în caz de catastrofe (naturale, ecologice sau nucleare). În privința noilor misiuni ale armatei, respondenții 8 din 10 au menționat menținerea sau restabilirea păcii. De asemenea, 7 din 10 subiecți au menționat că armata are misiunea de a apăra valori cum sunt libertatea și democrația⁸⁹. Analiza datelor acestui sondaj evidențiază că opinia publică europeană apreciază misiunile importante pe care armata le are încă de îndeplinit în societate.

Concluzii

Astăzi, lumea parcurge un amplu proces de transformare sub impactul semnificativ al globalizării și integrării regionale. Cele două fenomene complexe, pluridimensionale și omniprezente, pe lângă efectele benefice, au generat și vor genera și o serie de disfuncționalități majore în derularea vieții și activității umane de pretutindeni. Astfel, ele au creat un câmp larg de manifestare unor riscuri, pericole și amenințări în materie de securitate națională, regională și internațională. De aici, nevoia statelor lumii de a-și asigura instrumentele și mijloacele de garantare și asigurare a securității cetățenilor lor.

Armata națională a fost, este și va rămâne un astfel de instrument legal, legitim și validat de practica socială asupra capacității de a îndeplini multiple roluri, în societatea în care ființează, în domeniile securității populației și ale apărării integrității și unității teritoriale, a independenței politice și suveranității statale. Ea este în măsură să îndeplinească asemenea misiuni complexe întrucât este instituția ce s-a dovedit capabilă să se adapteze flexibil la schimbările sociale, economice, politice, militare interne și internaționale. În prezent, ea parcurge un amplu și profund proces de

transformare, de adecvare structurală, organizațională, materială, umană, normativă și doctrinală la mutațiile produse în societatea umană.

Riscurile, pericolele și amenințările de securitate actuale sunt tot mai frecvent asimetrice - terorism internațional, criminalitate organizată, arme de distrugere în masă -, ceea ce impune o adaptare corespunzătoare a armatei la acestea pentru a putea să le răspundă adecvat, adică prompt și eficace.

În același timp, au apărut o serie de societăți militare private și de securitate care pot și chiar preiau, în multe state democratice, sarcini și activități ale armatei. Este așa numitul *proces de externalizare a unor activități și servicii* pe care anterior armata le efectua în regie proprie. Aceasta însă nu reprezintă o privatizare a armatei, ci doar o „cedare” temporară de către instituția militară a unor activități secundare - paza unor obiective, întreținerea unor clădiri, hrănirea unor efective, transportul unor trupe în teatrele de operațiuni - și nu a funcției sale esențiale, adică folosirea legitimă a violenței fizice pentru îndeplinirea sarcinilor și misiunilor încredințate de către societate de apartenență.

De asemenea, literatura de specialitate vorbește și de o privatizare a războiului. Aceasta este o metaforă mai curând decât o realitate. Practic, aici, este vorba de executarea de către personalul SMP a unor sarcini și activități în teatrele de operațiuni încredințate de către diferite structuri militare. Această „cedare” se face, de regulă, cu acordul statelor a căror trupe sunt în teatrul de operațiuni. Prin urmare, este impropriu să se vorbească de privatizarea războiului când numai actorii statali, în calitatea lor de subiecți ai dreptului internațional, sunt cei care pot declanșa și purta, în mod legal și legitim, astfel de conflicte armate.

Profesionalizarea armatelor naționale și sporirea ponderii misiunilor internaționale pe care acestea le îndeplinesc pot conduce, în timp, la o „răcire” a relațiilor lor cu societatea

⁸⁹ *L'opinion publique et l'Europe de la defense*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_146_summ_fr.pdf

căreia aparțin. De aici necesitatea adoptării și derulării unor activități diverse - de la „ziua porților deschise” la emisiuni TV dedicate instituției militare - prin care „distanța” dintre armata de profesioniști și societatea în care ființează aceasta să se reducă tot mai mult.

Statutul unor țări de membru al unor organizații politico-militare nu diminuează rolul armatei naționale în plan intern și internațional, ci îl potențează deschizând noi posibilități de sporire a contribuției fiecărui stat la securitatea și apărarea individuală și colectivă.

Bibliografie

I. Literatură de specialitate

1. **Constituția României, București**, Editura All Beck, 2003
2. **Dicționarul explicativ al limbii române**, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998
3. DUȚU, Petre, **Populație mondială și securitate internațională**, București, UNAp, 2005
4. DUȚU, Petre, **Mediul de securitate în contextul globalizării și al integrării regionale**, București, UNAp, 2007
5. Dr. DUȚU, Petre, Mihai Ștefan DINU, **Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, București, Editura UNAp, 2007
6. **Glosar interarme de termeni și expresii relative la folosirea operațională a forțelor**, București, Editura AISM, 2002
7. GRIGORE, Laurențiu-Mihail, **Profesionalizarea armatei - cerință a eficienței acțiunii militare**, București, Editura AISM, 2001
8. Gl.bg.(r) prof.univ.dr. ONIȘOR, Constantin, **Teoria strategiei militare**, București, AISM, 1999
9. MOȘTOFLEI, Constantin (coord.), **Integrarea euro-atlantică, priorități post-Praga**, București, Editura AISM, 2002
10. **Populația României pe vârste, sexe, medii și județe**, București, INS, 2006
11. SAVA, Nicu-Ionel, ș.a. (coord.), **Armata și societatea**, culegere de texte, București, Editura Info-Team, 1998
12. **Strategia de transformare a Armatei României**, București, 2007

II. Matériels de pe Internet

1. Carole BALME, *La privatisation des actions de défense et de sécurité* (mars 2003), http://www.cheat.defense.gouv.fr/fr/think_tank/archives/cahier/lsa/merc/Merc.pdf
2. Cdor Victor, BARBU, *Restructurarea resurselor umane*, în <http://www.presamil.ro/SMM/2004/03-04>
3. Bernard BOEN, *Armées de métier contemporaines*, în http://www.stratisc.org/Klein_Klein-Reforme%20politique_19.html
4. Rodolphe BERTILE, *Les sociétés militaires privées: une solution aux conflits asymétriques post-guerre froide pour les grandes puissances démocratiques?*, în http://www.memoireonline.com/06/07/472/m_societes-militaires-privées-solution-conflits-asymetriques-post-guerre-froide.html
5. *Blackwater: la guerre privatisée*, http://www.rfi.fr/actufr/articles/093/article_57062.asp
6. Frédéric CHARILLON, *Les femmes militaires dans l'armée française*, în <http://www.defense.gouv.fr/>
7. *Compagnies militaires privées PMC*, http://www.sandline.com/hotlinks/Legitimate/Entity_%20G5B35B1.pdf
8. *Convention internationale contre le recrutement, l'utilisation, le financement et l'instruction des mercenaires*, 4 décembre 1989, <http://www.icrc.org>
9. Jean-Philippe DANIEL, *Les nouveaux mercenaires ou la privatisation du maintien de la paix*, <http://www.african-geopolitics.org/show.aspx?ArticleId=3361>
10. *Décision et enjeux de l'externalisation de la fonction comptable*, <http://htnv.free.fr/recherche/pdf/memoiredea.pdf>
11. Chris DONNELLY (Conseiller spécial al NATO în afacerile Europei centrale și orientale), *La réorganisation de la*

défense et les nouvelles démocraties: quelques suggestions, în <http://www.nato.int/home.htm>

12. Nicole FOUILLEUL, *Entre professionnalité traditionnelle et professionnalisation en cours: la cohésion dans les troupes de marine*, în <http://www.c2sd.gsa.defense.gouv.fr/>
13. Victor-Yves GHEBALI (Profesor la l'Institut universitaire de hautes études internationales - Geneva), *Les compagnies de sécurité militaire privées: Eléments d'une problématique générale*, http://www.armee.vbs.admin.ch/internet/armee/de/home/infbr2/02/symposium/retr_e_militaire_d_automne/seminaire/s_curit_militaire_priv_e.Par.0002.DownloadFile.tmp/v-y_gheballi.pdf
14. Basil LIDDELL HART, *Informations internationales: Armée professionnelle ou une armée de conscription?*, în http://www.interet-general.info/article.php3?id_article=9
15. *Irak: les nouveaux mercenaires*, http://www.lexpress.mu/display_article.php?news_id=19166
16. Jacques LANXADE, *Le rôle de l'armée dans l'action humanitaire*, în <http://Xpassion.polytechnique.org/article/Xp7lanxa.html>
17. Colobas LEBAS et Gerard DREVILLE, *L'expérience de la transformation dans les armées françaises*, în http://www.ihedn.fr/portail/cerems/etudes/cerems_etudes_2006_experience_armees_françaises.pdf
18. Eric LESER, *L'armée américaine fait de plus en plus appel au secteur privé*, <http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/index.htm>
19. Jacqueline, COSTA-LASCOUX, *Citoyenneté et défense*, <http://www.endp.fr/themadoc/defense/reperesInp.htm>
20. Sami MAKKI, *Processus et bilan de l'externalisation dans l'armée britannique: quels enseignements pour la France?*, http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/IMG/pdf/MAKKI_externalisation_armees_britanniques_octobre2004.pdf

21. Jean MARGUIN, *Vers la privatisation des forces armées*, <http://www.frstrategie.org>

22. Henri MENDRAS, *Vive l'armée... de métier*, http://www.scienceshumaines.com/vive-l-armee-de-metier_fr_11941.html

23. Ludovic MONNERAT, *Entre condotierri et croisés*, http://www.ludovicmonnerat.com/archives/2006/01/iran_les_premie.html

24. Jean-Dominique MERCHET, *Prestataires de guerre*, http://www.sandline.com/hotlinks/Liberation_PrestataB897DD.html

25. *Mutualisation ou externalisation, necessite ou ideologie? Exemple de la maintenance aeronautique militaire française*, http://cid.tmp24.haisoft.net/IMG/pdf/MERCIER_IP_article_v4.pdf

26. *Observatoire de la feminisation*, <http://www/defense.gouv.fr/>

27. *L'opinion publique et l'Europe de la defense*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_146_summ_fr.pdf

28. Xavier RENO, *La privatisation de la violence*, în <http://www.flibuste.net/>

29. *Reformă și integrare*, în <http://www.presamil.ro/2004/43>, *Rapport mondial sur le développement humain*, Paris, Economica, 1994, în www.idrc.ca/fr/ev-30903-201-1-DO_TOPIC.html,

30. Federico SANTOPINTO, *La politique européenne de sécurité et de défense: enjeux et réalités*, în <http://www.grip.org/bdg/g4592.html>

31. *Sécurité et defense*, Rapport de 1ère phase, 54ème session nationale, în http://www.acpsec.org/fr/com/cou54_f.htm

32. Jean JOANA, Andy SMITH, *Professionalisation des armées et gestion de la ressource humaine. Politiques et acteurs*

en Europe (Espagne, France, Italie, Pays-Bas), <http://www.c2sd.gsa.defense.gouv.fr/>

33. Katia, SORIN, *Des femmes militaires en Occident, quels enseignements pour la France?*, în <http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/>

34. Pascale, COMBELLES SIEGEL, *Etat des lieux de la sociologie militaire*, în http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/IMG/pdf/etat_lieu_socio_mili_12_00.pdf

35. *Strategia de securitate națională a României*, <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>

36. Yacine Hichem TEKFA, *Le Mercenariat moderne et la privatisation de la guerre*, http://www.strategicsinternational.com/9_Tekfa.pdf

III. Publicații

1. Revue électronique du departement d'Etat des Etats-Unis, volume7, nr.4, december 2002,
2. Politique de Defense, Serie 5, Espagne-Grece-Portugal,
3. Défense et Stratégie N°8 (janvier 2004)
4. Observatoire social de la défense, janvier 2005
5. Revue française de sociologie, 44-4, 2003.

Anexe

Anexa nr.1

Listă cu efectivele trupelor regulate, rezervele și forțele paramilitare în diferite state naționale

Țări	Forțe Trupe regulate	Rezerviști	Paramilitari	Total
R. P. Chineză	2.255.000	800.000	11.500.000	14.555.000
Uniunea Europeană (proiecție teoretică)	1.829.070	565.000	-	2.394.070
SUA	1.419.683	1.433.600	53.000	2.906.453
India	1.414.000	800.000	1.089.700	3.303.700
Rusia	1.240.000	2.000.000	-	3.240.000
Coreea de Nord	1.106.000	4.700.000	189.000	5.995.000
Iran	768.000	700.000	11.000.000	12.468.000
Coreea de Sud	687.000	4.500.000	4.500	5.191.500
Pakistan	642.000	528.000	307.000	1.477.500
Mianmar	485.000	-	250	485.250
Vietnam	484.000	4.000.000	40.000	4.524.000
Egipt	450.000	254.000	405.000	1.109.000
Turcia	421.000	379.000	230.000	1.030.200
Franța	350.000	100.000	-	450.000
Siria	319.000	-	108.000	427.000
Indonezia	302.000	400.000	280.000	982.000
Ucraina	295.500	-	-	295.500
Taiwan	290.000	1.657.500	26.500	1.974.150
Brazilia	287.000	1.115.000	385.600	1.787.600
Germania	284.000	-	-	284.000
Japonia	239.000	44.395	12.250	295.645
Italia	230.000	-	178.000	408.000
Tailanda	206.000	200.000	113.000	519.000
Eritreea	202.000	-	-	202.000
Columbia	200.000	-	121.000	321.000
Maroc	196.000	-	-	196.000
Mexic	192.770	300.000	11.000	503.770

Regatul Unit	204.000	60.000	-	264.000
Israel	186.500	1.226.903	-	1.413.403
Grecia	170.800	-	-	170.800
Polonia	141.500	-	-	141.500
Etiopia	162.500	-	-	162.500
Sri Lanka	152.300	-	-	152.300
Spania	150.000	-	-	150.000
Angola	129.000-131.000	-	-	129.000-131.000
Algeria	127.500	-	-	127.500
Azerbaidjan	126.400	575.000	-	701.400
Bangladesh	125.500	-	-	125.500
Arabia Saudită	124.500	-	-	124.500
Cambogia	124.300	-	67.000	191.000
Malaezia	110.000	51.000	20.100	181.000
Filipine	106.000	131.000	44.000	281.000
Sudan	104.500	-	-	104.500
Iordania	100.500	-	-	100.500
Peru	100.000	188.000	77.000	365.000
R. D. Congo	97.800	-	-	97.000
România	97.200	-	-	97.200
Venezuela	82.300	8.000	-	90.300
Nigeria	82.300	-	-	82.300
Chile	77.300	50.000	36.000	164.100
Libia	76.000	-	-	76.000
Serbia și Muntenegru	74.000	-	-	74.000
Bielorusia	72.940	-	-	72.900
Singapore	72.500	312.500	96.300	481.300
Liban	72.100	-	-	72.100
Argentina	71.400	-	31.240	102.640
Yemen	66.700	-	-	66.700
Kazakstan	65.800	-	-	65.800
Afganistan	60.000-70.000	-	-	60.000-70.000
Nepal	63.000	-	-	63.000
Armenia	60.000	32.000	-	92.000
Uganda	60.000	-	-	60.000
Ecuador	59.500	100.000	270	159.770
R. Cehă	45.000	-	-	45.000

Africa de Sud	55.750	-	-	55.750
Tările de Jos	46.000	-	-	46.000
Australia	51.800	21.600	-	73.400
Uzbekistan	50.000-55.000	-	-	50.000-55.000
Canada	52.300	36.900	9350	98.550
Bulgaria	51.000	-	-	51.000
Ruanda	51.000	-	-	51.000
Burundi	50.500	-	-	50.500
Emiratele Arabe Unite	50.500	-	-	50.500
Cuba	46.000	39.000	26.500	111.500
Portugalia	45.000	-	-	45.000
Oman	41.700	-	-	41.700
Belgia	39.000	-	-	39.000
Tunisia	35.000	-	-	35.000
Austria	35.000	-	-	35.000
Ungaria	32.000	-	-	32.000
Bolivia	31.500	-	-	31.500
Guatemala	31.400	35.000	19.000	85.000
Ciad	30.500	-	-	30.500
Laos	29.100	-	100.000	129.000
Turkmenistan	29.000	-	-	29.000
Zimbabwe	29.000	-	.	29.000
Suedia	28.000	-	-	28.000
Finlanda	27.000	490.000	-	517.000
Tanzania	27.000	-	-	27.000
Norvegia	27.600	-	-	27.600
Republica Dominicană	24.500	-	15.000	39.500
Kenia	24.120	-	-	24.120
Uruguay	24.000	-	920	24.920
Camerun	23.100	-	-	23.100
Danemarca	21.000	-	-	21.000
Albania	22.000	-	-	22.000
Slovacia	20.000	-	-	20.000
Croația	20.800	-	-	20.800
Bosnia-Herțegovina	19.800	-	-	19.800
Paraguay	18.600	164.500	14.800	197.900

Zambia	18.100	-	-	18.100
Georgia	17.500	-	-	17.500
Cote d'Ivoire	17.050	-	-	17.050
Mauritania	15.750	-	-	15.750
Salvador	15.650	9.900	12.000	37.550
Kuweit	15.500	-	-	15.500
Nicaragua	14.000	-	-	14.000
Senegal	13.620	-	-	13.620
Madagascar	13.500	-	-	13.500
Siera Leone	13.000-14.000	-	-	13.000-14.000
Liberia	11.000-15.000	-	-	11.000-15.000
Macedonia	12.850	-	-	12.850
Lituania	13.500	-	-	13.500
Qatar	12.400	-	-	12.400
Honduras	12.000	60.000	8.000	80.000
Bahrein	11.200	-	-	11.200
Kirghizistan	10.900	-	-	10.900
Burkina -Faso	10.800	-	-	10.800
Irlanda	10.500	15.000	-	25.500
Cipru	10.000	-	-	10.000
R.Congo	10.000	-	-	10.000
Djibuti	9.850	-	-	9.850
Guineea	9.700	-	-	9.700
Guineea Bissau	9.250	-	-	9.250
Botswana	9.000	-	-	9.000
Namibia	9.000	-	-	9.000
Noua Zeelandă	8.700	-	-	8.700

Sursa: *Liste des armées nationales par effectif*, în http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_arm%C3%A9es_nationales_par_effectif

Anexa nr.2 Conscripția în lume

Germania - serviciul militar este obligatoriu în Germania pentru toți cetățenii de sex masculin. Conscripții trebuie fie să servească nouă luni în armată, fie să efectueze un serviciu civil. Femeile nu fac serviciu militar obligatoriu dar pot servi atât ca voluntare, cât și ca soldat profesionist.

Pe durata serviciului militar conscripții nu pot fi folosiți în străinătate împotriva voinței lor. Contribuțiile Germaniei în forțe cum ar fi ISAF (forța internațională de asistență în securitate) în Afghanistan sau KFOR (forța pentru Kosovo) în Kosovo cuprinde în mod unic soldați profesioniști și voluntari. Conscripții dorind să ia parte la astfel de misiuni trebuie să fie voluntari.

Algeria - serviciul militar este obligatoriu pentru toți bărbații ajunși la vârsta de 19 ani și neavând nicio boală, ca și nicio problemă fizică sau mentală. În caz de dezertare, pedeapsa este de doi ani de închisoare și obligația de face cei doi ani de serviciu obligatoriu. Conscripții au șase luni de formare, restul stagiului militar este constituit din serviciul în armată, protecție civilă și luptă antiteroristă.

Belgia - serviciul militar obligatoriu este abrogat.

Franța - din 2003 s-a renunțat la conscripție.

Marea Britanie - -armată de profesioniști

Elveția - conscripția este de bază.

Israel - armată fondată pe conscripție.

Forțele de apărare israeliene au fost oficial fondate în 1948 și au permis ameliorarea organizării armatei anterioare, din care Haganah era principală.

Serviciul militar în Israel este total diferit de cel din alte armate și aceasta din două motive: dispozițiile speciale pentru noii imigranți, medicii și dentiștii⁹⁰.

Serviciul militar în Israel nu seamănă cu niciun alt serviciu și aceasta din două motive: serviciul militar ocupă un loc esențial în viața socială a țării; serviciul militar îl urmărește pe cetățeanul israelian cea mai mare parte a vieții sale (până la 40 de ani) cu perioade de rezervă⁹¹.

Sursa: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Conscription>

⁹⁰ Cf. *Le service militaire*, <http://www.israelfr.com/tikiwiki/tiki-index.php?page=Service+militaire>

⁹¹ *Le service militaire en Israël*, în http://www.unifan.org/article_guide.php?id=28

Anexa nr. 3

Lista cu misiuni de gestionare a crizelor de către PESA

Misiuni de poliție a UE-MPUE, 2003-2007, **Bosnia-Herțegovina**, operațiune de gestionare civilă a crizelor - Poliție.

„**Concordia**”, 31.03-15.12 2003, **Macedonia**, operație de gestionare militară a crizelor.

„**Artemis**”, 12.06-01.09.2003, **R.D. Congo**, operațiune de gestionare militară a crizelor. Este prima misiune PESA în afara Europei.

„**Proxima**”, 15.12.2003-15.12.2004, **Macedonia**, operațiune de gestionare civilă a crizelor-Poliția.

„**EUJUST Themis**”, 16.07.2004-16.07.2005, **Georgia**, operațiune de gestionare civilă a crizelor- statul de drept.

„**EUFOR – Althea**”, 02.12.2004- în curs de realizare, **Bosnia-Herțegovina**, operațiune de gestionare militară a crizelor.

„**EUJUST Lex**”, 08.03.05-în curs de realizare, **Irak**, operațiune de gestionare civilă a crizelor-stat de drept.

„**EUPOL – Kinshasa**”, 01.04.2005 în curs de realizare, **R. D. Congo**, operațiune de gestionare civilă a crizelor-poliție.

„**UESEC**”, 02.06.2005, Durata un an, **R. D. Congo**, operațiune de gestionare civilă și militară a crizelor- Reforma sectorului de securitate.

Susținerea misiunii AMISS II în Darfur, 18/7/05 în curs, Sudan, operațiune de gestionare civilă și militară a crizelor.

„**AMM Aceh**”, 15.09.2005, **Indonezia**, operațiune de gestionare militară a crizelor (misiune de monitorizare a acordului de pace între rebeli și forțele indoneziene din Aceh).

EUPOL Copps, 1/1/06-în curs, **Palestina**, operațiune de gestionare civilă a crizelor –Poliție.

EU BAM (Rafah), 12/05-în curs, **Gaza**, operațiune de gestionare militară a crizelor.

Misiune de asistență la frontiera Moldavo-Ucraineană, 12/05 - în curs, Moldova - Ucraina, operațiune de gestionare militară a crizelor. Este vorba de controlul frontierelor lansată în numele PESA pentru securizarea zonei și pentru a contribui la lupta împotriva proliferării armelor ușoare în zonă.

Sursa: Federico SANTOPINTO, *La politique européenne de sécurité et de défense: enjeux et réalités*, în <http://www.grip.org/bdg/g4592.html>, p. 12.

Anexa nr. 4

Etapale transformării Armatei României

În perioada 2005-2025, procesul de transformare a Armatei României va continua demersurile pentru modernizare și se va desfășura în **trei etape distincte**, determinate de restructurarea structurii de forțe, termenele angajate față de Alianță pentru îndeplinirea cerințelor Obiectivelor Forței, precum și de cerințele procesului de integrare în NATO și UE.

Prima etapă (2005-2007) din acest demers al nostru deosebit de complex, care reprezintă, de fapt, o continuare a proceselor anterioare, se materializează în finalizarea restructurărilor de bază. În această etapă vor fi îndeplinite obiectivele pe termen scurt ale procesului de transformare a armatei, care se referă în principal la:

- Restructurarea și reorganizarea sistemului de conducere la nivel strategic și operativ;

- Definitivarea în linii mari a procesului de transformare, reorganizare, resubordonare și desființare a unităților, potrivit planurilor anuale aprobate de Consiliul Suprem de Apărare a Țării;

- Continuarea operaționalizării unităților planificate pentru NATO și UE. Realizarea nivelului de încadrare conform prevederilor Capabilităților Operaționale Esențiale ale NATO: 100% cu echipamente și tehnică de luptă și 90% cu personal pentru unitățile cu nivel înalt de operativitate, respectiv 70% pentru unitățile cu nivel scăzut de operativitate;

- Implementarea serviciului militar bazat pe voluntariat.

Etapa a doua (2008-2015), proiectată a fi o etapă superioară și decisivă a procesului de transformare, vizează integrarea operațională deplină în NATO și Uniunea Europeană. În această etapă vor fi îndeplinite obiectivele pe termen mediu ale procesului de transformare ce vizează:

- Operaționalizarea unităților în dezvoltare pentru NATO și Uniunea Europeană;

- Continuarea implementării Obiectivelor Forței;

- Finalizarea restructurării sistemului logistic de nivel strategic și operativ;

- Continuarea achizițiilor de echipamente noi și a programelor majore de înzestrare, conform cerințelor Obiectivelor Forței și a Concepției de înzestrare a Armatei României;

- Reorganizarea învățământului militar potrivit concepției reformei sistemului educațional militar;

- Extinderea implementării unor cerințe ale Obiectivelor Forței (instruire, competență lingvistică, comunicații și informatică) la nivelul unităților nedislocabile pentru a genera rezerva pentru unitățile dislocabile;

- Creșterea valorii forțelor participante la Forța de Răspuns NATO și a contribuției cu forțe și capabilități pentru Uniunea Europeană.

Etapa a treia (2016-2025) vizează integrarea tehnică deplină în NATO și Uniunea Europeană. În principiu, aceste obiective se referă la:

- Concentrarea eforturilor și resurselor financiare și umane în vederea realizării tuturor capabilităților tehnice prevăzute în Obiectivele Forței și îndeplinirii responsabilităților în cadrul NATO și Uniunii Europene;

- Continuarea modernizării înzestrării cu echipamente noi și realizarea compatibilității depline cu armatele țărilor membre NATO și ale Uniunii Europene;

- Crearea condițiilor pentru dispunerea marilor unități și unităților în baze militare cu facilități complete pentru asistență socială, cazare, dispunerea echipamentelor militare și instrucție.

Sursa: Strategia de Transformare a Armatei României, București, 2007

Anexa nr.5

Tabelul nr.1. Repartiția militarilor pe țări și sex (2003)

Sex/valori Țări	Bărbați		Femei		Total
	Absolută	%	Absolută	%	Absolută
Germania	246.243	95,8	10.757	4,2	257.000
Canada	1.629	87,7	7.614	12,3	69.243
Spania	103.874	88,09	12.374	11,91	116.248
Franța	305.119	87,31	44.377	12,69	349.496
Olanda	47.367	91,27	4.533	8,73	51.900
Regatul Unit	189.005	91,35	17.915	8,65	206.920

Tabel nr. 2. Repartiția militarilor pe sexe, țări și categorii de personal (2003-2004)

Corp Țări	Ofițeri		Subofițeri		Militari de rând	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
Germania	-	2010	-	7000	-	1351
Canada	11.935	2010	19002	2050	23078	3554
Franța	34745	3007	175.349	22.122	81.762	12.341
Spania	-	883	-	205	61.016	12.374
Olanda	9.886	701	20.829	1.277	21.185	2.555
Regatul Unit	29.800	3.350	74.870	6.330	84.330	9.470

Tabelul nr. 3. Repartiția femeilor-militari pe țări și categorii de forțe ale armatei (în 2004)

Categorie forțe Țări	Armata de Uscat		Armata Aerului		Marina		Total	
	Absolută	%	Absolută	%	Absolută	%	Absolută	%
Germania	6950	6	2306	4,7	1501	7,7	10.757	4,2
Canada	2161	10,4	2013	16,8	930	11,9	5104	13,03
Franța	12.854	29	11.055	24,9	5216	11,75	29.125	21,75
Spania	6.727	10,5	1989	9,7	1961	10,6	11.193	10,2
Olanda	1802	8	995	9	1137	10	4.333	9
Regatul Unit	8290	7,4	5.930	11,1	3690	8,9	17.910	9,13

Sursa: Katia, SORIN, *Des femmes militaires en Occident, quels enseignements pour la France*, în <http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/>

**Anexa 6
PRINCIPALELE SMP ÎN ACTIVITATE
(SUA, Anglia și Franța)**

1 – SUA

NUMELE SMP	MISIUNI MAJORE	EFFECTIVE
Airscan International	Susținere aeriană, informații (renseignement)	200
Blackwater Security Consulting	Formare, protecție apropiată	200, (+ 400 în Irak)
CACI	Informații, logistică, apărarea teritoriului	9400
Combat Support Associates (CSA)	Gestionare de bază	1200
Computer science corporation	Gestionare a riscului, prevenirea terorismului	90000
Cubic corporation	Formare, război electronic	4700
Custer Battles	Protecție apropiată, consiliere	100 (1200 în Irak)
DFI International	consiliere	500
Defense System Limited	deminare	300
DynCorp	Susținere operațională, formare, mentenanță	23000
EOD Technology Inc.	Deminare	150
International Charter Inc. (ICI)	Susținere aeriană, formare	150
International Peace Operations Association	Grup de presiune, relații publice	5
ITT	Logistică, mentenanță	38000
ITT Systems Division	Gestionare a bazelor, protecția forțelor	6000
KBR-Halliburton	Gestionare a bazelor, logistică, securitate	25000
Kroll Inc.	Intelligence economic, securitate teritoriului, formare	2600
L3 communications	Logistică, comunicații, mentenanță	23000

NUMELE SMP	MISIUNI MAJORE	EFFECTIVE
Military Professional Resources Incorporated (MPRI)	Susținere operațională, formare, logistică	1500
Northrop Grumman Corporation	Mentenanță, logistică	120000
PAE	Gestionare a bazei, susținere, mentenanță	6000
Titan Corporation	Culegere și prelucrare a informațiilor	11 000
Vinnell Corporation	Formare, susținere	necunoscut
Wackenhut Corporation	Gestionare de centre, securitatea zăcămintelor sensibile, protecție apropiată	40000

2 – REGATUL UNIT AL MARII BRITANII

NUMELE SMP	MISIUNI MAJORE	EFFECTIVE
ArmorGroup International	Gestionarea riscului, informații (renseignement), formare, deminare	7 500 (600 în Irak)
Carnelian International Risks	Soluționare a crizelor, consiliere	150
Control Risks Group	Susținere tactică, audit, consiliere, formare	200
Genric	Securitate maritimă, protecție apropiată, consiliere	300
Global Risk	Securitatea zăcămintelor, protecție apropiată	600 (+ 1200 în Irak)
Hart Group Limited	Susținere tactică, formare, securitate maritimă	150
Northbridge Services	Susținere tactică, formare	100
Risk advisory group	Gestionare riscurilor, contraspionaj	150
Rubicon International Services Limited	Susținere tactică, protecție apropiată	200
Specialist Services Gurhkha	Deminare, formare	200

NUMELE SMP	MISIUNI MAJORE	EFFECTIVE
Trojan Securities	Gestionarea riscului, informații (renseignement), susținere tactică	necunoscut

3 – FRANȚA

NUMELE SMP	MISIUNI MAJORE	EFFECTIVE
Atlantic Intelligence	Intelligence economică, audit	20
BD Consultants	Consilierea, intelligence economică	necunoscut
Défense Conseil International	Consiliere, susținere	800
Defense Control	Susținere tactică, formare	20
Geomines	Deminare terestră și maritimă	50
Géos	Consiliere, protecție, audit	130
Groupe Barril Sécurité	Consiliere, protecție apropiată	80
International Instruction Corp	Susținere tactică, formare	35
Salamandre	Intelligence economică, informații (renseignement)	40
Secopex	Susținere tactică, formare	10
Sécurité sans frontières	Intelligence economică, audit	50

Sursa: Rodolphe BERTILE, *Les sociétés militaires privées: une solution aux conflits asymétriques post-guerre froide pour les grandes puissances démocratiques?*, în http://www.memoireonline.com/06/07/472/m_societes-militaires-privées-solution-conflits-asymétriques-post-guerre-froide.html, pp.49-50.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I“

Redactor: Corina VLADU
Tehnoredactor: Marioara PETRE-BĂJENARU

Bun de tipar: 16.03.2009

Hârtie: A3
Coli de tipar: 17

Format: A5
Coli editură: 8,5

Lucrarea conține 272 de pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I“

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE
Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49, Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro, Adresă web: <http://cssas.unap.ro>

0162/447/2009

C208/2009